

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ ASAYİŞ VE
GÜVENLİK SORUNLARI VE BUNLARA
KARŞI ALINAN ÖNLEMLER**

Fatma KUZEY BULUT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
ANABİLİM DALI**

TEZ YÖNETİCİSİ

Doç. Dr. Tolga BAŞAK

2019

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ ve İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

Fatma KUZEY BULUT

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ ASAYİŞ VE GÜVENLİK
SORUNLARI VE BUNLARA KARŞI ALINAN ÖNLEMLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Tolga BAŞAK

ERZURUM-2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ
ENSTİTÜSÜ

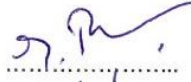

TEZ KABUL TUTANAĞI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç.Dr. Tolga BAŞAK danışmanlığında, Fatma KUZHEY BULUT tarafından hazırlanan “Demokrat Parti Dönemi Asayiş ve Güvenlik Sorunları ve Bunlara Karşı Alınan Önlemler” adlı bu çalışma 15/04/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

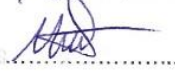
Başkan : Doç.Dr. Tolga BAŞAK

İmza:

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Asaf ÖZKAN

İmza:

Jüri Üyesi : Dr.Öğr.Üyesi Muharrem TURP

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 15/04/ 2019

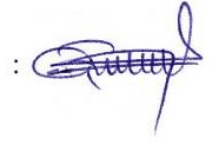

Prof. Dr. S.Esin DAYI
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum (**Demokrat Parti Dönemi Asayiş ve Güvenlik Sorunları ve Bunlara Karşı Alınan Önlemler**) adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek herhangi bir yöneme başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Fatma KUZEY BULUT

İmza

:

Tarih

: 15.04.2019

ÖZET

İç güvenlik ve asayişin sağlanması meselesi devletler için son derece önemli bir konudur. İç güvenlik meselesi, devlet ve hükümetlerin güç ve kapasiteleri ile doğru orantılıdır. Bir ülkede güvenliğin olmaması ya da zayıflaması, hükümetlerin başarısızlıkları/güçten düşmeleri anlamına gelmektedir. Devlet olarak örgütlenmiş toplumlarda, toplum düzeni ile güvenliğinin sağlanması meselesi insanoğlunun vazgeçilmez bir ihtiyacı olduğu gibi, devletin de en önemli görevlerinden biridir. Devlet olmanın bir gereği de kamu düzeninin sağlanmasına bağlıdır. Devletler, kamu düzenin sağlanması için iç güvenlik teşkilatlarını kurmak zorundadırlar. Kamu düzeni denince akla ilk gelen, huzur, güven, asayiş ve emniyettir. Güvenlik kavramı, emniyet ve asayiş kelimelerini ihtiva etmektedir. İç güvenlik hizmeti veren Polis ve Jandarma Örgütleri, kanunların kendilerine verdiği yetkileri kullanarak halkın can ve mal güvenliğinin ve kamu düzeninin korunması için gerekli emniyet ve asayiş hizmetlerini sunmaktadırlar.

Güvenlik ve asayiş meselesi DP Dönemi'nin de hassas konuları arasındadır. 7 Ocak 1946 tarihinde resmen kurulan Demokrat Parti, dört yıllık muhalefetten sonra, 1950 Seçimleri'ni kazanarak iktidara gelmiş ve 27 Mayıs 1960 askerî darbesine kadar Türkiye'yi yönetmiştir. DP'nin iktidara gelmesi ile Türkiye'nin siyasi, sosyo-ekonomik durumu, asayiş durumu ve iç güvenlik yapısı ve teşkilatlarında bir takım değişiklikler meydana gelmiştir.

Türk siyasi hayatının hassas konularından biri olan güvenlik kavramı ile siyasi gelişmeler arasında sıkı bir ilişki vardır. 1950-1960 döneminde yaklaşık on yıl süreyle ülkeyi yöneten Demokrat Parti iktidarı sırasında, ülkede iç güvenliği etkileyen siyasi, sosyal faaliyetler ve olaylar yaşanmış, bu durum hükümetin olduğu gibi toplumun da siyasi ve sosyal reflekslerini etkilemiştir. Olayların gelişim sürecinde iktidar-muhalefet arasındaki ilişkiler de etkili ve belirleyici olmuştur. Bu süreçte siyasi akımlar, işçi hareketleri ve öğrenci olayları, gelişmelerin ve yaşananların zeminini oluşturmuş, adı geçen dönemde asayiş meselesi bağlamında da sorun olarak tanımlanabilecek suç türleri kaydedilmiştir. DP'nin iktidar döneminde Türkiye'deki siyasi ve sosyal hayatı etkileyecek çalışmalara öncelik verilmek suretiyle dönemin iç güvenlik ve asayiş sorunları asgari seviyeye çekilmeye çalışılmış, bu konularla ilgili alınan tedbirler ve yapılan düzenlemeler uygulamaya geçirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, İç Güvenlik, Asayiş, Adnan Menderes, 1950-1960 Dönemi

ABSTRACT

The issue of ensuring internal security and security is a very important issue for states. The issue of internal security is directly proportional to the power and capacities of the state and governments. The lack or lack of security in a country means that governments are failing / failing. In societies organized as states, the issue of ensuring social order and security is an indispensable need of human beings and is one of the most important duties of the state. A requirement of being a state depends on the provision of public order. States are obliged to establish internal security agencies to ensure public order. The first thing that comes to mind when it comes to public order is peace, security, security and security. The concept of security includes the words security and public order. The police and gendarmerie organizations, which provide internal security services, provide the necessary security and public order services for the protection of public and public safety by using the powers granted to them by the law.

The issue of security and public order is also among the sensitive issues of the DP era. Democratic Party officially established on January 7th 1946, after four years in opposition, came to power after winning elections in 1950 and ruled until 27 May 1960 military coup in Turkey. DP came to power with Turkey's political, socio-economic status, order status, and a number of changes in the structure and organization of internal security has occurred.

There is a close relationship between the concept of security, which is one of the sensitive issues of Turkish political life, and political developments. During the Democratic Party ruling the country for nearly a decade in the 1950-1960 period, political, social activities and events that affected internal security were experienced in the country, which affected the political and social reflexes of the society as well as the government. The relations between the power and the opposition in the development of events have also been effective and determining. In this process, political movements, workers' movements and student incidents have formed the basis of developments and events, and the types of crimes that can be defined as a problem in the context of public order issue have been recorded. DP power during internal security and public order problems of the period by giving priority to working to influence the political and social life in Turkey has tried to retreat to a minimum, measures and made arrangements taken on these issues has been implemented.

Key words: Democratic Party, Republican People's Party, Homeland Security, Public Security, Adnan Menderes, 1950-1960 Period.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL TUTANAĞI.....	I
YEMİN METNİ	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	IX
KISALTMALAR	XII
KAYNAKÇA.....	XIII
GİRİŞ	1
TEMEL KAVRAM TANIMLARI.....	1
A- DEMOKRASİ KAVRAMI	1
B- MUHALEFET VE SİYASAL MUHALEFET KAVRAMLARI.....	2
1- Muhalefet	2
2- Siyasal Muhalefet	2
C- GÜVENLİK, İÇ GÜVENLİK VE ASAYİŞLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	3
I- Güvenlik	3
II- İç Güvenlik.....	4
1) İç Güvenlik Yönetim Modelleri.....	6
a) Tekli Sistem.....	7
b) Çoklu Sistem	7
2) Asayiş.....	7
3) Emniyet	8
4) Kolluk	9

I. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRKİYE’NİN GENEL DURUMU VE İÇ GÜVENLİK YAPISI

A- DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRKİYE’NİN GENEL DURUMU	10
1- Türkiye’nin Siyasi Durumu	10
2- Türkiye’nin Sosyal Durumu	15
3- Türkiye’nin Ekonomik Durumu	17
B-DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ İÇ GÜVENLİK YAPISI VE TEŞKİLATLARI.....	20

1- İçişleri Bakanlığı.....	20
2- İçişleri Bakanlığı'na Bağlı Kuruluşlar.....	22
a) Emniyet Teşkilatı	22
b) Jandarma Teşkilatı	24
3- İç Güvenliğe Yardımcı Kolluklar	25
a) Köy Muhtarı	25
b) Köy Korucuları	26
c) Bekçiler	26
d) Gümrük ve Tekel Kolluk	27

II. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ İÇ GÜVENLİĞİ VE ASAYİŞİ ETKİLEYEN SİYASİ VE SOSYAL OLAYLAR

A-İKTİDAR-MUHALEFET İLİŞKİLERİ KAPSAMINDA SİYASİ

GELİŞMELER VE OLAYLAR..... 28

1- Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması ve İslamî Akımlarla ilişkiler	28
2- Atatürk'ü Koruma Kanunu	32
3- 6-7 Eylül Olayları (1955).....	35
4- 9 Subay Olayı (1957).....	46
5- Vatan Cephesi (1958)	49
6- Geyikli Olayı (1958).....	50
7- İnönü'nün Yurt İçi Gezileri	52
a) Balıkesir Gezisi (1959)	52
b) Uşak Olayları (1959).....	54
c) Konya Olayları (1960)	55
d) Kayseri Yeşilhisar Olayları (1960)	56

B- SAĞ-SOL FAALİYETLERİ VE AKIMLAR..... 59

1- DP'nin Sol Faaliyetleri Güvenliğe Yönelik Bir Tehdit Olarak Algılayıp Bunlara İlişkin Aldığı Önlemler	59
2- DP'nin Aşırı Sağ Faaliyetleri Güvenliğe Yönelik Bir Tehdit Olarak Algılayıp Bunlara İlişkin Aldığı Önlemler	63
3- Dini Akımlar ve Bunlara Karşı Alınan Önlemler.....	65
a) Ticanilik	66
b) Nurculuk	67
c) Süleymancılık.....	70

C- SOSYAL OLAYLAR	71
1- Öğrenci Olayları	71
a) İstanbul'da Öğrenci Olayları.....	73
b) Ankara'da Öğrenci Olayları.....	76
c) 555 - K Olayı.....	77
d) Harp Okulu Öğrencilerinin Yürüyüşü	79
2- İşçi Olayları ve Sendikalaşma	80
D- ASAYİŞ İLE İLGİLİ OLAYLAR.....	83
1- Asayiş Olayları	83
2-Karayolları Trafik Güvenliği ve Meydana Gelen Kazalar	90

III. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ'NİN HÜKÜMET PROGRAMLARINDA ASAYİŞ VE İÇ GÜVENLİK MESELESİ VE ALINAN ÖNLEMLER

A- DP'NİN HÜKÜMET PROGRAMLARINDA İÇ GÜVENLİK MESELESİ.....	93
1- Birinci Menderes Hükümeti	95
2- İkinci Menderes Hükümeti	96
3- Üçüncü Menderes Hükümeti	97
4- Dördüncü Menderes Hükümeti.....	98
5- Beşinci Menderes Hükümeti.....	98
B- DP'NİN HÜKÜMET PROGRAMLARINDA ASAYİŞ MESELESİ	99
1-Birinci Menderes Hükümeti	103
2-İkinci Menderes Hükümeti	103
3-Üçüncü Menderes Hükümeti	104
4-Dördüncü Menderes Hükümeti.....	104
5-Beşinci Menderes Hükümeti.....	104
C- DEMOKRAT PARTİ'NİN İÇ GÜVENLİĞE YÖNELİK ALDIĞI ÖNLEMLER VE ETKİLERİ.....	106
I- Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü'nün Değiştirilmesi	106
II- Demokrat Parti'nin İç Güvenliğe Yönelik Çıkardığı Kanunlar	107
1- 5680 Sayılı Basın Kanunu	107
a) Kanun Tasarısının Hazırlanması	108
b) Kanun Tasarısının TBMM'de Kabulü	109
2- 6732 ve 6733 Sayılı Basın Kanunları	113
a) Basın Kanunu Hazırlık Çalışmaları.....	113

b) Basın Kanunu Tasarılarının TBMM'ye Gelmesi ve Kabul Edilmesi	117
3- 5844 Sayılı Komünizm İle Mücadele Kanunu ve Vatan Partisi'nin Kapatılması.....	133
a) Hükümetin Komünizme Karşı Tutumu	133
b) Komünizm Propagandası Yapan Basın Organlarını Soruşturma	136
c) Kanun Tasarısının Hazırlanması	136
d) Kanun Tasarısının TBMM'de Görüşülmesi.....	137
e) Kanun Tasarısının Kabul Edilmesi.....	138
f) 5844 Sayılı Komünizm İle Mücadele Kanunu	147
g) Vatan Partisi Soruşturulması ve Partinin Kapatılması	149
4- 6761 Sayılı Vicdan ve Toplanma Hürriyeti Kanunu Öncesi ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler.....	150
a) İslam Demokrat Partisi'nin Kapatılması	150
b) Malatya Olayı ve Milliyetçiler Derneği'nin Kapatılması	151
c) Milli Tesevüt Birliği'nin Kurulması	176
d) Millet Partisi'nin Kapatılması	181
e) Kanun Tasarısının Hazırlanması	184
f) Kanun Tasarısının TBMM'de Kabulü.....	186
g) Vicdan ve Toplanma Hürriyeti Kanunu.....	189
5- Neşir -Radyo Yoluyla İşlenen Suçlar Hakkında Kanun	191
a) Kanun Tasarısının Hazırlanması	191
b) Kanun Tasarısının TBMM'de Kabulü	193
6- Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu	196
a) Kanun Tasarısıyla İlgili Çalışmalar ve Tepkiler	197
b) Kanun Tasarısı'nın TBMM'de Kabulü	210
D- DEMOKRAT PARTİ'NİN AŞAYİŞE YÖNELİK ALDIĞI ÖNLEMLER.....	232
1- Emniyet Teşkilatı'ndaki Değişiklikler ve Yasal Düzenlemeler	232
2- Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun	235
a) Kanun Tasarısının TBMM'ye Gelmesi ve Mecliste Tartışılması	235
b) Kanun Tasarısının TBMM'de Kabul Edilişi.....	238
SONUÇ	245
EKLER	248

ÖNSÖZ

Türkiye’de Batılı anlamda demokratik rejimin yerleşmesi, çok partili siyasi hayata geçişle birlikte olmuştur. Çok partili hayatın tartışmasız mihenk taşı da Demokrat Parti’dir. Memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensiplerinin geniş ölçüde uygulanacağı ortam 1945’ten sonraki dönemde oluşturulmuştur. Türkiye, 1945 yılında yeniden çok partili döneme geçtikten sonra, 7 Ocak 1946’da kurulan Demokrat Parti, dört yıllık muhalefet döneminin ardından 14 Mayıs 1950’de yapılan seçimleri kazanarak iktidara gelmiştir. 1950 Genel Seçimleri “Tek Parti Sistemi”ne karşı bir tepki gibi görünse de Atatürk’ün; “*Türk milleti ruhen demoktrattır*” sözünü doğrularcasına genel bir sükûnet ortamı içerisinde geçmiştir. 14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidara gelen Demokrat Parti, 27 Mayıs 1960 askerî darbesine kadar Türkiye’yi yönetmiştir.

DP, Türk siyasi hayatında halkın desteğiyle tek başına iktidara gelmiş olması, iktidar olduğu yıllar boyunca gerçekleştirdiği sosyo-ekonomik atılımlar, eğitim ve kültür işleri ile anılmıştır. Ancak askerî bir darbe ile iktidardan indirilmiş olması ile de Türk siyasi hayatında önemli bir yer teşkil etmektedir.

Tüm iktidarların olduğu gibi DP iktidarının da en önemli sorunlarından biri asayiş ve güvenlik meselesidir. Güvenliğin olmaması ya da zayıflaması ise hükümetlerin adı geçen konularda başarısız oldukları anlamına gelmektedir. Türkiye’deki siyasi ve sosyal hayatı etkileyen DP iktidarının icraatları, dönemin iç güvenlik sorunları, bu sorunlarla mücadele eden kolluk kuvvetlerinin yapılanma süreci ve bu dönemdeki yasal düzenlemelerin ortaya konulması tez eserinin başlıca amacını oluşturmaktadır.

1950-1960 yılları arası terör olayları bakımından oldukça sakin bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Türkiye, 1970’li yıllardan itibaren ise yıkıcı ve bölücü terör ile tanışmıştır. Bu bağlamda İktidarlar, enerjilerinin önemli bir kısmını bu sorunların çözümüne sarf etmek zorunda kalmışlardır. Bu çalışmanın bir diğer amacı da terör eylemlerinin ideolojik alt yapısını oluşturan siyasi akımların 1950-1960 yılları arasındaki gelişim seyrini ortaya koymaktır. Ayrıca 1950-1960 yıllarına ait farklı fikir ve düşüncelerden sentez yapılarak, günümüzdeki benzer problemlere çözüm olabilecek fikirler ortaya koymaya çalışılmıştır.

Güvenlik meselesi devamlı surette Türk siyasi hayatının önemli gündem maddelerinden biri olma özelliğini korumuştur. Siyasi gelişmeler ile iç güvenlik meselesi arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bu tez eserinde, 1950-1960 yılları arası DP Hükümetlerinin uygulamaları ile siyasi ve sosyal gelişmeler iç güvenlik yönüyle değerlendirilmiş, günümüzde sıkça karşılaşılan etnik, bölücü ve yıkıcı faaliyetler

konusunda DP'nin ne tür önlemler aldığından bahsedilmiş, bu süreçte suç türleri, genel asayiş olayları, sendikalaşma ve öğrenci olayları incelenmiştir.

Asayiş ve güvenlik, her ülkenin üzerinde itina ile durduğu bir konudur. Ancak ülkelerin kendi içinde ve uluslararası siyasette güçlü olabilmelerinin bazı dayanak noktaları vardır. Ekonomik yapıları, sosyal gelişmişlik düzeyleri, eğitim, sağlık, gibi özelliklerinin iyi olması bazen o ülkelerin gelişmişliği için yeterli olmayabilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar geçen süreçte radikal değişiklikler yaşanmıştır. Devletin politik sisteminde çağın gerektirdiği değişiklikler olurken, özellikle demografik yapıda, eğitim yapısında, laiklik anlayışında ve askerî yapıda da bir takım düzenlemeler söz konusu olmuştur.

DP'nin kuruluş gerekçesi ve programında Türkiye'de demokratik bir rejimin kurulacağı, TC Anayasası'nda demokrasiye aykırı kanunların kaldırılacağı, vatandaşların hak ve hürriyetlerinin anayasal teminat altına alınacağı dile getirilmişti. Ancak DP yöneticilerinin iktidara yeterince hazırlıklı olmamaları ve CHP'nin de muhalefetteki deneyimsizliği, iki siyasal parti arasındaki ilişkileri gün geçtikçe gerginleştirmiş ve ülke kısa zamanda kısır siyasal çekişmelere doğru sürüklenmeye başlamıştı.

DP'nin, 29 Mayıs 1950'de okunan hükümet programında "*inkılâpları halka mal olmuş ve olmamış*" şeklinde ayırma tabii tutması, Atatürk inkılâplarının bir bütün olmaktan çıkarılması olarak yorumlanmış ve bu uygulamalar toplumsal yapıyı ilgilendirmesi nedeniyle önem arz etmiştir. 1950-1960 arası dönemde yaklaşık on yıl süreyle ülkeyi yöneten DP iktidarı sırasında Türkiye'nin iç güvenliğini etkileyen siyasi, sosyal sebepleri ve bu süreçte öne çıkan tartışma ve yaklaşımları tespit edip yorumlamak bugün için de son derece önemli bir gerekliliktir. Bu çalışma; R. G. Collingwood'un, "*Olaylar ne kadar geçmişe, eskiye bağlanmış görünürse görünsün, tarih, gerçekte bu olayların içinde oynadığı bugünün ihtiyaçlarına ve bugünkü duruma dayanır*" deyişine benzer bir şekilde DP dönemi iç güvenliği etkileyen etmenlerin neler olduğunu ortaya koyarak günümüzdeki benzer sorunlara çözüm üretme gayretine dayanmaktadır.

Tez çalışması giriş kısmını takiben üç bölümden oluşmaktadır. Olayların anlatımı esnasında kronolojik disipline uyulmuş, eserin "Giriş" kısmında, "güvenlik", "emniyet", "asayiş" ve "kolluk" kavramları gibi bazı kavramlara açıklık getirilmiş, Birinci Bölüm 'de ise Türkiye'nin siyasi ve sosyo-ekonomik durumu ile iç güvenlik ve teşkilat yapısı incelenmiştir.

Tez eserinin İkinci Bölümü'nde, DP iktidarının Türkiye'deki siyasi ve sosyal hayatı etkileyen icraatları ile dönemin iç güvenlik sorunları ortaya konulmaya çalışılmış,

ayrıca bu bölümde iç güvenliği etkileyen siyasi ve sosyal faaliyetler ile asayiş olayları incelenmiştir. Yine burada, asayiş ve güvenlik meselesine doğrudan etkisi olan iktidar-muhalefet ilişkileri ele alınarak, adı geçen dönemde ön plana çıkan siyasi akımlar, işçi hareketleri ve öğrenci olayları üzerinde durulmuş, bu süreçte meydana gelen suç türlerine de değinmek suretiyle ülkedeki asayiş durumu hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü Bölüm 'de ise ülkenin ihtiyaç duyduğu asayiş ve güvenlik ortamının sağlanması için çıkarılan kanun ve kararnameler ile bunların gerekçeleri üzerinde durularak bu doğrultuda alınan kararların nasıl uygulandığı ve bu uygulamalar neticesinde elde edilen genel çıktı ve sonuçların neler olduğu değerlendirilmiştir.

Araştırma aşamasında, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu Kütüphanesi, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi ve Ankara Milli Kütüphanesi'nde konuyla ilgili çalışmalar yapılmıştır. Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki belgeleri inceleme talebimize olumlu cevap verilmemesi nedeniyle çalışmada polis arşiv belgeleri kullanılamamıştır. Bundan dolayı asayiş meselesiyle ilgili belge ve kaynak noktasında nispeten bazı sıkıntılar yaşanmıştır.

Çalışma esnasında pek çok resmî kaynak, tutanak, kitap, dergi ve makaleden de istifade edilmiş, bunun yanında dönem gazeteleri de taranarak basın gözden geçirilmiş, ayrıca kaynakçada verilmiş olan tez çalışmalarından da istifade edilmiştir.

Çalışmalarım esnasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. Tolga Başak'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez eseri projesine maddi destek sağlayan Atatürk Araştırma Merkezi'ne de teşekkür ederim. Bu süreçteki manevi desteklerinden dolayı aileme ve eşim Süleyman Bulut'a da teşekkürü bir borç bilirim.

Fatma KUZZEY BULUT

Erzurum-2019

KISALTMALAR

AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BM	: Birleşmiş Milletler
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
DP	: Demokrat Parti
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
CMKP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
HP	: Hürriyet Partisi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İDP	: İslam Demokrat Parti
MAH	: Milli Amale (Emniyet) Hizmetleri
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MSYK	: Milli Savunma Yüksek Kurulu
MTTF	: Türkiye Milli Talebe Fedarasyonu
MTTB	: Milli Türk Talebe Birliği
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM ZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TPCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TSP	: Türkiye Sosyalist Partisi
TSEKP	: Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi

KAYNAKÇA

A- ARŞİVLER VE KÜTÜPHANELER

Atatürk Üniversitesi
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Milli Kütüphane
TBMM Arşivi

B- RESMİ YAYINLAR VE TUTANAKLAR

Düstur, III/5, TBMM Basımevi, Ankara,1937.
Düstur, IV/ 1, TBMM Basımevi, Ankara, 1937.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, IX/24, TBMM Basımevi, Ankara,1953.
_____, XI/1, Ankara, 1954.
_____, IX/1, Ankara, 1950.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, XXVII/6, TBMM Basımevi, Ankara,1956.
_____, VI/4, Ankara,1956.
_____, IX/1, Ankara, 1950.
_____, IX/7, Ankara, 1951.

C- SÜRELİ YAYINLAR

1- Gazeteler

Akın
Akşam
Ayın Tarihi
Cumhuriyet
Demokrat
Dünya
Gece Postası
Hürriyet
İstanbul Ekspres
İstanbul Haber
Kudret
Milliyet

Resmi Gazete

Son Havadis

Son Posta

Son saat

Tercüman

Ulus

Vakit

Vatan

Yeni Adana

Yeni Sabah

Zafer

2- Dergiler

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi

Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi

Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

Çağın Polisi Dergisi

Çalışma ve Toplum

Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

International Journal of Social Science

İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi

Mavi Erciyes

Mülkiye Dergisi

Polis Bilimleri Dergisi

Polis Dergisi

Toplumsal Tarih

Türk İdare Dergisi

Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi

D- SÖZLÜK KILAVUZ VE ANSİKLOPEDİLER

1- Sözlükler

Hukuk Sözlüğü

Türk Dil Kurumu Sözlüğü

Türkler

2- Ansiklopediler

Cumhuriyet Ansiklopedisi

TÖKİN, Fürüzan Hüsrev, **Basım Ansiklopedisi**, İstanbul, 1963.

E- KİTAPLAR

1- Hatıralar

AĞAOĞLU, Samet, **Arkadaşım Menderes İpin Gölgesindeki Günler**, Alkım Yayınları, İstanbul, 2004.

AYDEMİR, Talat, **Hatıratım**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

BAYAR, Celal, **Başvekilim Adnan Menderes**, (Der. İsmet Bozdağ), Tercüman Yayınları, İstanbul, 1986.

BURÇAK, Salim Rıfkı, **On Yılım Anıları**, Nural Kitapevi, Ankara, 1998.

İNAN, Afet, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, IV. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984.

NUTKU, Emrullah, **Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politikada Yitirdiğim Yıllar (1946-1958) (Siyasi Anılarım)**, İstanbul, 1979.

SARAY, Mehmet, **Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin Nato'ya Girişi 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2000.

SERTEL, Zekeriya, **Hatırladıklarım**, 3. Baskı, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1977.

ŞAHİNER, Necmeddin, **Son Şahitler Bediüzzaman Said-i Nursi' yi Anlatıyor 2**, İstanbul, 1981.

YALMAN, Ahmet Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, IV, (1945-1970), Yenilik Basımevi, İstanbul, 1970.

YAZICI, Tahsin, **Kore Hatıralarım**, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1963.

2- Araştırma Eserler

2803 Sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ve Yönetmeliği, Jandarma Genel Komutanlığı Basımevi, Ankara, 1984.

- ABALIOĞLU, Nadi Nadir, **Atatürk İlkeler Işığında Uyarılar, Bir İflasın Kronolojisi, (1950-1960)**, Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik Anonim Şirketi, 1961.
- AHMAD, Feroz, AHMAD, Bedia Turgay , **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**, Bilgi Yay., Ankara, 1976.
- _____, **Cumhuriyet Türkiye’sinde Siyaset ve Siyasi Partiler, Türkiye Tarihi 1839-2010, Modern Dünyada Türkiye** (Z. Bilgin, Çev.), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2011.
- _____, **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008.
- AKMAN, Nurettin, **Yönetimde İç Güvenlik ve Jandarma**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991.
- AKŞİN, Sina, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Cem Yay, İstanbul, Ekim-2002.
- ALBAYRAK, Mustafa, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınevi İstanbul, 2004.
- ALYOT, Halim, **Türkiye’de Zabıta, Tarihi Gelişim ve Bugün ki Durum**, Kanaat Basımevi, Ankara, 1947.
- APUHAN, Şükrü Recep, **Menderes**, Timaş Yayınlar, İstanbul, 2007.
- ARIS, Hakkı, **Türk Silahlı Kuvvetleri**, Ankara, 2007.
- ARMAOĞLU, Fahir, **20 Yüzyıl Siyasi Tarih**, Alkım Yayınları, Ankara, 1990.
- ARTVİNLİ, Fatih, **Osman Bölükbaşı Seraba Harcanmış bir Ömür**, Kitap yayınevi, İstanbul, 2007.
- ATAOĞLU, Ergün, **Adnan Menderes**, Nokta Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- ATEŞOĞLU, Erdoğan, TERZİOĞLU, Alaattin, İdari **Kolluk Hizmetleri**, Ankara, 1987.
- AYDEMİR, Süreyya Şevket, **İkinci Adam**, III, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2006.
- _____, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2007.
- _____, **Menderes’in Dramı (1899-1960)**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2007.
- AYDIN, Ahmet Hamdi, **Polis Meslek Hukuku**, Ankara, 1996.
- BADILLI, Abdülkadir, **Bediüzzaman Said Nursi: Mufassal Tarihçe-i Hayatı**, II, İstanbul, 1990.
- BAŞGİL, Fuad Ali, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, (Çeviren. M. Ali Sebük, İ. Hakkı Akın), Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2006.

BAYAR, Celal, **Başvekilim Adnan Menderes** , (Derleyen İsmet Bozdağ), Tercüman Yayınları, İstanbul, 1986.

BORATAV, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1995.

BOZDAĞ, İsmet, **Bir Darbenin Anatomisi**, Emre Yayınları, İstanbul, 2006.

CEMAL, Hasan, **Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım**, Doğan Kitap, İstanbul 2005

Cumhuriyetin 50. Yılında İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Kuruluşu: Tarihi Gelişimi, Görev ve Yetkileri ve 1923-1973 Çalışmaları, II. Kitap, EGM Yayınları, Ankara 1973.

ÇAĞATAY, Neşet, **Türkiye’de Gerici Eylemler: 1923’ten Buyana**, A.Ü. Yay., Ankara, 1972.

ÇAVDAR, Tevfik, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950’den Günümüze)**, İmge Kitapevi, Ankara, 2008.

ÇINAR, Bekir, **Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör**, Sam Yayınları, İstanbul,1997.

ÇOŞKUN, Nusret Safa, **Son Meclis ve 1950-1960 Siyasi Olaylar**, Yeni Savaş Mat, İstanbul, 1960, s.7.

DARENDELİOĞLU, İlhan, **Türkiye’de Komünist Hareketleri**, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1973.

_____, **Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri**, Toker Yayınları., İstanbul, 1977.

Demokrat Parti Meclis Gurubu Gizli Müzakere Zabıtları, II, Ankara, 1950.

Demokrat Parti Tüzük ve Programı, Güneş Matbaacılık, Ankara, 1957.

Devlet İstatistik Enstitüsü, **Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, DİE Yay, Ankara,2000.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Kalkınan Türkiye**, DPT Yay. Ankara,1981.

DURSUN, Ömer, **Cumhuriyet Türkiye’si Demokrasi Deneyimi**, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1999.

EJDER, Yılmaz, **Hukuk Sözlüğü**, Yetkin Yayınları, Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara, 1996.

ERASLAN, Cezmi, **Atatürk’ten Sonra Türkiye’nin İç Politikası**, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2007.

ERDEMİR, Sabahat, **Muhalefette İsmet İnönü 1950-1956**, İstanbul, M. Sıralar Mat, İstanbul,1959, s.151.

ERER, Tekin, **On Yılın Mücadelesi**, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, 1963.

- ERKAL, Mustafa, **Sosyoloji (Toplumbilimi)**, Der Yay, İstanbul, 2010.
- EROĞUL, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitabevi Yay, Ankara, 1990.
- Faruk Sükan, (Derleyen) Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları, (TBMM 1950-1960)** , Ankara, 1992.
- GÖKÇE, Birsen, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Savaş Yay., Ankara,1996.
- GÖZLER, Kemal, **İdare Hukuku**, II, Bursa, 2003.
- GÜLER, Birgül Ayman, **Türkiye'nin Yönetimi-Yapı**, İmge Kitapevi, Ankara,2009.
- GÜNDAY, **Metin, İdare Hukuku**, Ankara, Turhan Kitapevi, 1996.
- GÜVEN, Dilek, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.
- Harp Akademileri Yayınları, **Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul- Mart,1996.
- İBA, Şeref, **Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar**, Turhan Yayınevi, 2 Basım, Ankara,2008.
- İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü 1923-1973 Çalışmaları**, II. Kitap, Gürsoy Matbaacılık, Ankara 1973.
- İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları (1920-1973)**, II, Ankara,1993.
- Jandarma Meslek Bilgisi-1**, Jandarma Okullar Komutanlığı Yayını, Ankara, 2010.
- KABACALI, Alpay, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, Gürer Yay., İstanbul, 2007.
- KAÇMAZOĞLU, Bayram, **Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları** , Birey Yay, İstanbul, 1998.
- KAHRAMAN, Bülent Hasan, **AKP ve Türk Sağı**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2007.
- KARPAT, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967.
- KAZGAN, Gülten, **Tarımsal Gelişme**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2003.
- _____, **Tanzimat'tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1999.
- KIRATLI, Metin, **Koruyucu İdari Hizmetler**, Ankara, 1973.
- LANDAU, Jacob M., **Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar**, (Çev. Erdinç Baykal), Turhan Kitabevi, Ankara,1979.
- LEWIS, Bernard, (Çev. Metin Kıratlı), **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, TTK Yay., Ankara, 2000.

_____, **Demokrasinin Türkiye Serüveni**, (Çev. Metin Kıratlı), TTK Yay., Ankara , 1998.

MERT, Nuray, **Merkez Sağın Kısa Tarihi**, Selis Yayınları, İstanbul 2007, s.135.

Milletimizin Hizmetinde 150 Yıl (1845–1995), EGM Yayını, Ankara 1995.

MÜTERCİMLER, Erol, ÖKE, Mim Kemal, **Düşler ve Entrikalar: Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.

NEVİN, Mustafa Abdulhalık, **İslam Siyasi Düşüncesinde Muhalefet** (Çev. Vecdi Akyüz) İstanbul, 1985.

ÖYMEN, Altan, **Değişim Yılları**, 8. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2004.

ÖZDAĞ, Ümit, **Menderes Döneminde Ordu- Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 2004.

ÖZKAN, Tuncay, **Bir Gizli Servisin Tarihi: Milli İstihbarat Teşkilatı**, Milliyet yayınları, İstanbul,1999.

ÖZTÜRK, Kazım, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, Ak Yayınları, İstanbul, 1968.

_____, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-IX. Dönem 1950-1954, II**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, No:21, Ankara, 1999.

Polis Mevzuatı, Haz. Arif Yıldız, Halil İbrahim Keskin, Sami Tanrıverdi, Ulus Basımevi, İstanbul,2005.

SARICAKOYUNLU, Zeki, **Cumhuriyet Döneminde Türk Polis Teşkilatı**, Kayseri, 1993.

SAYILGAN, Aclan, **Soldaki Bitmeyen Kavga** (Başlangıçtan TiP, III. Genel Kongresine Kadar), Kardeş Matbaası, Ankara 1970.

_____, **Solun 94 Yılı (1871-1965) Türkiye’de Sosyalist-Komünist Hareketler**, Mars Matbaası, Ankara, 1968.

SEYHAN, Dünder, **Gölgedeki Adam**, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul 1966.

SCHMIDT, Anfred .G., **Demokrasi Kuramlarına Giriş**, (Çev. M. Emin Köktaş), 2 Baskı, Vadi Yay, Ankara,2000.

SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban, **Türkiye’de İslam’ın Yeniden İnkişafı : (1950-1960)**, İSAM Yayınları, Ankara, 1995.

SÜLKER, Kemal, **100 Soruda Türkiye’de İşçi Hareketleri**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968.

ŞAFAK, Ali; BIÇAK, Vahit, **Güvenlik Kuvvetleri ve Polis Mevzuatı- Polisin El Kitabı**, Yardımcı Ofset, Ankara-2000.

- ŞENEL, Muazzez, ŞENEL, A. Turan, **Devlet Güvenliği ve Polis**, Ankara 1969.
- ŞERAFETTİN, Turan, **Türk Devrim Tarihi IV: Çağdaşlık Yolunda Türkiye** (İkinci Bölüm), Bilgi Yayınevi, Ankara 1999, s.129-130.
- ŞEYHANLIOĞLU, Hüseyin, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Kadim Yay., Ankara, 2011.
- ŞİMŞİR, N. Bilal, **Kürtçülük 2 (1924-1999)**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2009.
- TAŞYÜREK, Muzaffer, Adnan **Menderes**, Anonim Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- TEVETOĞLU, Fethi, **Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)**, Ankara, 1967.
- TEZKAN, Yılmaz, **Jeopolitikten Milli Güvenliğe**, Ankara, 2005.
- TİMUR, Taner, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, 3.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.
- TOKER, Metin, **DP’nin Altın Yılları 1950-1954**, 4. Basım, Bilgi Yay., Ankara, 1998.
- _____, **Demokrasinin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973)**, Bilgi yayınevi, Ankara, 1991.
- TÖKİN, Hüsrev Füzünan, **Basın Ansiklopedisi**, İstanbul, 1963.
- TUNAYA, Zafer Tarık, **İslamcılık Akımı**, Simavi Yayınları, İstanbul, 1991.
- TUNCAY, Mete, **Siyasal Tarih (1950-1960)** , Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980, Yay. Yön. Sina Aksin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.
- _____, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması 1923-1931**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2007.
- TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi, (İkinci Bölüm) Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (14 Mayıs 1950- 27 Mayıs 1960)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.
- TURGUT, Tan, **İdari Hizmetler Ders Notları**, Ankara, 1980.
- Türkiye’de Anarşi ve Terörün Sebepleri ve Hedefleri**, Yüksek Öğretim Kurumu Yay., Ankara, 1985.
- UYAR, Hakkı, **Vatan Cephesi Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Örnek**, İstanbul 2001,
- VURAL, Zeki Mehmet, **Polis Kuruluşu**, Ulutaş Matbaası, İstanbul, 1970.
- YALÇIN, Durmuş; SÜSLÜ, Azmi, TURAN, Refik ve Diğerleri, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, I-II**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.
- Yeni iktidarın Çalışmaları, (22.5.1950-22.5.1953)**, Orhan Mete ve Ortakları Yayın ve Basın Kolektif Şirketi Matbaası, İstanbul.

YEŞİLYURT, Süleyman, **Yarım Asırlık Sır, İnönü ve İhtilalcilerin Gizli Görüşmeleri**, Ankara, Ocak 2006.

YILMAZ, Sait, **21.Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006.

YÜCEL, M. Serhan, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001.

YÜCEL, Seyhan, **Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2006)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

ZÜRCHER, Jan Eric, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, (Çev. Yasemin Saner Gönen), İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

3- Tezler

a) Yüksek Lisans Tezleri

AÇICI, Emine, **1950-1960 Dönemi Türk Siyasal Hayatında Yaşanan Değişim Süreci ve Demokrasi**, Gazi Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

AYDOĞMUŞ, Çiğdem, **İstanbul Basınına Göre Demokrat Parti Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkisi (1950-1960)**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2011.

ÇAY, Osman, **Jandarma Teşkilatı'nda Kurumsal İletişimin Önemi ve İç Güvenlik Hizmetleri İle İlişkisi: Ankara Jandarma Komutanlığı Örneği**, Polis Akademisi Güvenlik Birimleri Enstitüsü Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

DOĞAN, Fatih, **Polis ve Jandarma Teşkilatları Açısından İç Güvenlik Yönetimi, Sorunları ve Değişimi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2010.

GÖK, Yusuf, **Türk-Amerikan Diplomatik İlişkileri (1959-1961)**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 1998.

GÜN, Önder, **27 Mayıs Askeri Müdahalesine Doğru DP-CHP Mücadelesinin Zirvesi: 18 Nisan 1960-Tahkikat Komisyonu'nun Kurulması ve Faaliyetleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006.

İLERİ, Ferda, **Genel İdari Kolluk ve Mülki İdare Amirlerinin Genel İdari Kolluk Yetkileri**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya,2004.

KAYA, Asil, **Türk Siyasi Tarihi'nde CHP'nin Gençlik Kolları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010.

KAZAN, Burak, **Türkiye'de Yaşanan Gençlik Hareketleri ve Öğrenci Olayları (1945-1960)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2012.

KİTER, Merih, **Terörizm ve Türkiye**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1987.

TÜRK, Yemliha, **1951-1955 Dönemi Türk Basınında Laiklik Karşısı Hareketler ve Tepkileri**, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2001.

YILDIRIM, İsa, **Demokrat Parti İktidarı ve Türk Kamuoyu (1950-1960)**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2013.

YURTÖĞREN, Sibel, **Çok Partili Siyasal Hayata Geçişle Yaşanan Siyasal ve Ekonomik Değişimlerin Toplumsal ve Kültürel Yansımaları: Yeni Hayat Tarzı (1945-1960)**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007.

b) Doktora Tezleri

AKKAYA, Bülent, **Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin İç güvenliği (1950-1960)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri, 2010.

ALBAYRAK, Mustafa, **Demokrat Parti**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1992.

CAŞIN, Mesut Hakkı, **Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1993.

GEDİKLER Gölgesiz, Hülya, **1950-1960 Yılları Arasında İzmir'de Gündelik Yaşam**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2006.

PEKTAŞ, Şerafettin, **Demokrat Parti Dönemi'nde Tarım Dışı Alanlarda Çalışma Yaşamının Düzenlenmesi**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 2006.

YAĞAR, Hasan, **Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845-1923)**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1988,

F- MAKALELER

“Demokrasi Üzerine Özlü Sözler”, Der. Prof. Dr. Coşkun Can AKTAN, <http://www.canaktan.org/politika/demokrasi/makaleler/ozlusoz-demok.htm>

AKALIN, Cüneyt, “1950’de Orgeneral Nafiz Gürman’ın ve Arkadaşlarının Tasfiyesi Neyle İlgili?”, **Mülkiye Dergisi**, XXVI/ 233, 1999, s.139-142.

AKBULUT, İlhan, “150. Kuruluş Yıldönümünde Türk Polisi”, **Türk İdare Dergisi**, S.465, Mart 1995, s.69-91.

AKINCI, Mehmet; AKBAL, İsmail, “Türkiye’de Siyasal İktidar- Muhalefet İlişkilerinde Muhalefete Tahammülsüzlüğün Aynası: Basın ve Tasfiyeler”. **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**. IX/ 18, 2013, s.32-50.

AKKAYA, Bülent, “Trafik Kazalarının Temel Nedenleri”, **Mavi Erciyes**, S.4, Nisan 2002, s. 21-32.

ALIVEREN, Erdoğan, “40–50 Yıl Önceki İstanbul Emniyeti”, **Çağın Polisi Dergisi**, V/58, Ekim 2006, s.17-20.

ARDOĞAN, Recep, “Teorik Temeller Ve Tarihsel Gerilimler Arasında İslam Kültüründe Siyasal Muhalefet” , **Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi**, VIII/ 2, Sivas, Aralık-2004, s.172-189.

ARMAĞAN, Servet, “Emniyet Kuvvetleri ve Kitlelerarası İletişim”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, I/ 2, Ankara, Aralık-1997, s.23-30.

ARSEBÜK, Esat, “CHP’nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkındaki Kanuna Dair”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, X/ 1-4, Ankara, 1953, s.426-432.

BAKIŞIK, Şeref, “Demokrasi, DP ve İnönü”, **Tarih ve Toplum**, IX/ 53, Mayıs 1988, s.16-18.

BİLGİÇ, Veysel Karani; KARAKAYA, Muhittin, “Türk Polis Teşkilatının Tarihi Gelişimi”, **Polis Bilimleri Dergisi**, 4 /1-2, Nisan-2002, s. 179-326.

BORATAV, Korkut, “DP Döneminde Ekonomi”, **Tarih ve Toplum**, IX/ 53, Mayıs 1988, s.292-293.

BOZKIR, Gürcan, “Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu’nun Siyasi Kişiliği”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, II/ 6-7, 1996-1997, s.227-262.

- CİZRE, Ümit, “*Egemen İdeoloji ve Türk Silahlı Kuvvetleri*”, **Bir Zümre, Bir Parti, Türkiye’de Ordu**, Der. Ahmet İnel, Ali Bayramoğlu, İstanbul 2004,s.135-165.
- ÇAKIR, Faruk, “ *Amerikan Bakış Açısından Türkiye’de 1957-60 Dönemi Siyasal Gelişmeleri ve Türk Amerikan İlişkileri*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, LIX / 1, 2004, s.59-88.
- ÇELİK, Aziz, “*1950’lerin Unutulan (Demokrat) İşçi Partisi ve Onun Üç Sisyphus’u*”, **Çalışma ve Toplum**, S.2, 2014, s. 34-72.
- ÇINAR, Belgin, “*Babamı Hep Özledim*”, **Çağın Polisi Dergisi**, 5/71, Kasım -2007, s. 18-48.
- ÇOŞAR, Nevin, “*Demokrat Parti Dönemi Maliye Politikası*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, LX/ 1, Ankara, 2005, s. 29-58.
- ÇUFALI, Mustafa, “*Türk Polis Tarihi*”, Hasan Hüseyin Çevik ve Turgut Göksu (Ed.), **Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis**, Ankara, 2002, s.19-22.
- DAVER, Bülent, “*Türk Üniversite Öğrencileri ve Siyaset*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, XIX/ 3, Ankara, 1964, s. 37-46.
- DEMİRBAŞ, Cevdet, “*Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Polis Teşkilatı*”, **Polis Dergisi**, XI/ 43, Ocak-Şubat-Mart 2005, s.148-149.
- DERBİL, Süheyp , “*Polis Kavramı*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, I/ 4, Ankara 1944, s. 473-485.
- DİKİCİ, Ali, “*Demokrat Parti Dönemi İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı*” **Akademik Bakış**, III/5, 2009, s.61-94.
- DÜNDAR, Nihat, “*Cumhuriyet Polisi*”, **Türk İdare Dergisi**, S,421, Haziran 1997, s.461-471.
- GERAY, Cevat, “*Karayollarımızda Kazalar, Trafik Emniyeti ve Alkol*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, XI/ 3, Ankara 1956, s.444-449.
- GÖKSU, Turgut; SÖZEN, Süleyman; ÇEVİK, Hasan Hüseyin, “*Türkiye*”, Hasan Hüseyin Çevik (Ed.), **Karşılaştırmalı Polis Yönetimi**, Ankara Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2008, s. 421-436.
- GÖKTEPE, Cihat, “*Demokrat Parti Dönemi İç ve Dış Siyasi Gelişmeler (1950-1960)*”, **Türkiye’nin Politik Tarihi: İç ve Dış Politika İçinde**, (Ed.: Adem Çaylak, Cihat Göktepe, Mehmet Dikkaya, Hüsnü Kapu), Savaş Yayınevi, Ankara 2009, s.901-910.
- GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, “*Türkiye’de Çocuk Suçluluğu*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, XI / 3, Ankara, 1956, s.161-181.

GÜNGÖR, Süleyman, “ *Seçim Kanunlarında Demokrat Parti'nin Yaptığı Değişiklikler ve Siyasal Anlamı*”, **Mülkiye Dergisi**, XXIX/ 247, 2005, s.99-108.

İÇEL, Kayıhan; YENİSEY, Feridun, “*Cumhurbaşkanına Hakaret ve Sövme*”, **Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Kanunları**, İstanbul,1990, s.1-761.

_____, “Anayasa Kuruluşlarını ve Kamu Şahsiyetlerini Tahkir - Kanunlara ve Büyük Millet Meclisi Kararlarına Sövme”, **Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Kanunları**, İstanbul, 1990, s.1-761.

İNAN, Süleyman, “*Demokrat Parti Dönemi*”, **Yakın Dönem Türk Politik Tarihi**, Anı Yayınları, Ankara 2007, s.117-145.

KEYDER, Çağlar, “*Türkiye Demokrasinin Ekonomi Politikası*”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Der. I.C. Schick, E. A. Tanak, Belge Yayınları Bilim Dizisi, İstanbul, 1990, s. 58-400.

KIRKPINAR, Leyla, “*Demokrat Parti ve Muhalefet Stratejisi*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, III / 9-10, 1999-2000, s. 85-98.

KOÇAK, Cemil, “*Siyasal Tarih (1923- 1950)*” , **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, (Yay. Yön Sina Akşin) , Cem Yayınevi, İstanbul 2002, s.85-177.

KORKMAZ, Elif, “*Demokrasi Kavramı ve Modern Demokrasi Kuramlarından Biri Olarak Müzakereci Demokrasi*”, [http://www.muhammedbalci.com/hukuk dünyasi/](http://www.muhammedbalci.com/hukuk_dunyasi/), s.365-369.

LEWIS, Bernard, “*Türkiye’de Son Gelişmeler*”, Çev. İlham Lütem, Ankara Üniversitesi, **Hukuk Fakültesi Dergisi**, IX/ 12, 1952, s. 33-42.

MADENDAĞ, Gülten; BİLECEN, Tuncay, “*Adana’da Demokrat Parti Dönemi’nde Gündelik Hayatın Yerel Basına Yansımaları*” **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, II/3, 2016, s.91-95.

MAHİROĞULLARI, Adnan, “*Türkiye’de Sendikalaşma Evreleri ve Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar*”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, II/1, Sivas, 2001, s.161-189.

MAKAL, Ahmet, “*Demokrat Parti Döneminde Bireysel Çalışma İlişkilerine Yönelik Hukuksal Düzenleme ve Uygulamalar*”, **Mülkiye**, XXVII/239, 2003, s.279-318.

OPIE, Redvers, “*Amerikan Yardımı ve Kalkınma Meselesi*”, (Çeviren Cemal Mihçioğlu), **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, VIII/ 1, Ankara, 1953, s.85-110.

- ORAN, Baskın, “*İç ve Dış Politika İlişkisi Açısından İkinci Dünya Savaşında Türkiye’de Siyasal Hayat ve Sağ- Sol Akımlar*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, XXIV/ 3, Eylül 1969, s.227-275.
- OZANKAYA, Özer, “*Türkiye’de Terörün Etkenleri ve Çözüm Yolları*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, XXXIV/ 1, Ankara, 1979, s.51-61.
- ÖNGÖR, Sami, “*1950-1960 Arası Türkiye’de İç Göçler*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, XVII/ 3, 1962, s.319-327.
- ÖZCAN, Gencer, “*Güvenlikleştirme Sorunsalı*”, **İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar: Prof. Dr. Kemali Saybaşı’ya Armağan**, (Der. Burak Ülman, İsmet Akça), İstanbul, 2005, s.355-379.
- ÖZÇELİK, B Fatih; TUNÇ, Bilal, “*Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1959 Yılı Gezileri Kapsamında Geyikli Olayları*”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, VI, S.3, (Haziran- Ağustos 2017), s.1640-1643.
- ÖZDEMİR, Erol, “*Polis Çağdaş Köle Midir*”, **Çağın Polisi Dergisi**, VI/ 66, Haziran 2007, s.15-17.
- ÖZYILMAZ, Emre, “*Çağdaş Türk Kamu Yönetimi ve Jandarma*”, **Türk İdare Dergisi**, S, 421, Aralık 1998, s.473-489.
- SEYDİ, Süleyman, “*Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası*”, **Yakın Dönem Türk Politik Tarihi**, Anı Yayınları, Ankara 2007, s.269-301.
- TALAS, Cahit, “*Değiştirilen Sendikalar Kanunu, Uluslararası Bağlantılar ve Anayasamız*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, XXV/ 4, Ankara, 1970, s.161-189.
- _____, “*Sendikacılık ve Toplum*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, XXX/ 1, Ankara, 1975, s.1-23.
- TATLIDİL, Ercan, “*Kentle Bütünleşmenin Bir Yolu: Gecekondulaşma 1987*”, **Aile Yazıları 2**, TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara, 1989, s.72-113.
- TEKELİ, İlhan, İLKİN, Selim, “*Karayollarının Gelişmesi Üzerine Uluslararası Bir Karşılaştırma Çerçevesi*”, **Mülkiye**, XXIV/223, s.66-72.
- TOPRAK, Zafer, “*Mülkiye’de İktidara Karşı Öğrenci Direnişi - Prof. Turhan Feyzioğlu’nun Bakanlık Emrine Alınışı, Aralık 1956*”, **Toplumsal Tarih**, S.235, Temmuz 2013, s. 50-57.
- TOPUZ, Hıfzı, “*6/7 Eylül Olayları ve Aknoz Paşa’nın Yasakları*”, **Toplumsal Tarih**, XIV/ 81, Eylül- 2000, s.1-64.

- TUNÇ, Hasan , “*Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı*” **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, XII/ 1-2, Ankara, 2008, s.1113-1132.
- TUNÇ, Bilal, “*Kocaeli’nde Vatan Cephesi*”, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 8/2, 2015, s.733-750.
- TURAN, Ahmet, “*Süleymanlık*”, **On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.9, Samsun,1997, s.35-39.
- UÇAR, Fuat, “*Demokrat Parti Döneminde Kürt Sorunu: Gelişimi ve Etkileri*”, **International Journal of Social Science**, S.43, (Mart- 2016), s.175-200.
- UZGEL, İlhan, “*Ordu Dış Politikasının Neresinde*”, **Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye’de Ordu**, Der. Ahmet İnel, Ali Bayramoğlu, İstanbul 2004, s.114-120.
- YÜCEL, Serhal, “*Menderes Dönemi*”, **Türkler**, XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 835-854.
- YÜKSEL, Alâeddin, “*Türk Polisi Teşkilatının Yeniden Yapılandırılması*”, **Türk İdare Dergisi**, S, 413, Aralık 1986, s.1-6.
- YÜKSEL, Metin, “*Siyasal Muhalefetin Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinde Korunması*”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, XI/ 3-4, 2007, s.64-104.
- ZARAKOLU, Avni, “*Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, XI / 1-2, Ankara, 1954, s.590-600.

G - ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Asayiş Daire Başkanlığı, <http://www.asayis.pol.tr/Sayfalar/default.aspx>, (Erişim Tarihi: 08.07.2018)
- Ayşe Elif Emre Kaya, Demokrat Parti Döneminde Basın - İktidar İlişkileri, İletişim Fakültesi Dergisi, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-> (Erişim Tarihi: 27.04.2019)
- Dilek Güven, https://www.iletisim.com.tr/kisi/dilek-guven/7915#.XL9O-_kzbIU. (Erişim Tarihi: 23.04.2019)
- [http:// www.muharrembalci.com/ hukuk dünyası/](http://www.muharrembalci.com/hukuk_dunyasi/) (Erişim Tarihi: 23.09.2017)
- <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1963/K1963-243.htm> (Erişim Tarihi: 24.01.2018)
- İdari Kolluk Makamları ve Personeli, <http://web.archive.org/http://notoku.com/idari-kolluk-makamlari-ve-personeli/> (Erişim Tarihi: 14.08.2018)
- Mehmet Akif Özer, “*Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri*”, Karadeniz Araştırmaları,2012.

http://www.karam.org.tr/Makaleler/659.211.216_012%20ozer.pdf, (Erişim Tarihi: 08.07.2018)

M. Hakan Özçelik, “1938-1960 Yılları Arasında Atatürk Devrimlerine Karşı Faaliyetler” <http://dergipark.gov.tr/>, (Erişim Tarihi, 13.01.2019)

Türkiye Büyük Millet Meclis Genel Kurul Tutanakları, XXIV/3, Ankara, 2013, s.26.
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g.birlesim_baslangic? (Erişim Tarihi: 23.04.2019)

TRT, Tunç Boran (Yönetmen), Türk Polis Tarihi Belgeseli (Belgesel), Davut Boran AFT Prodüksiyon, 2012, <http://www.kameraarkasi.org/yonetmenler/tuncboran.html>, (Erişim Tarihi: 01.08.2018)

TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2013, TÜİK Yay, Ankara, 2014, www.tuik.gov.tr. (Erişim Tarihi: 12.08.2018)

www.canaktan.org. (Erişim Tarihi: 08.07.2018)

www.eğitimdepdf.xyz. (Erişim Tarihi: 08.07.2018)

www.tdk.gov.tr. (Erişim Tarihi: 08.07.2018)

GİRİŞ

TEMEL KAVRAM TANIMLARI

A- DEMOKRASİ KAVRAMI

Demokrasi kavramı, günümüzde sıkça kullanılan ve içeriğine çeşitli anlamlar yüklenen bir kavramdır. Bunun nedeni olarak da her toplumun hukuksal, ekonomik ve siyasal yapısının farklılığı gösterebilir. Demokrasi, sözlük anlamı itibariyle halkın kendi kendini yönetme biçimi olarak tanımlanmaktadır¹.

Demokrasi kelimesi, Yunan kökenli özel bir ifade olup, Yunanca 'da halk, halk kitlesi veya tam yurttaşlık anlamında bir kelime olan “*demos*” ile egemen olmak veya iktidar kullanmak gibi anlamlara gelen “*kratein*” sözcüklerinden oluşmaktadır². ABD Başkanlarından Abraham Lincoln ise 1864 yılında verdiği bir söylevde demokrasiyi, “*halkın, halk tarafından, halk için yönetimi*” şeklinde tanımlamıştır³.

Demokrasi kavramının, sözcük anlamı dışında da pek çok şeyi ihtiva etmesinden dolayı birçok yazar ve düşünür demokrasiye çeşitli tanımlarla yaklaşmışlardır. Örneğin Richard Robinson, demokrasiyi hükümet sistemi içinde meselelerin ideal ve ideale yakın amaçların aranmasına çalışmak olarak açıklamaktadır. Weber ise, “*demokrasinin değeri ancak etkili siyasal önderlerin seçimine olanak sağlanmasında; bunun yanında da bu önderlerin eğitilmesinde yatmaktadır*” şeklinde bir ifadede bulunur. Diğer taraftan demokrasi denince akla ilk olarak eski Atina sitelerinde uygulanan doğrudan demokrasi örnekleri gelmektedir. Bu uygulama biçiminde halk bir meydana toplanmakta ve önemli konulardaki kararlarını yöneticilere doğrudan bildirmektedir. Atina'da uygulanan bu yöntem, antik çağda bilinen ilk demokrasi örneği olmakla birlikte, bu yönetim tarzında, yalnız vatandaşlar demokratik hak ve özgürlüklerden yararlandırılmakta, kölelerin ise hiçbir hak ve özgürlüğü bulunmamaktadır. Toplantılara sadece belli bir yaşın üzerindeki erkek vatandaşlar katılabilmekte, alınan kararlar bir grup tarafından uygulanmaktadır⁴.

Atina demokrasisinde her ne kadar eşitlik, oy hakkı, söz hakkı gibi kurallar bulunmasa da, burada uygulanan demokrasi “*tek kişinin yönetiminde mutlak ve sınırsız söz sahibi olması*” özelliğini taşımamaktadır⁵. Demokrasi halktan beslenen canlı bir

¹ Yılmaz Ejder, **Hukuk Sözlüğü**, Ankara, 1996, s.190.

² Anfred G.Schmidt, **Demokrasi Kuramlarına Giriş**, Çev. M. Emin Köktaş, Ankara, 2000, s.13.

³ Şeref İba, **Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar**, Ankara, 2008, s.81.

⁴ Hasan Tunç, “*Demokrasi Türleri Ve Müzakereci Demokrasi Kavramı*”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, XII / 1-2, Ankara, 2008, s.1116.

⁵ H.Tunç, “*Demokrasi Türleri Ve Müzakereci Demokrasi Kavramı*”, s.1116.

mekanizma gibidir. Halk ne kadar demokrasinin varlığını ister onu yasalarla, inançlarıyla korursa demokrasi de o kadar sağlıklı büyür⁶.

Atatürk'ün demokrasiye ilişkin ifadeleri ise şu şekildedir⁷:

“Demokrasi prensibi, hâkimiyete istismak eden vasıta ne olursa olsun esas olarak milletin hâkimiyete sahip olmasını ve sahip kalmasını icap ettirir. Demokrasi esasına müstenit hükümetlerde, hâkimiyet halka, halkın ekseriyetine aittir. Demokrasi prensibi, hâkimiyetin millete ait olduğunu, başka yerde olamayacağını iltizam eder. Bu suretle, demokrasi prensibi, siyasi kuvvetin, hâkimiyetin menşesine ve meşruiyetine temas etmektedir.”

B- MUHALEFET VE SİYASAL MUHALEFET KAVRAMLARI

1- Muhalefet

Muhalefet “*h-l-f*” kökünden gelen Arapça bir kavramdır. Onunla aynı kökten gelen “*ihtilaf*” kelimesi gibi herkesin ayrı bir yol tutması ve görüş ayrılığı anlamına gelmektedir. Çağdaş siyasal anlamıyla “*muhalefet*” kavramı için ise çağdaş Arapça da ‘*mu’arada*’ kelimesi kullanılmaktadır. Muhalefet, siyasi otoriterin davranışlarını tartışma ve değerlendirmeyi sosyal bir hak olarak görmeye dayanır⁸. Bireylerin kendi geleceğini belirleme hakkının bir tezahür biçimi; sosyal, kültürel ve siyasal hayata bireysel veya kolektif olarak katılma hakkının da bir uzantısı olan muhalefet, diğer bireysel hak ve özgürlüklerin korunmasında da önemli bir role sahiptir⁹. Muhalefet, en küçük birim olan aileden başlamak üzere toplumsal yaşamın her düzeyinde ve her döneminde gözükmetedir¹⁰.

2- Siyasal Muhalefet

Siyasal muhalefet, muhalefet kavramının siyasal perspektif içinde ele alınmasıdır. Muhalefet olgusu ve muhalifler, kendi çevrelerinden çıkıp var olan toplumsal ve ekonomik yapıyı, siyasal rejimi ve onun somut öğelerini hedef aldıkları, bunlardan birine,

⁶ Ömer Dursun, **Cumhuriyet Türkiye’si Demokrasi Deneyimi**, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1999, s.12.

⁷ “*Demokrasi Üzerine Özlü Sözler*” Der. Prof. Dr. Coşkun Can AKTAN. www.canaktan.org. (Erişim Tarihi: 08.07.2018)

⁸ Abdülhalik Mustafa Nevin, **İslam Siyasi Düşüncesinde Muhalefet**, Çev. Vecdi Akyüz, İstanbul, 1985, s.77.

⁹ Recep Ardoğan, “*Teorik Temeller ve Tarihsel Gerilimler Arasında İslam Kültüründe Siyasal Muhalefet*”, **Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi**, VIII/ 2, Sivas, Aralık-2004, s.172.

¹⁰ R. Ardoğan, “*Teorik Temeller ve Tarihsel Gerilimler Arasında İslam Kültüründe Siyasal Muhalefet*”, s.172.

bir kaçına ya da hepsine yöneldikleri andan itibaren kavramın siyasi niteliğe bürünmesi söz konusudur. Genel anlamıyla hem hükümet politikalarına karşı her türlü karşı koymayı hem de iktidar dışındaki siyasal partileri kastetmektedir. Siyasal muhalefet, siyasal partilerden başka örgütlü-örgütsüz, yasal-yasal olmayan yollarla gerçekleştirilen ve siyasal iktidarın politikalarına karşı beğenmezlik ifade eden davranışlar olarak ele alınabilir¹¹.

Muhalefet, devletin gücünün sınırlandırılması yönünden de gereklilik taşımaktadır. Bireylere tanınan özgürlüğün bir gereği olarak siyasal iktidarı sınırlamanın iki aşamasına dikkat çekmek gerekir. Birincisi, yöneticileri devletle bir tutan ve halkı yöneticilere bağlı sayan otoriter ve elitçi görüşün reddidir. İkincisi ise bunun bir sonucu olarak hükümetle devleti ayrı tutmaktır. Bu ayrılık, devlet değişmeden hükümetlerin değişebilmesini sağlayacaktır¹².

C- GÜVENLİK, İÇ GÜVENLİK VE ASAYİŞLE İLGİLİ KAVRAMLAR

I- Güvenlik

Güvenlik kelimesi, Türk Dil Kurumu sözlüğünde, “*toplum yaşamında kanuni düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu ve emniyet*” şeklinde açıklanmıştır¹³. Korunma isteğiyle ortaya çıkan ve koruma dürtüsüyle kurumsallaşma eğilimine giren güvenlik, fonksiyonel olarak personel güvenliği, sektör güvenliği, kamu güvenliği ve ulusal güvenlik gibi çeşitli alanları ihtiva etmektedir. Güvenlik, devletlerin takip ettikleri genel politika ve dünya çapında stratejileri içinde, tıpkı bir ülke sınırları dâhilinde enerji ihtiyacını temin eden güç santraline benzer¹⁴. Güvenliği sadece askeri yönden ele almak mümkün değildir. Güvenlik, ekonomik, politik, psikolojik ve sosyolojik yönleriyle bir bütündür¹⁵.

Güvenlik kavramının, devletin sınırları içerisinde kalan bireyleri kapsayacak şekilde *iç güvenliği*, diğer yandan devlete karşı dışarıdan gelebilecek tehlikelere yönelik *dış güvenliği* kapsadığı genel kabul görmektedir. Güvenlik teriminin küresel boyut

¹¹ İsmail Akbal, Mehmet Akıncı, “*Türkiye’de Siyasal İktidar- Muhalefet İlişkilerinde Muhalefete Tahammülsüzlüğün Aynası: Basın ve Tasfiyeler*”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, IX/ 18, 2013, s.32.

¹² Metin Yüksel, “*Siyasal Muhalefetin Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinde Korunması*”. **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, XI/ 3-4, Erzincan, 2007, s.64.

¹³ Türk Dil Kurumu, **Sözlük**, <http://www.tdk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 08.07.2018)

¹⁴ Mesut Hakkı Çaşın, **Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1993, s.14.

¹⁵ Yılmaz Tezkan, **Jeopolitikten Milli Güvenliğe**, Ankara, 2005, s.130.

kazanması ise Birinci Dünya Savaşı ile başlamış, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında tamamlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın Birinci Dünya Savaşı'na oranla daha yıkıcı sonuçlar doğurup, toplumun tüm kesimlerini önemli ölçüde sarsması, güvenlik kavramının önemini artırmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçları, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik kolektif güvenlik ihtiyacı nedeniyle BM (Birleşmiş Milletler), NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü), Varşova Paktı ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi uluslararası güvenlik kuruluşlarının oluşturulmasına yol açmıştır. Güvenlik kavramının yasal bir tanımı bulunmamaktadır¹⁶.

Güvenlik bir diğer tanıma göre devletin anayasal düzeninin, ulusal varlığının ve bütünlüğünün uluslararası alanda siyasi, kültürel ve ekonomik dâhil bütün çıkarlarının ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanmasıdır¹⁷. Tanımda yer alan ahdi hukuk kavramı; bir devletin var olması, bağımsızlığı, hükümler hakkı, sınırlarına ilişkin bir veya birden fazla devletle yaptığı karşılıklı beyan ve kabulleri ihtiva eden antlaşma ve antlaşmalarla gerçekleşen hukukunu içermektedir. Lozan Antlaşması ve Montrö Boğazlar sözleşmesi, Türkiye için ahdi hukuk kapsamında verilebilecek iki örnektir¹⁸.

II- İç Güvenlik

İç güvenlik kavramı, bir ülkenin coğrafi sınırları içerisinde muhtemel tehdit ve tehlikeden uzak olarak başta vatandaşların güvenlik ve huzurunun sağlanması, daha sonra da sırası ile devlete ve özel kişilere ait binaların sabotaj ve benzeri tehlikelere karşı korunmasını ifade eder. Bu korunma genellikle toplumun maddi düzenini sağlamak ve korumak anlamına gelir. Söz konusu korumanın yapılmaması, ülkede kargaşanın oluşmasına neden olur. Devlete olan güven zedelenir, devletin meşruluğu tartışılmaya başlanır ve devlet, yaşamlarını devam ettiren kişilere karşı güvenlik hizmetlerini yerine getirmemekten dolayı meşrutiyetini kaybetmeye başlar¹⁹. Genel olarak suçun önlenmesi ve suçluların yakalanması ile ilgili teşkilata ve hukuki rejime iç güvenlik denilmektedir. İç güvenlik, buna ilişkin teşkilatların suç oluşmasını önleme ve suçluları takip ve yakalama çabaları ve bu çabalara imkân veren hukuki çerçeveyi de kapsamaktadır. Bir olayın iç güvenlik sınırları içinde değerlendirilebilmesi için suç oluşturan bir eylemin

¹⁶ Y. Tezkan, **Jeopolitikten Milli Güvenliğe**, s.130.

¹⁷ Harp Akademileri Yayınları, **Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul- Mart, 1996, s.25.

¹⁸ Harp Akademileri Yayınları, **Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi**, s.25.

¹⁹ Bekir Çınar, **Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör**, İstanbul, 1997, s.61.

engellenmesi ve failin yakalanmasıyla ilgili gerekli çabanın harcanması gerekmektedir²⁰. Ayrıca söz konusu eylem ülke sınırları içinde meydana gelir. Dünya tarihine bakıldığında genel olarak devletlerin ve toplumların temel probleminin dış güvenlikten ziyade iç güvenlik meselesi olduğu görülmektedir.

İç güvenliğini sağlayamamış bir devletin dış güvenliğini tam olarak sağlaması mümkün değildir. Bir millet yekvücut halinde dış düşmanları ülkelerinden kovmada başarılı oldukları halde, bağımsızlığına kavuştuktan kısa bir süre sonra iç karışıklığa, çekişme ve kavgalara sürüklenmiştir. Bu bağlamda toplumu bu iç huzursuzluktan kurtarmada, huzur ve güveni sağlamada kolluk kuvvetlerinin rolü ve sorumluluğu ön plana çıkmaktadır. Kolluk kuvvetleri tarafından icra edilen hizmetlere iç güvenlik hizmetleri denilmektedir²¹.

Türkiye’de güvenlik kavramı Cumhuriyet’in kuruluşundan beri asker odaklı ve devlet merkezli bir içerik sergilemiştir. Bu durum, uluslararası koşulların yanı sıra Türkiye’nin özgül tarihsel gelişmesiyle de yakından ilgilidir. Soğuk Savaş dönemi boyunca uluslararası düzeyde yaşananlar bu durumun daha da pekişmesine neden olmuştur. İki kutuplu sistemin egemen olduğu ve Soğuk Savaş’ın yoğun olarak yaşandığı 1950’li yıllarda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de güvenlik kavramı, klasik anlamda “*siyasal yollardan çözüme kavuşturulma olasılığı bulunmayan bir sorunun askeri yollardan ve muhtemelen askerlerin gözetiminde çözümlenebilecek bir sorun olarak*”²² kabul edilmiş ve dönemin güvenlik politikaları bu çerçevede belirlenmiştir. Buna karşın, günümüzde yaygın bir kullanıma kavuşmuş bulunan ulusal güvenlik kavramı bugünkü biçimiyle kullanılmamıştır. Bunun yerine “*milli mesele*”, “*milli müdafaa*”, “*memleket emniyeti*” gibi terimler kullanılmaktadır. Hukuk mevzuatında iç güvenliğe ilişkin ilk tanımlamaya ancak 17 Nisan 1963’te yürürlüğe giren “*Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterlik Yönetmeliği’nde*” karşılaşılmaktadır. Yönetmeliğin üçüncü maddesinde yapılan tanıma göre iç güvenlik, “*Dışarıdan ve içeriden yapılabilecek her çeşit taarruzlara, bozguncu teşebbüslere, tabii afetlere ve büyük yangınlara azimle karşı koyabilmek, devlet otoritesini muhafaza ve devam ettirmek ve bir savaştan galip*

²⁰ Mehmet Akif Özer, “*Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri*”, Karadeniz Araştırmaları, 2012, s.170

http://www.karam.org.tr/Makaleler/659211216_012%20ozer.pdf,(Erişim Tarihi:08.07.2018)

²¹ Ali Şafak, Vahit Bıçak, **Güvenlik Kuvvetleri ve Polis Mevzuatı- Polisin El Kitabı**, Ankara, 2000, s.1.

²² Gencer Özcan, “*Güvenlikleştirme Sorunsalı*”, **İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar: Prof. Dr. Kemali Saybaşılı’ya Armağan**, Der. Burak Ülman, İsmet Akça, İstanbul, 2005, s.359.

çıkabilmek için, bütün milli tercih kudret, gayret ve faaliyetlerin tam olarak kullanılmalıdır”²³.

Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla birlikte hukuka bağlılık tesis edilerek ülke genelinde güvenli bir ortam sağlanmıştır. Ülkelerin iç güvenliğinin sağlanması şüphesiz ki önemli bir yere sahiptir. İç güvenliğin olduğu bir ülke, güçlü devlet ve güçlü hükümetler ile sağlanır. Güvenliğin olmaması ya da zayıflaması ise hükümetlerin başarısızlıkları demektir. Bu nedenle güvenlik kavramı her zaman Türk siyasi hayatının önemli bir gündem maddesi olmuştur. Bunun sonucunda siyasi gelişmeler ile iç güvenlik arasında bir ilişki oluşmuştur. Devletlerin idari bir yapı olarak görevleri; adalet, savunma, güvenlik, istihbarat ve dış ilişkiler gibi genel menfaat ve ihtiyaçlarını karşılamaktır. Güvenliğin olmadığı bir ortamda; devletin vatandaşlarına sunması gereken sağlık, eğitim, ulaşım ve diğer hizmetlerin sağlıklı sunulmasından söz edilemez. İnsanlığın başlangıcından itibaren devletlerin temel görevi halkının esenlik ve dirlik içinde yaşamalarını sağlamaları olmuştur²⁴.

Türk hukuk sistemine göre “*Kamu düzeni, bir memlekette amme (kamu-halk-devlet) hizmetlerinin iyi yapılmasını, devletin emniyet ve asayişini fertler arasındaki ilişkilerde huzur ve ahlâk kaidelerini sağlamaya yarayan kurum ve kuralların hepsidir*”²⁵. İç güvenlik kamu hizmeti de iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşaması önleyici faaliyet olarak suç işlenmesini önlemek, ikinci aşaması da işlenen suçların faillerinin yakalanmasından oluşmaktadır. Devletin iç güvenliğinden sorumlu olan İçişleri Bakanlığı da bunu polis ve jandarmaya yaptırır. Dolayısıyla iç güvenlikten asıl sorumlu olan polis ve jandarma teşkilatlarıdır²⁶.

1) İç Güvenlik Yönetim Modelleri

İç Güvenlik yönetim modelleri Tekli ve Çoklu Sistem olarak ikiye ayrılabilir. Devletler, dış sınırlarını güvence altına almak ve varlıklarının devamını sağlayabilmek için ordular (askeri birlikler) kurmuşlardır. Ülke içerisinde huzur ve güvenin, emniyet ve asayişin devamı için ise iç güvenlik teşkilatları oluşturmuşlardır²⁷.

İç güvenlik teşkilatlarının dünya üzerindeki oluşumlarına bakıldığında, kendi içerisinde bir takım yapısal farklılıklar bulunmakla birlikte bu teşkilatların genelde iki

²³ G. Özcan, “*Güvenlikleştirme Sorunsalı*”, s.359.

²⁴ G. Özcan, “*Güvenlikleştirme Sorunsalı*”, s.359.

²⁵ Metin Kıratlı, **Koruyucu İdari Hizmetler**, Ankara, 1973, s. 42.

²⁶ Muazzez Şenel, A. Turan Şenel, **Devlet Güvenliği ve Polis**, Ankara 1969, s.130.

²⁷ Erdoğan Ateşoğlu, Alaattin Terzioğlu, **İdari Kolluk Hizmetleri**, Ankara, 1987, s.15.

biçimde örgütlendikleri görülür. Bu iki türdeki örgütlenme, iç güvenliğin sağlanmasında teşkilat olarak “Tekli ve Çoklu (ikili veya daha fazla) sistem” olarak adlandırılabilir²⁸.

a) Tekli Sistem

Bazı devletler iç güvenliğin sağlanması görevini ülke genelinde tek bir teşkilata yüklemişlerdir. Dolayısıyla bu ülkelerde iç güvenliğin sağlanmasından yetkili ve sorumlu sadece bir teşkilat bulunmaktadır. Kısacası, genellikle bu tip ülkelerde jandarma teşkilatı bulunmaz ve ülkenin iç güvenliğinin sağlanmasından kentsel-kırsal bölge ayrımı gözetilmeksizin sadece polis sorumludur. Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve İngiltere gibi ülkeler iç güvenlik yönetiminde tekli sistemin uygulandığı ülkelerden bazılarıdır²⁹.

b) Çoklu Sistem

Bazı devletler ise iç güvenliğin sağlanabilmesi için birden çok teşkilat vücuda getirmişlerdir. Çoklu sistem, genellikle karşımıza ikili teşkilat yapısı olarak çıkmaktadır. Ülkemizde uygulanan sistemin benzeri olarak bazı ülkelerde şehir merkezlerinin güvenliği “polis teşkilatı” tarafından, köy, kasaba gibi kırsal alanların ve polisin bulunmadığı bölgelerin güvenliği ise “jandarma” tarafından sağlanmaktadır³⁰.

2) Asayiş

Asayiş kavramı, hukuka uygun ve gerekli önlemlerin alınması sonucu devlete, topluma, kişilere mal ve eşyalara yönelik tehlike kaza ve sabotajların söz konusu olmadığı bir ortamı; düzensizlik ve karışıklıkların önlenildiği, hayatın normal akışının sağlandığı hali; dirlik ve düzenin varlığı konusunda kamuda yaratılan yerleşik ve yaygın inancı ifade eder³¹. Toplumda düzenin kurulması, emniyet ve asayişin sağlanması ve bunun sürdürülmesi toplumsal bir kaygıdır. Asayiş, bütün tedbirlere rağmen, kurallara karşı çıkarak haddini aşan, sorumluluklarını yerine getirmeyen ve suç işleyen kişilerin suç delilleri ile birlikte yargı organına teslimidir. Bu yüzden güvenlik güçlerine ihtiyaç duyulur. Güvenliği sağlayan birimler genel olarak kolluk olarak nitelendirilir³².

²⁸ E. Ateşoğlu, A. Terzioğlu, **İdari Kolluk Hizmetleri**, s.15.

²⁹ E. Ateşoğlu, A. Terzioğlu, **İdari Kolluk Hizmetleri**, s.15.

³⁰ E. Ateşoğlu, A. Terzioğlu, **İdari Kolluk Hizmetleri**, s.15.

³¹ Ahmet Hamdi Aydın, **Polis Meslek Hukuku**, Ankara, 1996, s.1.

³² **Jandarma Meslek Bilgisi -1**, Jandarma Okullar Komutanlığı Yayını, Ankara, 2010, s.10.

2803 Sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ve Yönetmeliği'nde genel kolluk olarak silahlı bir kuvvet olan jandarma ve polis gösterilmiştir³³. Türk Jandarması askerî niteliği olan bir güvenlik kuvvetidir ve silahlı bir güvenlik ve kolluk kuvveti olarak emniyet ve asayiş ile kamu düzenini sağlamaktadır.³⁴ Polis sözcüğü ise, eski Yunan'da şehir demektir. İngilizcedeki "police" ve Türkçedeki "polis" kavramlarının kökeni bunlar olsa da günümüzde kent içinde kamu düzenini, huzur ve esenliği sağlayan örgüt, kolluk, zabıta anlamında kullanılmaktadır³⁵.

Eski Türkler, kamu düzen ve güvenliğini ulusal savunma ile birlikte yürütmüşlerdir. Bu nedenle, polislik hizmetleri, Osmanlı Devletinin son dönemlerine kadar askerî örgüt içinde oluşmuş ve tümüyle askerî özellikler göstermiştir³⁶. İlk polis teşkilatı 10 Nisan 1845 tarihinde kurulmuştur. Polis, daha önce genel kolluk içerisinde ve askerî bir güvenlik ve kolluk kuvveti olan jandarma ile birlikte nitelendirilirken, bu tarihte ilk defa polis adı kullanılmıştır. Bu nedenle Türklerde, tam olarak olmasa da genellikle polis askerlikle özdeşleştirilmektedir³⁷. Dolayısıyla Asayişin hizmetlerini genel bir ifade ile belirtmek gerekirse; halkın ırz, can ve malını muhafaza, tasarruf emniyeti ve mesken masuniyetinin korunması ve ammenin (kamu) istirahatini temin amacıyla Terör ve Kaçakçılık suçları dışında asayişini etkileyen ve polisin takibini gerektiren suçlarla ilgili, kanuni mevzuatın kendisine verdiği yetki çerçevesinde, suça el koyma, olay araştırması yapma, olay failini yakalama, gözaltına alma, ifade alma ve adliyeye sevk işlemleri ve kendisine verilen diğer görevlerin yerine getirilmesiyle alakalı hizmet alanıdır³⁸.

3) Emniyet

Devlete, topluma, kişilere, mal ve eşyalara yönelik sabotaj, tehlike ve kazaları önlemek için alınan, hukuka uygun önlemlerin tümünü ve bu önlemlerin alınmış bulunduğu hali belirtir³⁹.

³³ **2803 Sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ve Yönetmeliği**, Jandarma Genel Komutanlığı Basımevi, Ankara, 1984, s.21.

³⁴ Hakkı Arıs, **Türk Silahlı Kuvvetleri**, Ankara, 2007, s. 11.

³⁵ A.H. Aydın, **Polis Meslek Hukuku**, s.5.

³⁶ Halim Alyot, **Türkiye'de Zabıta, Tarihi Gelişim ve Bugün ki Durumu**, II, Ankara, 1947, s.11.

³⁷ Zeki Sarıcaoyunlu, **Cumhuriyet Döneminde Türk Polis Teşkilatı**, Kayseri, 1993, s.18.

³⁸ Asayiş Daire Başkanlığı, <http://www.asayis.pol.tr/Sayfalar/default.aspx>,(Erişim Tarihi: 08.07.2018.)

³⁹ A.H. Aydın, **Polis Meslek Hukuku**, s.1.

4) Kolluk

Kuvvetler ayrımı içinde önemli bir yer tutan, yürütmenin bireylerin faaliyeti üzerinde kamu düzenini sağlamak gayesi ile giriştiği düzenleme ve sınırlama faaliyetine kolluk faaliyeti, bu faaliyeti yürüten icra organına da kolluk kuvveti denilir. Başka bir ifadeyle kolluk kuvvetleri, emniyet ve asayişi sağlayan kanun ve nizamın verdiği görevleri yapan ve bu bağlamda bazı yetkiler kullanan icra ve inzibat kuvvetleridir⁴⁰.

⁴⁰ Tan Turgut, **İdari Hizmetler Ders Notları**, Ankara, 1980, s.33.

I. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRKİYE’NİN GENEL DURUMU VE İÇ GÜVENLİK YAPISI

A- DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRKİYE’NİN GENEL DURUMU

1- Türkiye’nin Siyasi Durumu

14 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleşen Genel Seçimler ile Türk siyasi tarihinde önemli bir değişiklik olmuş ve Cumhuriyet'in kuruluşundan beri iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi yerini Demokrat Parti'ye bırakmıştı. DP dönemi büyük umutlarla başlamıştı. TBMM tarafından cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar, DP genel başkanlığından istifa etmiş, bu görev başbakan olan Adnan Menderes'e verilmişti. Uzun yıllar CHP ve onun yöneticileri tarafından idare edilmeye alışmış olan halk için de yeni ve ayrı bir deneyimin başlangıcı olan 1950 seçimleri öncesi her iki taraf da ilginç seçim kampanyaları düzenlemişler, iktidara gelmek için kıyasıya yarışmışlardı. Bu yarışmanın en önemli ayağını ise ulusal basında ortaya çıkan makale savaşları oluşturmuştu. Ayrıca radyo kullanımının artması ve radyoda propaganda faaliyetleri, adayların sosyo-ekonomik durumları ve bunun halka yansımaları da seçim kampanyalarında etkili olmuş unsurlar olarak göze çarpmaktaydı. Nihayetinde seçimler 14 Mayıs 1950 tarihinde olaysız bir şekilde gerçekleşmiş ve Demokrat Parti çoğunluğu alarak iktidara gelmişti. 1950'de patlak veren Kore Savaşı dünyada birtakım hammaddelerin ve tarımsal ürünlerin fiyatlarını yükseltmişti. Bu sırada Türkiye'de sayıları gittikçe artan traktör ve diğer tarım aletleri sayesinde tarım üretiminde önemli artışlar elde edilmekteydi. Savaştan sonra ABD'nin özendirilmesiyle 1948'de başlayan geniş çaplı karayolu yapımı sürdürülerek, o güne değin piyasaya açılmamış olan kırsal kesim bu olanağa kavuştu. 1952'de Türkiye'nin NATO üyeliğine kabul edilmesi ise önemli bir dış siyaset başarısıydı. Truman Doktrini, Marshall Planı ve Avrupa Konseyi üyeliği ardından gelen bu gelişme, Türkiye'nin bir ara İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşamış olduğu yalnızlığa bütünüyle son vermişti⁴¹.

27 Nisan 1950 tarihinde CHP seçim beyannamesini yayınlamıştı. Bu beyannamede ana hatlarıyla: Rejimin demokratikleştirilmesi için Anayasa Batılı

⁴¹ Sina Akşin, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yay, İstanbul, Ekim-2002, s.215-216-217. Bernard Lewis, Çev. Metin Kıratlı, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Yay, Ankara, 2000, s.295-296. Eric Jean Zürcher, Çev. Yasemin Gönen, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yay, İstanbul, 2016, s.321.

ülkelerdekine benzer bir şekilde düzenleneceği, Devlet Başkanının yetki ve görevlerinin ele alınacağı, ikinci bir meclisin kurulacağı, altı okun anayasadan çıkarılacağı, köylerin kalkınması için seferberlik başlatılacağı, buna da eğitim seferberliği ile başlanacağı, radyonun yaygın hale getirileceği, ziraat aletlerinin çoğaltılacağından bahsedilmekte idi. Ayrıca şehir ve kasabalarda elektrik ve suyun ucuzlatılacağı ve yaygınlaştırılacağı, gıda fiyatlarından istikrarın sağlanacağı, mesken sorununun çözüleceği, hastalıklarla mücadele edileceği, il idarelerine özerklik verileceği, doğunun kalkındırılacağı, ticaretin gelişmesi için yeni çalışmalar yapılacağı, adaletin sağlanacağı, enerji santrallerinin yapılacağı, devlet teşekküllerinin özelleştirileceği, yabancı sermayeye kapıların açık tutulacağı, kredi imkanlarının arttırılacağı, para değerinin korunacağı, dış politikada ise Amerika, İngiltere ve Fransa ile devam eden ilişkilerin daha da geliştirileceğinden bahsedilmekte idi. Bildiri "*Taktir Milletimizindir*" sloganı ile son bulmakta idi⁴².

8 Mayıs 1950 tarihinde de DP seçim beyannamesini yayınlamıştı. Bu beyannamede öncelikle CHP'nin seçim beyannamesi "rasyonel ve realist" olmadığı için eleştirilmekteydi. Ayrıca o güne kadar ki CHP uygulamaları da tenkit edilmekte, özellikle de CHP'nin ekonomi politikası üzerinde durulmaktaydı. Köylünün sıkıntı çektiği, vergi sisteminin yetersiz olduğu ve özel teşebbüsün iş sahasının daraltıldığından bahisle DP'nin iktidara gelmesi halinde bunların çözüleceği mesajı verilmekteydi. Beyannamede ayrıca genel hatlarıyla bütçe sorununun giderileceği, vergilerin indirileceği, iş hayatını engelleyen bürokratik kısıtlamaların kaldırılacağı, yabancı sermaye ve tekniğinin memlekete süratle getirileceği, işçi ve köylü sorunlarının batı demokrasilerindeki gibi çözüleceği, siyasi rejimin demokratik bir zihniyetle yeniden düzenleneceği, Anayasa' da demokrasi için bazı değişiklikler yapılacağı, dış politikada da Amerikan, İngiliz ve Fransız dostluklarına bağlı kalınacağı ve barıştan yana olunacağını belirtmişti. Beyanname DP'nin meşhur sloganı "*Söz Milletindir*" ile bitmekteydi⁴³.

Geniş mal varlığının siyasal mücadelede CHP'ye avantaj sağladığını ileri süren DP iktidarı, CHP'nin sahip olduğu bütün taşınır ve taşınmaz mallar ile paraların hazineye devredilmesi için yasal düzenleme yapmaya girişmiş, bu kapsamda DP grubunda oybirliğiyle alınan bir kararla, halkevlerinin mallarının tamamı ve CHP'nin elinde

⁴² Mustafa Albayrak, **Demokrat Parti**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1992, s.396-398.

⁴³ M. Albayrak, **Demokrat Parti**, s.384-386.

bulunan malların bir bölümü (57.629.491 lira), 8 Ağustos 1951’de kabul edilen bir yasa tasarısıyla hazineye devredilmişti⁴⁴.

CHP’nin malvarlığının ikinci kısmına da 9 Aralık 1953’de çıkarılan 6195 Sayılı CHP’nin Haksız İktisaplarının Hazineye Devri Kanunuyla el konulmuştu. Bu yasayla CHP’nin elindeki Genel Merkez Binası ve Ulus Gazetesi olmak üzere birçok malvarlığı hazineye alınarak, böylece CHP’nin arka bahçesi haline dönüşen Halkevlerinin de sonu getirilmişti⁴⁵.

8 Ağustos 1951’de TBMM, Halkevleri ve Halk odalarını devletleştiren yasayı kabul etti. Halkevleri ve odaları CHP’ye bağlı örgütlerdi. Tek parti döneminde bu durumun belki bir sakıncası yoktu. Fakat durum çok partililikle uyuşmuyordu. Çünkü bu örgütler bir parti hizmeti değil, özel hizmet yapmaktaydılar. DP’nin ikinci önemli icraatı da CHP iktidarının son döneminde başlatılmış olan süreci tamamlayarak Köy Enstitülerini sonlandırmak olmuştur. DP, Şubat 1954’te Enstitüleri klasik öğretmen okullarına dönüştürdü.

2 Mayıs 1954 seçimlerinde DP oyların % 57’sini, CHP ise % 36’sını almıştı. Böylelikle CHP’nin meclisteki sandalye sayısı 21’e indi. Artık işler kötü gitmeye başlamıştı. Birçoğu siyaset amaçlı, rastgele yapılan yatırımlar, dağıtılan krediler enflasyona, döviz darboğazına, mal kıtlığına yol açtı. Hükümet buna rağmen iktisadi planlama düşüncesini reddetmişti. Bu arada 25 yıl hizmet etmiş memurların “*görülen lüzum üzerine*” bakanlık emrine alınıp, emekliye sevk edilmesi uygulaması ile üniversiteler ve yargıçlar üzerinde baskı kurulup, tasfiyeler yapılmaktaydı. Gazetelere ağır hapis ve para cezaları verilmişti. 1954’ten başlayarak Kıbrıs konusu Türkiye’nin gündemine girmeye başlamıştı. Yunanistan, İngiltere’nin sömürgesi olan adanın kendisine verilmesini istemekteydi. Bu durumda Türkiye de adaya talip olmuştu. Kıbrıs Rumları adanın Yunanistan’a bağlanması (enosis) için kanlı terör yöntemlerini de kapsayan gösteri ve eylemler yapmaya başlamışlardı. İngiltere konuyu incelemek üzere Londra’da bir konferans toplanmıştı (1955). Bu sırada 6 Eylül’de İstanbul’da çıkan bir gazete Atatürk’ün Selanik’teki evine bomba atıldığı haberini vermişti. O akşam bütün İstanbul’da Rumların ev, işyeri ve mezarlıklarına saldırılıp yağma ya da tahriplerde bulunuldu. Polis önceleri seyirci, sonra da çaresiz kalmıştı. Olay, gece yarısı ordu

⁴⁴ Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Kadim Yay., Ankara, 2011, s.205.

⁴⁵ Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması 1923-1931**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2007, s.179.

birlikleri tarafından bastırılabilmişti. Sonuç olarak 13 ve 19 Şubat 1959'da yapılan Zürih ve Londra antlaşmalarıyla Kıbrıs'ın bağımsız olması, fakat Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin adada özel haklarının bulunması kararlaştırılmıştı⁴⁶.

Türkiye, 1950 seçimlerden sonra 1954 seçimlerine kadar olan süreçte nispeten müreffeh bir dönem yaşamıştı. Yaşanan bu nispi zenginlikten dolayı halk 1954 yılında yapılan seçimlerde DP'ye verdiği oy oranını artırarak mevcut iktidarın devamını sağlamış, bu durum DP'nin muhalefete yönelik hareketlerini haklı olarak görmesine sebep olmuştu. 1957 seçimlerini yine DP kazanmış, fakat DP'nin oyları azalmıştı (%48 ve 424 milletvekili). CHP oyların %41'ini almıştı (178 milletvekili). Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Hürriyet Partisi de 4'er milletvekili çıkarmışlardı. 1958'de iktisadi bunalımın çözümsüzlüğü karşısında Türk hükümeti IMF ve Dünya Bankası'nın dayatmasını kabul etmek zorunda kalmıştı. 4 Ağustos 1958'de istikrar önlemleri alındı Dolar, 2,80 TL'den 9 TL'ye çıkmıştı. 1956'da tekrar yürürlüğe konulan Milli Korunma Kanunu uygulamaları fiilen durduruldu. Enflasyonu dizginleyebilmek için kamu kuruluşlarının ürünlerine zam yapılmıştı. Önceleri devlet işletmelerini özel kesime devretmeyi düşünen DP, özel kesimin devlet işletmelerini almak ya da kendi yatırımlarını yapmaktaki yavaşlığı karşısında daha sonra yaptığı yatırımlarla kamu kesimini genişletmeye başladı. Ama özel kesimin sanayi yatırımları da zamanla çoğalmıştı. Kurulan sanayiler genellikle ithal ikamesini amaçlamaktaydı. Bu arada Türkiye, Pakistan, İran ve Irak'la "komünizme karşı" Bağdat Paktı'nı kurmuştu. İngiltere de paktın üyesiydi. ABD pakta dışarıdan destek vermekteydi⁴⁷.

Menderes Manisa'da 12 Ekim 1958 günü muhalefetin "*kin ve husumet*" cephesine karşı bir Vatan Cephesi kurulması çağrısında bulunmuş, 24 Kasım 1958'de ise Hürriyet Partisi CHP ile birleşme kararı almıştı. 12 Ocak 1959'da toplanan CHP'nin 14. Kurultayı "İlk Hedefler Beyannamesi" adlı metni kabul etti. Beyannamedeki esaslar CHP'nin iktidara geldiği ilk yasama döneminde gerçekleştirilecekti. Bunlardan başlıcaları; sosyal devlet, basın özgürlüğü, grev ve sendika kurma hakkı, ikinci meclis, anayasa mahkemesi, seçimde nispi temsil usulü, üniversite özerkliği, yüksek yargıçlar

⁴⁶ S. Akşin, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, s.215-216-217; Süleyman Güngör "*Seçim Kanunlarında Demokrat Parti'nin Yaptığı Değişiklikler ve Siyasal Anlamı*", **Mülkiye Dergisi**, XXIX/ 247, 2005, s.99-108; Metin Toker, **DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, Bilgi Yay, Ankara, 1998, s.43.

⁴⁷ S. Akşin, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, s.218-219-220; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yay, İstanbul, 2004, s.521-523.

kurulu ve devlet yayın araçlarının yansızlığı idi. Bunlar daha sonra 1961 Anayasası'nın temelini oluşturacak esaslardı⁴⁸.

DP, 18 Nisan 1960'da Tahkikat (Soruşturma) Komisyonu kurdurdu. Kurulan ve hepsi de DP'li olan 15 kişilik komisyonun ilk işi 3 şeyi yasaklamak oldu. Bu bağlamda partilerin tüm etkinliklerine, komisyonun etkinlikleri ile ilgili yayınlara ve TBMM'de komisyonla ilgili görüşmeler ve bunlar hakkındaki yayınlara yasak getirildi. 27 Nisan 1960 günü çıkarılan ve Tahkikat Komisyonu'na olağanüstü yetkiler tanıyan yasa, Komisyonu, her türlü yayınları yasaklamaya, süreli yayınları ve basımevlerini kapatmaya, her türlü siyasal etkinlikler konusunda ve soruşturmanın selameti için önlem ve karar almaya, bu amaçla hükümeti bütün olanaklardan yararlanmaya yetkili kılmaktaydı. Ertesi gün (28 Nisan) İstanbul Üniversitesi öğrencileri büyük bir gösteri yapmışlardı. Polis çaresiz kalmış, ordu birlikleri göreve çağırılmıştı. Bir öğrenci ölmüş, 40 kişi yaralanmıştı. Olaylar esnasında Rektör Sıddık Sami Onar da tartaklanmıştı. Hükümet sıkıyönetim ilan etmiş, böylece 27 Mayıs 1960 Darbesi'ne giden süreç alevlenmişti⁴⁹. Samet Ağaoğlu, DP'nin son dönemlerindeki siyasi havayı şu şekilde aktardı⁵⁰:

“1959, memleketi gittikçe daha da idare edilemez hale sokan olaylara sahnedir. O tehlikeli ihtilal sözü de dillerededir artık. Muhalefet de iktidar da bu sözü yavaş yavaş gelişi güzel kullanmaya başlıyor, biri ihtilal olacak, ihtilal yapacağım derken, öteki, ihtilal yapamazsın diye bağırıyor. Bu arada da aynı kelime ile herkes yüz göz oluyor ve böylece Demokrat Parti ve Menderes'in kaderi en son günlerine akıyor.”

Bu bağlamda DP'ye yönelik değerlendirilmelerde, DP'nin güçlü ve başarılı olduğu taraf, iktisadi kalkınmada büyük bir canlılık ve heyecan yaratabilmesi şeklinde ifade edilmekte, partinin kusuru ise kalkınmayı plansız yapması ve ekonomiyi iflasa sürüklemesi şeklinde tanımlanmaktadır. DP'nin diğer olumsuz yönleri bağlamındaki iddialar ise şu şekilde aktarılmaktadır: 1) Çoğulculuğu, yani azınlığın, muhalefetin haklarını kabul etmeyen ilkel (ya da yetkici) bir demokrasi anlayışı, baskıcılık, 2) Halkevleri ve Köy Enstitülerinin kapatılmasında göze çarpan bir kültür yıkıcılığı, 3) Muhalefetle ilişkileri hemen daima bir kavga havasında yürütmek, 5) Amerikalılarla

⁴⁸ S. Akşin, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, s. 218-219-220; Erol Mütercimler, Mim Kemal Öke, **Düşler ve Entrikalar: Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Alfa Yay, İstanbul, 2004, s.416.

⁴⁹ S. Akşin, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, s. 218-219-220. Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2007, s.181-182. Ümit Özdağ, **Menderes Döneminde Ordu- Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 2004, s.24-25.

⁵⁰ Samet Ağaoğlu, **Arkadaşım Menderes İpin Gölgesindeki Günler**, Alkım Yay, İstanbul, 2004, s.152.

yapılan çok sayıda kimisi hatta sözlü olan ikili anlaşmanın ABD'ye çok geniş bir hareket alanı sağlaması ve DP iktidarının bağımsızlık konusunda titiz olmaması, 6) Din konusunda verilen ödünlerin, Menderesi dincilerin umudu haline getirmesi, 7) Yurttaşlık oydaşmasını dahi tehlikeye düşüren bir kutuplaşmanın mahallelerde, köylerde, kahve, cami ayırmak gibi derecelere varması⁵¹.

Tüm bu iddia, gelişme ve tavırların, siyasi zeminin sertleşmesine, ülkenin kutuplaşıp, asayiş ve güvenlik sorunlarının hat safhaya ulaşmasına ve darbeye giden yolda birtakım kilometre taşlarının oluşmasına neden olduğu söylenebilir.

2- Türkiye'nin Sosyal Durumu

1950'li yıllarda Balkanlardan Türkiye'ye yönelik göç dalgası, Türkiye'nin sosyal yapısına "soydaş" kavramının eklenmesine neden oldu. Balkanlardan gelen, Türk olduklarını beyan eden ve Müslüman kökenli topluluklar bilhassa imalat sanayinde ve gıda sektöründe, tamir işlerinde yerlerini almışlar, başarılı örnekler vermişler ve işbölümünü geliştirmişlerdir. Ayrıca süreç yeni bir takım mesleklerin doğuşu ve mevcutların güçlenmesi, dıştan evlenme ile aile yapılarının zenginleşmesi gibi olumlu sonuçlar da doğurmuştur. 1940'lı yıllar, tek parti zihniyetinin duygu, düşünce ve inanç üzerindeki çeşitli baskı ve sınırlamaları ile tarihe geçmiştir. 1946 Genel Seçimleri Türk siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktasıydı. DP'nin 1950'de iktidara geldiği dönem, halkın orta sınıflaşma sürecine girdiği, şehirli mesleklerin ortaya çıktığı, işbölümünün geliştiği, eğitim yoluyla kazanılan statünün önem kazandığı, refah artışının ve kalkınmanın hissedildiği, ayrıca dışarıdan da gelen göçün bünyeye sızdığı bir dönem olmuştur. "Artık Söz Milletin" ifadesi, kırsal alanda ve şehirde ama bilhassa kırsal alanda "kasketlileri" güçlü kılmıştır. Dönem itibariyle ekonomik yatırımların ve istihdam imkânlarının artışı, karayollarının gelişmesi ve tarımda makineleşme süreci hızlanmıştır. Tarımda makineleşme, tarım alanlarından şehirlere göçü de artırmıştır. Giyimden beslenmeye kadar, tüketim tercihlerinin farklılaştığı, pazar ekonomisinin dikkat çektiği bir dönem başlamıştır. Ancak, 1950'li yılların yarısından sonra iktidar ve muhalefet (DP-CHP) çatışması halka ve kahvehanelere kadar inmiş, toplumda birbirine düşman kesimler oluşmuştur. Bu önlenemez olumsuz ve istikrarsız siyasi gidiş, 1960 darbesine kadar sürmüştür. Türkiye'de iktidar üzerine oynanan güç mücadelelerinde 27 Mayıs darbesi önemli bir basamaktır. Darbe sonrası karmaşa ortamı, darbe ve cuntacılık dönemlerini açmış, demokrasi bundan zarar görmüştür⁵².

⁵¹ S. Akşin, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, s.219-224.

⁵² Gökçe Birsen, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Savaş Yay, Ankara, 1996, s.91-93.

1950'li yıllarda tarımda makineleşme ve şehrin çekiciliği ülkeyi gecekondulara gerçeği ile tanıştırmıştır. Tampon veya geçiş bölgeleri olarak adlandırılan, hem şehirliliği hem de kırsallığı bünyesinde barındıran gecekondulaşma ile büyük şehir nüfuslarının 1/3'ü bu bölgelerde yaşar olmuştur. Şehir nüfusu içinde gecekonduların payı devamlı artmış, bu oran 1955'te % 4,7, 1960'da %16,4, 1980'de % 26,1 ve 1990'da da % 33,9 olmuştur⁵³.

Gecekondulaşma, kentle bütünleşmenin bir yolu olarak görülmekle birlikte, bir yandan da kırsal yaşama modelinin yeniden üretilmesini sağlamaktadır⁵⁴. Konut sorunu, erkeğin işsizliği ve çocukların eğitimindeki sorunlar, dayanışma ve rehberlik yetersizliği uyumsuzluk doğurmuş, kıra geri dönüş eğilimlerini arttırmıştır. 1950 sonrası kırsalın iticiliği, şehrin çekiciliği, toprak yetersizliği, miras yoluyla toprağın bölünmesinin verimini düşürmesi ve tarımda makineleşmenin artışı, iç göçü bir yatırım fonksiyonu gibi görmeyi gerekli kılmıştır. İç göç hareketlerinin yükselişi, gecekondulaşmayı daha da artırmıştır. Şehirlerde yığınlaşma, şehre uyum ve uyumsuzluk tartışılır hale gelmiştir. Bu dönemde hane halkı sayısı 6'dan 5'e düşmüştür. Bu düşüşte, şehirli nüfustaki artış, ailenin çekirdekleşmesi, tarım dışı faal nüfusun artması etkili olmuştur. Nüfus artış hızı 1935-1940 döneminde %1,7 olmuştur. Zor geçen harp dönemi sosyal yapıyı etkilemiştir. Nüfusu arttırıcı politikalarla 1945-1950 arası artış hızı % 2,1'e çıkmıştır. Bu oran 1950-1955 döneminde % 2,7'ye 1955-1960 döneminde ise % 2,8'e yükselmiştir. 1960-1975 yılları arası nüfus artış hızı % 2,5 dolayında seyretmiştir. 1985-1990 döneminden itibaren nüfus artış hızı %1,7'ye düşmüştür⁵⁵. Meslekteki mevki bakımından faal nüfus, 1950 sonrası bilhassa ücretlilerde kendini göstermeye başlamış, şehirleşme ve iç göç hareketleri oran olarak artmıştır. Buna paralel olarak kendi hesabına çalışanlarda da artış görülmüştür. Tarımda faal nüfusun nispi olarak azalması ile yardımcı aile efradı grubu sürekli nispi azalışını sürdürmüştür⁵⁶.

Sosyal göstergeler içinde yer alan sağlık alanında yatak başına nüfus ve doktor başına nüfus rakamlarını ele alırsak; 1935'te yatak başına nüfus 1239 kişi, doktor başına nüfus da 9943 kişidir. 1960 yılındaki rakamlar ise sırasıyla 606 ve 2825'tir⁵⁷.

⁵³ G. Birsan, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, s.91-93.

⁵⁴ Ercan Tatlıdıl, "Kentle Bütünleşmenin Bir Yolu: Gecekondulaşma 1987", **Aile Yazıları 2**, TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay, Ankara, 1989, s.72.

⁵⁵ TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2013**, TÜİK Yay, Ankara, 2014, www.tuik.gov.tr. (Erişim Tarihi: 12.08.2018)

⁵⁶ Mustafa Erkal, **Sosyoloji (Toplumbilimi)**, Der Yay, İstanbul, 2010, s.187.

⁵⁷ Devlet Planlama Teşkilatı, **Kalkınan Türkiye**, DPT Yay, Ankara, 1981, s.205.

Türkiye’de cumhuriyetin kuruluşundan bu yana elde edilen en büyük başarılarından biri okur-yazarlık ve eğitim düzeyinde sağlanan gelişmelerdir. Türkiye’de 1935’te kadınların sadece %9,8’i, erkeklerin %29,4’ü okuryazar iken, bu oranlar 1940’ta kadınlarda %12,9, erkeklerde %36,2, 1960’ta kadınlarda %24,8, erkeklerde % 53,6; 1980 yılında kadınlarda %54,7, erkeklerde % 79,9 olmuştur. Toplamda okur-yazarlık oranları 1935 yılında % 19,3 iken, bu oran 1940’da %24,6’ya, 1960’da % 39,5’e ve 1980 yılında % 67,5’e çıkmıştır⁵⁸. Hemen bütün yıllardaki oranlara bakıldığında, kadınların okur-yazarlık durumunun erkeklere göre daha düşük olduğu görülmekle birlikte zamanla bu fark kapanmıştır.

3- Türkiye’nin Ekonomik Durumu

Esasında 1950-1960 dönemi ekonomik politikalara yön veren dinamizm, CHP’nin 1945–1950 yılları arasındaki ekonomik uygulamalardır. O dönemde Truman Doktrini, Marshall yardımıyla doğrudan ABD’nin güdümüne giren Türkiye, bireysel teşebbüsler lehinde tavır alırken doğal olarak da Devletçilik ilkesiyle hareket etmemiştir. Bu “liberal” hareket tarzının en büyük nedeni CHP’nin iktidarı dönemindeki kadrosunun liberal iktisatçılardan oluşmasıydı. İktidara geldiğinde Türkiye’nin ekonomik durumunu kendi ekonomik düşüncelerinden pek de farklı olmayan bir çizgide bulan DP’nin iki temel ekonomik politikası vardı. Bunlardan birincisi, özel teşebbüsün savunulması ve devletçiliğin reddi, ikincisi ise satın alma gücünün yaratılmasıydı⁵⁹.

İktidarının ilk üç yılında DP’nin temel hedefi, altyapıyı geliştirmek ve tarımsal büyümeyi sağlamak olmuştur. Altyapı yatırımlarına ağırlık verilmesiyle ekonominin ihtiyaç duyduğu bütünleşmenin sağlanması ve ihracatın artırılması hedeflenmiştir. Bu amaçla demiryolları yerine karayolları ve liman yapımına ağırlık verilmiştir. Tarımda yapılan modernizasyonla sanayiye hammadde sağlanması amaçlanırken tarımda modernizasyon için gereken makineleşme, Marshall yardımıyla traktör ithal edilerek başlamıştır. 1948 yılından itibaren ithal edilen traktör ve makinaların ekonomiye etkileri 1950’li yıllarda hissedilebilmiştir⁶⁰.

⁵⁸ Devlet İstatistik Enstitüsü, **Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, DİE Yay, Ankara, 2000, s.13.

⁵⁹ Bernard Lewis, “*Türkiye’de Son Gelişmeler*”, Çev. İlham Lütem, **Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi**, IX/ 12, 1952, s.33.

⁶⁰ Sibel Yurtöğren, **Çok Partili Siyasal Hayata Geçişle Yaşanan Siyasal ve Ekonomik Değişimlerin Toplumsal ve Kültürel Yansımaları: Yeni Hayat Tarzı (1945-1960)**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007, s.75. Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitabevi Yay, Ankara, 1990, s.100.

Tarımsal alanda büyük işletmelerin sayısının az oluşu bu alanda hedeflenen hızlı teknolojik gelişmenin sağlanamamasına neden olmuştur⁶¹. 1950'lerin başında tarımsal üretimde görülen artış, Marshall yardımına bağlı olarak sağlanan teknolojik gelişmeden çok bu dönemde önceki yıllarda kullanılmayan verimli toprakların tarıma açılmasıyla gerçekleştirilmiştir. Üretimin artmasının bir nedeni de hava koşullarının uygunluğu olmuştur. Tarımda dönüm başına verimi arttıran kimyasal gübre, sulama, tarımsal ilaç, iyileştirilmiş tohum gibi girdilerin yayılması 1950'li yılların sonrasına rastlamaktadır⁶².

Tarımsal modernizasyonun sağlanması ise çok daha uzun bir süreçte gerçekleştirilmiştir. 1953'ten sonra tarımsal verimde azalma, ihracatın gerilemesine, ihracattaki düşüş ithalatın da kısıtlanmasına neden olmuştur. Sonuç olarak tarımsal ihracat hiçbir zaman ithalatı karşılayacak düzeye ulaşamamıştır. Ancak tarım dışı artığın tekrar tarıma aktarılması yoluyla, hükümet çiftçiye yüksek fiyatlar ödemeyi sürdürmüş ve böylece çiftçinin ekonomik durumu tarım ürünlerinin dünya piyasalarındaki düşüşünden etkilenmemiştir. Marshall Planı'na, kalkınma politikasını tarımsal gelişme yönünde değiştirmesi koşuluyla dâhil edilen Türkiye, bunun sonucunda 1950'lilerin ortalarından itibaren kalkınma politikasını sanayileşmeye doğru çekmeye çalışmış ve bu dönem sonunda IMF'nin istikrar programını uygulamayı kabul etmek zorunda kalmıştır. 1950'den itibaren yabancı sermaye desteklenmiş bu inançla yola çıkan DP, kendinden önceki yönetimin ilk aşamalarını yaptığı yabancı sermayeyi teşvik konusundaki girişimleri, 1 Ağustos 1951 tarihinde Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'yla neticelendirmişti. Bu kanunla, Türk sanayinde, mevcut enerji kaynakları ve madenlerin işletilmesinde, alt ve üst yatırımların yapımında yabancı yatırımlara büyük teşvikler verilmiştir. 1951 yılında çıkarılan yasa 18 Ocak 1954'te yürürlükten kaldırılarak yerine daha liberal görüşler içeren yeni bir Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu kabul edilmiştir. Bu arada çıkarılan Petrol Yasası ile yabancı sermayenin gelmesi için her türlü geniş olanaklar sağlanmıştır⁶³.

1954 yılında çıkarılan yeni yasa ile Türkiye yabancıları teşvik ederken kendi yatırımcılarına ise aynı imkânları sağlamamaktadır. Örneğin, petrol arama, pazarlama konusunda kendi şirketi olan Petrol Ofisi ile diğer yabancı petrol şirketlerini bir tutmakta bunun ötesinde kendi şirketine hiçbir öncelik tanıyamamaktadır. Yabancı Sermayeyi

⁶¹ Gülten Kazgan, **Tarımsal Gelişme**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay, İstanbul, 2003, s.371.

⁶² G. Kazgan, **Tarımsal Gelişme**, s.373.

⁶³ Bayram Kaçmazoğlu, **Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları**, Birey Yay, İstanbul, 1998, s.198, 199.

Teşvik Kanunu ve Petrol Yasası gibi yapılan yasal düzenlemelere rağmen ülkeye istenilen düzeyde yabancı yatırım çekilememiştir. Özelleştirme hedefi doğrultusunda çeşitli kamu kuruluşları özelleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak “*sermaye piyasasının hiç gelişmemiş olduğu; kamu kuruluşlarının anonim şirketler statüsünde olmadığı ve sermaye piyasasında el değiştiren hisseler bulunmadığı için satış değerinin saptanamadığı; özel girişimde birikimin kısıtlı olduğu bir dönemde*”⁶⁴ özelleştirme hedefinin başarıya ulaşması mümkün olmamıştır. Beklenen yabancı sermayenin ülkeye girişinin sağlanamaması, özelleştirme hedeflerinin gerçekleştirilememesi ve tarımsal gerilemenin sonucunda artan ekonomik kaynak arayışları boşa çıkmıştır. Sonuç olarak ülkeye beklenen düzeyde yabancı sermaye çekilememiş, iktisadi büyüme için gerekli ithalatın finansmanına devam etmek üzere kullanılabilir kaynaklar olarak geriye bir tek yardım ve dış borçlanma kalmıştır⁶⁵.

Dış borçlanmadan başka ekonomik kaynak yaratılamaması ve dış ticaret açığı karşısında katı önlemler alınması, 1958 krizinin oluşması için gereken zemini hazırlamıştır. DP iktidarına yöneltilen eleştiriler, iktidarı çok daha uzlaşmaz tavır içine sokarken, DP yaptığı yeni yasal düzenlemelerle CHP döneminin eleştirilen ekonomik önlemlerini geri getirmiştir. Milli Koruma Kanunu’nun yeniden yürürlüğe girmesiyle üretim miktarı ve ürün fiyatları kontrol altına alınmıştır. Dış ticaretteki serbestleşme yerini korumacılığa bırakmış, ithalata kısıtlamalar getirilmiş ve gümrük vergileri yeniden arttırılmıştır. Tüm bunlara ek olarak uygulanan sabit kur politikasının Türk Lirası’nı olduğundan değerli hale getirmesi enflasyonun giderek artmasına, dış ticaret açığının giderek büyümesine ve 1958 yılına gelindiğinde ithalatın tamamen durmasına neden olmuştur⁶⁶.

Talepleri karşılanamayan, hep daha iyi şartlarda yaşamak isteyen tüketiciler de huzursuz olmaya başlamışlardır. DP’nin, Türkiye’nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşların, IMF ve Dünya Bankası’nın tavsiyelerinin aksine kararlar alarak, bu kararları uygulamayı devam etmesi, ithalatın durması, üretimin yetersizliği ve yüksek enflasyon karaborsa ekonomisini yeniden canlandırmıştır. 1954–1961 dönemi, liberal dış ticaret rejimi içinde dış dengenin sağlanamayacağına anlaşıldığı; bu nedenle dış ticaret kontrollerine gidilen ancak ticaret açıkları yine ortadan kalkmayan hatta artık

⁶⁴ Gülten Kazgan, **Tanzimat’tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1999, s.102.

⁶⁵ Çağlar Keyder, “*Türkiye Demokrasinin Ekonomi Politikası*”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Der. I. C. Schick, E. A. Tanak, Belge Yayınları Bilim Dizisi, İstanbul, 1990, s.58.

⁶⁶ Ç. Keyder, “*Türkiye Demokrasinin Ekonomi Politikası*”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, s.58.

müzminleşen; öte yandan geniş kamu kesiminin özel sermaye birikimiyle işlevsel bütünlük içinde eklenildiği bir ekonomik yapının yerleştiği yıllardır⁶⁷.

Türkiye, 1956-1958 arası dönemde dışa giderek kapanmış, istikrar programı uygulaması için baskı yapmak üzere verilen program kredileri azaltılmıştır⁶⁸. 1958 yılının Ağustos ayında IMF'nin istikrar programını uygulamayı kabul eden Türkiye'ye bu çerçevede yeniden kredi verilmiş ve borçları ertelenmiştir. 1958 yılında Türk Lirası fiili olarak devalüe edilmiştir. Sabit olan dolar kuru 2.80 TL'den 9.00 TL'ye yükseltilmiştir. IMF'nin istikrar programı doğrultusunda, uygulamada olan Milli Koruma Kanunu'nun kaldırılması ve dış ticaret denetimlerinin azaltılması öngörülmüştür. Ekonominin daralama sürecinde geri dönmeyen krediler dolayısıyla yedi tane yerli banka ve daralan iç talep dolayısıyla da çok sayıda küçük özel firma iflas etmiştir⁶⁹.

Siyasal değişimle iktidara gelen DP'nin, ekonomik ve toplumsal gelişme hedefleri, toplumun yaşam standartlarını yükseltmek arzusuyla tüketim ekonomisini giderek körüklemiştir. İthalatın tüketicinin talebinin olduğu yönde gerçekleştirilmesi, ithalatın büyüme hedefinden sapmasına neden olurken, kontrolsüz ithalat yalnızca tüketim mallarına yöneldiği için dış ticaret açığı giderek büyümüştür. Geri dönüşü olmayan ithalat sonunda karşılanamaz hale gelmiştir. 1955'e kadar dış yardımlarla sürdürülen ithalat, 1958 kriziyle birlikte tamamen durmak zorunda kalmıştır. DP'yi iktidara taşıyan kesimlerin yaşanan ekonomik krizle birlikte giderek otoriter olan DP iktidarına karşı tepkileri de artmaya başlamıştır. Seçimle iktidara gelen DP yönetimine, 27 Mayıs 1960'ta yapılan askeri darbe ile son verilmiştir. Türkiye serbest piyasa ekonomisine geçebilmek için çok daha uzun süre beklemiştir⁷⁰.

B-DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ İÇ GÜVENLİK YAPISI VE TEŞKİLATLARI

1- İçişleri Bakanlığı

İç güvenlik, emniyet ve asayişin sağlanması devletin asli görevlerinden biridir. Devletin yaptığı hizmetler için bir teşkilatın kurulması gerekmektedir. Güvenlik

⁶⁷ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi**, Ankara, İmge Kitabevi, 2005, s.109. Korkut Boratav, "DP Döneminde Ekonomi", **Tarih ve Toplum**, IX/ 53, Mayıs, 1988, s.292. Avni Zarakolu, "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, XI/1-2, 1954, s.590-600.

⁶⁸ G. Kazgan, **Tanzimat'tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, s.106.

⁶⁹ G. Kazgan, **Tanzimat'tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, s.107.

⁷⁰ S. Yurtöğren, **Çok Partili Siyasal Hayata Geçişle Yaşanan Siyasal ve Ekonomik Değişimlerin Toplumsal ve Kültürel Yansımaları**, s.77.

faaliyetleri devlet ile başlamış, başka bir ifadeyle devlet güvenlik ile can bulmuştur⁷¹. Türkiye’de devlet hizmetleri bakanlıklar arasında bölüşülmüştür. İçişleri Bakanlığı’nın teşkilat ve görevlerini düzenleyen 3152 Sayılı İçişleri Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun yurt içinde emniyet ve asayişin sağlanması görevini İçişleri Bakanlığı’na vermiştir. İçişleri Bakanı, bu görevi Jandarma Genel Komutanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü ve Sahil Güvenlik Komutanlığı aracılığıyla yerine getirmektedir⁷².

Emniyet Teşkilat Kanunu’nun birinci maddesi ile Türkiye’nin genel emniyet ve asayiş işlerinden İçişleri Bakanı’nın sorumlu olduğu kayıt altına alınmış, üçüncü maddesine göre de, genel kolluğu oluşturan polis ve jandarmanın, ülkenin genel emniyet ve asayiş işlerini korumakla sorumlu olduğu ve bu işlerde İçişleri Bakanı’nın emrinde olup hükme bağlanmıştır. Aynı kanunla, İçişleri Bakanı’nın, bu görevlerini Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve gerektiğinde bütün kolluk teşkilatlarından faydalanarak yerine getireceği hüküm altına alınmıştır. İçişleri Bakanı, ülkenin genel emniyet ve asayişinden tek başına sorumlu tutularak, çeşitli makamlar arasında olabilecek yetki kargaşasından kaçınılmıştır⁷³.

Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu’nun 22. Maddesi’nde, “*Bu kanunda yazılı vazife ve salahiyetlerin yapılması ve kullanılması için en büyük mülkiye amirlerinin vereceği emirleri, İçişleri Bakanının re’sen verebileceği*” hüküm altına alınmıştır⁷⁴. Türkiye’de emniyet ve asayişin sağlanmasından sorumlu makam İçişleri Bakanlığı olduğu gibi, 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu’na göre, il ve ilçelerde emniyet ve asayişin sağlanmasından asli olarak mülki amirler sorumludur. Emniyet ve asayiş ile görevli jandarma birlik komutanlarından il jandarma komutanı valiye, ilçe jandarma komutanı kaymakama karşı sorumluydu. Bu düzenlemeler ile İçişleri Bakanlığı mülki idare sınıfları içerisinde olan vali ve kaymakamlar iç güvenlikle ilgili görevleri 10 Haziran 1949 tarih ve 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu’nun 11. Maddesi’ne göre şu şekilde belirtilmiştir⁷⁵.

Valilerin iç güvenlikle ilgili görevleri 10 Haziran 1949 tarih ve 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu’nun 11. Maddesi’ne göre şu şekilde belirtilmiştir⁷⁶:

⁷¹ Nurettin Akman, **Yönetimde İç Güvenlik ve Jandarma**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991, s.31.

⁷² Metin Günday, **İdare Hukuku**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1996, s.91.

⁷³ N. Akman, **Yönetimde İç Güvenlik...**, s.34.

⁷⁴ **Resmi Gazete**, S. 2751, 14 Temmuz 1934.

⁷⁵ JTGYK (Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu) Madde 10: “Emniyet ve asayiş görevi ifa eden il jandarma alay komutanlıkları ve ast kademeleri; mülki görevlerin yapılması yönünden mahalli mülki idare amirine, maiyetlerinin sevk ve idaresinden, disiplin, eğitim, özlük hakları ile lojistik faaliyetlerin yürütülmesinden kendi amirlerine karşı sorumludurlar.” (Kemal Gözler, **İdare Hukuku**, II, Ekin Kitabevi, Bursa, 2003, 454.)

⁷⁶ **Resmi Gazete**, S.7236, 18 Haziran 1949, İl İdaresi Kanunu-Mevzuat, www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5442.pdf, (Erişim Tarihi: 01.08.2018), s.2224.

“Vali, il sınırları içinde bulunan genel ve özel bütün kolluk kuvvet ve teşkilatının amiridir. Suç işlenmesini önlemek, kamu düzen ve güvenini korumak için gereken tedbirleri alır. Bu maksatla Devletin genel ve özel kolluk kuvvetlerini istihdam eder, bu teşkilat amir ve memurları vali tarafından verilen emirleri derhal yerine getirmekle yükümlüdür. Memleketin sınır ve kıyı emniyetini, sınır ve kıyı emniyetiyle ilgili bütün işleri, yürürlükte bulunan hükümlere göre sağlar ve yürütür. İl sınırları içinde huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığının, tasarrufa müteallik emniyetin, kamu esenliğinin sağlanması ve önleyici kolluk yetkisi valinin ödev ve görevlerindedir. Jandarma, polis, gümrük muhafaza ve diğer özel kolluk kuvvetlerinin bütün ast ve üstlerinin il içine münhasır olmak üzere geçici veya sürekli olarak vali tarafından yerleri değiştirilebilir ve bundan hemen İçişleri, Gümrük ve Tekel Bakanlıklarına bilgi verir.”

3152 Sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanununun 2. Maddesi’ne göre Bakan, bakanlığa bağlı iç güvenlik kuruluşlarını idare etmek suretiyle, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü, yurdun iç güvenliğini ve asayişini kamu düzenini ve genel ahlakı, Anayasa’da yazılı hak ve hürriyetleri korumakla görevliydi.⁷⁷

2- İçişleri Bakanlığı’na Bağlı Kuruluşlar

a) Emniyet Teşkilatı

Polis teşkilatı, yaklaşık 174 yılın üzerinde bir geçmişe sahiptir. Aslında ismi polis olmasa bile ilk Türklerden beri bu görevi yapan birimler mevcuttu⁷⁸. İç güvenliğin sağlanması noktasında polise büyük görevler düşmekteydi. Osmanlı’da klasik döneminde polis birimlerinin görevlerini İstanbul’da yeniçeriler, diğer vilayetlerde ise sipahiler yerine getirmekteydiler.

Türkiye’de polisin modern anlamda temelini oluşturan ilk teşkilat kanunu Sultan Abdülmecit zamanında 17 maddelik Polis Nizamı adıyla 20 Mart 1845’te çıkarılmıştır. Bu nizamnameyle polislik müessesesine ilk adım atılmıştır. 1900 yılında deniz polisi birimleri kurulmuştur. 1907 yılında ilk polis mektebi Selanik’te kurulmuş, sonrasında bu mekteplerin sayısı arttırılmıştır. 1910 yılında Türk Polis Teşkilatı’nda “Parmak İzi Bürosu” kurulmuştur. Kurtuluş Savaşı yıllarında polisler tüm ülke sathında savaşmış,

⁷⁷ Resmi Gazete, S.18675, 23 Şubat 1985.

⁷⁸ Mustafa Çufalı, “Türk Polis Tarihi”, (Hasan Hüseyin Çevik ve Turgut Göksu Ed.), **Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis**, Ankara, 2002, s.19.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde 18.000 olan polis sayısı, Kurtuluş Savaşı sonrası 2.000'e kadar düşmüştür⁷⁹.

1907 ve 1913 yıllarında polis teşkilatı ile ilgili olarak iki nizamname daha çıkarılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yeni bir teşkilat yapısı ve görevleri belirleme ihtiyacının ortaya çıkması ile bu alanda yoğun çalışmalar yapılmıştır. Ancak, 1907 ve 1913 yıllarında çıkarılan iki nizamname uzun dönem yürürlükte kalmıştır⁸⁰. 14 Mayıs 1930 tarihli 1624 Sayılı Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri hakkındaki kanunla polis teşkilatının adı Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü olarak değiştirilmiş ve bu isim altında örgütlenmiştir⁸¹. 1932 yılında çıkarılan 2049 Sayılı Polis Teşkilatı Kanunu ile yeniden yapılanmaya gidilmiştir. Polis teşkilatının yasal altyapısını oluşturan ve bazı değişikliklerle hala yürürlükte olan kanunlar 1930'lu yıllarda kabul edilmiştir. Bunlar, 04.07.1934 tarihinde kabul edilen 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (PVSK) ve 04.06.1937'de kabul edilen 3201 Sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu'dur (ETK)⁸².

1931 yılında polis teşkilatına ilk defa kadın polis alımı yapılmış, ilk başta büro hizmetlerinde çalıştırılan kadın polislere sonraki yıllarda diğer birimlerde görev vermeye başlanmıştır. 1952 yılında polis teşkilatında haberleşme amacıyla Telsiz Müdürlüğü kurulmuştur. 1953 yılında trafikte artan araç sayısı nedeniyle belediyelerin yaptığı trafik kontrollerini polis teşkilatında kurulan trafik zabıtaları yapmaya başlamışlardır. 1954 yılında Polis Radyosu kurularak Dünya'da ve Türkiye'de bir ilk gerçekleştirilmiştir. 1960'lı yıllarda başlayan sokak hareketlerini önlemek için 1965 yılında Toplum Polisi birimleri kurulmuştur⁸³.

DP Hükümetleri döneminde Emniyet Genel Müdürleri ve görev süreleri şu şekildedir⁸⁴.

⁷⁹ TRT, Tunç Boran (Yönetmen), **Türk Polis Tarihi Belgeseli** (Belgesel), Davut Boran-AFT Prodüksiyon, 2012, <http://www.kameraarkasi.org/yonetmenler/tuncboran.html>, (Erişim Tarihi: 01.08.2018.)

⁸⁰ M. Çufalı, "*Türk Polis Tarihi*", s.26.

⁸¹ Veysel Karani Bilgiç, Muhittin Karakaya, "*Türk Polis Teşkilatının Tarihi Gelişimi*", **Polis Bilimleri Dergisi**, 4 /1-2, Nisan-2002, s.179.

⁸² Turgut Göksu, Süleyman Sözen, Hasan Hüseyin Çevik, "*Türkiye*", Hasan Hüseyin Çevik (Ed.), **Karşılaştırmalı Polis Yönetimi**, Ankara Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2008, s.421.

⁸³ TRT, T. Boran (Yönetmen), **Türk Polis Tarihi Belgeseli**, (Erişim Tarihi: 01.08.2018.)

⁸⁴ 1950-1960 dönemi Emniyet Genel Müdürlerinin biyografileri için bkz. **Cumhuriyetin 50.Yılında İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Kuruluşu: Tarihi Gelişimi, Görev ve Yetkileri ve 1923-1973 Çalışmaları**, II. Kitap, EGM Yayınları, Ankara, 1973, s. 22-25.

Adı ve Soyadı	Göreve Başlama Tarihi	Görevden Ayrılma Tarihi
1- M. Ferruh Şahinbaş	20.06.1950	21.09.1950
2- Servet Sürenkök	21.09.1950	25.01.1952
3- Kemal Aygün	31.01.1952	01.06.1954
4- Ethem Yetkiner	05.06.1954	12.09.1955
5- Kemal Aygün	12.09.1955	09.10.1957
6- Cemal Göktan	09.10.1957	27.05.1960

b) Jandarma Teşkilatı

Jandarma, kamu düzeni ve esenliğini korumakla görevli silahlı ve askerî bir güçtür. Jandarma Teşkilatı, Milli Mücadele yıllarında vatan savunmasında büyük yararlılıklar göstermiş, düşman kuvvetleri ile savaşan ordu birliklerinin geri bölgesinde iç güvenliğin sağlanması, asker alma işlemlerin yapılması, yol emniyetinin sağlanması gibi önemli görevleri üstlenmiştir⁸⁵. Jandarma, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında ordunun emrine girmiş, böylece jandarma kadroları boşalmıştı. Milli Mücadele yıllarında ve Cumhuriyet devrinin başında jandarma teşkilatının yeniden yapılandırılmasıyla meşgul olunamamıştır⁸⁶. 7 Haziran 1920 tarih ve 5 Sayılı Piyade, Süvari sınıfından Mürrekkep olmak üzere Jandarma Müfrezeleri Teşkili Kanunu'yla memleketin iç güvenliğini ve genel asayişini sağlamak üzere Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı jandarma Müfrezeleri kurulmuştur⁸⁷.

1926 yılında çıkarılan 812 Sayılı Jandarma Efradı Kanunu ile jandarma erlerinin alınma usulleri ve hizmet süreleri ile maaş ve sosyal hakları gibi konular düzenlenmiştir. 29 Haziran 1930 tarih ve 1706 Sayılı Jandarma Kanunu ile Jandarma Genel Komutanlığı'nın yapısı, görev ve sorumlulukları tanımlanmıştır. 1935 yılında Jandarma Teşkilatı'nda çok önemli bir gelişme daha olmuş, jandarma subaylarının Kara Harp Okulu'ndan yetiştirilmesi esası kabul edilmiştir. Yine aynı yıl Jandarma Umum Kumandanlığı adı, Jandarma Genel Komutanlığı'na dönüştürülmüştür. 1937 yılında 1706 Sayılı Jandarma Kanunu'nun uygulanmasını gösteren "Jandarma Tüzüğü" çıkartılmıştır. 1939 yılında Jandarma Teşkilatı, sabit jandarma birlikleri, jandarma eğitim birlikleri ve okullar olarak bir takım bölümlere ayrılmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında bazı

⁸⁵ Emre Özyılmaz, "Çağdaş Türk Kamu Yönetimi ve Jandarma", **Türk İdare Dergisi**, Aralık, 1998, S, 421, s.477.

⁸⁶ H. Alyot, **Türkiye'de Zabıta...** ,s.328.

⁸⁷ H. Alyot, **Türkiye'de Zabıta...** ,s.329.

jandarma birlikleri Kara Kuvvetleri Komutanlığı emrine verilmiştir. 1949 yılından 1960'a kadar nüfusu çok olan illerde polis görevli jandarma birlikleri hizmet yapmış, 1956 yılında kabul edilen 6815 Sayılı Kanun'la, daha önce Gümrük Umum Kumandanlığı tarafından sağlanan sınır, kıyı ve karasuları güvenliği Jandarma tarafından sağlanmaya başlanmıştır⁸⁸. 1957 yılında sınır birlikleri tugay haline getirilmiştir⁸⁹.

1935 yılından itibaren kullanılmaya başlanan Jandarma Genel Komutanlığı adı, 1953 yılından itibaren tekrar Jandarma Umum Kumandanlığı'na dönüştürülmüş ve komutanlık kadrosu korgenerallikten orgeneralliğe yükseltilmiştir. Jandarma Umum Kumandanlığı'nın adı, 1961 yılında yeniden Jandarma Genel Komutanlığı'na dönüştürülmüştür. Jandarma Genel Komutanlığı, Jandarma Müfettişleri, Jandarma Bölge Komutanlıkları, Müstakil Tabur Komutanlıkları, İlçe Jandarma Bölük Komutanlıkları, Jandarma Takım Komutanlıkları, Seyyar Jandarma Alay ve Tabur Komutanlıkları, Muhafız Jandarma komutanlıkları, Hudut ve Sahil Jandarma Komutanlıkları şeklinde teşkilatlandırılmıştır⁹⁰.

DP Hükümetleri döneminde Jandarma Genel Komutanları ve görev süreleri şu şekildedir⁹¹.

Adı ve Soyadı	Göreve Başlama Tarihi	Görevden Ayrılma Tarihi
1- M. Nuri Berköz	28.03.1949	28.06.1950
2- A. Kemal Yaşınkılıç	03.07.1950	24.05.1954
3- H. Tahsin Çelebican	27.05.1954	27.05.1960

3- İç Güvenliğe Yardımcı Kolluklar

a) Köy Muhtarı

Muhtarlık tipi örgütlenme hem illerin mahallelerinde hem de köylerde bulunmaktaydı. Muhtar, hem köy idaresinin başı hem de köyde devletin görevlisiydi. Görev süresi beş yıldır. Siyasi partiler muhtar adayı gösterememekteydi. Muhtarların bütün işlemleri kaymakam ve valinin denetimine tabiydi⁹². 18 Mart 1924 tarih ve 442 Sayılı Köy Kanunu'nun⁹³ 72. Maddesi ile köylerin emniyet ve asayişinden muhtarlar

⁸⁸ N. Akman, **Yönetimde İç güvenlik...**, s.67.

⁸⁹ E. Özyılmaz, "*Çağdaş Türk...*", s.478.

⁹⁰ Mehmet Zeki Vural, **Polis Kuruluşu**, Ulutaş Matbaası, İstanbul, 1970, s.38.

⁹¹ M. Z. Vural, **Polis Kuruluşu**, s.38.

⁹² Birgül Ayman Güler, **Türkiye'nin Yönetimi-Yapı**, İmge Kitapevi, Ankara, 2009, s.297.

⁹³ **Resmi Gazete**, S.68, 7 Nisan 1924.

sorumlu tutulmuştur. Adı geçen kanunla muhtarların görevi, köylerdeki genel emniyet ve asayişinin sağlanması, kişilerin can, mal ve ırzının korunmasıydı.

b) Köy Korucuları

"Köy koruculuğu" kavramı 1924 tarihli 442 sayılı Köy Kanunu'yla gündeme gelmiştir. Cumhuriyetin kuruluşuyla beraber hedeflenen topyekûn kalkınmanın hedef kitlesi olan Türk toplumu yüzde 80 oranında köylerde yaşamaktaydı. Bu sebeple Köy Kanunu'yla köy muhtarına özel bir pozisyon yükleyen o günkü anlayış "*Köy muhtarının emrine bir tür kolluk gücü*" diye isimlendirilebilecek koruculuk sistemini vermiştir⁹⁴. Köy kolluk personeli, köylünün ırzını, canını ve malını korumakla görevli silahlı köy korucularıdır. Köy korucuları, köy ihtiyar meclisi tarafından tutulur ve kaymakamın emri ile göreve başlardı. Her köyde en az bir köy korucusu bulunmaktaydı. Nüfusu binden fazla olan köylerde her beş yüz kişiye bir korucu daha tutulmaktaydı. Köyün sürekli kolluk personeli olan köy korucuları yanı sıra, köy ihtiyar meclisi ve muhtar, mahsul zamanlarında eşkıya ve çapulcunun türemesi halinde, mahsulü yağmadan korumak amacıyla eli silah tutan köylülerden lüzumu kadarını gönüllü korucu olarak ayırarak, bunların isimlerini kaymakama bildirmekteydi. Bu gönüllü korucular kaymakamın izni ile göreve başlamaktaydı⁹⁵.

c) Bekçiler

22 Temmuz 1966 Tarih ve 772 Sayılı Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu'na göre, belediye sınırları içerisinde kurulan çarşı ve mahalle bekçi teşkilatı en büyük mülkiye amirinin emrinde ve genel idari kolluğa yardımcı olan silahlı bir kuruluştur. Polis teşkilatı bulunan yerlerde bekçilerin mesleki amiri, polis teşkilatının en üst amiriydi. Jandarmamın görev sahası içerisinde bulunan yerlerde ise ilgili jandarma komutanıydı. Çarşı ve mahalle bekçilerinin, genel kolluk kuvvetlerinin derhal müdahalesine imkân bulunmayan acele ve zaruri hallerdeki görevleri ile genel kolluk kuvvetlerine yardım görevleri ve mahalle sakinlerinin istirahat, sağlık ve selametini sağlamak bakımından yerine getirmeleri

⁹⁴ **Türkiye Büyük Millet Meclis Genel Kurul Tutanakları**, XXIV/3, Ankara, 2013, s.26.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g.birlesim_baslangic? (Erişim Tarihi: 23.04.2019)

⁹⁵ İdari Kolluk Makamları ve Personeli,

<http://web.archive.org/web/20.150.210.121.437/http://notoku.com/idari-kolluk-makamlari-ve-personeli/> (Erişim Tarihi: 14.08.2018)

gereken görevleri, kanunda ayrıntılı olarak düzenlenmiştir⁹⁶. Çarşı mahalle bekçileri polise, kır bekçileri ise jandarmaya bağlı olarak görev yapmışlardır⁹⁷.

d) Gümrük ve Tekel Kolluk

4458 Sayılı ve 1999 Tarihli Gümrük Kanunu ile tüm sınır ve gümrük kapılarında gümrük iş ve işlemlerini yürütmek üzere Gümrük Müsteşarlığı'nın kurulması öngörülmüştür. Gümrük ve tekel kolluğu, kara hudutlarındaki gümrük kapılarında, gümrük teşkilatı olan hava ve deniz limanlarında, serbest bölgelerde ve gümrük teşkilatı olan diğer yerlerde, kaçakçılığın men ve takibi ile soruşturmasını yapmak üzere görevlendirilmiş özel idari kolluktur. 16 Temmuz 1956 tarih ve 6815 Sayılı Sınır ve Kara Sularımızın Muhafazası ve Emniyet ile Kaçakçılığın Men ve Takibi işlerinin Dâhiliye Vekâleti'ne Devri Hakkındaki Kanun ile sınır, kıyı ve karasularımızın korunması ve emniyet ile gümrük bölgelerinde kaçakçılığın önlenmesi, kovalanması işlerinden İçişleri Bakanı sorumlu tutulmuştur⁹⁸.

⁹⁶ 1914 tarihli Çarşı ve Mahallat Bekçileri Kanunu, 22.07.1966 tarih ve 772 sayılı Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanununun yürürlüğe girmesine kadar uygulanmıştır. Ferda İleri, **Genel İdari Kolluk ve Mülki İdare Amirlerinin Genel İdari Kolluk Yetkileri**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2004, s.13.

⁹⁷ Süheyp Derbil, “*Polis Kavramı*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, I/4, Ankara, 1944, s.485.

⁹⁸ Ferda İleri, **Genel İdari Kolluk ve Mülki İdare Amirlerinin.....**, s.17.

II. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ İÇ GÜVENLİĞİ VE ASAYİŞİ ETKİLEYEN SİYASİ VE SOSYAL OLAYLAR

A-İKTİDAR-MUHALEFET İLİŞKİLERİ KAPSAMINDA SİYASİ GELİŞMELER VE OLAYLAR

1- Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması ve İslamî Akımlarla ilişkiler

DP, 1946 sonrasında halk ile daha yakın temas kurmaları ve halkın dilek ve şikâyetlerini yakından dinlemeleri sebebiyle, halkın eğilimlerini göz önünde bulundurarak, Arapça ezan yasağının kaldırılmasına yönelik girişimde bulunmuştu, bu da muhalefetle karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. DP'liler Arapça ezan yasağının kaldırma dayanağını, halkın isteklerini yerine getirmek olarak göstermişler, CHP'liler ise bu tür eylemleri inkılâplardan ödün vermek şeklinde yorumlamışlardır. 1932'de ezanın Türkçe okunması zorunluluğu CHP tarafından getirilmiş bir uygulama olmasına rağmen, 1950 öncesinde, dinsel konulardaki kısıtlamaların bir kısmı kaldırılmış, İmam-Hatip kursları düzenlenmiş, ilkokul ders programlarına din dersleri koyulmuş, İlahiyat Fakültesi ve türbelerin açılmasına da karar verilmişti. DP'liler (Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan) iktidara gelmeden önce “antidemokratik yasalarla getirilen sınırlamaların” kaldırılacağı yolunda propaganda da yapmışlar, seçimlerden önce ezan konusu ile ilgili net bir tavır ortaya koymamışlardı. Arapça ezan istekleri karşısında DP'nin dört önde geleninin tutumlarını Metin Toker şöyle anlatmaktadır⁹⁹.

“DP Genel Başkanı Bayar, Eski abecedeki 8 rakamını hatırlatan kaşlarını biraz havaya kaldırır ve susardı. O konuda sfenks gibiydi. Adnan Menderes olayı tatlı bir geçiştirir ne “evet” derdi, ne “hayır” derdi ama hayır dan ziyade “evet”ten yana olduğunu genelde belli ederdi. Fuat Köprülü daha babacandı, “canım hele bir iktidara gelelim, hallederiz bu işleri... Siz bize güvenin. Biz sizin arzularınızın gerçekleştiricisi olacağız diye ağızlara bal çalardı. Refik Koraltan ise, unutulmaz davudi sesiyle, ne dediğini anlamadığı laflar ederdi.”

Ancak, Birinci Menderes Hükümeti programının Parti Meclis Grubu'nda görüşülmesi sırasında bazı milletvekilleri ezan konusunu gündeme getirmiş ve daha sonraki günlerde hükümet bu konuda bir açıklama yapmıştı.

⁹⁹ Metin Toker, **DP'nin Altın Yılları**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 49.

Vakit Gazetesi, iktidarın Arapça ezana müsaade edilmesi ile ilgili görüşünü “Başbakanın Laiklik Görüşü, Menderes: Ezan Arapça okunabilir, diyor,” şeklinde manşete taşımış, bu konu hakkında verdiği haberde, ezanın din lisanında okunabilmesi üzerinde durmuştur¹⁰⁰. Zafer Gazetesi Başyazarı Mümtaz Faik Fenik’in sorduğu soruya karşı Başbakan Adnan Menderes, halkın yaşayışı ve düşünceleriyle alakalı olarak önceki dönemlerde ele alınmış kararların zaman içinde değiştirilebileceğini şu şekilde dile getirmiş¹⁰¹:

“Her taassup cemiyet hayatı için zararlı neticeler doğurur. Cemiyet hayatında esas değişikliklerin yapılabilmesi evvela taassup zihniyetinin yıkılmasına bağlıdır. Bu hakikatin iyice kavranmış olması neticesindedir ki, Büyük Atatürk bir takım hazırlayıcı ön inkılâplara başlarken taassup zihniyeti ile mücadele lüzumunu hissetmişti. Ezanın Türkçe okunması mecburiyeti de böyle bir zaruretin neticesi olarak kabul edilmelidir. Zamanında çok lüzumlu olan bu mecburiyeti de böyle bir zaruretin neticesi olarak kabul edilmelidir. Zamanında çok lüzumlu olan bu mecburiyeti ve tedbir diğer tedbirlerle birlikte bugünün hür Türkiye’sine zemin hazırlanmıştır”.

Menderes, 1950 Türkiye’sinde, Atatürk döneminde var olan “irticaa” tehlikesinin geçtiğini, dolayısıyla ezanın Türkçe okunma zaruretinin kalmadığını ifade etmiştir. 13 Haziran 1950’de DP Grubu’nda söz alan Menderes, iktidarın konu hakkındaki görüşünü şöyle dillendirmişti¹⁰²:

“Hareketimize esas prensip basittir. Biz bu memnûiyet bugün için faydasız bulduğumuz gibi, aynı zamanda laikliğe de münafi bulmaktayız”. Menderes bu sözleri ile de Arapça ezan yasağının kaldırılmasını, laiklik açısından faydalı bulduğunu dile getirmiş, ayrıca muhalefetin suçlamalarına karşı şu savunmayı öne sürmüştü¹⁰³:

“Ezan Meselesi dolayısıyla Atatürk inkılâbı elden gidiyor diye bağırانlar, türbeleri kendilerinin açtıklarını, mekteplere din derslerini kendilerinin soktuklarını unutuyorlar”

1950 seçimlerinden önce Adnan Menderes ve DP’li milletvekilleri, “Arapça Ezan Yasağı” konusundaki şikâyetleri dinlemiş, DP’liler, halkın bu konudaki isteklerinin olumlu karşılanması halinde seçimlerde oy kazanılacağı bilinciyle seçim vaatlerinin başına bu yasağı kaldırmayı eklemişlerdi¹⁰⁴.

¹⁰⁰ M. Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, s.191-195.

¹⁰¹ **Vakit**, 5 Haziran 1950.

¹⁰² **Demokrat Parti Meclis Gurubu Gizli Müzakere Zabıtları**, II, Ankara, 1950, s.3.

¹⁰³ **Milliyet**, 14 Haziran 1950.

¹⁰⁴ B. Lewis, **Demokrasinin Türkiye Serüveni**, Çev. Metin Kıratlı, TTK Yay, Ankara, 1998, s.409-410.

Adnan Menderes de iktidara gelir gelmez halka bu konuda çalışma yapacağını işaretini vermişti. Kayseri Milletvekili İsmail Berkok ile Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan tarafından, 16 Haziran 1950 tarihinde, 4055 Sayılı Kanunla değiştirilen Türk Ceza Kanununun 526 ncı maddesinin ikinci fıkrasının değiştirilmesi hakkında kanun teklifleri ve adalet komisyonu raporları TBMM'ye sunulmuştur¹⁰⁵. Tasarının Meclise sunumunda, Başbakan Adnan Menderes şunları ifade etmiştir¹⁰⁶:

“Muhterem arkadaşlar; Arapça ezan hakkında Demokrat Parti Meclis Grubunda verilen kararın gazeteler ve radyo ile yayınlanması neticesinde kanuni mâniin kaldırılmış olduğu telâkkisinin hâsıl olması ve bâzı vatandaşların Arapça ezan okuması muhtemel olduğu için bu bapta Hükümetçe Meclise sevk etmiş olduğumuz lâyihanın bugünkü ruznameye alınmasını ve müstacelen müzakere edilmesini yüksek tasvibinize arz ediyorum.”

Tasarının iktidar için ne denli önemli olduğu tasarıya koyulan “ivedilikle görüşülmesine öncelik verilmesi” isteğinden de bellidir. Oturumu yöneten Meclis Başkanı Fuad Hulusi Demirelli bu durumu da oya sunmuş ve tasarının “ivedilikle” görüşülmesi uygulamasının nasıl gerçekleştirildiğini şu sözlerle açıklamıştır¹⁰⁷:

“... İvedilik teklifi de vardır. İvedilik teklifi, biliyorsunuz ki, kanunun yalnız bir kere müzakere edilip intaç edilmesini tazammun eder”

Kanun, aynı gün tüm Meclisin oyu ile çıkmış ve yeniden Arapça ezan okunmasının önündeki engeli kaldırmıştır. Bu kanun geçmişi tasfiye yolunda atılmış ilk adımdı¹⁰⁸.

İkinci adım ise 14 Temmuz 1950'de kabul edilen genel Af Kanunu'ydu. Çıkarılan genel af yasası ile devrin mahkemelerinin hapsediği pek çok tarikat lideri ve mensubu da serbest bırakılmıştır. Böylece hem CHP iktidarı döneminde işlenmiş bütün suçlar affedilmiş hem de dinin toplumsal ve ekonomik altyapıları belirleyeceğine inanan DP, dini duyguları ön plana çıkarmaya çalışmıştır¹⁰⁹.

İlerleyen dönemlerde radyoda dinî program yasağı kaldırıldığı gibi, Arap harfleriyle eğitim yapmak için gizli veya aleni dersane açanlar hakkındaki 23 Eylül 1931

¹⁰⁵ Türk Ceza Kanunu'nun 4055 Sayılı Kanunla Değiştirilmiş Olan 526 ncı Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Tasarısı, **Başbakanlık Muamelât Genel Müdürlüğü Tetkik Müdürlüğü**, S.71 -1626, Ankara, 1950, 1-3.

¹⁰⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, “Türk Ceza Kanunu'nun 526'ncı Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun”, IX/1, TBMM Basımevi Ankara, 1950, s.181.

¹⁰⁷ **TBMMTD**, “Türk Ceza Kanunu'nun 526'ncı Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun”, IX/1, Ankara, 1950, s.181.

¹⁰⁸ Seyhan Yücel, **Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2006)**, İletişim Yay, İstanbul, 2007, s.84.

¹⁰⁹ Hasan Bülent Kahraman, **AKP ve Türk Sağı**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2007, s.28-29.

tarikh ve 12073 Sayılı Kararname'deki yasaklara da son verilmiştir. Ayrıca 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanan İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi gereği din dersleri ilkököl programına dâhil edilmiştir¹¹⁰.

Öte yandan tüm bunları yapan DP'liler, dini, siyasi amaçları için istismar etmekle suçladıkları *Büyük Doğu*, *Sebilurreşad* ve *İslâmiyet* gibi yayın organlarına da soruşturmalar açtırmışlardır¹¹¹. Bu uygulamalar ilerleyen yıllarda da devam etmiş, DP Samsun Milletvekili Hasan Fehmi Ustaoglu devrimleri eleştiren yazılar yazdığı için partiden ihraç edilmişti. O dönemde İslâmî kesimin önemli şairi olan Necip Fazıl Kısakürek hapis cezasına çarptırılmış, Nurculuk akımının lideri olan Said-i Nursi de mahkemeye verilmişti. Son olarak 23 Temmuz 1953'te, dinin siyasi amaçlarla istismarını önlemek için "*Vicdan Özgürlüğünü Koruma Kanunu*" çıkarılmıştı¹¹².

Adnan Menderes, 1 Mart 1953 tarihinde yaptığı konuşma ile durumu net bir şekilde ifade etmiştir¹¹³:

Dini inançlar baskı altında değildir. O halde siyasi partilerin bu meseleyi programlarına almalarına gerek yoktur. Böyle yapan herhangi bir grup veya parti varsa bunların amacı din aracılığıyla baskı kurmak ve kendilerine demagojik bir silah sağlamaktır. Partiler din ile siyaseti birbirine karıştırmayacaklarına açıkça söz vermedikleri sürece, bu silahın meşru olmayan kullanımı bu ülkenin çıkarlarının gerektirdiği yoldan sapmak demektir. Bizi komünizmi bertaraf etmeye zorlayan aynı nedenlerle, bu tehlikeli yola girenlerin serbest dolaşmasına izin veremeyeceğimiz bir gün gelebilir. Ülkede gerici bir canlanma tehlikesinin olmadığını söylemek, gericiliği yaratma çabalarının başıboş bırakmanın nedeni değildir.

Arapça ezan kaldırılması toplumsal bir talepti. Ancak konu öyle bir mecraya çekildi ki, CHP'liler DP'lileri bu konu üzerinden ağır biçimde yermeye ve rejim düşmanı olarak göstermeye çalışmışlardı. DP iktidarının hemen daha ilk döneminde gerçekleşen bu olaylar, daha sonraki gerilimlerin hazırlayıcısı olması münasebeti ile önemlidir. Ancak bu tartışmalar etrafında TBMM'deki oturum gerçekleştirilmiş, hükümetin sunduğu kanun tasarısı, yapılan oylama sonucunda; DP ve CHP milletvekillerinin "oy birliğiyle" kabul

¹¹⁰ Muzaffer Taşyürek, **Adnan Menderes**, Anonim Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.60.

¹¹¹ Feroz Ahmad, **Cumhuriyet Türkiye'sinde Siyaset ve Siyasi Partiler, Türkiye Tarihi 1839-2010, Modern Dünyada Türkiye**, Çev. Z. Bilgin, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2011, s.64.

¹¹² F. Ahmad, **Cumhuriyet Türkiye'sinde Siyaset ve Siyasi Partiler**..., s.468.

¹¹³ Cihat Göktepe, "*Demokrat Parti Dönemi İç ve Dış Siyasi Gelişmeler (1950-1960)*", **Türkiye'nin Politik Tarihi: İç ve Dış Politika İçinde**, Ed. Adem Çaylak, Cihat Göktepe, Mehmet Dikkaya, Hüsnü Kapu, Savaş Yayınevi, Ankara, 2009, s.368.

edilmiştir¹¹⁴. Oylamaya CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün yanı sıra, aynı partiden Cemal Reşit Eyüboğlu, Cevdet Kerim İncedayı, Yusuf Ziya Ortaç, Hasan Reşit Tankut, katılmamışlardır. Ancak geri kalan CHP'liler olumlu oy kullanmışlardır¹¹⁵. Bununla birlikte DP, bir yandan siyaseten halkın oyunu almak üzere dindar parti kimliğini kazanmaya çalışırken diğer yandan laiklik konusundaki hassasiyetini sürekli belirterek, "Kemalist kesimleri" rahatsız etmemeye özen göstermiş ve bu sayede kendilerinden başka hiç kimsenin dini siyasette kullanmasına müsaade etmemiştir¹¹⁶.

2- Atatürk'ü Koruma Kanunu

DP, iktidara geldikten kısa bir süre sonra ezanın Arapça okunması hakkındaki yasağı kaldırmış, bu durum bazı dindar kesimler tarafından tüm inkılâpların zamanla ortadan kaldırılacağı şeklinde yorumlanmıştı. DP iş başına geçtikten sonra Ticani Tarikatı¹¹⁷ mensupları tarafından Atatürk büstlerine saldırılar olmuştu. Atatürk büstlerine yapılan saldırıların, Türk kamuoyu ve gençlik tarafından tepkiyle karşılanması, söz konusu kanunun çıkmasında etkili olmuştur. Dönemin üniversite gençliği de toplantılar düzenleyerek Atatürk inkılâplarının korunması için kanun çıkarılmasını istemekteydiler¹¹⁸.

DP'liler, 1946-1950 döneminde iktidar partisi CHP'yi Atatürk'le ilgili birçok konuda eleştirmişlerdi. Öncelikle, Anıtkabir'in yapımının geciktirilerek Atatürk'ün Etnografya Müzesi'nde bekletilmesi, ayrıca para ve pullardan Atatürk'ün resminin kaldırılarak İnönü'nün resminin basılması DP'lilerin başlıca eleştiri konularındandı. DP, Atatürk Devrimlerine karşı olmakla suçlanmışsa da, uygulamada bu suçlama gerçeklerle örtüşmez. Celal Bayar, meşhur, "*Atatürk'ü sevmek millî bir ibadettir*" sözüyle Atatürk hayranlığını dile getirmiştir¹¹⁹. Celal Bayar, cumhurbaşkanı seçildikten sonra resmî

¹¹⁴ CHP'nin Meclis'te tasarıya karşı çıkmayışı, parti yayın organı Ulus'un da uzun süre süren olumsuz propagandaları ile birlikte ele alınarak samimiyetsiz görülmüş hatta CHP milletvekillerinin tasarının görüşülmesi esnasında "Essalamü aleyküm ve aleykümüssela" diye birbirlerini selamladıkları ve böylelikle alınan kararla alay ettikleri öne sürülmüştür (**Hürriyet**, 17 Haziran 1950.).

¹¹⁵ M. Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, s.187.

¹¹⁶ F. Ahmad, **Cumhuriyet Türkiye'sinde Siyaset ve Siyasi Partiler...**, s.468.

¹¹⁷ "*Ticani Tarikatı'nın varlığı ilk defa 1949 yılında Ankara ve çevresinde, Kur'an tarafından yasaklanmış olduğunu iddia ettikleri heykelleri özellikle de Atatürk heykellerini kırmağa başladıkları zaman hissedildi. Bundan başka, Ticanilerin diğer önemli bir faaliyeti de kanuni olarak yasak olduğu bir dönemde, bu yasağı protesto kabilinden Arapça ezanı halka açık yerlerde yüksek sesle okumalarıydı. Ticanilerin, Atatürk heykellerine saldırımları, Atatürk Kanunu'nun çıkmasına ve Ticaniler'in Atatürk heykellerine karşı tepkiyi hissi bulan diğer Müslümanların tenkitlerine yol açtı.*" (Şaban Sitembölükbaşı, **Türkiye'de İslam'ın Yeniden İnkişafı (1950-1960)**, İsam Yay, Ankara, 1995,s.129-130.)

¹¹⁸ **Milliyet**, 22 Mart 1951.

¹¹⁹ M. Serhan Yücel, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001, s.837-838.

kurum ve kuruluşlara kendi resmini astırmamış, buralarda sadece Atatürk'ün resimlerinin asılmasını istemiştir¹²⁰. Resmî dairelere Atatürk'ün resminden başka resim asılması da Bakanlar Kurulu'nca yasaklanmıştır¹²¹. Bakanlar Kurulu'nun kararına aykırı olarak İsmet İnönü'nün portresini asılı tutan Malatya Belediye Meclisi fesh edilmiştir¹²².

DP iktidara geldikten sonra Atatürk'ün manevi şahsına yapılan saldırıların arttığı iddialarına İçişleri Bakanı Halil Özyürek mecliste yaptığı bir konuşmasında rakamlarla cevabı şu şekilde vermiştir¹²³:

“Atatürk'ün ölümünden 14 Mayıs 1950 tarihine kadar manevi varlığına 51, fotoğrafına 12, heykel ve büstlerine de 4 olmak üzere 67 tecavüz hadisesi tespit olunmuştur. 14 Mayıs 1950 tarihinden 1 Nisan 1951 tarihine kadar Atatürk'ün büst ve heykellerine 9, manevi şahsiyetine 5 ve fotoğrafına 1 olmak üzere ceman (toplam) 15 tecavüz hadisesi vuku bulmuştur. Bunların hepsi adalete intikal etmiştir.”

İçişleri Bakanı, saldırıların DP iktidarı zamanında artmadığını, normalde bu gibi hadiselerin yılda bir iki defa yaşandığını ifade etmiştir. Adnan Menderes, Atatürk'ün manevi şahsına yapılan saldırıların artması sonucunda irticanın tüm ülkeye yayıldığını iddia edenlere ise şöyle cevap vermiştir¹²⁴:

“Onlar demek istiyorlar ki, bu memleketin her tarafında irtica körüklenerek büyük bir tehlike yaratılmak ihtimal ve imkânı vardır. Yani birkaç mutaassıp adam Türk milletini peşine takarak dini siyasete alet etmeye ve tehlikeler yaratmaya muktedir olabilir. Hakikat asla böyle değildir. Eğer onların düşüncesine bir an için iştirak edecek olursak Türk milletinin irtica ve dini taassup bakımından çok iptidai bir hal ve seviyede bulunduğu iddiasını da kabul etmek zaruri olur. Böyle asılsız bir iddia ve faraziye ile ortaya atılmak, eğer derin bir gaflet eseri değilse, muhakkak ki, Atatürk İnkılaplarının fuzuli bekçiliği sıfatını takınmak suretiyle siyasi maksatlar takip olunduğunun delilini teşkil eder.”

Cumhurbaşkanı Celal Bayar da DP iktidara geldikten sonra irticai faaliyetlerin arttığını iddia edenlere şöyle cevap vermiştir¹²⁵:

¹²⁰ İsa Yıldırım, **Demokrat Parti İktidarı ve Türk Kamuoyu (1950-1960)**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2013, s. 166.

¹²¹ İ. Yıldırım, **Demokrat Parti İktidarı ve Türk Kamuoyu...**, s.166.

¹²² İ. Yıldırım, **Demokrat Parti İktidarı ve Türk Kamuoyu...**, s.166.

¹²³ **Zafer**, 28 Nisan 1951. Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-IX. Dönem 1950-1954, II**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, No: 21, Ankara, 1999, s.1333.

¹²⁴ **Ulus**, 18 Mart 1951. **Zafer**, 18 Mart 1951.

¹²⁵ **Zafer**, 27 Mart 1951.

“DP iktidara geldikten sonra irtica hareketi şahlanmıştır diye iddia etmek eğer insafsızlık değilse kast-ı mahsus ile herhangi bir kötü hedef kovalamak demektir. Bugün yapılan bazı yayınlara ve hareketlere bakarak 1947, 1948 ve 1949 yıllarında herkesin gözü önünde cereyan etmiş bu kabil hareketlere karşı niçin o zaman bu derece şiddetle hücum edilmediği düşünülürse bu yoldaki söylentilerin ve neşriyatın mahiyeti daha iyi anlaşılır.”

Cumhurbaşkanı, Başbakan ve DP mensupları her fırsatta irtica hareketlerini desteklemediklerini ve bu gibi hadiselerin DP iktidarından önce de olduğunu söylemişler, hükümetin gerekli tedbirleri alarak bu üzücü saldırıların önüne geçileceği vurgusunu yapmışlardır. Hükümet, Atatürk’ün manevi şahsına yapılan saldırıların bazı çevreler tarafından hükümeti itibarsızlaştırmak için kullanıldığını belirtmiş, vatandaşlardan bu gibi oyunlara gelmemeleri hususunda dikkatli olmalarını istemiştir¹²⁶. DP iktidarı, irtica ile mücadelede kararlı bir yol izlemiş, bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı ile ortak hareket etmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara’nın köy ve ilçelerine gezici vaizler göndererek köylüleri sahte ve dine aykırı propaganda yapanların elinden kurtarmaya çalışmışlardır¹²⁷.

Atatürk’ü Koruma Kanunu ile ilgili açıklamayı hükümet şöyle dile getirmiştir¹²⁸:

“*Milli Mücadele’nin kahramanı ve memleketin kurtarıcısı Atatürk, Cumhuriyetin ve İnkılaplar rejiminin sembolü olması hasebiyle hatırasına, eserlerine ve onu ifade eden varlıklara vaki olacak tecavüzler, bilvasıta cumhuriyete ve inkılaplar rejimine tevcih edilmiş (yöneltilmiş) bir mahiyet ifade edeceğinden. Bunlara karşı işlenen ve amme efkârında (kamuoyunda) derin akisler yaratmakta olan suçların failleri hakkında mevzuatımız hususi hüküm ve müeyyideleri ihtiva etmemektedir... Bu tasarı kanunlaştığı takdirde milletçe hissedilen büyük bir ihtiyaç tatmin edilmiş olacaktır.*”

Başbakan Adnan Menderes, Atatürk’ü Koruma Kanunu görüşmeleri sırasında DP’nin Atatürk’ü ve inkılaplarını koruyamadığı iddialarına çok sert bir dille cevap vererek, meclis kürsüsünden şunları söylemiştir¹²⁹:

“*Eğer tedbirde kusur tabirinden kast olunan mana Atatürk eserlerine vaki olarak tecavüzleri kâfi derecede şiddetle karşılamamak veya teşvik edici bir tavır ve eda takınmaksa, kendilerine derhal söyleyeyim ki bu hatayı kendileri irtikâp (kötülük etme,*

¹²⁶ Zafer, 28 Mart 1951.

¹²⁷ Cumhuriyet, 13 Temmuz 1951.

¹²⁸ Ulus, 8 Nisan 1951.

¹²⁹ Zafer, 26 Temmuz 1951. Ulus, 26 Temmuz 1951.

yalan söyleme) etmişlerdir. Ölümünün hemen akabinde paralardan, pullardan Atatürk'ün resimlerini sildirenler onlardır. Arkadaşlar kendi reislerinin resimlerini havi (kapsayan) olan pulları beş sene daha tüketemeyeceğimiz adette bastırılmış olanlar yine onlardır.”

Menderes konuşmasının devamında bu kanunun asla iftira yolu ile insanları hapse attırma amacı gütmeyeceğini, mahkemelerin iftira ile iş görmediğini söylemiştir¹³⁰.

Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun tasarısı 25 Temmuz 1951'de TBMM'de kabul edilmiştir. Bu kanunla Atatürk'ün hatırasına alenen hakaret eden veya söven kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktaydı. Atatürk'ü temsil eden heykel, büst ve abideleri veyahut Atatürk'ün kabrini tahrip eden, kıran, bozan veya kirleten kimseye bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezası getirilmiştir¹³¹. Atatürk'ün manevi varlığı ile aziz hatıralarına karşı izlenen suçların önlenmesi ve daha etkili bir takip usulüne bağlanması için çıkarılan 5816 Sayılı Kanun dürüst neticeler verdiği görülmüş ve böylece memleketin huzur ve sükûnunu bozan suçların önemle önü alınmıştır¹³².

Atatürk'ün manevi şahsına yapılan saldırılar muhalefet tarafından DP aleyhine kullanılmıştır. DP iktidara gelince irticanın hız kazandığı, irticacıların DP iktidarından güç aldığı gibi iddialar ortaya atılmıştır. Başta Celal Bayar ve Adnan Menderes olmak üzere tüm DP'liler sakin bir şekilde bu eleştirileri karşılamışlardır. Verdikleri tüm demeçlerde irticayı lanetleyerek asla irticaya müsaade etmeyeceklerini söylemişlerdir. İktidar Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun'u da süratle meclisten geçirerek DP'nin irticanın yanında değil tam karşısında olduğunu açık bir şekilde göstermişlerdir¹³³.

3- 6-7 Eylül Olayları (1955)

İktidarı yurt içi ve dışında en çok sıkıntıya sokan olay olarak kabul edilebilecek 6/7 Eylül Olayları, iktidar ile muhalefet ilişkilerinin gerilmesinde etkili olmuştur. Türkiye'nin yakın dönem tarihinin en önemli gelişmelerinden biri olup hafızalarda yer edinmiş olan bu olaylar iç ve dış politika açısından son derece önemlidir. Olayların dış faktörler açısından tetikleyicisi Kıbrıs konusudur. Ekim 1950'de Başpiskopos

¹³⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), IX/7, Ankara, 1951, s.56-58.

¹³¹ Zafer, 26 Temmuz 1951. Ulus, 26 Temmuz 1951. Cumhuriyet, 26 Temmuz 1951.

¹³² İ. Yıldırım, Demokrat Parti İktidarı ve Türk Kamuoyu..., s.169.

¹³³ M. Tuncay, Siyasal Tarih (1950-1960) , s. 179.

Makaorios'un liderliğindeki kilise Enosis faaliyetlerini hızlandırırken önce CHP'li Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, sonrasında da DP Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, "Kıbrıs gibi bir meselemiz yoktur" mesajını vermişti¹³⁴. Ağustos 1954'te Kıbrıs sorunu gündeme gelmiş, Yunanistan adayı ilhak için Birleşmiş Milletlere başvurmuş, ayrıca yaptığı mitinglerle de konuyla ilgili ülke içinde kamuoyu oluşturmuştu. Türkiye, Kıbrıs konusunda çok duyarlı olduğundan Ada'nın Yunanistan'a bırakılmasına seyirci kalmamıştı¹³⁵.

Yunanistan'ın işlediği "ilhak politikası" İngiltere'de tepkilere neden oldu. Kıbrıs sorunu, İngiltere'nin muhalefetine rağmen 14 Aralık 1954'te Birleşmiş Milletlerin siyasi komisyonunda görüşülmüş ancak Kıbrıs konusunda görüşmelere devam edilmemesi doğrultusundaki önerge kabul edilince Yunanistan'ın bu girişimi sonuçsuz kalmıştı¹³⁶. 1955 yılı Türkiye'nin Kıbrıs sorununu kararlılıkla ortaya koymaya başladığı yıldır. BM'de alınan karar Yunanistan'da taşkınlıklara neden olmuştur¹³⁷. İngiltere, Kıbrıs sorununu çözüme kavuşturmak için bir konferans düzenleyeceğini Türkiye ve Yunanistan'a 1955 Haziran'ında bildirmiş, bu ülkeleri konferansa davet etmişti¹³⁸.

29 Ağustos - 7 Eylül tarihleri arasında konferans devam ederken, Yunanlı fanatik gruplar terör olaylarına hız verdi. 3 Eylül 1955'de İngiltere hava üssünde bombalar patlamıştı¹³⁹. 3 Eylül'den itibaren yaşanan olaylar 6 Eylül'ün habercisi gibiydi. Olayların hızlandığı günlerde, İstanbul Ekspres Gazetesi'nde 6 Eylül 1955 günü Atatürk'ün Selanik'te bulunan evinin bombalandığı şeklinde çıkan bir haber, O akşam bütün İstanbul'da Rumların ev, işyeri ve mezarlıklarına saldırılıp yağma ya da tahriplerde bulunuldu. Polis önceleri seyirci, sonra da çaresiz kalmıştı. Olay, gece yarısı ordu birlikleri tarafından bastırılabilmişti. Bu durum Türk kamuoyunu harekete geçirmişti. Basının, kitleler üzerindeki etkisini belirten en önemli örneklerden birisi 6/7 Eylül Olayları'nda İstanbul Ekspres gazetesinin¹⁴⁰ 6 Eylül'de çıkarmış olduğu sayıydı. Gazete, manşetine şunları taşımıştı¹⁴¹:

¹³⁴ Süleyman Seydi, "Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası", **Yakın Dönem Türk Politik Tarihi**, Anı Yay, Ankara, 2007, s.285.

¹³⁵ Serhal Yücel, "Menderes Dönemi", **Türkler**, XVI, Yeni Türkiye Yay, Ankara, 2002, s.840.

¹³⁶ **Milliyet**, 15 Aralık 1954.

¹³⁷ E. Mütercimler, M. K. Öke, **Düşler ve Entrikalar: Demokrat Parti...**, s.309-310.

¹³⁸ S. Yücel, "Menderes Dönemi", s.840.

¹³⁹ **Hürriyet**, 4 Eylül 1955.

¹⁴⁰ İstanbul Ekspres gazetesini 1951 yılında Mithat Perin tarafından günlük akşam gazetesi olarak yayın hayatına başlamıştır. İstanbul Ekspres, demokrasinin memlekette yerleşmesi için mücadele eden bir basın organıdır. (Fürüzan Hüsrev Tökin, **Basın Ansiklopedisi**, İstanbul, 1963, s.76.)

¹⁴¹ **İstanbul Ekspres**, 6 Eylül 1955.

“Atamızın evi bomba ile hasara uğradı. Sabaha karşı vuku bulan bu menfur hadise infial uyandırdı. Yunan sansürü haberi hayli zaman gizli tuttu... Aziz Ata'nın hatırasına karşı girişilen bu sefil tecavüzden sonra dostumuz Yunan Hükümeti İçişleri Vekili bir tebliğ yayınlamıştır.”

Tebliğde şöyle denilmiştir¹⁴²:

“Yunan Hükümeti husule gelen zararı tazmin edecektir. Hadisenin müsebbiplerinin aranmasına başlanmıştır. Bu işi yapan muhakkak ki hakiki bir Yunanlı değildir.”

Cumhuriyet gazetesi ise kamuoyunu şu şekilde bilgilendirmişti¹⁴³:

“Olaylar dolayısıyla Örfi İdare ilan edilmiş ve Celal Bayar tarafından Meclis toplantıya çağrılmıştı. Cumhuriyet gazetesi şöyle manşetlerle olayları kamuoyuna duyurmuştu. Büyük Millet Meclisi Toplantıya Çağrıldı... Şehrimizde üç, Ankara ve İzmir'de birer askeri mahkeme kuruldu... Dâhiliye Vekili Dr. Namık Gedik dün istifa etti. Dâhiliye Vekâleti Vekilliğine Milli Müdafaa Vekili Ethem Menderes tayin edildi... Başvekil dün Ticaret odasında mühim bir toplantı yaptı.”

Hürriyet gazetesi de olayları manşetine şu şekilde yansıtıyordu¹⁴⁴:

“Olaylar nedeni ile İstanbul, Ankara, İzmir gibi şehirlerde dükkânlar yağmalanmıştı. Hürriyet gazetesi ise manşetlerine şunları taşımıştı. Tahrip edilen dükkânlar için faaliyete geçildi. Zarar görenlere yardım için Kızılay Merkezi 100 bin lira verdi, vatandaşlara yardım devam ediyor... Örfi İdare altı ay daha devam edecek. Meclisin fevkalade toplantısında mebuslar hadiseden duydukları teessürü ifade ettiler... Nümayiş gecesi tahrikât yapan otuzdan fazla komünist yakalandı.”

Akşam gazetesinde ise olaylar hakkında şu satırlar kaydedilmişti¹⁴⁵:

“Hükümetin dün aldığı fevkalade tedbirlerden sonra Asayiş temin edildi... Muhalefet propaganda faaliyetinden vazgeçti... Zarar görenlere yardım komisyonu bugün faaliyete geçiyor...”

Konuya değinen gazetelerden biri de Vakit gazetesiydi¹⁴⁶:

“Olaylarda yağma hareketine katılanların hızlı bir şekilde yargılanması için mahkeme kurulmasına karar verildi. Örfi İdare Mahkemeleri Kuruluyor... Hükümet Yeni Bir Tebliğ Neşretti. Maddi zararların telafisi için elden gelen fedakârlık

¹⁴² İstanbul Ekspres, 6 Eylül 1955.

¹⁴³ Cumhuriyet, 9 Eylül 1955.

¹⁴⁴ Hürriyet, 9.13 Eylül 1955.

¹⁴⁵ Akşam, 8.14.15 Eylül 1955.

¹⁴⁶ Vakit, 9.10.13 Eylül 1955.

yapılacak... (Olaylarda zarar gören dükkân sahiplerine maddi yardım yapılacaktır) Örfi İdare üç vilayette altı ay müddetle tatbik edilecek... ”

Yukarıda verilen manşetlere bakıldığında birbirine benzer haberlerin aynı lisanla verildiği görülmektedir.

Dilek Güven¹⁴⁷ olayları Milli Amele Hizmetleri¹⁴⁸ (MAH) üyelerinin başlattığını ve İstanbul Express’te bu haberin çıkmasını sağladıklarını ifade etmiştir. Dilek Güven, Atatürk’ün Selanik’teki evine bomba atılması haberinin ciddi basın organlarında değil de, sıradan bir gazete de manşetten verilmesine dikkat çekmekte ve İstanbul Express gazetesi editörü Mithat Perin’in DP’ye yakınlığı ile bilinen biri olduğunu belirterek şunları söylemektedir¹⁴⁹:

“Perin, ayaklanmalardan sonra yakalandı, ancak, tutuklandıktan iki saat sonra Menderes’in talimatıyla serbest bırakıldı. Perin’in MAH (Milli Amale Hizmetleri) ile işbirliği yaptığı, kendisinin 1960 yılında MAH’a yazdığı bir mektupta, örgüt için üstlendiği görevleri sıralıyor ve karşılığında İstanbul Express için mali yardım talep ediyordu.”

İstanbul Express konu hakkındaki mevcut gelişmeleri şöyle vermişti¹⁵⁰:

“Diğer taraftan Atina çevreleri bu hadisede bir komünist parmağı olması ihtimalinden de ehemmiyetle bahsetmektedirler. Bu cümleden olarak Yunan polisi şüpheli şahısları aramaya başlamış ve ilk olarak beş kişiyi tevkif etmiştir.”

Gazete, 8 Eylül tarihli sayısında ise Örfi İdare’nin tebliğine yer vermekte ve gelinen durumu şu şekilde belirtmekteydi¹⁵¹:

“Hükümet kuvvetleri yeni nümayiş teşebbüslerini tamamen önledi. Şehirde tam bir sükûnet var.”

¹⁴⁷ Dilek Güven: 1969’da Braunschweig/Almanya’da doğdu. Hannover Üniversitesi’nde siyasal bilimler, sosyoloji ve sosyalpsikoloji öğrenimi gördü. "İttihat ve Terakki Döneminde Türk Milliyetçiliği" başlıklı teziyle sosyoloji yüksek lisansını tamamladı. Yine Almanya’da Bochum Üniversitesi Tarih Bölümü’ne sunduğu "Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül 1955 Olayları" başlıklı teziyle doktor unvanını kazandı. Halen Sabancı Üniversitesi Tarih Bölümü’nde ders vermektedir. https://www.iletisim.com.tr/kisi/dilek-guven/7915#.XL9O-_kzBIU. (Erişim Tarihi: 23.04.2019.)

¹⁴⁸ MAH, Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak’ın emri ile 6 Ocak 1926’da kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk istihbarat örgütüdür. 1965 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüş, 22 Temmuz 1965’te TBMM’de onaylanan kanun ile Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) adını almıştır.(Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Ve Stratejileri Bağlamında 6–7 Eylül Olayları**, Tarih Vakfı Yurt Yay, İstanbul, 2005, s.71-72.)

¹⁴⁹ D. Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Ve Stratejileri Bağlamında 6–7 Eylül Olayları**, s.71-72.

¹⁵⁰ **İstanbul Ekspres**, 6 Eylül 1955.

¹⁵¹ **İstanbul Ekspres**, 8 Eylül 1955.

Gazete, 9 Eylül'deki sayısında ise Hükümet'in, olaylarda zarar görenleri mağdur etmeyeceğini şu şekilde yazmıştı¹⁵²:

“Şuur sahibi bütün vatandaşları derin bir teessür içinde bırakan elim hadiseler sırasında, Zarara uğrayan vatandaşlarımız yardım kararını sevinçle karşıladılar... Uğranılan zararların hükümetçe tazmin edileceğinin resmen bildirilmesi felaketzede vatandaşlar arasında büyük bir memnuniyet uyandırmıştır.”

Olayların büyümemesi için İstanbul ve İzmir'de Örfi İdare ilan edilmişti¹⁵³. Olaylarla ilgisi olduğu gerekçesiyle “Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti” kapatılmıştı. Gelişmeler üzerine Cumhurbaşkanı Celal Bayar, meclisi olağanüstü toplantıya çağırmış ayrıca Bakanlar Kurulu, Örfi İdare'nin İstanbul, Ankara, İzmir'de devamına karar vermişti¹⁵⁴.

Cemiyetin merkez ve şubeleri zabıtaca mühürlenerek gerekli evraklar muhafaza altına alınmış ve cemiyet üyeleri 72. İdareci Örfi İdare Komutanlığı'na verilmişti¹⁵⁵. Konuyla ilgili olarak, Korgeneral Vedat Garan, Korgeneral Fazıl Bilge ve Tuğgeneral Nedim Ersoy görevlerinden alınarak haklarında soruşturma başlatıldı¹⁵⁶. Dâhiliye Vekili Namık Gedik istifa etmiş, yerine Milli Müdafaa Vekili Ethem Menderes tayin edilmişti¹⁵⁷. TBMM, 12 Eylül 1955 tarihli toplantısında Örfi İdare'nin 6 ay daha devamına karar vermiş, gelişmeler, köklü bir düşüncenin yeniden su yüzüne çıkıp gazetelerde tartışma konusu olarak yer almasına neden olmuştu. Asım Us, bu köklü düşünce Megalo İdea fikri ile ilgili şunları yazmıştır¹⁵⁸:

“Megalo İdea ile Türk-Yunan dostluğu iki zıddır. Bu iki zıddın bir arada yaşamasına imkân yoktur. Selanik'te Atatürk'ün doğduğu eve atılan Yunan bombası ile İstanbul'da ve İzmir'de olan çok acıklı hadiseler bu hakikati iki memleketin idarecilerine ve bütün Türk ve Yunan vatanseverlerine göstermiştir.”

Asım Us Vakit gazetesinde kaleme aldığı “Anlaşılamayan Muamma” başlıklı yazıda ise şunları söylemiştir¹⁵⁹:

“6 Eylül akşamı İstanbul'da, İzmir'de ve Ankara'da aynı zamanda başlayan ve milletimiz için üzüntü verici tahribata sebep olan hadiseler hangi tahrikçiler tarafından ne gibi tertiplerle yapılmıştır? 6 Eylül kargaşalıkları kötü niyetli düşmanların

¹⁵² İstanbul Ekspres, 9 Eylül 1955.

¹⁵³ Hürriyet, 8 Eylül 1955.

¹⁵⁴ Milliyet, 8 Eylül 1955.

¹⁵⁵ Milliyet, 9 Eylül 1955.

¹⁵⁶ Milliyet, 10 Eylül 1955.

¹⁵⁷ Milliyet, 11 Eylül 1955.

¹⁵⁸ Vakit, 9 Eylül 1955.

¹⁵⁹ Vakit, 14 Eylül 1955.

düşünebilecekleri daha tehlikeli maksatlar için istikbalde bir prova olarak kullanılabilir. Onun için 6 Eylül hadiselerini çok iyi incelemek ve şuursuz bir kalabalığın haince ve amiyane düşman planlarına ait olmalarına imkân vermemek için gerekli tedbirleri eksiksiz almak lazım”

Asım Us, vakit gazetesinde kaleme aldığı “Sahne ve Perde Arkası” adlı yazısında ise şunları dile getirmiştir¹⁶⁰:

“6 Eylül dramının açık sahnesinde görülen suçluların bulunarak cezalandırılmaları kâfi değildir; perde arkasında faaliyet göstermiş olan suikast tertipçilerini ve bunların kullandıkları mekanizmaları da aydınlatmaya ihtiyaç vardır.”

Akşam gazetesinde Kazım Ş. Dersan, “Bugün Hepimize Düşen Vazife” adlı başyazısında şöyle demiştir¹⁶¹:

“Çok teşekkür şayandır ki bu milli meselede dahi muhalefet partileri hükümeti desteklemek vatanseverliğini göstermekte tereddüt etmemişlerdir. Demokrasi ile idare edilen bir memlekette hükümet kolay kolay örfi idare ilan etmek kararını alamaz. Hükümetimizin çok yerinde olarak ve bir an dahi tereddüt göstermeden böyle son derece mühim bir karar almış olması için ciddi sebeplerin mevcudiyetini kabul etmek lazımdır. Bugün vatandaşlara düşen vazife yaranın tedavisiyle uğraşıp duran hükümete en büyük yardımı yapmak, sarsılan itibarımızı yerine getirmek için milletçe seferber hale gelmektir”.

Cumhuriyet gazetesinde “Bu taşkınlıklar bizi zayıflatır” adı ile isimsiz yayınlanan başyazıda ise şu satırlar kaydedilmişti¹⁶²:

“ Evvelki günün hâdiseleri başlangıcında genelliğin çok halis, çok asilâne bir tezahürümüydü. Türk’e has vakar ve secabet içinde olup bitecekti. Acaba tahrik edici gizli kuvvetler, me’şum ellerini, bizim halk kalabalıklarının ortasına kadar uzatmak fırsatını mı buldular?”

Yine Cumhuriyet gazetesinde “Gafil Avlandık” adlı isimsiz verilen makalede şu görüşlere yer verilmiştir¹⁶³:

Bir defa o gecenin meş’um hadiseleri ile Kıbrıs davasını birbirinden ayırmak lazımdır. Kıbrıs perdesine sığınarak koca şehri bir baştan bir başa harabeye çevirmek gayretinin maksadı elbette başka idi. Müslüman Türk’ü Rum Türk’e, fakiri zengine ve

¹⁶⁰ **Vakit**, 15 Eylül 1955.

¹⁶¹ **Akşam**, 9 Eylül 1955.

¹⁶² **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1955.

¹⁶³ **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1955.

nihayet politika sahasında Türkiye'yi Yunanistan'a düşman etmek gayesi, tam Rum düşmanlarının istedikleri şeylerdir; itiraf edelim o gece için muvaffak olmuştur. Hem de şayanı hayret bir kolaylıkla, bir rahatlıkla, bir başıboşlukla muvaffak olmuştur. Bu hadise bizi yalnız üzmele kalmamalı, derin derin düşündürmelidir. Her şeyden evvel o gece, İstanbul gibi çok geniş bir şehrin dört bir yanında aynı zamanda ve aynı usullerle patlak veren, yangınlar, yağmalar ve tahripler, bu şehirde hakikaten mükemmel bir teşkilatın mevcut olduğunu gösterir. Bu kadar sistemli ve tekrar edelim, maalesef muvaffak bir hareket, üç beş saatte, üç beş günde, üç beş ayda hatta üç beş senede dahi kolay kolay hazırlanamaz... Acaba mesul idare böyle bir şeyden haberdar olmamışlar mıdır? Buna ihtimal vermek istemiyoruz.”

Milliyet'te “Birlik, sükûn ve nizam” adlı isimsiz verilen makalede ise şunlara yer verilmiştir¹⁶⁴:

“Hükümete ve birbirimize destek olmalıyız. Tahrikçilere kapılmamalıyız. Milli birliğimizin üstüne titremeli ve onu içeriden bozarak emellerine kavuşmak isteyen düşmanlara fırsat vermemeliyiz. Parolamız birlik, sükûn ve nizamdır. Vazifemiz bu düzeni bozmak isteyen hainlere kapılmamak, onlara aramızda hiçbir fesat imkânı bırakmamaktır. Memleket, bütün evlatlarından soğukkanlılık, dikkat ve kanunlara riayet istiyor”¹⁶⁵.

Menderes, 6/7 Eylül Olayları'nı 31 Mart vakası ile eşdeğer gördüğünü ifade etmiş, şu değerlendirmelerde bulunmuştur¹⁶⁶:

“Hadise hakikaten misli görülmemiş denecek kadar mühimdir. Şurasını arz edeyim ki, mahiyeti itibariyle başka olmakla beraber, 31 Mart hadisesiyle boy ölçüşebilecek bir şey ortaya çıkarmak ve bu hadise karşısında bulunduğumuzu kabul etmek lazım gelir”

İnönü ise konuyla ilgili yaptığı değerlendirmede, basının önemli bir görevi yerine getirmesi gerektiğini belirlemiştir¹⁶⁷:

“İstanbul'da vukûa gelen hadiseler ve tecavüzler çok esef ve elem verici olmuştur. Tecavüze uğrayan vatandaşlarımızın ıstıraplarını yürekten teessürle paylaşıyoruz. İstanbul'da çokluğu teşkil eden vatandaşlarımızın samimi duygularına tercüman olarak vazifelerimizi iyi niyetle ve temiz yürekle ifa etmiştir. Bir milli felaket halinde olan

¹⁶⁴ Milliyet, 8 Eylül 1955.

¹⁶⁵ Milliyet, 8 Eylül 1955.

¹⁶⁶ Akşam, 13 Eylül 1955.

¹⁶⁷ Milliyet, 8 Eylül 1955.

hadisenin zararlarını ancak bu suretle hafifletip telafi edebiliriz. Gazetelerimiz ve aklı başında vatandaşlarımız teessüf ve teessüre tercüman olmalı ve süratle hakikatleri meydana çıkarabilmesi için her vatandaş resmi makamlara yardımcı olmalıdır.”

İnönü, bu konu hakkındaki fikirlerini daha sonra da açıklama gereği duymuş, 12 Eylül'de şunları kaydetmişti¹⁶⁸:

“Bu derece tertipli bir tecavüz nasıl hazırlandı, serbestçe nasıl gelişti? Bunların Meclis'e açıklanması icap eder. Tecavüzün karakteri meydandadır. Hakikatler ne kadar acı utandırıcı olsa, olduğu gibi gösterilmesi millete karşı tek vazife ve çaredir. Meclis'in alması iktiza eden tedbirler vardır. Bunlar için de doğruyu bilmek şarttır. Meclis'in toplantılarına devamını lüzumlu görüyoruz. Meclis'in toplantı halinde bulunması bu gibi vaziyetlerde vatandaşa huzur verir.

CHP tarafından verilen Örfi İdare'nin devamına lüzum olmadığı ve meclisin toplantı halinde kalmasına dair verilen tahrir ise reddedilmiştir.¹⁶⁹ İnönü, durumun çok ciddi biçimde ele alınması gerektiği üzerinde durup, meclisin yaklaşımının, konunun gidişatını belirleyeceğini vurgulamıştır¹⁷⁰:

“Bugün millet ve devlet olarak şan ve şerefle parlayan varlığımızı savunmak mecburiyetindeyiz. Büyük Millet Meclisi'nin etrafında elbirliği ile ve adaletle çalışıyoruz. Meclis bütün milletin gayretlerini etrafında toplayabilir. Gerçekten 6/7 Eylül 1955 tarihinde İstanbul ve İzmir'de pek ehemmiyetli hadiseler vukua geldi. Vatandaşlar mal, can, şerefi tecavüze uğradı. Teessüfime teselli bulmak cidden zordur. Cemiyet hayatında her zaman karışıklıklar çıkabilir ancak kanuna dayanan kuvvetler vasıtasıyla bu karışıklıkların bastırılması esastır. 6/7 Eylül'de vuku bulan hadiselerde şuursuzluk değil, karşılıklarında hiçbir mani bulmadan istediğini yapan kitlelerin hâkim olması elem vericidir. Milli servetimiz ehemmiyetli kayıplara uğramıştır. Bunu tamir için geniş fedakârlıklar lazımdır. Bu hadiselerin kaybı manevi bakımdan ağırdır. Hukuk devleti, kanun himayesi mefhumları zedelenmiştir. Buna milli bir felaket demek daha doğru olur. Vaki tecavüzleri millet toptan tel'in eder. Bugün ki vazifeler, asayişe hakim olmak ve vatandaşın kanun himayesinden emin hale getirmektir. Ankara'daki hadiselere gelince, bunlar örfi idarenin devamını gerekli gösterecek mahiyette değildir. Tabii bilmediğimiz sebepler yoksa örfi idarenin bir an evvel lüzumsuz hale gelmesini hep beraber temenni ediyoruz... Bu derece tertipli bir tecavüz nasıl hazırlandı, serbestçe nasıl gelişti?

¹⁶⁸ **Milliyet**, 13 Eylül 1955.

¹⁶⁹ **Milliyet**, 13 Eylül 1955.

¹⁷⁰ **Milliyet**, 13 Eylül 1955.

Bunların Meclis'e açıklanması icap eder. Tecavüzün karakteri meydandadır. Hakikatler ne kadar acı utandırıcı olsa olduğu gibi gösterilmesi millete karşı tek vazife ve çaredir. Meclis'in alması iktiza eden tedbirler vardır. Bunlar içinde doğruyu bilmek şarttır. Meclis'in toplantılara devamını lüzumlu görüyorum. Meclis'in toplantı halinde bulunması bu gibi vazifelerde vatandaşa huzur verir."

İnönü, "6/7 Eylül'de vuku bulan hadiselerde şüursuzluk değil, karşularında hiçbir mani bulmadan istediğini yapan kitlelerin hâkim olması elem vericidir" şeklindeki sözleri ile emniyet güçlerinin yeterli müdahalede bulunmadığını, dolayısıyla İçişleri Bakanı ve hükümetin sorumsuz davrandığı iddiasında bulunmuştur. Aynı toplantıda CMP Grubu adına söz alan Ahmet Bilgin ise şunları ifade etmiştir¹⁷¹.

"Milletimiz tarihin hiçbir devrinde görülmemiş bir facia ile karşı karşıyadır. Bunun bir suikast olduğu muhakkaktır. Bu tertipli hadiseler karşısında önlemek için hiçbir tedbir alınmayışı ve ihmal gösterilişi teessürü muciptir".

DP'li Hamdullah Suphi Tanrıöver ise olayların çıkmasında asıl sorumlu unsurun basın olduğunu şu şekilde ifade etmiştir¹⁷²:

"Kaleminin mesuliyetini bilmeyenlerin teşviki ile bu hadiseler çıkmıştır."

Hükümet adına bir açıklama yapan Başbakan Yardımcısı Fuat Köprülü, olayları "feci bir felaket" olarak tanımlayıp şunları ifade etmişti¹⁷³:

"Hükümet bu hadiseden evvel haberdardı. Tedbirler alınmıştı. Fakat günü belli değildi. Bu gibi hadiselerin tarihte de misalleri vardır. En tipik misali de son Dünya Harbi'nde Japonların Amerikan donanmasına Pearl Harbour'da yaptıkları baskın teşkil eder. Hükümet meseleyi hassasiyetle ele almıştır. Tahkikat neticesinde mesuller elbette ki cezalandırılacaktır. Bir milli dava olarak milletçe ele alınan Kıbrıs davasını memleketteki komünist teşkilatı fırsat bilmiştir. Aylarca süren hazırlıklar olmasaydı böyle bir hadise birden ortaya çıkmazdı... Her şey tamamlanmadan elbette ki tahkikat neticeleri açıklanamaz. Zamanı gelince yüksek Meclis her şeyden haberdar edilecektir."

İnönü, ileriki günlerde Ulus Gazetesi'nde "Çetin İmtihan" adlı bir makale yayınlamıştı. İnönü, burada 6/7 Eylül Olayları'nın iç ve dış politikadaki önemini açıklayıp 12 Eylül'deki Meclis toplantısından umduklarını bulamadıklarını dile getirmişti¹⁷⁴:

¹⁷¹ **Milliyet**, 13 Eylül 1955.

¹⁷² **Milliyet**, 13 Eylül 1955.

¹⁷³ **Milliyet**, 13 Eylül 1955.

¹⁷⁴ **Hürriyet**, 19 Eylül 1955.

İnönü'nün adı geçen makalesi öylesine dikkat çekti ki, Örfi İdare, İnönü'nün "Çetin İmtihan" adlı makalesine yer verdiği için Hürriyet ve Tercüman gazetelerini on beş gün, Ulus Gazetesi'ni ise süresiz kapattı. İnönü, kaleme aldığı makalesinde 6/7 Eylül Olayları'nın tüm partiler için önemli bir sınama evresi anlamına geldiğini şöyle ifade etmiştir¹⁷⁵:

"Büyük Meclis'teki siyasi parti grupları vazifelerinin çetin imtihanı verebilecekler mi? Benim ümidim kuvvetlidir; vazife imtihanda muvaffak olacaklardır. Vatanın en büyük menfaatleri bu muvaffakiyete bağlanmıştır."

6/7 Eylül Olayları'nın iç politikaya etkisi 1956 yılı başlarında da devam etmişti. 6/7 Eylül Olayları için CHP Kars Milletvekili Mehmet Hazer tarafından verilen tavrında, hükümet hakkında Meclis Tahkikatı istenmişti¹⁷⁶. 6/7 Eylül Olayları, konusunda meclisteki tartışmada Devlet Bakanı Emin Kalafat, İnönü'nün 6/7 Eylül hadiselerinden "Vatanperverlikle kabili telif olmayan bir harekettir" sözleriyle bahsetmesi Meclis'teki şiddetli tartışmalara neden olmuştur. Muhalefet, Kalafat'ın sözlerini geri almasını istemiş ancak Kalafat sözlerini geri almamıştı. Yaşanan olaylardan sonra muhalefet partileri meclisi terk etmişlerdi. Durum öyle nazikti ki, Hürriyet Partisi, Meclis Başkanlığı'ndan muhalefetin korunmasını isteme kararı almıştı¹⁷⁷. Olaylardan sonra üç muhalefet partisi birer tebliğ yayınlamışlar ve bütçe görüşmelerinin yarıda kalmaması için meclise iştirak etme kararı vermişlerdi¹⁷⁸. CHP tarafından yeniden tavrı verilmesi sonucunda gerilim yeniden su yüzüne çıkmıştı. Menderes, bu konuda düşüncelerini şöyle dile getirmiştir¹⁷⁹:

"Uzaktan veya yakından bu hadiselerle hükümetin alakası olduğuna dair delil gösterebilir insanlıktan bile istifa ederiz. Bunları söyleyenler ise hiçbir zaman davalarını ispat edemeyeceklerdir. Yalnız zulüm yapmakla kalacaklardır. Vatanperverliğe yakışmayan memleket menfaatleri ile asla kabili telif olmayan kötü bir propagandayı ihtirasın mahsulü bir propagandayı aylarca ve yıllarca devam ettirmiş olmanın vicdani mahkûmiyeti altında kalacaklardır."

Londra Konferansı devam ederken 6/7 Eylül Olaylarının yaşanması, konferansın sona ermesine sebep olmuştu¹⁸⁰. 6/7 Eylül Olayları, DP iktidarını zedelediği gibi bir bakanı da istifa ettirmişti. Sonraki aylarda Menderes'in parti içindeki durumu o kadar

¹⁷⁵ Hürriyet, 19 Eylül 1955.

¹⁷⁶ Vakıf, 11 Ocak 1956.

¹⁷⁷ Cumhuriyet, 24 Şubat 1956.

¹⁷⁸ Milliyet, 25 Şubat 1956.

¹⁷⁹ Cumhuriyet, 29 Şubat 1956.

¹⁸⁰ S. Seydi, "Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası", s.286.

sarsılmıştır ki, Menderes, kendi geleceğini Meclis Grubu'na bırakmak zorunda kalmıştı¹⁸¹. 6/7 Eylül Olaylarının kimin veya kimler tarafından tertiplendiği belirsizdir. Tekin Erer olayları muhalefetin başlattığını ileri sürerken, Şevket Süreyya Aydemir ise olaylarla ilgili hükümeti sorumlu tutmuş, düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir¹⁸²:

“hâlbuki mesuller sahnededirler. Ama bizzat mesuller, hep mesul aramak için konuşurlar...”

6/7 Eylül Olayları iç politikada tam anlamıyla bir deprem etkisi yapmıştı. Muhalefet partileri ve birçok kişi olayların sorumlusu olarak iktidarı görmüş, iktidarın olaylarla bağlantısı olduğu iddiasını uzun süre gündemde tutmuşlardır. Bağımsız Milletvekili Osman Alişiroğlu, tüm yaşanan gelişmelerin sorumlusu olarak DP yönetimini şu şekilde suçlamıştır¹⁸³:

“Hadisede, Hükümeti sorumlu görmemeye imkân yoktur. Meclis'in tatilinden beri Hükümet tam kadrosu ile İstanbul'a karargâh kurmuştur. Emniyet kuvvetlerinin büyük bir kısmı oradadır. Hadise de bir tertiptir. Buna rağmen hadiselere mani olmamak Hükümet'in lâkaydisinden ileri geliyor. Daha feci, memleket için daha tehlikeli hadiseler olsa sonu ne olacak? Dâhiliye Vekili'nin istifası ile iş kapanmış addolunamaz. Hükümetin çekilmesi lazımdır. Ben şahsen sayın Başvekili istifaya davet ediyorum¹⁸⁴.”

Olayların sorumlusu olarak DP yönetimini gören diğer bir isim ise DP İstanbul Milletvekili Aleksandros Haçopulas'tı¹⁸⁵:

“Hiçbir vatandaşa burada ne esir ne de rehindir. Suç, kitleleri tahrik eden herkese aittir. Emniyet teşkilatının lakaydisinden değil, hatta göz yummasından bahsedeceğim. Size bir misal vereyim. 200–300 kişi birkaç sandalla Ada'ya geçip tahribat yaptıktan sonra kaçmışlardır. Ada polisi istese bu bir avuç insana mani olamaz mıydı? Hadiselere seyirci kalındı. Benim evimin yanında karakol vardır. Öyle olduğu halde yağmacılar evimi tahrip ediyorlar. 80 yaşında anne ve babamı yataklarından sürüklüyorlar, kapının önündeki jandarmalar da seyirci gibi bakıyorlar.”

Devlet görevlilerinin olaylardaki pasifliği konusundaki iddialara yönelik olarak Menderes şu açıklamada bulunmuştu¹⁸⁶:

¹⁸¹ Süleyman İnan, “Demokrat Parti Dönemi”, **Yakın Dönem Türk Politik Tarihi**, Anı Yay, Ankara, 2007, s.120.

¹⁸² Tekin Erer, **On Yıllık Mücadelesi**, s.257; Hıfzı Topuz, “6/7 Eylül Olayları ve Aknoz Paşa'nın Yasakları”, **Toplumsal Tarih**, XIV, Eylül- 2000, s.81.

¹⁸³ **Milliyet**, 13Eylül 1955.

¹⁸⁴ **Milliyet**, 13Eylül 1955.

¹⁸⁵ **Milliyet**, 13Eylül 1955.

¹⁸⁶ **Milliyet**, 13 Eylül 1955.

“Bir noktanın tavazzuh etmesi lâzım gelir: Umumi hava odur ki polis, emniyet kuvvetleri, hiçbir suretle ve hiçbir zaman vazifesini yapmamıştır. Bir kül olarak bunu böyle mütalâa etmek doğru değildir. Bu, bir hakikatin ifadesini teşkil etmemektedir. Hadiseye takaddüm eden zamanı, ayları ve mekânı gözümüzün önüne getirmek icap eder. Karşılıklı olarak iki memlekette, Türkiye’de ve Yunanistan’da efkâr elden geldiği kadar tahrik olunmuş, sanki hamiyet Kıbrıs meselesinde en yüksek konuşanımız gibi bir nevi hamiyet müzayedesini hem bu memlekette hem Yunanistan’da almış yürümüştür. Bu hareket dünyanın her tarafında görünen nezahet dairesindeki bir gençlik nümayişi nikabı altında vuku buldu. Efkar o derece hazırlanmıştı ki adeta bir psikoz bütün memleketin ruhları ve vicdanları istila etmişti.”

6/7 Eylül Olayları’nın bir tertip sonucu gerçekleştiği konusunda muhalefet ile iktidar ortak düşünüyordu. Fakat muhalefet partileri olaylarda hükümetin ihmali olduğu tezini savunurken, iktidar tarafı bunu kabul etmiyordu. 6/7 Eylül Olayları dolayısıyla partiler arasındaki anlaşmazlıklar iktidar ile muhalefet ilişkilerini derinden yaralamıştı. Olayların çapı genişledikçe DP içinde de parti içi muhalefet baş göstermiş, Menderes’in parti içindeki konumu da oldukça zayıflamıştır. Meclis’te yaşanan tartışma ve kavgalar iktidar ile muhalefet ilişkilerinde gelinen noktayı gözler önüne sermekte ve artık yeni bir dönemin başlayacağı sinyalini vermekteydi. DP yönetiminin daha sonraki dönemlerdeki her türlü çalışması, muhalefet partileri tarafından yoğun biçimde tenkite uğramıştır. Cumhuriyet gazetesi olaylar sebebiyle hükümeti suçlar tavrı sergilerken, muhalefete yakın Akşam gazetesi birlik ve beraberlik çağrısı yapmıştır. Şaşırtıcı olan ise, iktidara yakın çizgide yer alan Cumhuriyet gazetesinin hükümeti eleştirerek, yönünü muhalefete döneceğinin sinyalini vermiş olmasıydı. Nitekim Cumhuriyet gazetesi, Basın Kanunu ile beraber muhalefet saflarına katılmıştı¹⁸⁷.

4- 9 Subay Olayı (1957)

1957 seçimleri öncesinde ülkede siyasi ortam bir hayli gergin hâl almıştır. İktidarın muhalefeti sindirme çabalarına karşın; muhalefet yekvücut olmuştur. Özellikle Cumhuriyet Halk Partisi’nin 9 Eylül 1957 tarihli 13. Kurultayının ardından Hürriyet Partisi ve Cumhuriyetçi Millet Partisi’nin katılımı ile “Birleşmiş Muhalefet Cephesi” oluşturulmuştur. Bu üç parti 1947’de Demokrat Parti’nin yayımladığı Hürriyet Misakını

¹⁸⁷ Çiğdem Aydoğmuş, **İstanbul Basınına Göre Demokrat Parti Dönemi İktidar- Muhalefet İlişkisi (1950-1960)**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2011, s.77.

andıran Hürriyet Andını kabul etmiştir. Üç parti adına yayımlanan bu Ant ile seçimlere de tek parti halinde gidilmesi planlanmıştır. Fakat Menderes, bu tehlikenin farkına varmış; 13 Eylül’de seçim yasasında değişiklik yaparak partiler arasında bir güç birliği yapılmasına engel olmuştur¹⁸⁸.

Siyasi ortam bu şekilde gergin bir hal almışken; kurulan gizli örgütlerde de bir takım kıpırdanmalar yaşanmıştır. 1957 seçimleri öncesinde Birleşik Örgüt Mamak Zırlı Tugay Karargâhında bir araya gelmiştir. Burada Komitenin daha aktif bir hale gelmesi ve harekete geçilmesi hususu tartışılmıştır. Bu bağlamda Tümğ. Cemal Tural ve Tümğ. Muharrem Kızıloğlu ile temas sağlanmış; ancak her ikisi de müdahale fikrine sıcak bakmamıştır¹⁸⁹. Yine de darbe için nihai karar verilmesi adına bir altyapı çalışması yapılması istenmiştir. Bu sırada esas görev yeri Elazığ olan Kur. Bnb Talat Aydemir Ankara’dan ayrılmıştır. Eğer bir müdahale kararı alınırsa; “Yabancı memleketlere gidiş için Ankara’da lisan imtihanı açılıyor, acele yetiş...” parolası ile Aydemir’e haber verilecektir. Aydemir bu haberi beklerken diğer yandan Elazığ’da görevli Kur. Bnb. Alparslan Türkeş ile sıkı dostluk kurmuş ve onun Komiteye alınması için Seyhan’a yazmıştır¹⁹⁰. Aydemir’in beklediği müdahale haberi ise gelmemiştir. Zira Komite Alb. Faruk Ateşdağlı’nın Cumhuriyet Halk Partisi ile temas kurduktan sonra müdahale yönünde ilerlemesine karar vermiştir. Ateşdağlı, Cumhuriyet Halk Partili Faik Ahmet Barutçu ile görüşerek fikirlerini İsmet İnönü’ye aktarmıştır. Fakat İnönü; “Onlar böyle şeylere karışmasınlar, Cumhuriyet Halk Partisi seçimi mutlak kazanacaktır.” diyerek onlara karşı çıkmıştır. Aslında İnönü’den böyle bir cevabın gelmesi, o günler teşebbüs edilebilecek hazırlıksız ve başarısız olması muhtemel bir müdahalenin önüne geçmiştir¹⁹¹.

1957 seçimleri bu sıcak ortamda yapılmış ve Demokrat Parti %47.70 oy ile yeniden iktidarın sahibi olmuştur. Ancak Parti, 1954 seçimlerine göre %10.72 oy kaybetmiş ve ilk defa %50’nin altına düşerek destek kaybetmiştir¹⁹². Bu sonuç hem CHP’de, hem de darbeci subaylar arasında tansiyonun yükselmesine sebep olmuş, bu subaylar en kısa sürede darbe yapmak üzere çalışmalara başlamışlardı. Bu çalışmalar devam ederken 20 Aralık 1957 günü, Birinci Ordu Telsiz Bürosu Başkanı Binbaşı Samet

¹⁸⁸ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi IV: Çağdaşlık Yolunda Türkiye (İkinci Bölüm)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s.129-130.

¹⁸⁹ Talat Aydemir, **Hatıratım**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s.34-35.

¹⁹⁰ T. Aydemir, **Hatıratım**, s.37-38.

¹⁹¹ Dündar Seyhan, **Gölgedeki Adam**, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul, 1966, s.63-64.

¹⁹² Ş. Turan, **Türk Devrim Tarihi.....**, s.133.

Kuşçu, DP Milletvekili Mithat Perin'i arayarak randevu istemiş, fakat onunla görüşemeyince iktidara yakınlığı ile bilinen Devlet Demir Yolları İdare Meclisi Başkanı Emekli Tuğgeneral Kâzım Demirkan'la temasa geçmiştir. 22 Aralık sabahı Tuğgeneral Demirkan'la görüşen Kuşçu, ona bazı subayların kurduğu gizli bir örgütün hükümeti devirmeye çalıştığını haber vermiştir. Kuşçu'nun bu ihbarını yazılı olarak da alan Demirkan, olayı hemen hükümete bildirmiş, Kuşçu'dan aldığı ihbar mektubunu da Menderes'e teslim etmiştir¹⁹³. İhbarın hemen ardından İstanbul Valiliğinde, İçişleri bakanı Namık Gedik, Savunma Bakanı Semi Ergin, Birinci Ordu Komutanı Orgeneral Fazıl Bilge ve Kâzım Demirkan'ın da katıldığı gizli bir toplantı yapılmış ve Kuşçu burada sorgulanmıştır. Kuşçu, sorgusunda darbe yapacaklarını ihbar ettiği subayların isimlerini de vermiştir. Bu subaylar Albay İlhami Barut, Albay Naci Askın, Yarbay Faruk Güventürk, Binbaşı Ahmet Dalkılıç, Binbaşı Asım Oral, Binbaşı Ata Atan, Yüzbaşı Hasan Sabuncu ve Emekli Albay Cemal Yıldırım'dır. Olay hükümette ciddi bir sıkıntıya yol açmıştır. Bayar, art arda yapılan toplantılarda şiddetli önlem almaktan bahsederken Savunma Bakanı Semi Ergin, meselenin ordu içerisinde halledilmesi yönünde görüş bildirmiştir¹⁹⁴.

Menderes de Ergin'in bu düşüncelerini paylaşmıştır. Menderes'in bu tutumu darbenin başlangıcı hakkındaki "*ilk yanılışı*" olarak değerlendirilmiştir¹⁹⁵. Sonuçta ihbar edilen bu subaylar tutuklanarak Tuğgeneral Arif Onat tarafından sorgulanmışlardır. Sanıklar herhangi gizli bir örgüte üye olmadıklarını ileri sürerek, kendilerine darbe fikrinden bahsedenin Samet Kuşçu olduğunu ileri sürmüşlerdir. Tahkikat sırasında ordu sessizliğe bürünmüş, sadece İkinci Ordu Komutanı Orgeneral Rüştü Erdelhun hükümete bağlılık mesajı göndermiştir. Bu bağlılığı onu Genelkurmay Başkanlığına kadar taşıyacaktır. Tutuklamalardan altı ay sonra, Tuğgeneral Cemal Tural Başkanlığındaki Askerî Mahkeme 26 Mayıs 1958'de bu dokuz subayın beraatına karar vermiş, olayı haber veren Samet Kuşçu ise, "*Orduyu İsyana Teşvik*"ten iki yıl hapis cezasına mahkûm olmuştur. Olayın başlangıcında yayın yasağı konmuş, fakat daha sonra olay resmî bir bildiri ile kamuoyuna açıklanmıştır. Bu arada Savunma Bakanı Semi Ergin de istifa

¹⁹³ Önder Gün, **27 Mayıs Askeri Müdahalesine Doğru DP-CHP Mücadelesinin Zirvesi: 18 Nisan 1960-Tahkikat Komisyonu'nun Kurulması ve Faaliyetleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006, s.141.

¹⁹⁴ Bu olay ortaya çıkmadan evvel Makarios lakaplı Faruk Güventürk'ün Semi Ergin'e bakanlık makamında darbe liderliği teklif etmesi göz önüne alındığında, Ergin'in bu dokuz subay olayında alınacak kararlar hakkındaki düşüncelerine farklı bir boyut kazandırdığı düşünülebilir. (Süleyman Yeşilyurt, **Yarım Asırlık Sır, İnönü ve İhtilalcilerin Gizli Görüşmeleri**, Ankara, 2006, s.80- 81)

¹⁹⁵ S. Yeşilyurt, **Yarım Asırlık Sır, İnönü ve İhtilalcilerin Gizli Görüşmeleri**, s.80- 81.

etmiştir. Bu ihbar, birbirleriyle tam ilişki içerisinde olmayan örgütlerin dayanışmasına sebep olmuş, örgütlerle ilgisi olmayan subayların da tutuklanması esnasında birbirlerine olan desteklerini sağlamıştır¹⁹⁶.

5- Vatan Cephesi (1958)

DP'nin son dönemleri olan 1958 yılı Türk siyasal hayatı açısından birçok önemli gelişmelerin olduğu bir dönem olarak bilinmektedir. Bunun sebebi ise, CHP başta olmak üzere muhalefet partilerinin DP'ye karşı büyük bir ittifak içerisinde olmalarıdır. Bu kapsamda, Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ile Köylü Partisi'nin (KP) birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adı altında ve Hürriyet Partisi'nin (HP) CHP ile birleşeceği sürekli olarak basının gündeminde olmuştur¹⁹⁷. Esasında DP iktidarında birkaç defa muhalefet partileri birleşmek için bir araya gelmişlerdir, lakin bu çalışmalar neticesiz kalmıştır. Fakat 1958 yılındaki birleşme çabaları diğer dönemlerden çok farklı olmuş ve Türkiye genelinde ciddi bir etki göstermiştir¹⁹⁸. CHP, HP ve CKMP arasında bir birlik kurulmaya çalışıldığı tarihlerde Başvekil Adnan Menderes, 12 Ekim 1958'de Manisa'da yaptığı bir konuşma ile halkı muhalefete karşı oluşturulan Vatan Cephesi'ne katılmaya davet etmiştir. Konuyla ilgili olarak, Adnan Menderes, Manisa'da yaptığı konuşmada Vatan Cephesi'nin oluşturulduğuna dair şu ifadeleri kullanmıştır¹⁹⁹:

“Politika ve ihtirastan varesten vatandaşların karşımızda kurulmuş olan kin ve husumet cephesine karşı vatanperver gayretlerini birleştirip eserlerinin müdafasına azmetmiş bir Vatan Cephesi'nin kurulması zarureti kendisini göstermiştir... Aziz Vatandaşlarım, Vatan Cephesi'nde birleşerek eserlerimizi hep birlikte muhafaza edeceğiz. Dünyada siyasi, iktisadi ve içtimai istikrarı örnek telakki olunabilecek bir mükemmeliyette olarak Türk milletinin bütün gayretlerini bu istikamet üzerinde tevcih edilmiş görmek bize nasip olacaktır... Allah hepimizi muvaffak etsin vatandaşlarım”.
“Onların, Güç birliği adı altında giriştikleri faaliyetin maksadı şudur: Bir Ehli Salip Cephesi olarak karşımıza dikilecekler. Daha şimdiden seçim varmış gibi yakamıza sarılacaklar. Bu hareketler, bizim işlerimizi güçleştirmek, milletimizin ihtiyaçlarını sekteye uğratmak, vatanın refah ve saadetini geciktirmek demektir.”

¹⁹⁶ Ü. Özdağ, **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri...**, s.106-109.

¹⁹⁷ C. Eroğlu, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s.145.

¹⁹⁸ Bilal Tunç, *“Kocaeli'nde Vatan Cephesi”*, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 8/2, 2015, s.736.

¹⁹⁹ Hakkı Uyar, **Vatan Cephesi Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Örnek**, İstanbul 2001, s.24

Vatan Cephesi Ocakları 1958 yılı sonunda açılmaya başlamış, 1959 yılı başından itibaren de hızlanarak yurdun her yerinde çoğalmıştı. İktidar, yayın organı Zafer gazetesinin yayınlarını yeterli görmeyerek, bu konuda radyoyu da kullanmış, Vatan Cephesi'ne katılanların isimlerini radyodan her akşam teker teker okutarak propagandasını yapmaya çalışmıştı. Bu durum öyle bir hal almıştı ki, dinleyenleri iyice bıktırılmış ve birçok vatandaşın yayın saatinde radyolarını kapatmak zorunda kaldıkları ifade edilmişti. İktidar sadece bu propagandalarla yetinmemiş ayrıca her ilde açılan Vatan Cephesi Ocaklarına ait gazeteler yayınlamıştı²⁰⁰.

Hükümet, politikadan uzak vatandaşların katılması öngörülen bu ocakları tabana yaymak için 31 Aralık 1958'de bir bildiri yayınlamış, "*iktisadi devlet teşekküllerinde çalışanların partilere girebileceklerini*" ilan ederek Vatan Cephesi'nin yaygınlaşmasını sağlayan çok önemli bir adım atmıştır. Muhalefet Vatan Cephesi'nin baskı aracı olarak kullanıldığını iddia etmişti. Muhalefet, İktidara mensup Vatan Cephesi ekiplerinin, köylere kadar giderek oralarda, ocak açmaları karşılığında yol ve cami yapacaklarını, kredi açacaklarını söylemiş ve aksi halde halkın CHP'yi desteklemeye devam etmesi durumunda da elektriğin kesilmesi ile tehdit edildiğini öte yandan, radyodan okunan Vatan Cephesi'ne katılanların listesinin de birçoğunun sahte olduğunu iddia etmişlerdi²⁰¹. Üye listelerinin sahteliği konusunda Aktör Kadir İnanır 23 Ekim 2005'te Radikal Gazetesi'nin kendisiyle yaptığı röportajda şu hususlara değinmişti²⁰²:

"1959 yılı, ya altı, ya da yedi yaşındaydım. Bizim evde radyo vardı. Hep beraber doluşup dinliyoruz. Türkiye'deki herkes iktidardaki DP'nin organize ettiği Vatan Cephesi'ne katılıyor. Bizim eve gelip başladılar saymaya, Vatan Cephesi'ne katılanlar: Ahmet İnanır, Ömer İnanır, Zekeriya İnanır, Elmas İnanır... en sonunda Kadir İnanır dedi. Kulaklarımla duydum ben de katılmışım. Yedi yaşında Vatan Cephesi'ne katılır mı bir çocuk?" Sonuç olarak anlaşılan o ki iktidar ve muhalefet arasındaki mücadele kuralsız ve siyasi ahlak sınırlarını zorlayıcı bir hal almıştı. Bu durum aynı zamanda 27 Mayıs 1960 darbesinin de önünü açmıştır.

6- Geyikli Olayı (1958)

CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve beraberindeki heyet Ezine ilçesine bağlı Geyikli'ye gelmeden önce Ezine DP İlçe İdare Heyeti, 8 Eylül 1959'da Ezine

²⁰⁰ Recep Şükrü Apuhan, **Menderes**, Timaş Yayınlar, İstanbul, 2007. s.138.

²⁰¹ R.Şükrü Apuhan, **Menderes**, s.138.

²⁰² R. Şükrü Apuhan, **Menderes**, s.138.

Kaymakamlığı'na müracaat ederek 11 Eylül'de Geyikli'de bir parti toplantısı yapmak üzere izin talebinde bulunmuşlardır. DP'nin müracaatını değerlendiren Kaymakamlık, toplantı için gerekli izinleri vermiştir. Akabinde Geyikli'de Çanakkale Mebusu Ahmet Hamdi Sezer başkanlığında Çanakkale DP İdare Heyeti, Ezine DP İdare Heyeti ve diğer DP milletvekillerinin katılımıyla bir toplantı yapılmıştır. Aynı tarihlerde CHP'nin ise Ezine'ye bağlı Geyikli, civar köyler veya diğer yerler için hiçbir toplantı izin talebi olmamıştır. Ancak, CHP İdare Heyeti'nin Geyikli hadiselerinden bir gün sonra yani 12 Eylül 1959'da Geyikli nahiyesinin Mahmudiye köyünde bir ocak toplantısı için müracaatı olmuş, bu toplantı da 12 Eylül'de yapılmış ve hadisesiz geçmiştir²⁰³.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi verilerine göre Geyikli hadiselerinin yaşandığı tarih olan 11 Eylül 1959'da CHP heyetinin Ezine ilçesi ve bağlı birimlerinde hiçbir toplantı talepleri olmadığı açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Buna rağmen Bozcaada'da bulunan CHP milletvekilleri, aynı gün saat 17.30'da Ezine'ye gitmek üzere yola çıkmışlar ve kısa bir yolculuktan sonra saat 18.00'de Ezine'nin Odunluk İskeleyi'ne varmışlardır. Heyetin nahiyeye geldiği kolluk kuvvetleri tarafından tespit edildikten sonra, Valilik tarafından CHP'lilerin adı geçen iskeleden itibaren hareket istikametleri olan muhtemel farklı yolların geçişlerinde gerekli emniyet tedbirlerinin alınması hususunda Ezine Kaymakamlığı'na talimat verilmiş ve lüzum olması durumunda Emniyet Müdürlüğü personeline takviye olarak jandarma kuvvetinin de gönderilmesi kararlaştırılmıştır²⁰⁴. Bunun üzerine Ezine Kaymakamlığı, heyetin geçebileceği yol güzergâhlarında geçiş için emniyet tedbirlerini almıştır. Emniyet güçleri, ayrıca CHP'nin Geyikli'de yapması muhtemel toplantısı dolayısıyla Nahiye Müdürlüğü tarafından da halk kuvvetlerinin taşkınlıklarını önlemek için burada icap eden tertibat ve önlemleri uygulamıştır. Böylece Çanakkale Valiliği ile Ezine Kaymakamlığı arasında ilçeye gelecek heyetin her türlü can güvenliğinin sağlanacağına dair mutabakata varılmıştır²⁰⁵. Bundan sonraki aşamada CHP ekibini taşıyan otobüs, Geyikli'ye gelmiş ve burada birtakım olayların (bir iki gazeteci ve milletvekilinin darp edilmesi) yaşanmasına neden olmuşlardır. Devrin ulusal basınından bir kısmı söz konusu olayların DP'liler tarafından bilinçli bir şekilde çıkarıldığını iddia etmiştir. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi verilerinden açık bir şekilde görülebileceği üzere, Geyikli hadiseleri DP'liler tarafından

²⁰³ BCA, 010. 09. 202.624.4/41.

²⁰⁴ BCA, 010. 09. 202.624.4/41.

²⁰⁵ BCA, 010. 09. 202.624.4/42.

önceden hazırlanmış ya da tertiplenmiş bir olayın neticesi olmayıp, bir tesadüfün sonucudur.²⁰⁶.

Ezine Kaymakamlığı, Odunluk İskelesi'nden itibaren her türlü geçiş emniyetini almış, muhtemel hadiseler için dikkatli ve hazırlıklı olmuştur. Özellikle Çanakkale Emniyet Müdürlüğü, Geyikli'de hadise başlamadan önce ve olaylar esnasında bütün güvenlik önlemlerini almıştır. 500 kişilik insan topluluğunda fotoğraf çekmek ve gerilmiş sınırları tahrik etmek ısrarında bulunan gazeteciye hakaretten başka bir olayın yaşanmasına meydan verilmemesi, güvenliğin ne derecede üst seviyede alındığını göstermesi bakımından önemlidir. Çanakkale Valiliği tarafından CHP'li vekillerin ve beraberindekilerin Geyikli'ye girişleri ve çıkışları sırasında hiçbir şekilde zarar görmemesi için çok ciddi emniyet tedbirleri alındığı bilinmektedir. Bilhassa araçların geçiş noktalarında güvenlik en üst seviyeye çıkarılmıştır. Bunun dışında, fotoğraf çekmekte ısrar eden Ulus Gazetesi'nin foto muhabiri Ayhan Yetkiner ile üç kişi arasında çıkan kavgadan dolayı üç günlük raporla darp edildiğini iddia eden CHP Milletvekili İsmail Küçükseven'den başka darp edilen şahıs bulunmamaktadır. Basın tarafından dile getirilen CHP'li heyete ve gazetecilere cam kırıklarıyla dolu taş atılması ya da iddia edilen diğer fiili hareketlerin hiçbirisinin olmadığı Valilik ve Bakanlık raporlarıyla kayıt altına alınmıştır²⁰⁷.

7- İnönü'nün Yurt İçi Gezileri

a) Balıkesir Gezisi (1959)

1959 da İnönü geniş çaplı bir yurt gezisine çıkmıştı. Ege gezisi tam bir tedirginlik içerisinde başlamıştı. İnönü, kendisini ve iktidarı, halka kendi penceresinden anlatmaya kararlıydı. Ancak İnönü Balıkesir'e gelmeden Balıkesir karışmıştı. CHP'liler valiliğe başvurarak miting için izin isteyip almışlardı. DP'liler de aynı gün için aynı yerde (Belediye Meydanı) miting yapmak için izin talep etmişlerdi. Şehir iki partiye mensup kişilerce adeta savaş alanına çevrilmişti. DP taraftarlarının ellerinde; "İnönü, artık yeter! Yıllarca diktatörlükle bu memleketi idare ediyorsun. Hürriyet gasıbı! Ne yüzle vatandaşın karşısına çıkıyorsun? Bu hareketin vatana ihanet değil de nedir?" yazılı pankartlar yer

²⁰⁶ Fatih Özçelik, Bilal Tunç, "Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1959 Yılı Gezileri Kapsamında Geyikli Olayları", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, VI, S.3, (Haziran- Ağustos 2017), s.1640.

²⁰⁷ F. Özçelik, B. Tunç, "Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1959 Yılı Gezileri Kapsamında Geyikli Olayları", s.1640.

alırken, CHP'lilerin elindeyse; “Muhalefeti öldüremezsiniz- Vaatler rüya imiş – DP'nin fendi milleti yenemedi” yazılı pankartlar yer almaktaydı²⁰⁸.

İnönü ve kafilesi Balıkesir'e yaklaşırken, çıkan çatışmada yedi yaralanma olmuştur. Vali telaş ve şaşkınlık içerisinde asayişî sağlayamayacağını düşünmüş ve İnönü'den önce şehre gelen CHP'li temsilcilere İnönü'nün Balıkesir'e gelmemesini söylemiştir. Vali, İnönü'nün gelmesi durumunda olayların daha da büyüyeceğini düşünmüştür. CHP'li temsilciler ise bunu İnönü'ye söyleyemeyeceklerini, valinin kendisinin durumu İnönü'ye anlatmasını istemişlerdi. Böylece vali, CHP'lilerle beraber, Balıkesir'e 17 km uzaklığa, İnönü'nün beklemede bulunduğu yere gitmiştir. Durumu İnönü'ye anlatan vali, kendisinin de şehre girmesi halinde ortalığın daha da karışacağını bildirmiştir. Bunun üzerine İnönü'nün yanında bulunan milletvekili Kemali Beyazıt, net bir şekilde, “Yani asayişî sağlayamayacak mısınız?” sorusunu sormuş ve validen “Hayır” yanıtını almıştır. Bu konuşma üzerine İnönü, Balıkesir'e uğramaktan vazgeçmiş ve İnönü'yü Balıkesir'e sokmak istemeyenler amaçlarına ulaşmışlardı²⁰⁹.

İnönü'yü Balıkesir'e girmekten caydıran tek unsur vali değildi. İnönü'nün Balıkesir'de konaklayacağı evin sahibi de İnönü orada kalırsa evine bomba konulacağı haberini almış ve İnönü'ye “Canım, malım sana feda Paşam, fakat vicdan azabını çoluğuma çocuğuma, torunlarıma bırakamam” demiş, İnönü'ye gezisi sırasında eşlik eden CHP'nin Genel İdare Kurulu üyelerinin birçoğu da “Otomobilin altına yatarız Paşam! Seni Balıkesir'e bırakmayız!”²¹⁰ diyerek İnönü'nün kararında etkili olmuşlardı. İnönü ise bu durumu soğukkanlılık ile karşılamış ve yanındakilere “Bu bir şey değil, daha nelerle karşılaşacağız. Biz, bütün bunları göze almadık mı?”²¹¹ diyerek sakin bir değerlendirme yapmıştır.

Balıkesir olayları yüzünden gezisini yarıda kesen İnönü, Bursa'daki Ankara Ajans muhabirlerine durumu şu şekilde özetlemiştir²¹²:

“Birkaç günden beri uğradığımız tecavüzler Balıkesir'de azami haddini buldu. Toplanma ve konuşma fiilen imkânsız bir hale geldi. Hükümetten hakkımız olan kanuni himayeyi göremedik. Büyük bir tertibe maruz olduğumuz anlaşılıyor. Bu şartla

²⁰⁸ M. Toker, **DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, s.194.

²⁰⁹ M. Toker, **DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, s.195.

²¹⁰ Nusret Safa Çoşkun, **Son Meclis ve 1950-1960 Siyasi Olaylar**, Yeni Savaş Mat, İstanbul, 1960, s.7.

²¹¹ N. Safa Çoşkun, **Son Meclis ve 1950-1960 Siyasi Olaylar**, s.7.

²¹² Sabahat Erdemir, **Muhalefette İsmet İnönü 1950-1956**, M. Sıralar Mat, İstanbul, 1959, s.151.

altında seyahatimi şimdilik kestim.” Toker, İnönü’nün “tertip” diye adlandırdığının ne olduğunu kendisine sormuş ve şu cevabı almıştır²¹³.

“Balıkesir’de kan akıtılacaktı. Bu, çok partili rejime son vermek için DP’nin gerekli sebebini oluşturacaktı. Böyle bir oyuna elbette ki gelemezdim.”

İnönü’nün yapmış olduğu saptamanın doğruluğu ya da yanlışlığı tartışılabilir fakat burada tartışılmayacak nokta, İnönü’nün bu gezisinin iktidar ve muhalefet ilişkilerini iyice gerdiği gerçeğidir.

b) Uşak Olayları (1959)

CHP, Ege illerini kapsayan propaganda seferini 29 Nisan 1959’da Uşak’tan başlatmıştı. Uşak, İnönü’nün Yunan Başkomutanı Trikopolis’i esir ettiği şehirdi. İnönü, Uşak’a hareket etmeden Ankara garında olaylar çıkmıştı²¹⁴. CHP lideri İnönü’nün Uşak ziyareti nedeniyle ilçelere giden yollar kesilmiş, il merkezine büyük ölçüde jandarma ve polis kuvveti sevk edilmiştir. Belediye hoparlöründen halka, İnönü’yü karşılamaya gitmeleri halinde haklarında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’na muhalefet etmekten işlem yapılacağı duyurulmuştur²¹⁵.

CHP’liler, DP İl Binası’nın önünden geçerken, İl başkanı Eşref Ögüt elindeki çay bardağını İnönü’nün aracına doğru fırlatmış ve bir gazeteciyi yaralamış,²¹⁶ akabinde olaylar başlamıştı. İki partinin taraftarları arasında başlayan kavgada DP İl Binası tahrip edilmişti. CHP grubu, ertesi sabah Manisa’ya hareket etmek üzere Uşak Garı’na geldiğinde bu kez DP’li bir grup kafileye saldırmıştı. Bu arada atılan taşlardan biri İsmet İnönü’nün başına isabet etmişti²¹⁷. DP ve CHP taşın kendileri tarafından atılmadığını ileri sürerek karşı tarafı yıpratmak istemişlerdi²¹⁸.

Uşak’tan Manisa’ya hareket eden İnönü sert bir konuşma yaparak bu olayları eleştirdi. İnönü, yaptığı konuşmasında şunları ifade etmiştir²¹⁹:

“Uşak’ta himaye altında istasyonda toplanan mütecavizler benim hayatıma kastetmek için harekete geçmişlerdir. Muhalefet aleyhine haçlılar suçlaması ve muhalefeti karınca gibi ezmek tavsiyesi, gece sabaha kadar Ankara’da tertiplenerek

²¹³ M. Toker, **DP’nin Altın Yılları 1950-1954**, s.196.

²¹⁴ C. Eroğul, **Demokrat Parti...**, s.225.

²¹⁵ **Milliyet**, 29 Nisan 1959.

²¹⁶ **Akşam**, 1 Mayıs 1959.

²¹⁷ Ş. S. Aydemir, **İkinci Adam...**, s.373.

²¹⁸ A. F. Başgil, **27 Mayıs İhtilali...**, s.117.

²¹⁹ Ş. S. Aydemir, **İkinci Adam...**, s.374; C. Eroğul, **Demokrat Parti...**, s.226.

tatbikata konmuştur. Azınlıkta olan iktidar, nihayet kaba kuvvetle bir dehşet idaresi kurarak, vatandaşları insan haklarından mahrum yaşatmaya karar vermiş görünüyor. Kanun yolundan çıkmış olanlar, haklarını koruma kararında olan hür vatandaşlar karşısında mağlup olacaklardır. Vatandaşlarımızın hizmetleri uğrunda seve seve can vermeyi, hayatımızın yüksek şerefli ve son mükâfatı saymaktayız”

Resmi beyanlar, meydana gelen olayları “muhalefete karşı halkın galeyana gelmesi” diye tarif etmiştir. Uşak’ta yapılan saldırının DP yöneticilerini ümitlendirdiği, sonucun başarı sayıldığı ve doğabilecek vahim sonuçların önemsenmediği iddia edilmekteydi²²⁰. İnönü, Uşak gezisinden sonra İstanbul’a Topkapı surlarından muzaffer bir komutan edasıyla girmek istedi. Fakat iktidar ve muhalefet partilerinin taraftarları yolun her iki tarafına yığılmışlardı. CHP taraftarlarının “yaşa, varol” nidaları üzerine karşı tarafın İnönü’nün arabasına hücum etmesi ile büyük bir arbede çıkmıştır²²¹. Orada tesadüfen bulunan bir binbaşının yakındaki bir askerî birliği harekete geçirerek saldırgan gruba müdahalesi ile İnönü’nün arabasına yol açılmıştır²²².

c) Konya Olayları (1960)

1960 yılının Ocak ayı iktidar ve muhalefet açısından bir hayli hareketli geçmişti. Şubat ayında da bu hareketlilik durmamış, iki lider, yurt gezine çıkmıştı. 1 Şubat’ta Menderes Kırşehir’de yaptığı konuşmasında şunları ifade etmişti²²³:

“Artık iktidardan düşmek bizim için gam değildir.(...) çünkü memleket için büyük müşkülleri yenmiş, en aşılmaz görülen engelleri aşmış bulunuyoruz. Yollar, fabrikalar, barajlar, limanlar kemale ermiş durumdadır.” Muhalefet için ise “inkârcı ve iftiracı bir politika hiçbir zaman samimi bir muhalefetin şiarı olamaz” demişti.

7 Şubat’ta CHP Lideri İnönü, İl Kongresi’ne katılmak üzere Konya’ya gitmişti. Kendisini karşılayanlarla polis arasında çatışmalar olmuş. Polis ve jandarma CHP’lileri dağıtmak için cop, kırbaç ve gaz bombası kullanmıştı²²⁴. Bu kavga ortamı yöneticilerden halka kadar herkeste bir alışkanlık haline gelmeye başlamıştı. 1960 Martı’nda Güney Kore’de seçimlere hile karıştırıldığı iddiasıyla meydana gelen öğrenci olaylarının basın

²²⁰ E. Nutku, **Demokrat Parti Neden Çöktü...**, s.317.

²²¹ A. F. Başgil, **27 Mayıs İhtilali...**, s.118.

²²² A. F. Başgil, **27 Mayıs İhtilali...**, s.118.

²²³ C. Eroğlu, **Demokrat Parti.....**, s.229.

²²⁴ Tekin Erer, **On Yılın Mücadelesi**, İstanbul, 1963, s.386.

tarafından halka duyurulmuş olması da halkı geren bir atmosferin ortaya çıkmasına neden olmuştur²²⁵.

d) Kayseri Yeşilhisar Olayları (1960)

1960 Martı'ndaki Kayseri gezisi, İnönü'nün olaylı gezilerinin en önemlisidir. Bu gezinin yapılmasını bazı olaylar tetiklemişti. Kayseri'nin Yeşilhisar İlçesi'nin Tarım Kredi Kooperatifi'nde yapılan seçimi CHP'lilerin kazanmasıyla CHP ilçe başkanı ile DP'li belediye başkanı arasında tartışma çıkmış, olaylar tarafların birbirlerine silah çekmelerine kadar gitmiş, iki taraf mahkemelik olmuş, neticede 23 Mart'ta Kayseri Ağır Ceza Mahkemesi'nde bu konunun davası açılmıştı. CHP Yeşilhisar Olaylarını kendi açısından soruşturmak için bölgeye bir heyet göndermiş. İnönü'de daha önce belirlendiği gibi 3 Nisan'da yapılacak Kayseri İl Kongresi'ne katılmak için şehre hareket etmişti²²⁶:

Kayseri'ye 32 km mesafedeki Himmet Dede İstasyonu'na gelindiğinde İnönü'nün treni durdurulmuştur. Kayseri vali yardımcısı ile il jandarma komutanı, İnönü'nün yanına gelmişler ve İnönü'den geri dönmesini istemişler. İnönü bu teklifi kabul etmemiş²²⁷, bu arada olay yerinde görevli subaylar, İnönü'ye saygı göstermişlerdir. Askerlerin İnönü'ye gösterdiği ilginin de etkisiyle, CHP kafilesinin Kayseri'ye girmesine izin verilmiş ve İnönü saat 17.20'de Kayseri Gar'ında büyük bir kalabalık tarafından karşılanmıştı²²⁸. Cumhuriyet gazetesine göre, İnönü'nün Kayseri'ye girişi hadiselidir. Kayseri içindeki bütün yollar asker ve polis kuvvetleri tarafından kesilmiş, buna rağmen halk kordonu yarmıştı. Ancak İnönü'nün, İl merkezi balkonuna çıkıp topluluğu dağılması hususunda uyarması üzerine halk olaysız olarak dağılmıştı²²⁹. İnönü, Kayseri İl Kongresi'nde konuşma yaptıktan sonra dönüşte Yeşilhisar'a gitmesine izin verilmemiş; İnönü'nün "gideceğim" diye ısrar etmesi üzerine Yeşilhisar yolu barikatlarla çevrilmişti. Fakat İnönü, arabasından inerek bu barikadı aşmıştı²³⁰. Barikatın yanına gelince askerler yol açarak selam duruşuna geçmişler. İsmet Paşa sessizce askerlerin arasından geçmiş. İncesu'ya varınca Binbaşı Çetiner'e şu soruyu sormuştu²³¹:

²²⁵ C. Eroğul, **Demokrat Parti...**, s.231.

²²⁶ Ş.S. Aydemir, **İkinci Adam...**, s.386; C. Eroğul, **Demokrat Parti...**, s. 232; Ümit Özdağ, **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, s.138.

²²⁷ **Akşam**, 3 Nisan 1960.

²²⁸ **Milliyet**, 03 Nisan 1960; T. Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, s.75.

²²⁹ E. Nutku, **Demokrat Parti Neden Çöktü...**, s.383.

²³⁰ C. Eroğul, **Demokrat Parti...**, s.222-223.

²³¹ M. Toker, **Demokrasinin İsmet Paşalı Yılları (1944 -1973)**, Bilgi yayınevi, Ankara, 1991, s.318; Ş. S. Aydemir, **İkinci Adam**, s.388-389.

“Ateş et emri verecek misin?”

Binbaşı Çetiner: “Ne münasebet Paşam! Size ateş ettirmektense, kendime ateş edip intiharı tercih ederim” demişti.

Askerin İnönü'nün geçmesine izin vermiş olması Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tarafını göstermesi olarak değerlendirilmiştir. Kayseri Yeşilhisar Olayları, gerek Bayar'ı gerekse DP Hükümeti'ni telaşa düşürmüştür. Ancak ne yapılması gerektiği konusunda fikir birliğine varılamamıştır²³². II. Ordu Komutanı ve V. Yurtiçi Doğu Bölge Komutanı'nın emirleri üzerine İsmet Paşa'nın yolunun kesilmiş olması üzerine komutanlarından bu yönde talimat alan Selahattin Çetiner ve Kayseri'de görevli Osman Özçolak isimli albaylar istifa etmişlerdir²³³.

Bu istifalar Kayseri olaylarının orduda derin izler bıraktığını ve DP aleyhine bir havanın oluştuğunu göstermekteydi²³⁴. İktidar ile muhalefet arasında bardağı taşıran olay olarak nitelendirilen Kayseri Olayları hakkında Milliyet gazetesinde şu satırlara yer verilmiştir²³⁵:

“...Sonun başlangıcını tayin eden olaylardır. Bundan sonra olanlar, artık düşeceği aşikâr olan bir iktidarın kader anını geciktirmek için giriştiği umutsuz birtakım debelenmelerden ibarettir”

7 Nisan 1960 tarihli DP Grup toplantısında Bahadır Dülger ise düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir²³⁶:

“... İsmet Paşa ölür, leşi ortada kalır. Tefessüh etmiş leşi, zihniyeti kalır. Onu da bertaraf etmeye mecbursunuz. O halde tahkikat açalım. Fakat daha acil tedbirler ne olur? Benim aklıma gelen şu: Hadise merkezde biz Halk Partisi'nin merkez muameleatını ve merkez faaliyetini bir tahkikat mevzuu yapabilir miyiz? Yılanı başından kavırıyoruz demektir”

Artık iktidar ile muhalefet arasında ipler tamamen kopmuştu. Menderes, Bayar'a olaylarla ilgili 28 Mart 1960'ta yazdığı mektupta; Yeşilhisar'da meydana gelen olayların tamamen CHP'lilerin başının altından çıktığını belirtmiş, CHP'lileri ihtilal çıkırtkanlığı yapmakla suçlamıştı. Menderes, olayların boşuna büyütüldüğünü aslında küçük çaplı olduğunu bildirmişti²³⁷:

²³² Ü. Özdağ, **Menderes Döneminde...**, s.140-142.

²³³ Ü. Özdağ, **Menderes Döneminde...**, s.141.

²³⁴ Salim Rıfki Burçak, **On Yılın Anıları**, Nural Kitapevi, Ankara, 1998, s.647

²³⁵ **Milliyet**, 18 Eylül 1961.

²³⁶ **Milliyet**, 18 Eylül 1961.

²³⁷ Ü. Özdağ, **Menderes Döneminde...** s.139.

CHP Kayseri olaylarını görüşmek için parti grubunu toplamış görüşmelerden sonra şu tebliği yayınlamıştır²³⁸:

“Bütün vatandaş çoğunluğunun günden güne artan güvensizliği ve hoşnutsuzluğu karşısında seçim kazanamayacaklarını ve iktidarda kalamayacaklarını anlamış görünen DP idarecileri sevgi ve güvenini kaybettikleri milleti baskı yolu ile sindirmek ve yıldırım gibi boş bir hevese kapılmışlardır...”

Milliyet gazetesinde ise Kayseri Olaylarına şu şekilde yer verilmiştir²³⁹:

“Kayseri Olayları CHP’nin kuvvetini ve büyük Türk milletinin demokrasiye liyakati olduğu kadar DP idarecilerine hâkim olan zihniyetin artık memleketimiz için ne kadar büyük zararlar taşıdığını da hiç şüpheye yer vermeyecek bir açıklıkla bir kere daha meydana çıkarmıştır.”

Ordunun ilk kez tavrını ortaya koyduğu olaylar Kayseri Olaylarıdır. Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları kendilerine verilen görevi yerine getirmeyerek, İsmet İnönü tarafında olduklarını hal ve hareketleri ile belli etmişlerdir. Ordu mensuplarının bu hareketleri, DP yöneticilerini tedirgin etmiş ve bunlar İnönü’nün ordu ile ortaklaşa bir ihtilal hazırlığı içerisinde olduğunu düşünmeye başlamışlardır²⁴⁰.

3 Mayıs 1960’da Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel’in Milli Savunma Bakanına yazdığı mektupta Kayseri olaylarını şu şekilde değerlendirmiştir²⁴¹:

“Muhterem Vekilim, şu hakikati kabul etmek lazımdır ki; Kayseri hadiseleri ile başlayıp, son karar ve feci olaylara kadar devam eden vakalar, vatandaş ruhunda derin tesirler ve hükümete karşı telafisi güç hoşnutsuzluklar yaratmıştır”.

Kayseri ve Yeşilhisar Olayları ile ilgili olarak yurdun çeşitli şehirlerinden bu olayları kınayan telgraflar çekilmiştir. İncesu CHP İdare Kurulu’nun çektiği telgraf şu şekilde kaydedilmiştir²⁴²:

“Sayın İnönü’nün binmiş olduğu mototrenin üç saat Himmet Dede’de ve on saatte İncesu’da yolların kesilerek alıkonulması bütün vatandaşlar arasında derin üzüntü yaratmıştır. Tekerrürüne meydan verilmemesi temennisiyle bu müessif hadiseleri

²³⁸ **Milliyet**, 06 Nisan 1960.

²³⁹ **Milliyet**, 06 Nisan 1960.

²⁴⁰ M. Ali Birand, Can Dünder, Bülent Çaplı, **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, Can Yay, 2016, s.110.

²⁴¹ Ş. S. Aydemir, İkinci Adam, s.426. Ü. Özdağ, **Menderes Dönemi...**, s.163.

²⁴² **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, 30.1.0.0, 43.255.1.

halkımız adına protesto ederiz. Saygılarımızla Başbakan Adnan Menderese, CHP Genel Merkezine ve Ulus Gazetesi Yazı İşleri Müdürlüğüne arz edilmiştir.”

B- SAĞ-SOL FAALİYETLERİ VE AKIMLAR

1- DP'nin Sol Faaliyetleri Güvenliğe Yönelik Bir Tehdit Olarak Algılayıp Bunlara İlişkin Aldığı Önlemler

DP'nin iktidara geçtiği yıllarda var olan, sendikalarla ilişkilere önem veren ve sol eğilimli bazı siyasi partilerin yararlandıkları özgürlük ve hoşgörü ortamı da çok kısa ömürlü olmuştur. 1950-1960 yılları yeni kurulan cumhuriyet rejimine tehdit unsuru olabilecek her türlü siyasi akımın kontrol altında tutulduğu bir dönem olmuştur. DP, aşırı sağ ve sol kesimlere de karşı sert önlemler almaya başlamıştır. 1950-1960 yılları arasında sol ideolojinin nasıl bir gelişim gösterdiğini ortaya koymak için Cumhuriyet'ten itibaren bu akımlarından bahsetmek gerekir. Türkiye'de gerçek anlamda ilk komünist parti, 22 Eylül 1919'da kurulan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'dır. Fırkanın liderliğini Şefik Hüsnü ve Ethem Nejat yapmıştır. Türkiye dışında kurulan komünist hareketin başında ise Mustafa Suphi vardı. Takrir-i Sükûn Kanunu'nun bir sonucu olarak Şefik Hüsnü'nün partisi 1925'te faaliyetlerine son vermiştir²⁴³. Böylece Türkiye'deki sol faaliyetler 1925 yılından itibaren durdurulmuş, bunlar yeraltına inmiştir²⁴⁴.

1945'te çok partili sisteme geçiş ile kurulan ilk sosyalist parti, Türkiye Sosyalist Partisi olmuştur. Demokrat, sosyalist, milliyetçi, laik, beynelmilelci ve barışçı olarak kendini niteleyen Türkiye Sosyalist Partisi 14 Mayıs 1946'da kurulmuştur. Partinin yayın organı Gerçek gazetesidir²⁴⁵.

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası, 1946 yılında rejim aleyhine faaliyette bulunmasından dolayı adına dava açılmış, yargılama sonunda beraatına karar verilmesi üzerine 1950'de Türkiye Sosyalist Partisi adı altında kurulmuştu. İki yıl faaliyette bulunduktan sonra parti başkanı ve yöneticileri tutuklanarak partinin faaliyetlerine son verilmişti²⁴⁶.

²⁴³ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, İstanbul, 1967, s. 303-304.

²⁴⁴ Baskın Oran; “İç ve Dış Politika İlişkisi Açısından İkinci Dünya Savaşında Türkiye'de Siyasal Hayat ve Sağ-Sol Akımlar”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 24/III, Eylül-1969, s.259.

²⁴⁵ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi, (İkinci Bölüm) Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (14 Mayıs 1950 – 27 Mayıs 1960)**, Ankara, 1999, s.223-224; K. Karpat, **Türk Demokrasi...**, s.305.

²⁴⁶ İlhan Darendelioğlu, **Türkiye'de Komünist Hareketleri**, İstanbul, 1973, s.405.

14 Mayıs 1950 seçimleri ile büyük bir çoğunlukla iktidara gelen Adnan Menderes 29 Mayıs günü TBMM'ye sunulan hükümet programında sol akımlara bakış açısını şu şekilde ifade etmiştir²⁴⁷:

“İrticai ve ırkçılık gibi ayırıcı cereyanları vasıta olarak kullanan ve çok defa kendisini bu maskeler altında gizleyen aşırı solcu hareketlere karşı gereken bütün kanuni tedbirleri almakta tereddüt etmeyeceğiz. Biz bugünün şartları içerisinde aşırı sol cereyanları fikir ve vicdan hürriyeti mevzunda mütalaa etmek gafletinde bulunmayacağız. Bugün aşırı sol cereyanlara mensup olanların, mücerret bir fikir ve kanaat sahibi olmaktan ziyade yıkıcı cereyanların aletleri olduklarına şüphemiz yoktur. Fikir ve Vicdan hürriyeti perdesi altında bütün hürriyetleri kan ve ateşle yok etmekten başka bir maksat gütmeyen bu ajanları adalet pençesine çaptırmak için icap eden kıstasları vuzuh ve katiyetle tespit etmek zaruretine inanıyoruz. Ancak bu suretledir ki, mizah ve siyasi tenkit kisvesi altında ayakta tutunmak istenilen ve hakikatte düpedüz aşırı sol cereyanların eseri olan neşriyatın tahribatından memleketi korumak kabil olabilecektir”. Başbakan konuşmasında, “sağ cereyanların, sol cereyanların tahriki ile meydana geldiğini” belirterek, sol akımları “esas” yıkıcı faaliyetler olarak tanımlamış ve kanuni tedbirleri bu akım üzerine yoğunlaştıracaklarının altını çizmiştir.

1950-1960 döneminde sol akımlara göz açtırmama politikası nedeniyle, Türk-İslam veya Türk İslam - Batı sentezine dayanmayan bilim adamlarının iktidar tarafından “Kara Cübbeli” olarak nitelendirildiği,²⁴⁸ sol düşünceli bilim adamlarının üniversitelere sokulmadığı iddia edilmiştir²⁴⁹. Aynı zamanda soğuk savaş yıllarına denk gelen 1950-1960 döneminde sol düşünce tasfiye edilerek bunun yerine muhafazakârlık ve milliyetçiliğin egemen kılınmaya çalışıldığı şeklinde değerlendirmeler söz konusudur. Genel olarak DP döneminde, İslamcı ve milliyetçi düşünceler gelişme gösterirken, bu düşünceler eksenindeki yayınlar ile de komünizm karşıtı faaliyetler hız kazanmıştır²⁵⁰. 11 Aralık 1951 tarih ve 5844 Sayılı Kanun ile Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. maddelerindeki değişiklikler ile komünist propaganda yapanlara karşı bir mücadele başlamıştır. 1953 yılında 167 kişi komünizmi yaymak için teşkilatlandıkları iddiasıyla mahkemeye verilmiştir. DP döneminde 1950 yılında 120 kişi, 1951 yılında 247 kişi, 1952 yılında 206 kişi, 1953 yılında 163 kişi, 1954 yılında 73 kişi, 1955 yılında 59 kişi, 1956

²⁴⁷ Kazım Öztürk, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, İstanbul, 1968, s.363.

²⁴⁸ Menderes, İzmir konuşmasında bu kelimeyi kullanmasını hata olarak kabul etmekteydi. (Ş.S. Aydemir, **İkinci Adam**, s.431.)

²⁴⁹ H.Bayram Kaçmazoğlu, **Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları**, s.63.

²⁵⁰ H. B. Kaçmazoğlu, **Demokrat Parti...**, s.192-193.

yılında 53 kişi, 1957 yılında da 41 kişi tutuklanarak haklarında komünistlik propagandası yapmaktan dava açılmıştır²⁵¹.

DP iktidarı ile birlikte komünist grupların yaptıkları propagandalarda, devleti ele geçirmek için demokrasi kelimesinin arkasına sığınıldığı iddia edilmektedir. Kore Savaşı sol propagandaya büyük bir fırsat vermiştir. Kore’de savaşan milletler ‘barış’ ortamına ihtiyaç hissetmeleri komünistlerin bu durum karşısında bir anda bütün dünyada ‘barışçı’ olmalarına ve ‘barışsever dernekleri’ kurmalarına sebep olmuştur²⁵². İlegal Türkiye Komünist Parti’sinin kurduğu Barış Sevenler Derneği, Türkiye Gençler Derneği ve İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği, Yurt ve Dünya dergileri ile Tan gazetesinin, bu çalışmaları el altından yürüttüğü iddia edilmiştir²⁵³. Türkiye Komünist Partisi, İkinci Dünya Savaşı’na kadar fazla gelişme alanı bulamadığı için eylemlerini asgari seviyeye indirilmiş, sol faaliyetler daha ziyade sanat, fikir hareketi olarak kamufle edilmiş, bu bağlamdaki çalışmalar üniversite gençliği içerisinde dernekler aracılığıyla yan örgütler oluşturma gayreti şeklinde devam ettirilmiştir²⁵⁴.

DP’nin iktidara geçtiği yıllarda var olan, ve sol eğilimli bazı siyasi partilerin yararlandıkları özgürlük ve hoşgörü ortamının da çok kısa ömürlü olduğu iddia edilmektedir. Aralık 1946’da yargılanarak kapatılan Türkiye Sosyalist Partisi de bu yıllarda yeniden faaliyete geçmiş ve 16 Eylül 1951’de yapılan ara seçimlere katılsa da başarı sağlayamamış, kısa bir süre sonra etkinliği kalmamıştı²⁵⁵.

DP, Ekim 1951’de başlattığı tutuklamalarla sendikalar üzerinde ekili olma potansiyeli taşıyan tüm sol siyasal oluşumları yasaklamıştır. DP iktidarının ilk yıllarında kurulan bir diğer sol parti, 1950’de İstanbul’da kurulmuş olan Demokrat İşçi Partisi’dir. Bu partinin Şubat 1952’de birinci kongresine sunulan raporda, bütün gayretin “*İşçi sınıfını siyasi bir kuvvet haline getirmek için sarf*” edildiği belirtilmekteydi. 1951 Ara Seçimi’ne katılmış olan DİP (Devrimci İşçi Partisi) ancak 221 oy alabilmişti. DİP, 1954 Seçimlerinde ise muhalefet partilerini “*Temel Hükümler*” etrafında tek cephe teşkil etmeye davet etmiş, ancak önemli bir başarı elde edememişti²⁵⁶.

²⁵¹ BCA, 30.1.0.0, 55.341.3.

²⁵² İ. Darendelioğlu, **Türkiye’de Komünist...**, s.397-398.

²⁵³ İsmet Bozdağ, **Bir Darbenin Anatomisi**, İstanbul, 2006, s.28-29; İ. Darendelioğlu, **Türkiye’de Komünist...**, s.419.

²⁵⁴ **Türkiye’de Anarşi ve Terörün Sebepleri ve Hedefleri**, Yüksek Öğretim Kurumu Yay., Ankara, 1985, s.83-84.

²⁵⁵ Fethi Tevetoğlu, **Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)**, Ankara, 1967, s.538 541.

²⁵⁶ F. Tevetoğlu, **Türkiye’de Sosyalist...**, s.629.

1950-60 arasında kurulan “işçi”, “sosyalist” ve “çalışma” gibi isimler kullanan sol partiler şu şekilde sıralanmaktadır: Demokrat İşçi Partisi (1950), Çalışma Partisi (1950), Vatan Partisi (1954), Çalışma Partisi (1960) ve Sosyalist Parti²⁵⁷. Vatan Partisi 1954 yılında İstanbul’da kurulmuştur. Genel Başkanı Dr. Hikmet Kıvılcımlı, kurucuları, S. Kayaoğulları (tekstil işçisi), Hüseyin Kazancı (örücü), İ. Savgat (tesviyeci), Osman Sercan (dokumacı), Hikmet Kıvılcımlı (doktor), İ. Kayaoğulları (tekstil işçisi) ve Ahmet Cansızoğlu’dur. (tekstil işçisi) Partinin on kişilik Merkez Heyeti’nde üç tekstil işçisi, bir klişeci, bir tesviyeci, bir örücü, bir dokumacı, bir katip, bir müteahhit ve bir doktor-tüccar bulunmaktadır. Parti 1957’de kapatılmıştır. Vatan Partisi’nde Hikmet Kıvılcımlı hariç diğer kurucular işçiydi²⁵⁸. Hikmet Kıvılcımlı’nın başkanlığını yaptığı parti, İstanbul’un birçok yerinde ocak, İzmir’de de şube açmıştır²⁵⁹.

Partinin yirmi beş üyesi komünizmi yaymak teşebbüsünden dolayı tutuklanmıştı²⁶⁰. Kendisinden birçok “yıkıcı sol örgütü” çıkacak olan Fikir Kulüpleri Federasyonu’nun temeli bu dönemde atılmıştır. 3 Ocak 1956’da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde başkanlığını yapan Ertuğrul Baydar “Siyasal Bilgiler Fakültesi Fikir Kulübü” adı altında bir kulüp kurmuştu²⁶¹.

Cumhuriyet’in ilanından sonra, tek parti ve çok partili dönemlerde de güncelliğini koruyan Kürt Sorunu, 1950-1960 yılları arasında Demokrat Parti döneminde de geleneksel politikaların dışında farklı uygulamalara konu olmuştur. Bu dönemde Kürt Sorunu, yöneticiler tarafından geleneksel olarak sadece asayiş sorunu olarak görülmenin dışında, iç ve dış etkenlerin de etkisiyle ortaya çıkan demokratikleşmeler sonucunda bir “yumuşama” dönemine girmiştir. Bu süreçte tek parti döneminde sürgüne gönderilenlerin yerlerine dönmeleri ve bunların mülklerini edinmelerine izin verilmesi ile meclise temsilci olarak girmeleri önemli gelişmeler arasındadır²⁶². 1950’lerden sonra ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde aşiret ileri gelenleri, yaşlı kuşağa mensup sözde aydınlar, yurt dışındaki Kürtçülük çalışmalarını izliyor ve gizlice destekliyorlardı. 1956 yılında Almanya’da Avrupa Kürt Öğrenci Derneği kurulmuştu. Kürt öğrenci Derneği amacını, “Kürt milletini Avrupa milletlerine tanıtmak, Kürdistan’ı özgürlüğe

²⁵⁷ Aziz Çelik, “1950’lerin Unutulan (Demokrat) İşçi Partisi ve Onun Üç Sisyphus’u”, **Çalışma ve Toplum**, S.2, 2014, s. 34.

²⁵⁸ A. Çelik, “1950’lerin Unutulan (Demokrat) İşçi Partisi ve Onun Üç Sisyphus’u”, s. 35.

²⁵⁹ F. Tevetoğlu, **Türkiye’de Sosyalist...**, s.671.

²⁶⁰ K. Karpat, **Türk Demokrasi...**, s.306.

²⁶¹ **BCA**, 30.1.0.0,100.615.4.

²⁶² Fuat Uçar, “Demokrat Parti Döneminde Kürt Sorunu: Gelişimi ve Etkileri”, **International Journal of Social Science**, S.43, Mart- 2016, s.175.

kavuşturmak amacı güden Kürt milli hareketine (Barzani Hareketine) yardımcı olmak” şeklinde belirtmekteydi²⁶³.

1958 yılında, TBMM’de bulunan Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan seçilmiş milletvekilleri “ağa, aşiret reisi, şeyh ve seyit” gibi feodal unsurların temsilcisi olarak “Kürt Davası”na ihanetle ve işbirlikçilikle suçlanmışlardır. Bu suçlamayı yapan militan unsurlar 1958 yılında İllegal Kürt İstiklal Partisi’ni kurmuşlardır. Kürt İstiklal Partisi üyeleri, bölücülük faaliyetleri nedeni ile 17 Aralık 1959’da Ankara ve İstanbul’da yapılan operasyonlar sonucunda yakalanıp, 8 Ocak 196’de yargılanmaya başlamışlardır. Yargılanan 44 kadar sanık arasında Şevket Turan, Dr. Naci Kutlay, Dr. Koca Elbistan, Yavuz Çamlıbel, Dr. Sait Kızıltoprak, Musa Anter, Ziya Şerifhanoğlu isimli kişiler de vardır²⁶⁴. Türkiye, 1965’lerde başlayıp 1970’li yılların ikinci yarısında sağ ve sol akımların etkin örgütlenme aşamasına varması ile büyük tırmanma gösteren siyasal cinayet, saldırı ve soygun gibi olayların sahnelenmeye başlaması ile yıkıcı ve bölücü terör ile tanışmıştır²⁶⁵.

2- DP’nin Aşırı Sağ Faaliyetleri Güvenliğe Yönelik Bir Tehdit Olarak Algılayıp Bunlara İlişkin Aldığı Önlemler

DP’nin Türk siyasi hayatında göz ardı edilemeyecek temel rolü, merkez sağ siyasetin temelini atmış olmasıdır. Merkez sağ ve diğer sağ partileri birbirinden ayıran nokta merkez sağın aşırılıklara karşı uzak duruşuydu. DP ve diğer merkez sağ partiler bir ölçüye kadar benzer bir siyaset anlayışını izleyerek, öncelikle ekonomik liberalizm, dini hassasiyetler ve milliyetçilikten meydana gelen bir siyaset anlayışı oluşturmuşlardır. DP’nin Arapça ezan yasağını kaldırması partiye büyük bir oy potansiyeli sağlamış, DP’den sonra gelen merkez sağ partiler, DP’nin din üzerinden elde ettiği oyları korumak ve arttırmak için benzer politikalara başvurmuşlardır²⁶⁶.

DP döneminin üniversiteler açısından yaptığı en önemli gelişme ise İstanbul ve Ankara’dan sonra İzmir, Erzurum ve Trabzon gibi illerde yeni üniversitelerin açılması olmuştur. Ancak DP döneminde, üniversite özerkliğinin, İstanbul ve Ankara dışındaki üniversitelere verilmediği dikkat çekmektedir. Üniversitelerin sayısının artması ile birlikte öğrenci örgütlenmelerini temsil eden çok sayıda yeni teşkilatlanma da ortaya

²⁶³ N. Bilal Şimşir, *Kürtçülük II (1924 -1999)*, İstanbul, 2009, s.514.

²⁶⁴ B. N. Şimşir, *Kürtçülük...*, s.515.

²⁶⁵ Özer Ozankaya, “*Türkiye’de Terörün Etkenleri ve Çözüm Yolları*”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 34/I, 1979, s.51.

²⁶⁶ Nuray Mert, *Merkez Sağın Kısa Tarihi*, Selis Yayınları, İstanbul 2007, s.135.

çıkmişti. 1944'te İstanbul Üniversitesi içinde ve Mihri Belli'nin liderliğinde "İlerici Gençler Birliği" adıyla bir öğrenci birliği kurulmuştu. Ancak kısa bir süre sonra "gizli emellerle siyasal çalışmalar yaptıkları" gerekçesiyle birlik üyesi gençlerin büyük bir kısmı tutuklandı ve İlerici Gençlik Birliği de son buldu. Bununla birlikte üniversite öğrencileri arasında ilk kez siyasal cepheleşmeye gidildiği görülmektedir²⁶⁷. Bu cepheleşmeye paralel olarak 1949 yılında İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi'nin öncülüğüyle Türkiye Milli Talebe Federasyonu kurulmuştu²⁶⁸.

1951 yılında ise Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı, Türk Kadınlar Birliği, Kızılay Gençlik Kolu, Anadolu Oymağı ve Milliyetçiler Derneği'nin bir araya gelmesiyle kurulmuştu. "Milli Gençlik Komitesi" adıyla oluşturulan bu kuruluşa 20 Haziran 1952'de Türk Devrim Ocakları ve Türkiye Tekstil İşçileri Federasyonu (TEKSİF) da dâhil olmuştu. DP döneminde en etkin sağ görüşlü öğrenci derneği Türkiye Milli Talebe Federasyonu ve Milli Türk Talebe Birliği olmuştur. Bu dernekler Kore Şehitlerini anma, Atatürk büstlerine karşı yapılan saldırıları kınama amaçlı mitingler yapmışlardır²⁶⁹.

Meclisten DP Denizli milletvekili Hüsnü Akşit ile Komisyon Sözcüsü Müfit Erkuyumcu orduyu isyana teşvik suçundan cezalandırılmış olan Nazım Hikmet'in affını isteyenleri, protesto etmek için 28 Temmuz 1951'de Ankara Türk Ocağı Konferans salonunda Türk Milliyetçileri Derneği mensupları toplanmışlardı. Konferans salonunda, Nazım Hikmet'in affını isteyenlere ve Nazım'ın aleyhine konuşmalar yapılmıştı. Yapılan konuşmaların birinde Nazım Hikmet'in affedilmesini isteyen 185 aydınının ismi teker teker okunmuş, isimlerin zikredilmesinden sonra aleyhte tezahürat yapılmıştı²⁷⁰.

29 Ocak 1953'te sağ muhafazakâr bir dernek olan Türk Milliyetçiler Derneği kapatıldı. Derneğin başkanı, DP Isparta Milletvekili Said Bilgiç ve arkadaşı Tahsin Tola Genel İdare Kurulu tarafından ihraç edildiler²⁷¹. Türk Milliyetçiler Derneği'nin kapatılmasının ardından İstanbul'da 17 Şubat 1953'de İstanbul ve Teknik Üniversite rektörleri, irtica ve ırkçılığa karşı bir "Milli Tesanüt Cephesinin" kurulması konusunu görüşmüştür. Bu cephenin kurulmasında basın önemli rol oynamaktaydı. Cephenin başkanlığına Ord. Prof. Ekrem Şerif Egeli, ikinci başkanlığına Ahmet Emin Yalman

²⁶⁷ Burak Kazan, **Türkiye'de Yaşanan Gençlik Hareketleri ve Öğrenci Olayları (1945-1960)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2012, s. 11.

²⁶⁸ Asil Kaya, **Türk Siyasi Tarihi'nde CHP'nin Gençlik Kolları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tez), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010, s. 105.

²⁶⁹ Alpay Kabacalı, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, Güner yay, İstanbul, 2007, s.115.

²⁷⁰ İ. Darendelioğlu, **Türkiye'de Milliyetçilik...** s.279-282.

²⁷¹ C. Eroğul, **Demokrat Parti...** s.131.

getirilmişti²⁷². Milli Tesanüt Cephesi, 26 Temmuz 1953 tarihinde bir bildiri yayınlayarak amaçlarının “*Komünizm, irtica, ırkçılık gibi milli varlığı bozan hareketlerle mücadele*” olduğunu belirtmekteydi. Bu amaç, iktidar ve muhalefet tarafından da desteklenmiştir. Milli Tesanüt Cephesi içinde iktidar ve muhalefet yanlısı kişi ve kuruluşların bulunması dikkat çekmektedir²⁷³.

Ahmet Emin Yalman’a karşı düzenlenen suikast teşebbüsünün ardından DP, sağ kesimlere karşı sert önlemler almaya başladı. Büyük Cihad gazetesinde bir yazısı çıkan DP Samsun Milletvekili Hasan Ustaoglu, 9 Aralık 1952’de DP’den ihraç edildi. Büyük Doğu’nun başyazarı Necip Fazıl Kısakürek, Aralık 1952’de dergisinde yayınladığı laikliğe aykırı bulunan bir yazısından ötürü 9 ay 12 günlük mahkûmiyete çarptırıldı²⁷⁴.

3- Dini Akımlar ve Bunlara Karşı Alınan Önlemler

Demokrat Parti, kurulduğu tarihten itibaren din üzerinden bir siyaset dili kullanmamış olsa da, uzun süren tek parti iktidarının katı dinsel tutumunu sürdürmeyeceğine yönelik sinyaller vermişti. DP, din söyleminde aşırılıklardan kaçınmış, ancak din konusunda ılımlı bir hava oluşturmaya çalışmıştı. Demokrat Parti iktidara geldikten sonra dinsel hayata yönelik atılan ilk adım, ezanın Türkçe dışında herhangi bir dilde okunmasını yasaklayan ceza kanunu maddesinin değiştirilmesi olmuştur. DP, 1950-1954 arasındaki dönemde, din konusunda aşırı tepkiler ortaya koyan gruplar ve faaliyetlere karşı durmuştur. Bu dönemde heykeli İslam’a aykırı bulan ve bu yüzden Atatürk heykellerini kıran, yasak olduğu dönemde bazı yerlerde Arapça ezan okuyan, “Ticaniler” olarak bilinen radikal gruba karşı da bazı önlemler alınmıştır. Grubun Türkiye’deki lideri olan Kemal Pilavoğlu ve on bir müridi tutuklanır. Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanun Tasarısı, 25 Temmuz 1951’de kabul edilir ve Atatürk’ün manevi şahsiyeti koruma altına alınır. Kanun mecliste kabul edildikten ve alınan önlemlerden sonra Ticani eylemleri durmuştur. 1952 ve 1959 yıllarında Nurculuk hareketinin lideri Said-i Nursi hakkında kovuşturma yapılır. Bu gibi uygulamalar, Demokrat Parti iktidarının ilk dönemindeki din politikası ve aşırı gruplara karşı yaklaşımı hakkında fikir vermektedir. Ancak belirtmek gerekir ki, bu dönemde genel olarak

²⁷² Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, IV, (1945-1970), Yenilik Basımevi, İstanbul, 1970, s.305.

²⁷³ M. Albayrak, **Türk Siyasi...** s.394.

²⁷⁴ H. Bayram Kaçmazoğlu, **Demokrat Parti...**, s.74.

Nurcular, Süleymancılar gibi daha pasif dini gruplar önceki dönemlere kıyasla rahat hareket edebilmişlerdir²⁷⁵.

a) Ticanilik

Kemal Pilavoğlu isimli Hukuk Fakültesi mezunu bir kişinin şeyhliğini üstlendiği Ticiani tarikatı, Ahmet Ticiani tarafından 18. Yüzyılda Fas'ta kurulmuş, Senegal, Hicaz, Medine, Musul ve Trablusgarp'ta yayılmıştır. Türkiye'ye Ticianilerin, Birinci Dünya Savaşı yıllarında girdiği ve 1925'te tarikatların yasaklanmasıyla bunların yer altına indiği ve 1949'ta tekrar ortaya çıktıkları düşünülmektedir²⁷⁶. 1930'da Kemal Pilavoğlu, Abdülkadir Medeni isimli Ticiani şeyhinden ruhsat aldığı iddiasıyla, tarikatı Türkiye'ye getirmiş ve geliştirmiştir. Tarikatın başkanı "Efendi", "Hazret" gibi deyimlerle anılmıştır. Hazreti, "Müritler", "Halifeler", "Muhipler" izlemiştir. Tarikatın eylemlerini "Fedai", "Kahraman" olarak adlandırılan müritler gerçekleştirmiştir. Tarikat kesin itaat temeline dayanmıştır²⁷⁷. Ticiani tarikatının amacı; dinî bir devlet kurmaktır. Ticianiler, Türk devrimi ve eserlerinin dinsizlikten başka bir şey olmadığını iddia etmişlerdir. Bu nedenle Atatürk'ün yaptığı İnkılapları kabul etmeyip, laikliği reddederek İslami bir yönetim kurmak istemektedirler²⁷⁸.

DP Hükümeti'nin güvenoyu almasından kısa süre sonra, TBMM dinleyici locasında Ticiani tarikatı üyesi iki kişi Arapça ezan okumaya kalkışmıştır²⁷⁹. Aynı tarikattan bir başkası da birkaç gün sonra, Yozgat'taki Büyük Cami'de yine ezanı Arapça olarak okumuştur. Kırşehir'de Atatürk heykelinin parçalanmasından sonra Ankara Orduevi karşısındaki Atatürk anıtı da, Haziran 1951'de Ticiani tarikatından olan kişilerin saldırısına uğramıştır²⁸⁰. Ankara Devlet Demir Yollarında çalışan Kamil Tinal, çalıştığı dairede bulunan Atatürk büstünü kırmıştır. Bağlı bulunduğu Ticiani tarikatının fikirlerini yaymak için Atatürk aleyhine çirkin ifadeler bulunan bildiriler dağıtmış, bunların bazılarını tren istasyonlarına yapıştırmıştır. Ankara'nın Çubuk İlçesi, Ticianilerin faaliyetlerini yoğunlaştırdıkları yerlerden biriydi. Kalecik'te çok sayıda Ticiani tarikatı mensubu ibadet yaparken yakalanmıştır. Elmadağ'da Atatürk büstü kırılmış, yapılan

²⁷⁵ Leyla Kırkpınar, "Demokrat Parti (DP) ve Din-Siyaset İlişkisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII/36, 2018, s.354,355.

²⁷⁶ Şaban Sitembölükbaşı, *Türkiye'de İslam'ın Yeniden İnkişafı : (1950-1960)*,s.129.

²⁷⁷ Yemliha Türk, *1951- 1955 Dönemi Türk Basımında Laiklik Karşıtı Hareketler ve Tepkileri*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2001, s.32.

²⁷⁸ Ş. Sitembölükbaşı, *Türkiye'de İslam'ın...*, s.30.

²⁷⁹ *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, II, (1941-1960), Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2005, s.158.

²⁸⁰ Ş. S. Aydemir, *İhtilalin Mantığı...*, s.134.

araştırma sonunda yakalanan kişi, Kemal Pilavoğlu'ndan emir alarak büstü kırdığını itiraf etmiştir²⁸¹.

Radikal çevreler Atatürk heykellerine karşı yapılan saldırıları desteklerken, muhafazakâr kesim ise Ticanilerin Atatürk heykellerine saldırmalarını, mecliste ezan okunmasını, Bursa Ulu Camide meydana gelen hareketleri “soysuzlaşmış bir duygu ve zihniyetten kaynaklandığını” belirtmekteydiler²⁸². Yurdun değişik yerlerinde bunlara benzer çok sayıda olayın içindeki kişilerin Ticani tarikatına bağlı oldukları ortaya çıkmıştır. Kemal Pilavoğlu ve kendine bağlı olanlar tutuklanarak yargılanmıştır²⁸³. Bu yargılama sonunda Kemal Pilavoğlu, on beş yıl hapis cezası almış, bunun bitiminde de İmroz Adasına sürgün edilmiştir²⁸⁴.

b) Nurculuk

1950'lerde en çok taraftar toplayan hareket Nurculuk olmuştur²⁸⁵. Bu hareketin kurucusu Said-i Nursi veya Bediüzzaman diye anılan bir kişidir²⁸⁶. Adnan Menderes, dini hizmetlere öncülük edenlere, özellikle Bediüzzaman ve talebelerine karşı her zaman sıcak hisler beslemiş bir kişi olarak, demokrasinin ülkede yerleşmesini istemişti. Bu itibarla, dinî hizmetlere öncülük edenlere husumet besleyen odaklara pirim vermemiştir²⁸⁷. Bütün ülke için bir ümit kapısı aralayan DP'ye, dindar insanlar, özellikle de “Nur talebeleri” olumlu yaklaşmıştı. Zira Bediüzzaman Said-i Nursi'nin siyasal anlayışında meşruiyet ve meşrutiyetçi bir çizgi vardı. Bu yüzden, Nur talebeleri, DP'nin iktidarını, Halk Partisi'nin iktidarına tercih etmiş, bu iktidarın millet için daha faydalı olduğunu belirtmişti. Said-i Nursi sürgün olarak gönderildiği yerlerde ve hapishanelerde kaleme aldığı Risalelerle²⁸⁸ bağlılarına ulaşmayı başarmış ve geniş bir halk kitlesini etkisi altına almıştır. Meşrutiyetin ilanından sonra Bitlis havalisinde bulunmuş, sonra İstanbul'a gelerek siyasi faaliyetlere katılmış, İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almıştır. Kurtuluş

²⁸¹ Cumhuriyet Ansiklopedisi... s.196.

²⁸² H. B. Kaçmazoğlu, **Demokrat Parti...**, s.95.

²⁸³ Celal Bayar, **Başvekilim Adnan Menderes**, (Der. İsmet Bozdağ) Tercüman yay, İstanbul, 1986, s.151. Tarık Zafer Tunaya, **İslamcılık Akımı**, Simavi Yayınları, İstanbul, 1991, s.68-69.

²⁸⁴ **Cumhuriyet**, 28 Haziran 1951. Neşet Çağatay, **Türkiye'de Gerici Eylemler: 1923'ten Buyana**, A.Ü. Yay, Ankara, 1972, s.43.

²⁸⁵ Abdulkadir Badıllı, **Bediüzzaman Said Nursi: Mufassal Tarihçe-i Hayatı**, II, İstanbul 1990, s.831.

²⁸⁶ N. Çağatay, **Türkiye'de Gerici...**, s.46-47.

²⁸⁷ Necmeddin Şahiner, **Son Şahitler Bediüzzaman Said-i Nursi' yi Anlatıyor 2**, İstanbul, 1981, s. 65.

²⁸⁸ Sayıları 130'u bulan değişik kitaplardan oluşan Risalelerin en tanınmışları: Sözler, Mektubat, Lem'alar, Asa'yı Musa, İşarat'ül İcaz ve Sikke-i Tasdik-i Gaybı'dır. (Ş. Sitembölükbaşı, **Türkiye'de İslam'ın...** s.116.) Said-i Nursi'nin Asa'yı Musa adlı kitabı 1949 yılında yasaklanmış ve toplatılmıştır. (BCA, 30.18.1.2, 118.99.1. **TBMM ZC**, VI/ 4, 1956, s.166-168.)

Savaşı sırasında, Ankara'nın halifeyi kurtaracağı inancıyla Ankara'ya gelmiş, kendisine Mustafa Kemal Paşa tarafından bir vilayette müftülük görevi teklif edilmesine rağmen Ankara'yı terk ederek Van'a gitmiştir. 1925 yılındaki Şeyh Said İsyanı'ndan sonra Isparta Barla'da, daha sonra Kastamonu, Afyon ve Emirdağ'da mecburi iskâna tabii tutulmuştur. Bu şehirlerden Said-i Nursi'yi ziyarete gelenler de sıkı takip ve kontrol altına alınmıştır. Bu arada Afyon ve Isparta'da yeniden tutuklamalar başlamıştı²⁸⁹.

Said-i Nursi Afyon, Denizli ve Eskişehir Cezaevlerinde mahkûm olarak yatmıştır. Ancak yetiştirdiği Nur talebeleri onun felsefesini günümüze kadar taşımışlardır²⁹⁰. Said-i Nursi ile Adnan Menderes arasındaki ilişkinin boyutu bilinmemekle beraber DP'li Nur talebeleri 1952'de Adnan Menderes'e hitaben seçimlerde verilecek oy desteği ile ilgili bir mektup yazmışlardır. Mektubun girişinde şu ifadeler yer verilmiştir²⁹¹:

“Said-i Nursi'nin DP'nin iktidarda kalmasını sağlamaya çalıştığına Nur talebeleri tarafından kanaat getirilmiştir.”

Mektubun devamında *“Üstadımızdan niçin Demokrat Parti'yi muhafazaya çalıştığını sorduk”* denildikten sonra üstatlarının cevabını şu şekilde ifade edilmiştir²⁹²:

“Eğer dedi, Demokrat Parti düşse ya Halk Partisi veya Millet Partisi iktidara gelecek. Hâlbuki Halk Partisi İttihatçıların bozuk kısmının cinayetleri hem Cumhuriyetin birinci reisinin Sevr Muahedesi ile çok siyasi desiselerle icbar ile on beş senede yaptığı icraatın fena kısmı tamamıyla eski partiye yüklendiği için bu asıl Türk milleti ihtiyarı ile o partiyi katiyen iktidara getirmeyecek. Çünkü Halk Partisi iktidara gelecek olursa komünist kuvveti aynı partinin perdesi altında bu vatana hâkim olacaktır. Hâlbuki bir Müslüman katiyen komünist olamaz. O zaman anarşist olur. Bir Müslüman hiçbir zaman ecnebilerle mukayese edilemez. İşte bunun için hayat-i içtimaiye ve vatanımıza dehşetli bir tehlike teşkil eden partinin iktidara gelmemesi için Demokrat Parti'yi Kur'an, vatan ve İslamiyet namına muhafazaya çalışıyorum dedi” şeklinde belirtmişlerdir. Mektubun son kısmında ise şunlar kaydedilmiştir²⁹³:

“... Din bu memleket için bir tehlike teşkil etmez diyen bir Başvekilden vatan, millet ve İslamiyet adına partimize maddi ve manevi büyük yardımları dokunan bu mübarek üstadımızın kitaplarının ve kendisinin tamamen serbest bırakılarak bir daha rahatsız edilmemesini teminini saygı ve hürmetlerimizle rica ediyoruz.”

²⁸⁹ A. Badıllı, **Bediüzzaman Said...**, s.832.

²⁹⁰ Ş. Sitembölükbaşı, **Türkiye'de İslam'ın...**, s.110-125.

²⁹¹ **BCA**, 30.1.0.0, 18.104.37.

²⁹² **BCA**, 30.1.0.0, 18.104.37.

²⁹³ **BCA**, 30.1.0.0, 18.104.37.

DP iktidara gelince laik ve demokratik bir rejim kurmak yolunda girilen devrimci atılımlardan ödünler verildiği, geri adımlar atıldığı ileri sürülmüştür. DP iktidarında dinî cemaatler içerisinde Nurcular önemli bir gelişme göstermiştir. DP oy kaygısıyla Nurculuk hareketinin gelişmesine müsait bir ortam hazırlamıştır. Hükümet üyeleri Emirdağ ilçesinde Said-i Nursi ile buluşmuş, 19 Ekim 1958’de ilçeyi ziyaret eden Başbakan Menderes’i Nurcular iki tuğralı bayrak ile karşılamışlardır²⁹⁴. DP’nin siyasi tutumu ile birlikte bazı Nurcular milletvekili de olmuşlardır²⁹⁵.

Said-i Nursi, 1959’da DP liderine, kabine üyelerine ve pek çok milletvekiline yazdığı mektupta şu ifadeler yer vermiştir²⁹⁶:

“Ankara’ya bu defa geldiğinin bir sebebi, İslamiyet’e ciddi taraftar Dâhiliye Vekili Namık Gedik’i görmek ve İslamiyet’in kahramanı olan Adnan Bey’e ve Teyfik İleri gibi mühim zatlara bir hakikati söylemektir”.

Nursi, mektubunun devamında, *“DP iktidarının ezanın Arapça okunmasına izin vermesiyle kamuoyunu kendi lehine çevirdiğini Risale-i Nur basınına izin vermekle Ezan-i Muhammedi kadar taraftar bulduğuna”* dikkat çekmiştir²⁹⁷:

DP iktidarı 1956 yılında Nurcuların ilham kaynağı olan Risale-i Nur’un Latin harfleriyle yayınlanmasına izin vermişti. Risale-i Nur’un yayınlanması için yayın yasağının kaldırılmasında Nurculuk hareketinde önemli bir yer tutan DP Isparta Milletvekili Tahsin Tola aktif rol oynamıştır. Risalelerin yasal olarak tüm Türkiye’ye dağıtılması DP döneminde olmuştur²⁹⁸.

Said-i Nursi, DP yöneticilerine yazdığı mektubunda risaleleri hakkında şunları söylemiştir²⁹⁹:

“Kuranın Kanuni Esası ile bütün Anadolu ve Vilayet-i Şarkîye’de asayişî temin eden Risale-i Nur’un beş yüz bin nüshası komünistliği susturduğu gibi asayişî temin ettiğine bir delildir”.

Said-i Nursi’nin Ankara’da DP milletvekilleri ile görüşmesi, ilerlemiş yaşına rağmen uzun seyahatlere çıkması ve taraftarlarına *“DP’ye oy verilmesi”* hususunda talimat vermesi üzerine CHP Genel Başkanı, *“DP iktidarı Said-i Kürdi’yi seçimlerde kullanmak istiyor”* demiştir. Bunun üzerine Hükümet Said-i Nursi’yi Emirdağ’da

²⁹⁴ N. Çağatay, **Türkiye’de Gerici...** s.47. H. B. Kaçmazoğlu, **Demokrat Parti...**, s.75.

²⁹⁵ H. B. Kaçmazoğlu, **Demokrat Parti...**, s.99.

²⁹⁶ **Milliyet**, 25 Aralık 1959.

²⁹⁷ **Milliyet**, 25 Aralık 1959.

²⁹⁸ Ş. Sitebölükbaşı, **Türkiye’de İslam’ın...**, s.36,115,124.

²⁹⁹ **Milliyet**, 25 Aralık 1959.

ikamete mecbur tutmuştur.³⁰⁰ Said-i Nursi, 23 Mart 1960'da Şanlıurfa'da vefat etmiştir³⁰¹. Nurcular genel olarak siyasetten uzak durmalarına rağmen CHP döneminde sürekli baskıya maruz kalmaları onların CHP'ye düşmanlık, DP'ye sempati beslemelerine sebep olmuştur³⁰².

c) Süleymancılık

Süleymancılığa adını veren Süleyman Hilmi Tunahan 1888'de Silistre'de doğmuştur. Babası Osman Efendi, hafız ve müderristi. İlköğreniminden sonra İstanbul'a gelmiş, Fatih dersiamlarından Ahmet Hilmi Efendi'den ders almıştır. Burada ciddi bir öğrenim yapmış, çağının yüksekokullarında okumuş din ve hukuk branşlarında diploma almış, bu öğreniminden sonra vaiz olmuştur³⁰³. Hilmi Tunahan'ın hakkında İlk kez 1939'da laiklik aleyhine propaganda yapmaktan soruşturma açılrsa da mahkemede beraat etmiştir. Tarikatçılık konusunda yaptığı konuşmalar sebebiyle vaizlik ruhsatı iptal edilmiş ancak DP Hükümeti zamanında vaizlik ruhsatı geri verilmiştir. Süleyman Efendi ya da muhaliflerinin taktığı adla Süleymancılar, Kuran kurslarıyla yakından ilgilenmişler, Kuran kursları açıp, geleceğin Kuran kursu öğretmenlerini yetiştirerek, onlardan gittikleri yerlerde bu tür kurslar açmalarını istemişlerdir. Bunlar, açılan İmam-Hatip okullarını kendilerine rakip olarak görmekte, bunları laik eğitimin bir kurumu olarak itham etmekteydiler³⁰⁴. Süleymancılar siyasette önce Millet Partisi'ni, sonra Kuran kurslarının çoğalmasına hoşgörü gösteren DP'yi desteklemişlerdir³⁰⁵.

1957 yılında Bursa'da Ulu Cami'nde Akif Efendi ismindeki bir şahıs müritlerini toplayarak, Süleyman Efendi'nin mehdi olduğunu ilan etmiştir. Gösteriler kansız bir şekilde bastırılmış, bu olayla ilgili olduğu gerekçesiyle Süleyman Efendi gözaltına alınmış ve üç ay hapiste kaldıktan sonra ilk mahkemede serbest kalmıştır³⁰⁶. Bursa'da meydana gelen irtica olayı, 1957 yılında Bursa Ulu Camii'nde meydana gelen minareye yeşil bayrak çekme ve minbere kılıçla gelme hadiselerine ismi karıştığı için Süleyman Efendi tevkif edilmiş ve bir süre tutuklu kalmıştır. Bunun üzerine Bayar ile Menderes

³⁰⁰ **Milliyet**, 24 Mart 1960.

³⁰¹ **Akşam**, 24 Mart 1960. Said Nursi'nin biyografisi için bkz. Bediüzzaman Said-i Nursi, **Tarihçe-i Hayatı**, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 1990.

³⁰² Ş. Sitembölükbaşı, **Türkiye'de İslam'ın...** s.124.

³⁰³ Ahmet Turan, "**Süleymancılık**", **On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.9, Samsun,1997, s.35.

³⁰⁴ Ş. Sitembölükbaşı, **Türkiye'de İslam'ın...** s.126-127.

³⁰⁵ Ş. Sitembölükbaşı, **Türkiye'de İslam'ın...** s.128.

³⁰⁶ H.B.Kaçmazoğlu, **Demokrat Parti...** s.100;T.Z.Tunaya, **İslamcılık Akımı**, s. 231. Ş. Sitembölükbaşı, **Türkiye'de İslam'ın...** s.127.

arasında karşılıklı yazışmalar olmuştur. Bayar, Menderes'e bu olayın dinî ve siyasi bir karakter arz ettiğini, olayın meydana geliş şeklinin Menemen olayını, Ticanilerin Mecliste ezan okumalarını ve en son Malatya olayını çağrıştırdığını söylemiş ve sözlerine şu şekilde devam etmiştir³⁰⁷:

“Mürtecilerin teşkilatlı olarak bu tarzda devamlı kıyımları ve tecavüzleri kendileri için klasik bir kaide haline gelmiştir... Ve bu adamlar bir din kuklası halinde Türkiye aleyhinde siyasi emellere alet olması muhakkak addolunabilir. İşi bu yönden de tetkike mecburuz.”

DP, sol akımların hareket alanını daralttığı ölçüde, sağ akımların üzerindeki baskıları azaltmış ve kendilerini daha rahat ifade etme olanağını bulmalarını sağlamış, böylelikle bahsedilen dinsel canlanmanın beslenmesine yol açmıştır.

C- SOSYAL OLAYLAR

1- Öğrenci Olayları

DP döneminde üniversite öğrencileri arasında sağ ve sol odaklaşmalar, küçük örgütlenmeler ve bunlara bağlı olaylar olmuştur. İktidar, bu hareketleri yakından izlemiş, genel politikasına uygun gördüğü takdirde müsamaha göstermiş, desteklemiş, kendi politikasına uygun görmediği zamanda da bunlar hakkında sert tedbirler alarak benzer faaliyetleri engellemiştir³⁰⁸.

Öğrenci olayları olarak bahsedilen olaylar, 1950-1960 yılları arasında üniversite öğrencilerinin siyasi durumlar karşısındaki tutum ve davranışlarıdır. Bu dönemde üniversite öğrencileri Milli Türk Talebe Federasyonu ve Milli Türk Talebe Birliği olarak teşkilatlanmışlardır. Kore'de şehit olan askerler için yapılan anma toplantıları, 1951 yılında Kırşehir'de Atatürk büstünün kırılışını kınamak için yapılan mitingler, DP iktidarının ilk yıllarında öğrenci derneklerinin düzenlediği bazı olaylardır³⁰⁹.

Başbakan Adnan Menderes, İstanbul'da meydana gelen öğrenci hareketleri hakkında Anadolu Ajansı'nı'a 26 Mart 1951'de verdiği beyanatta şunları söylemiştir³¹⁰:

“Ancak talebe cemiyetleri, hiçbir surette siyasetle meşgul olamaz. Hiçbir kimse kanunda tarif olunan usullere uymada ve vaktinde mesul heyetini teşkil ederek Hükümete resmen müracaat etmeden bir miting tertibine kalkışamaz. Hele gece vakti gün battıktan

³⁰⁷ BCA, 30.1.0.0, 41.244.14.

³⁰⁸Bülent Daver, “Türk Üniversite Öğrencileri ve Siyaset”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, XIX/ 3, 1964, s.40.

³⁰⁹ B. Daver, “ Türk Üniversite...”, s.39-41.

³¹⁰ BCA, 30.10.0.0, 13.76.4.

sonra toplantılar kanunla kati surette men olunmuştur.... Sanki memlekette bir irtica tehlikesi varmış ve bu tehlikeyi kanun yollarıyla ve hükümet kuvvetleriyle önlemek mümkün değilmiş gibi hakikatle hiçbir alakası olamayan vahim ve faraziyelerle toplu halde harekete geçmek kanun, nizam ve intizam fikri ile telif olunamaz.... Demokrat Parti vicdan hürriyetine riayet edeceğine daha beş sene evvel programıyla Türk milletine vaat etmiştir. Ne sokak gürültüleri, ne politikacıların tahrikleri bizi programımızı tatbikten alıkoyamayacaktır”.

Bu dönemde üniversite öğrencilerinin çeşitli teşekküller kurarak siyasi hayata katıldıkları görülmektedir. 14 Kasım 1952’de Ankara Hukuk Fakültesi’nde başkanlığını Hüsamettin Cindoruk’un yaptığı “Ankara Hukuk Mensupları Fikir Kulübü” ve 3 Ocak 1956’da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde başkanlığını Ertuğrul Baydar’ın yaptığı “Siyasal Bilgiler Fakültesi Fikir Kulübü” kurulmuştur³¹¹.

DP, iktidarının ilk yıllarında askeri bürokratik kadroyu birtakım değişiklikler, zorunlu emeklilikler sayesinde kendi istediği şekle sokmuştu. Hükümet, Temmuz 1954’de memurlar hakkında genel bir azil yetkisi veren kanun ile birlikte üniversiteleri de bu kapsamda değerlendireceğinin işaretini vermişti³¹². 1956 yılında İstanbul Üniversitesi’nin açılış töreninde öğrencilere konuşma hakkı verilmemesi ve Turhan Feyzioğlu’nun bakanlık emrine alınması,³¹³ H. Nail Kubalı’nın düzenlediği toplantının polis tarafından engellenmesi gibi gelişmelerin, öğrenci eylemlerine yön verdiği görülmektedir³¹⁴.

Turhan Feyzioğlu’nun bakanlık emrine alınması üzerine öğrenciler derse girmeyerek olayları protesto etmişti. Üç yüz öğrenci emniyete götürülerek ifadeleri alınmış, üniversite hocalarından üç doçent ve iki asistan istifalarını vermişlerdi³¹⁵.

Üniversite çevreleri, dolayısıyla öğrencilerle DP iktidarının bir mücadele vermiş olması, Ankara Fikir Kulübü’nün 26 Ocak 1956’da düzenlediği “demokrasilerde parlamento hâkim-i mutlak değildir” konulu toplantı ile başlamıştı. DP icraatlarının eleştirilmesi Başbakan Menderes’i kızdırmış, Menderes’in “istersek canlarına ot tıkarız” sözü üniversite çevrelerinin tepkisine yol açmıştır³¹⁶. Menderes’in bu sözü söyleyip

³¹¹ BCA, 30.1.0.0, 100.615.4.

³¹² T. Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950’den...)**, s.63.

³¹³ Zafer Toprak, “Mülkiye’de İktidara Karşı Öğrenci Direnişi - Prof. Turhan Feyzioğlu’nun Bakanlık Emrine Alınışı, Aralık 1956”, **Toplumsal Tarih**, S. 235, Temmuz 2013, s. 50-57.

³¹⁴ C. Eroğul, **Demokrat Parti...**, s.189.

³¹⁵ A. Kabacalı, **Türkiye’de Gençlik Hareketleri**, s.116-117.

³¹⁶ A. Kabacalı, **Türkiye’de Gençlik Hareketleri**, s.116.

söylemediğine yönelik arşiv taramasında konuyla ilgili DP Meclis Grubu toplantısında şu açıklamanın yapıldığı tespit edilmiştir³¹⁷.

“Başbakan Adnan Menderes’in üniversite hocalarını kastederek “Bunların canına ot tıkayacağız” şeklinde bir ifade kullandığını yazmışlardır. Başvekile atfedilmek istenilen bu sözlerin tekzibine Anadolu Ajansı salahiyetlidir. Şurası muhakkaktır ki, grup toplantıları gizli olduğundan bu toplantılarda geçen müzakereler hakkında her türlü tahrifatın yapılabilmesi pek kolaydır.”

1956 yılı Ekim ayına ait istihbarat raporlarına bakıldığı zaman öğrencilerin görüşleri şu şekilde ifade edilmiştir³¹⁸:

İstanbul Teknik Üniversitesinin açılışında bir öğrencinin diğerine *“Bak azizim üniversite gençliği muhalefeti ne kadar tutuyor. Bu gidişle gençliğin sayesinde CHP tekrar iktidara gelecektir”*, yine öğrenciler arasında *“iktidar muhalefeti susturmak için her çareye başvurmaktadır. Siyasette şiddet iktidar için menfi netice verir”* dediklerinin rapor edilmiş olması olacak olayları önceden haber vermekteydi.

27 Mayıs’a giden olayları tetikleyen süreç öğrenci olayları ile başladığı gibi, öğrenci olaylarının başlamasının kıvılcımı ise Tahkikat Komisyonu’nu³¹⁹ kurulmasıydı. Tahkikat Komisyonu’nun kurulması, siyasi faaliyetlerin yasaklanması, meclis dışı muhalefetin harekete geçmesine sebep olmuştu. Bu muhalefetin merkezi de üniversite gençliği olarak belirtilmekteydi³²⁰. Bundan sonra İstanbul ve Ankara’da öğrenci gösterileri, Tahkikat Komisyonu kararları, profesörlerin önce teker teker, arkasından toptan protestoları ve Ankara ve İstanbul’da sıkıyönetim ilanı, DP Hükümeti için *“trajedinin başlangıcını”* oluşturmuştu³²¹.

a) İstanbul’da Öğrenci Olayları

Tahkikat Komisyonu’na yetki veren kanunun TBMM’de kabul edilmesinden bir gün sonra İstanbul’da binlerce öğrencinin katıldığı hükümeti protesto gösterileri yapılmaya başlanmıştı³²². 27 Nisan 1960’da öğrenciler İstanbul’daki yurtları dolaşarak üniversite içerisindeki Atatürk anıtı çevresinde toplanılacağını duyurmuşlardı.

³¹⁷ BCA, 30.1.0.0, 68.425.5.

³¹⁸ BCA, 30.1.0.0, 68.427.2.

³¹⁹ Tahkikat komisyonu; Demokrat Parti tarafından 18 Nisan 1960’ta kurulan 15 üyeli meclis komisyonu (Önder Gün, **27 Mayıs Askeri Müdahalesine Doğru DP- CHP Mücadelesinin Zirvesi: 18 Nisan 1960 Tahkikat Komisyonu’nun Kurulması ve Faaliyetleri**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.)

³²⁰ Ü. Özdağ, **Menderes Döneminde...**, s.153.

³²¹ S. Ağaoğlu, **Arkadaşım Menderes...**, s.154.

³²² A. Kabacalı, **Türkiye’de Gençlik...**, s.122-136.

Beyazıt'taki merkez binada binlerce öğrenci toplanmıştı³²³. Beyazıt'ta İstanbul Üniversitesi önünde toplanan öğrenciler daha sonra Atatürk heykeli etrafında buluştular. Öğrenciler, “*kahrolsun diktatörler, Menderes istifa*” diye bağırırmaktaydılar³²⁴.

İstanbul'daki olaylar, 28 Nisan günü saat 9.30'da başlamış ve yaklaşık 7 saat sürmüştür. Polis, göstericilerin önüne barikat kurmuşsa da öğrencileri durduramamıştı. Polisle öğrenciler arasında çatışma çıkmış, Turan Emeksiz isimli öğrenci ölmüştü. Ayrıca 16'sı polis 40 yaralı bulunmaktaydı. Olaylar büyüyünce İstanbul Valisi Ethem Yetkiner hükümete, “*derhal sıkıyönetim ilan edilmesi*” teklifinde bulunmuştu. Hükümet de bu teklife uyararak saat 15.00'den itibaren İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan etmişti. Sıkıyönetim ilanı, olayların 29 Nisan 1960 Cuma günü Ankara'ya sıçramasına engel olamamıştı³²⁵.

Öğrencilerin dağıtılması için takviye ordu birlikleri de çağrılmış, ancak askerlerin gelmesi ile “*Türk ordusu çok yaşa*” sloganları atılmaya başlanmıştı. Askerler ile gençler birer ikişer kucaklaşmaya başlamışlardı³²⁶. Ali Fuat Başgil, olaylar esnasında bulunduğu üniversitede, hareketi tedip ile görevli asker ile öğrencilerin ağlamaklı kucaklaşmaları üzerine hareketin orduya da sirayet ettiği kanaatine vardığını belirtmekteydi. Başgil, aynı zamanda Sıddık Sami Onar'ın yüzü gözü sargılar içinde öğrencilerin huzuruna çıkararak açık bir tahrikçilik yaptığını ileri sürmüştür³²⁷.

Öğrenci olayları 2 Mayıs'ta İstanbul'da yapılan NATO Bakanlar Konseyi'nin toplantısında da devam etti. Öğrenciler “*kahrolsun diktatörler!*” ve “*Menderes istifa*” sloganlarını atmaktaydılar. Göstericilerin hırçınlığı karşısında polis etkisiz kaldığı gibi, askerler de göstericileri desteklemekteydi. Üniversitenin tatil edilmesi, gece sokağa çıkma yasağı konulması gibi tedbirler olayları sakinleştirmeye yetmedi. Olaylarda iki öğrenci ölmüştü. Fısıltı gazetesi haberleri nedeniyle bu sayının altmışa yetmişe çıkması durumu daha da gerginleştirdi³²⁸. Meydana gelen olaylardan dolayı Menderes, toplantının açılış konuşmasını yapmaktan vazgeçmiş ve Ankara'da kalmıştı³²⁹.

³²³ T. Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den...)**, s.77; B. Daver, “*Türk Üniversite...*”, s.43.

³²⁴ C. Eroğul, **Demokrat Parti...**, s.238.

³²⁵ Ü. Özdağ, **Menderes Döneminde...**, s.154,155.

³²⁶ M. A. Birand; C. Dünder; B. Çaplı, **Demirkırat...**, s.116.

³²⁷ A. F. Başgil, **27 Mayıs İhtilali...**, s.128-129.

³²⁸ C. Eroğul, **Demokrat Parti...**, s.238; T. Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den...)** s.78,79.

³²⁹ Ü. Özdağ, **Menderes Döneminde...**, s.161.

19 Mayıs 1960'da Amerikan Büyükelçisi Warren,³³⁰ Menderes ile görüşmüştür. Büyükelçi görüşme sonunda Menderes'in İstanbul'da cereyan eden öğrenci olaylarıyla ilgili olarak şunları söylediğini rapor etmiştir³³¹:

“Şu anda vaziyet tamamıyla kontrol altındadır. Türk hükümeti ve ordusu, bu olaylardan maksimum seviyede uzak durma ve minimum seviyede zararlar kaçınmayı başarmıştır.” İstanbul'da sadece bir öğrenci ölmüştür. Otopsi sonucunda öğrencinin seken bir mermi yüzünden öldüğü anlaşılmıştır. (Menderes, tanka çıkmaya çalışırken düşerek tankın altında ezilen öğrencinin ölümünden bahsetmedi. F.W.)

Başbakan'a göre bu durum, İstanbul'da yapılan kontrollerle, gösterilerde az zararlar çıkmak alınabilecek en iyi sonuçtur. Menderes son zamandaki sıkıntıların en kötüsünün geçtiğini ve ülkeye huzurun yeniden döneceğini düşünmektedir³³².

Olayları polis halk ilişkisi bakımından değerlendiren Servet Armağan ise İstanbul Üniversitesi'ndeki olayları şöyle anlatmaktadır³³³:

“İstanbul Üniversitesinde olduğum için 27 Mayıs 1960'dan önce olayları yakinen gördüm. 1970'de, 1971 askeri muhtırasına esas olan olayları, ayrıca 1968 ve 1980 olaylarını yaşadım. Askeri darbelere sebep olduklarından, bunların tümü önemli olaylardır. Genelde İstanbul Üniversitesi bahçesinde cereyan eden bu olayların içinde aktif olarak değil, ama müşahit (gözlemci) olarak bulundum. Yakinen gördüğüm bu olaylar hakkında bazı müşahedelerim şunlardır: İlk müşahedem, kamu düzenini sağlamak amacıyla valiliğin veya ilgili amirlerin getirdiği bazı sınırlamalara karşı, göstericilerin polisle taşla-sopayla yumruk yumruğa çatışmalarıdır. Bu, normal vatandaşa yakışmayan bir harekettir”.

DP yönetimi İstanbul ve Ankara'da meydana gelen öğrenci olaylarının Halk Partisi Gençlik Kolları ve gizli komünist teşkilatları tarafından tertiplendiklerini, burada başarılı olamayınca da olayların diğer illere yayılmaya çalışıldığına dair DP İl idare heyetlerine tamim yayımlamıştır³³⁴.

³³⁰ ABD Dışişleri Bakanlığınca, Büyükelçi Warren, Türkiye'deki gelişmeleri bilinçli bir şekilde izlediği ve gelişmeler karşısında alınacak tavır konusunda tavsiyelerine güvenilebilecek bir kişi olarak görülmekteydi. (Faruk Çakır, “Amerikan Bakış Açısından Türkiye'de 1957-60 Dönemi Siyasal Gelişmeleri ve Türk Amerikan İlişkileri”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, LIX/1, 2004, s.70.)

³³¹ Ali Fuad Başgil, bir lise öğrencisinin kaza eseri tankın altında kaldığından bahsetmektedir. (A.F. Başgil, **27 Mayıs İhtilali...**, s.129.)

³³²Yusuf Gök, **Türk- Amerikan Diplomatik İlişkileri (1959-1961)**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 1998, s.87.

³³³ Servet Armağan, “Emniyet Kuvvetleri ve Kitlelerarası İletişim”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, I/ 2, Aralık -1997, s.29.

³³⁴ Şeref Bakışık, “Demokrasi, DP ve İnönü”, **Tarih ve Toplum**, IX/ 53, Mayıs-1988, s.18.

b) Ankara'da Öğrenci Olayları

29 Nisan'da İstanbul'da meydana gelen olayların benzeri Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Hukuk Fakültesi çevresinde toplanan öğrenciler tarafından başlatılmıştı. Böylece İstanbul'da meydana gelen öğrenci olaylarından bir gün sonra Ankara'da binlerce öğrencinin katıldığı hükümeti protesto gösterileri başlamıştı³³⁵.

27 Nisan 1960 günü Ankara'da sakin geçmişti. Ancak bir gün sonranın hazırlığı CHP Gençlik Kolları üyesi öğrenciler ve bazı öğretim üyeleri tarafından yapılmaktaydı. Ankara Üniversitesi'nde olayları başlatan öğrenciler hocalarının da kendilerine katılmalarını istemişlerdi. Profesör Bülent Nuri Esen, öğrencilere hitaben “*Örfi idare Anayasanın amir hükümlerindedir. Biliyorsunuz, dünden beri örfi idare ilan edilmiş ve Türk ordusu vaziyeti ele almıştır. Bu hareketiniz bir netice vermeyecektir. Dağılırsanız iyi olur*” demiş, neticede öğrenciler tarafından protesto edilmişti. Anayasa profesörünün öğütleri boşa gidince Vali'nin, “*Dağılın yoksa fena olur*” demesi öğrencileri daha da coşturmuş ve hep bir ağızdan “*Dağılmıyoruz*” diye bağırmağa başlamışlardı. Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten ve Sıkıyönetim Komutanı Namık Argüç'ün konuşma yapmaları da bir işe yaramadı. Bunun üzerine İstanbul'da yaşananlara benzer olaylar yaşandı. Öğrenciler bu defa üniversite içerisine sığınmışlardı. Üniversitede meydana gelen büyük çaplı olaylar askerinin ve polislin müdahalesiyle bastırılmış, polislin fakülteye girmesi ile olaylar sona erdirilmiştir³³⁶.

Menderes, 29 Nisan akşamı yaptığı radyo konuşmasında halkı sakin olmaya çağırılmış ve şunları söylemiştir³³⁷:

“...Bunlar nizam ve devlete karşı gelmenin ne demek olduğunu anlamakta gecikmeyeceklerdir. Bunlar zavallı başlarını nizamın sarsılmaz kayalarına vurarak kendilerine gelecekler ve korkarım ki, o zaman bu bedhahlar biraz geç kalmış olacaklardır.” “Derhal ifade edeyim ki, İstanbul ve Ankara 'da çıkarılmak istenen hadiseler, memleketin huzuruna ve asayişine ve selametine karşı girişilmiş suikastlardır. Genç mekteplilerimiz üzerinde, bir zamandan beri teşkilatlı ve hesaplı surette yapılmakta olan tahrikler, artık meşum neticelerini göstermektedir.”

İktidarın tutumu olaylar karşısında iyice sertleşmeye başlamıştı. Ali Fuad Başgil, hatıralarında, Bayar'ın “*tenkit zamanı çoktan geçmiştir. Şimdi tahrikçileri tenkil*

³³⁵ A. Kabacalı, *Türkiye'de Gençlik...* , s.136-150.

³³⁶ Ü. Özdağ, *Menderes Döneminde...* , s.158.

³³⁷ C. Eroğul, *Demokrat Parti...* , s.239 ; Ş. S. Aydemir, *İkinci Adam...* , s.409.

zamanıdır” dediğini yazmıştır³³⁸. İstanbul ve Ankara’daki olayların büyümesi üzerine 28 Nisan’dan itibaren İstanbul ve Ankara’da sıkıyönetim ilan edilmiştir. Gece sokağa çıkma yasağı ilan edildiği gibi her türlü umuma açık yerlerin kapalı tutulması istenilmiştir³³⁹. Ayrıca 6 Mayıs’ta gece sokağa çıkma yasağının saat 22: 00’den sabah 04: 00’e kadar indirilmesinin yanında cenaze arabaları dâhil iki taksi içerisinde ancak 10 kişi olabileceğinin hükme bağlanması da³⁴⁰ dikkat çekmektedir.

28-29 Nisan öğrenci olayları, 1960 darbesine giden sürecin en önemli gelişmelerinden biridir. Bu olaylar ordunun öğrencilerin yanında, iktidarın ise karşısında olduğunu net bir şekilde göstermiştir. İstanbul’da başlayıp Ankara ve diğer şehirlerde de zamanla yoğunlaşan öğrenci gösterilerine sonradan askerî öğrencilerin de dâhil olduğu ve gösterilerin ortaklaşa yapılmaya başlandığı görülmektedir. Gerek öğrenci olaylarının çıkışı ve gelişimi gerek darbeye giden süreçte CHP’nin de önemli sorumluluklarının olduğu iddia edilmektedir. Nitekim söz konusu öğrenci hareketleri, üniversiteler üzerinde ciddi bir hâkimiyet kurmuş olan CHP’nin gençlik teşkilatları tarafından açıkça destelenirken, yine CHP’li milletvekilleri de bizzat gösterilere katılarak olayların tırmanmasında önemli bir paya sahip olmuşlardır.

c) 555 - K Olayı

28-29 Nisan gösterilerinden sonra bu kez de DP yönetimi, 5 Mayıs 1960 günü saat 17.00’de, Ankara’da Kızılay Meydanı’nda bir gösteri düzenlemeye karar vermişti. Buna göre iktidar partisine mensup gençler, Kızılay Meydanı’nda, Meclis’ten çıkıp Çankaya’ya gidecek olan Celal Bayar ve Adnan Menderes’i alkışlayıp destekleyeceklerdi. Ama iktidara karşı olan gençler de plandan haberdar olmuşlar ve 555-K (5. ayın 5’inde saat 5’te Kızılay’da) parolasını geniş bir öğrenci kitlesine duyurmuşlardı. 5 Mayıs’ta iktidar karşıtı gençler, Kızılay’a akın ederken, iktidarı desteklemek amacıyla Kızılay’a gelen DP yanlısı gençler bölgede azınlıkta kalmıştı³⁴¹. 555-K şifresi, kulaktan kulağa büyük bir hızla yayılarak Kızılay’da büyük bir kalabalığın toplanmasına sebep olmuştu. Bayar ve Menderes, Kızılay’da göstericileri yatıştırmak için göstericilerin arasına girmiş, Menderes burada çok büyük protestolarla karşılaşmıştı. Başbakan Menderes, “*Menderes İstifa*” diye bağırarak göstericilere ne istediklerini sorduğunda, “*İstifanı istiyoruz*” cevabını

³³⁸ A. F. Başgil, *27 Mayıs İhtilali...*, s.138.

³³⁹ *Hürriyet*, 29 Nisan 1960.

³⁴⁰ *Tercüman*, 6 Mayıs 1960.

³⁴¹ N. Çağatay, *Türkiye’de Gerici...*, s.49.

almıştı. Hatta bazı göstericiler Menderes'i tartaklamışlar, Menderes, göstericilerin elinden bir gazetecinin arabasına bindirilerek kurtarılmıştı³⁴².

Olaylar üzerine Başbakanlık Binası'nda, Celal Bayar liderliğinde bir kriz toplantısı yapılmıştır. Bayar bu toplantıda İçişleri Bakanı Namık Gedik'e, megafonla dağılmalarını söyleyin, eğer karara uymazlarsa ateş edin demiştir³⁴³. Cumhurbaşkanı Celal Bayar bu kargaşa ortamında artık ipleri tamamen eline almış ve Adnan Menderes'i ikinci plana atmıştır³⁴⁴. Bu olaylardan iki gün önce 3 Mayıs 1960'ta izine çıkan Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel tarafından Milli Savunma Bakanı'na bir mektup yazılmıştı. Bu mektupla Cumhurbaşkanının istifası, hükümetin değişmesi, ülkenin bunalımdan kurtulması ve demokratik ortamın sağlanmasını isteyen öneriler sunulmuştu³⁴⁵.

Ankara'nın kargaşa dolu ortamından uzaklaşmak isteyen Adnan Menderes, 19 Mayıs 1960'ta, istifa etme düşüncesiyle İzmir gezisine çıkmıştır. Ancak İzmir'de iki yüz bin kişilik coşkulu halk kitlesi tarafından karşılanan Menderes, kalabalıktan etkilenip istifa etmekten vazgeçmiş, Ankara'da hissettiği darbe korkusundan bu gezi sırasında uzaklaşmıştır³⁴⁶. DP'nin, kendi sonunu hazırlayan bu olaylar silsilesini iyi okuyamadığı iddia edilmekte, bunun sebebi olarak Menderes'in İzmir gezisi esnasında iki yüz bin kişilik coşkulu kalabalığa aldanıp istifa etmekten vazgeçmiş olması üzerinde durulmaktadır. İzmir gezisi Menderes için bir bakıma moral gezisi olmuştur. İzmir de yaptığı konuşmada şunları söylemiştir³⁴⁷:

“Seçimler yapılmayacakmış gibi veya seçimler dürüst yapılmayacakmış gibi bir uydurulmuş yalan iddiayı, faraziyeyi ortaya atarak bunun üzerine bir isyan, bir kıyam, bir fitne ve fesat hareketi oturtmak, seçimden ümidi olmayan, hala demokrasinin ne olduğunu anlamayan bir avuç güürültücü ve çığırtnkan zümre ile seçimleri ve milli iradeyi yok etmeyi siyasetleri için tek yol sananların hüner ve eseridir.”

³⁴² T. Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den..., s.79.**

³⁴³ Ş. S. Aydemir, **Menderes'in Dramı...**, s. 324-325; Ü. Özdağ, **Menderes Döneminde...**, s.166.

³⁴⁴ M. A. Birand; C. Dünder; B. Çaplı, **Demirkırat...**, s.121.

³⁴⁵ Şevket Süreyya Aydemir'e göre bu mektup Başbakan Menderes tarafından okunmuştur. Menderes, Ethem Menderes'e bunun saklanılmasını söylemiş, mektup Celal Bayar'a verilmemiştir. Çünkü Menderes, Bayar'a, *“Ordu seni istemiyor, benim cumhurbaşkanı olmamı istiyorlar”* diyememiştir. (Ş. S. Aydemir, **İkinci Adam...**, s.428.)

³⁴⁶ M. A. Birand; C. Dünder; B. Çaplı, **Demirkırat...** s.122.

³⁴⁷ **Zafer**, 16 Mayıs 1960.

d) Harp Okulu Öğrencilerinin Yürüyüşü

Menderes'in İzmir gezisi sonrası 21 Mayıs'ta Ankara'da bu kez sayıları 600 ile 1000'i bulan Harp Okulu öğrencisi iktidarı protesto için bir gösteri yürüyüşü düzenlemiştir. Sıkıyönetim birliklerine bağlı bir subay, öğrencilere dağılın uyarısında bulunsa da grup dağılmamıştır. Yürüyenlerden ancak 300 kadarının öğrenci, diğerlerinin ise subay olduğu anlaşılmıştır³⁴⁸. Bu yürüyüşün gizlice okul komutanları tarafından hazırlanmış olabileceği düşünülmekteydi. Artık ok yaydan çıkmıştı. Gerginlik doruktaydı³⁴⁹. Harbiyelilerin Zafer Anıtı'na yürüyüp dağılmaları bir anlamda iktidara karşı bir meydan okuma olmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı Yaveri Mustafa Tayyar, Bayar'a, şunları ifade etmiştir³⁵⁰:

“Efendim, bu bir harekettir. Bizi deniyorlar. Deneniyoruz. Bunun arkası ihtilale doğru gider. Ordu sahnededir. İşte meydana çıktılar. Evvela bunları öne sürüyorlar. Arkadan da diğer büyükleri gelecek. Harp okulunu silahtan tecrit edip, dışarıya göndermekten başka çare yoktur. Hemen bunları Ankara'dan uzaklaştırmak lazım” diyerek tavsiyelerde bulunmuştur.

Ankara'da Harp Okulu öğrencilerinin yürümesi üzerine Başbakan Menderes, olayı taraflardan dinledikten sonra DP Milletvekili Rıfki Salim Burçak'a şunları dile getirmiştir³⁵¹:

“Talebelerin masumane bir yürüyüş yaptıklarının anlaşılmış olduğunu söyledi ve ağır bir hareket yapmak olmaz; kumandalar araştırsınlar, bu çocukça harekete kim teşebbüs etmiş ise gereken cevabı verirler”

Rıfki Salim Burçak ise 22 Mayıs gösterilerine Harp Okulu öğrenci ve subaylarının katılmasının ciddi bir olay olduğunu, gerilen siyasi havanın yumuşatılması için partinin izlediği genel politikada değişiklikler yapılması gerektiğini ifade etmiştir³⁵².

Rıfki Salim Burçak'ın anlatımına göre Menderes, olayların olduğu gün Ankara'da sokağa çıkma yasağı ilan edip, hemen sonra Harp Okulu öğrencilerini kampa göndermeyi teklif etmişti. Olayların sakinleştirilmesi için Konya'dan 300 kişilik bir birlik hareket ettirilmişti. İzmit ve Adapazarı'ndan tümen seviyesinde askerî birliklerin Ankara'ya getirilmesi düşünülmekteydi. Ayrıca Harp Okulu öğrencilerinin yaz tatili 30 Haziran'dan

³⁴⁸ T. Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den..., s.79. Ü. Özdağ, Menderes Döneminde..., s.177.**

³⁴⁹ A. F. Başgil, **27 Mayıs İhtilali..., s.149.**

³⁵⁰ M. A. Birand; C. Dünder; B. Çaplı, **Demirkırat..., s.123.**

³⁵¹ S.R. Burçak, **On Yılı..., s.697-698.**

³⁵² S.R. Burçak, **On Yılı..., s.697-698.**

1 Haziran'a alınarak gerginliğin azaltılması planlanmıştır. Milli Savunma Bakanı Ankara'ya asker getirilmesiyle ilgili Ankara Garnizon Komutanı Selahattin Kaptan Paşa'ya fikrini sormuş o da şu şekilde cevap vermiştir³⁵³:

“Eğer Erdelhun Paşa böyle bir şey yaparsa işte o zaman ihtilal çıkarırız. Böyle bir hareket orduda ikilik yaratır”

Milli Savunma Bakanı, Menderes'i arayarak Erdelhun Paşa'nın bu girişiminin ihtilale neden olabileceğini, bunun durdurulması gerektiğini söylemiştir. Menderes de Erdelhun Paşa'yı arayarak birliklerin Ankara'ya gelmesini durdurmuştur. Böylece olabilecek darbeyi engelleyecek birliklerin Ankara'ya gelmesi Menderes tarafından engellenmişti. Ancak bu açıklama darbecileri daha önce almış oldukları yönetime el koyma kararından vazgeçirmemişti³⁵⁴.

2- İşçi Olayları ve Sendikalaşma

Demokrat Parti iktidarı döneminde iktidarın sendikalarla ilişkileri bakımından bir diğer önemli konu da yasaklanan işçi mitingleri sorunudur. Tekstil ve Örme Sanayi İşçileri Sendikası tarafından iş ihtilaflarını uzlaştırma ve tahkim tüzüğü'nün günün ihtiyaçlarına cevap veremediği, özellikle il ve yüksek hakem kurullarının oluşturulma şeklinin tarafsızlığını ihlal edecek içerikte olduğu ve haksız yere işten çıkarılmaların yaşandığı gerekçeleriyle 20 Nisan 1952 tarihinde Taksim'de düzenlenecek miting İstanbul Valiliği tarafından yasaklanmıştır. Bu nedenle sendika yönetimi bu tüzüğün tadili için hükümete başvurmuştur³⁵⁵. Mitinge izin verilmemesi nedeniyle işçi Sendikaları Birliği 19 Nisan 1952 tarihinde olağanüstü bir toplantı düzenlemiş ve konuşma yapan bazı işçiler siyasi partilere tanınan miting hakkının kendilerine tanınmamasını eleştirmişler, sendikaları kapatıp anahtarlarını İstanbul Valiliğine teslim etmeyi teklif etmişlerdir³⁵⁶.

İzin verilmeyen miting ile ilgili tepkiler devam ederken olay TBMM'ye yansımıştır. CHP Milletvekili Halil Sezai Erkut, 30 Nisan 1952 tarihinde TBMM Başkanlığı'na sözlü soru önergesi vererek mitinge izin verilmemesinin Anayasa ilkelerine ve İhtimaat-ı Umumiye Kanun'u hükümlerine uygun olup olmadığını sormuştur³⁵⁷.

³⁵³ R. S. Burçak, **On Yılım...** , s.69.

³⁵⁴ Ü. Özdağ, **Menderes Döneminde...** , s.180.

³⁵⁵ **Gece Postası**, 19 Nisan 1952.

³⁵⁶ **Gece Postası**, 20 Nisan 1952.

³⁵⁷ **Gece Postası**, 1 Mayıs, 1952.

7 Mayıs 1952 tarihinde Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu TBMM’de bu soru önergesine cevap vermiştir. Ağaoğlu, konuşmasında Sosyalist Parti’nin işçileri tahrik ettiğini iddia etmiştir. Millet Partisi Milletvekili Osman Bölükbaşı’nın işçileri polise karşı gelmeye teşvik ettiğini ve CHP Zonguldak eski Milletvekili Rebiî Barkın’ın ise yeni iş ihtilafları için tahrikler yaptığını ileri sürmüş, bu nedenle hükümetin iç huzuru bozan sınıf mücadelelerine izin vermeyeceğini vurgulamıştır. Ağaoğlu, bu konuda kanunlar yeterli olmaz ise yeni kanunlar çıkaracaklarını ifade etmiş, işçinin politika ile uğraşamayacağını ve kanunların grevi yasakladığını dile getirmiş, 31 Mart’ın tekrar ortaya çıkmasına izin vermeyeceklerini açıklamıştır. Önerge sahibi Erkut ise grevin yasak olduğunu, işçilerin siyasetle uğraşamayacağını fakat TC Anayasası ilkeleri çerçevesinde haklarını arayabileceklerini vurgulamıştır³⁵⁸.

Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu’nun bu iddialarına cevaplar verilmiştir. Kudret Gazetesi’ne açıklamada bulunan Osman Bölükbaşı, “*Bayar da, Menderes de, Ağaoğlu da emin olsunlar ki, biz vatandaşı asla düşürmeyeceğiz.*” demiştir. Rebiî Barkın, Ağaoğlu’nun kendisi hakkındaki isnadını ispat etmesinin ahlak ve namus gereği olduğunu belirtmiştir. Türkiye Sosyalist Partisi Genel Sekreteri Esat Adil Müstecabi de partilerinin yöntem, program ve hareket bakımından İsveç, İngiltere, Belçika, Fransa gibi ülkelerde iktidar olmuş sosyalist partilerin benzeri olduğunu ve delillerden yoksun iddialarla başkalarına suç isnat etmenin Türk Ceza Kanunu’na göre suç olduğunu söylemiştir. Demokrat İşçi Partisi Başkanı Orhan Arsal da gönderdiği mektupta partilerinin şiddet kullanarak hak arama yoluna karşı olduğunu ifade etmiştir. Çalışma eski Bakanı Reşat Şemsettin Sirer de yaptığı açıklamada iktidarın işçilerin kimsenin tahriki ile hareket etmeyeceğinden emin olması gerektiğini, işçilerin milletin feyizli, şuurlu evlatları olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca İstanbul Sendikalar Birliği Başkan Vekili Şeref Hivel ve Genel Sekreter Yusuf Öner görevlerinden istifa etmişlerdir³⁵⁹.

Ağaoğlu’nun açıklamalarına tepkiler sürmüştür. 14 Mayıs 1952 tarihinde Tekstil ve Örme Sanayi İşçileri Sendikası bir toplantı yapmış ve toplantıda sendikanın düzenlemek istediği mitingin ne komünist ne de diğer muhalif partilerin teşviki ile yapılmak istendiği açıklanmıştır³⁶⁰.

³⁵⁸ **Vatan**, 8 Mayıs 1953.

³⁵⁹ **Vatan**, 9 Mayıs 1952; **Gece Postası**, 9 Mayıs 1952.

³⁶⁰ **Gece Postası**, 15 Mayıs 1952.

Yasaklanan ilk mitinge ve Ağaoğlu'nun bu konuda yaptığı açıklamaya bu yönde tepkiler gelirken bu dönemde başka bir işçi mitingi de yasaklanmıştır. İstanbul İşçi Sendikaları Birliği, Zeytinburnu Çimento Fabrikası'nda çalışan elli üç sendikalı işçinin mazeret gösterilmeden işten atılmasını ve kanuni tazminatlarının ödenmemesini protesto etmek amacıyla 15 Mart 1953 tarihinde Taksim Cumhuriyet Meydanı'nda yapmak istediği miting, İstanbul Valiliği'nce engellenmiştir. Gruplar halinde meydana gelen işçiler, emniyet kuvvetleri tarafından dağıtılmışlardır³⁶¹. Mitingin tertip komitesinde bulunan Sendikalar Birliği İdari Heyeti'nden Ahmet Muşlu yaptığı açıklamada sendika idare heyetlerinde olan işçileri mazeretsiz işten atan işverenleri protesto etmek amacıyla miting yapmak için 12 Şubat 1953 tarihinde İstanbul Valiliği'ne başvurduklarını ifade etmiştir. Muşlu, İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın önce uzlaştırmak için Zeytinburnu Çimento Fabrikası sahibi Hasan Tahsin Aker'i toplantıya davet ettiğini fakat bu kişinin toplantıya vekilini gönderdiğini dile getirmiş, üç defa toplantı yapılmasına rağmen sonuç alınmadığını ifade etmiştir. Ahmet Muşlu, son toplantıda İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın, gazetelerdeki yayınları kastederek “*Ben size baskı yapıyormuşum öyle mi?*” diye sorduğunu ve kendilerinin de miting izin kâğıdını istediklerini açıklamış, Gökay'ın, “*İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne gidin izin belgesini alın*” dediğini ifade etmiştir. Muşlu, 13 Mart 1953 tarihinde gerçekleşen bu konuşmayı İstanbul Milletvekili İhsan Altınel'in katılımıyla zabıta tespit ettiklerini belirtmiştir. Fakat 14 Mart 1953 tarihinde İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne gittiklerinde Birinci Şube Müdür Yardımcısı Ahmet Topaloğlu'nun mitinge izin verilmeyeceğini ve İçişleri Bakanlığı'nın mitingi yasakladığını dile getirdiğini ileri sürmüştür. Muşlu, yazılı belgenin kendilerine gösterilmemesi ve Gökay'ın “izin belgesini alın” dediği için yasak olmadığı düşünülen mitingi tertip etmek istediklerini açıklamış, fakat engellendiklerini iddia etmiştir. Bu iddialarla ilgili olarak İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay 13 Mart 1953 tarihinde yapılan görüşmede sendika temsilcilerine müspet veya menfi bir şey söylemediklerini ifade etmiştir. Durumu görüşmek gerektiğini bildirdiklerini ileri sürmüştür. Gökay, gerekirse 14 Mart 1953 tarihinde görüşür İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nden neticeyi alırsınız dediklerini iddia etmiştir. Fakat bu konuşmalardan sonra işçilerin yayınladıkları beyannamenin ellerine geçtiğini ve durumun yeniden incelendiği, beyannamenin içeriğinin ülkenin yüksek menfaatlerine aykırı olduğu gerekçesiyle mitinge izin verilmediğini dile getirmiştir³⁶².

³⁶¹ **Hürriyet**, 16 Mart 1953. ; **Akşam**, 16 Mart 1953.

³⁶² **Vatan**, 17 Mart 1953; **Gece Postası**, 17 Mart 1953.

Bu açıklamaya ve mitingin yasaklanmasına tepkiler sürmüştür. 22 Mart 1953 tarihinde İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nde bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda izin verilmeyen miting hakkında durumu Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a arz etmek için bir heyet seçilmesine karar verilmiştir. Ayrıca, Gökay aleyhine maddi ve manevi tazminat davası açılması, işçi milletvekillerinin önerileri ile olayın TBMM'ye aksettirilmesi kararları alınmıştır³⁶³. Grev hakkının olmadığı bir ülkede işçi mitinglerine izin verilmemesi, işçilerin haklarını arama ve taleplerini dile getirme isteğini ortadan kaldıran ve demokratik olmayan bir tutum olmuştur. Bu durum Demokrat Parti iktidarının vaatleri ve programı ile çelişmiştir.

D- ASAYİŞ İLE İLGİLİ OLAYLAR

1- Asayiş Olayları

1945 sonrasında Marshall Yardımı ile ülke içine giren döviz miktarında artış, yenedünya sisteminin Türkiye'ye biçtiği rolün etkisiyle değişen ulaşım politikası neticesinde gelişen karayolu ağının ulusal pazar ağını yaygınlaştırması ile birleştiğinde, tarımda daha önceki bölümlerde bahsedildiği türde bir yapısal dönüşümü ortaya çıkartmış, bu durum da tarımsal mekanizasyon sonucu belirgin hale gelen gizli işsiz kitlelerin kentlere doğru göç etmesi ve gecekondulaşmanın artmasına sebep olmuştur³⁶⁴. Gecekondulaşma, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Üçüncü Dünya Ülkeleri olarak adlandırılan az gelişmiş ülkelerde görülen hızlı nüfus artışı ile birlikte, kentleşme sonucunda ortaya çıkan bir olgudur. Gecekondulaşmayla birlikte genellikle başkasına ait yerde, imar yasasına uygun olmayan, plansız, sağlıksız, gelişi güzel yapılar inşa edilmiştir³⁶⁵.

1950 yılında Türkiye'nin nüfusu 20.947.000 iken, bu sayı 1955 yılında 24.065.000'e, 1960 yılında ise 27.755.000'e ulaşmıştır. 1950 rakamlarına göre toplam nüfusun %18,5'i, 1955 yılında % 22,1'i ve 1960 yılında da % 25,9'u şehirlerde oturuyordu³⁶⁶. 1950'lerden başlayarak nüfusun hızla artması karşısında, kent planlamasının yetersiz kalması ve 50'li yıllarda hazırlanmış olan planın

³⁶³ **Vatan**, 23 Mart 1953; **Gece Postası**, 23 Mart 1953.

³⁶⁴ F. Ahmad, **Modern Türkiye'nin...**, s.141; Sami Öngör, "1950-1960 Arası Türkiye'de İç Göçler", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 17 / III, 1962, s.319-327.

³⁶⁵ Hülya Gölgesiz Gedikler, **1950-1960 Yılları Arasında İzmir'de Gündelik Yaşam**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2006, s.59.

³⁶⁶ Ş. Sitembölükbaşı, **Türkiye'de İslâm'ın Yeniden...**, s.21.

uygulanmasındaki aksaklıklar kentin iç kesimlerinde ve yakın çevresinde gecekonduların yayılmasında gelişen yapılaşmanın artmasına sebep olmuştur³⁶⁷.

Türkiye’de gecekondulaşmayı önlemek amacıyla 1948 yılından itibaren bazı yasal düzenlemelere gidilmiş; çıkarılan yasalarla genellikle gecekonduların yapımını önleme, gecekonduların iyileştirme ya da ortadan kaldırma amaçlanmışsa da, gecekonduların yayılması yasal düzenlemelerle çözümlenememiştir. 1948 yılında büyük kentlerdeki gecekonduların sayısı 25-30 bin dolaylarında iken, bu sayı 1953’de 80 bine ulaşmış, bu arada çıkarılan bazı gecekondular yasalarına karşın bu sayı 1960 yılında 240 bine yükselmiştir. 1960 yılında büyük kentlerdeki gecekondular nüfusunun toplam kent nüfusu içinde yüksek bir oran oluşturduğu görülmektedir. Bu oran Ankara’da % 60’a, İstanbul, Adana ve Erzincan gibi illerde % 50’ye yaklaşmıştır. İzmir merkez ilçesindeki gecekondular sayısı 1960 yılında 18.025 olarak gösterilmiştir³⁶⁸.

İzmir’in 1950’li yıllarda göç almaya başlaması, bazı semtlerinde suç gruplarının oluşmasını besleyen bir etken olmuştur. Örneğin, 1954 yılında gerçekleşen ilginç bir hırsızlık olayı kentin yerel basınının bir süre gündeminde kalmıştır. İzmir Fuar sezonundan sonra sıkça telgraf hatlarında bozulma yaşanmaya başlamış, hatta bu dönem telgraflar uçakla gönderilmiştir. Bir süre bunun nedeni anlaşılmasa da sonradan bu durumun çocuklardan oluşan beş kişilik bir şebekenin, telgraf tellerini kesip, telleri çalmalarından kaynaklandığı anlaşılmıştır. Kentin Kuruçay Mahallesi’nde yaşayan 13-16 yaşlarındaki beş çocuk çaldıkları telgraf tellerini kilosunu 150 kuruştan hurda olarak satarlarken, bunlar emniyet güçlerinin izlemesi sonucu tutuklanmışlardır³⁶⁹. Hırsızlık çetelerinin yanı sıra, organize olarak dolandırıcılık yapan grupların varlığına da rastlanmaktadır. İnsanların evlerini gezerek, uydurma bir dernek ismiyle yardım toplamaya çalışan insanların varlığına değinilmektedir³⁷⁰.

1950 Mayıs’ında iktidara geçen DP Hükümeti’nin 1950 yılı Mayıs ayına ait asayiş raporu incelendiğinde; raporda bu ayda meydana gelen olayların bir önceki ay ve 1949 yılı Mayıs ayıyla karşılaştırıldığı ve olayların meydana geldiği illerin, olayların sebeplerinin, meydana geliş tarzlarının ve olayların meydana geldiği illerin haritalı olarak gösterildiği tespit edilmiştir. Asayişe müessir olarak değerlendirilen olayların; gasp ve soygun, suçlu ve kaçakçılarla mücadele, cezaevlerinden firar, kasten yangın, hayvan

³⁶⁷ H. G. Gedikler, **1950-1960 Yılları Arasında İzmir’de...**, s.61.

³⁶⁸ H. G. Gedikler, **1950-1960 Yılları Arasında İzmir’de...**, s.59.

³⁶⁹ H. G. Gedikler, **1950-1960 Yılları Arasında İzmir’de...**, s.164.

³⁷⁰ H. G. Gedikler, **1950-1960 Yılları Arasında İzmir’de...**, s.165.

hırsızlığı olarak kaydedildiği görülmektedir³⁷¹. 1950’li yıllarda yoğun olarak görülen ve dönemin basınına yansıyan asayiş sorunları; kız kaçırma, tecavüz, dolandırıcılık, hırsızlık, çoğalan dilencilerin çevreye rahatsızlık vermesi, kadınların ve kızların sokakta rahatsız edilmesi gibi olaylardır. Bunun yanı sıra kaçakçılık, fuhuş, uyuşturucu kullanımı ve satıcılığı gibi bir takım organize suçların da işlendiği ifade edilmektedir³⁷². 1949 yılı mayıs ayı ile kıyaslandığında bu olayların % 34 oranında düştüğü bildirilmiştir³⁷³.

1950’li yıllarda en çok gündemde olan konulardan biri de yollarda kızların ve kadınların bazı erkekler tarafından sözle ya da davranışlarla rahatsız edilmesidir. Mesela bir bayan okuyucu tarafından İzmir’in yerel basınına gönderilen bir mektupta, fuarda (İzmir) bazı erkeklerin laf attığından, otobüslerde ve kalabalık yerlerde kadınlara yönelik sarkıntılık olaylarının yaşandığından söz edilmekte, özellikle kız öğrencilerin toplu ulaşım araçlarında epeyce güçlük yaşadığını ve bu nedenle belediyenin kız okullarına ayrı bir taşıt ayırmasının iyi olacağı ifade edilmektedir³⁷⁴. İzmir kentinde dilencilerin çoğalması da kent insanları için ayrı bir sıkıntı yaratmaktadır. Gerçek anlamda paraya gereksinimi olmayan insanların, toplumun duygusal zaaflarından yararlanarak örgütlü bir biçimde dilencilik yapmaları, bu dilencilerin her yerde insanların karşısına çıkması ve özellikle kentteki yabancı ziyaretçiler için kötü bir görüntü oluşturmaları bu dönemde yakınılan bir konudur³⁷⁵.

Asayiş sorunlarıyla karşılaşılan bir başka il olan Adana’da kahvehaneler erkeklerin sosyalleşme mekânı olmanın ötesinde, boş zamanların geçirildiği, kumar oynanan ve gayri meşru işlerin çevrildiği yerler haline gelmiştir. Dönemin yerel basınında kahvehaneler bu yönleriyle bir bakıma modern hayata ayak direyen, tembellenin ve suçun özendirildiği köhnemiş yerler olarak şu şekilde adlandırılmaktadır³⁷⁶:

“Kahvehane adı altında iş gücünü öldüren, birer uyuşturma merkezleri haline gelmiş olan yerlerimiz gün geçtikçe artmakta, genişlemekte ve tembelleri sığamaz hale gelmektedir.”

Bu dönemde kahveler bir kumarhane işlevi gördüğü için sürekli kahvehanelere baskınlar düzenlenmiş, yakalananlar adliyeye götürülmüştür³⁷⁷. Şehirdeki birçok asayiş

³⁷¹ BCA, 30.1.0.0, 66.413.9.

³⁷² H. G. Gedikler, **1950-1960 Yılları Arasında İzmir’de...**, s.162.

³⁷³ BCA, 30.1.0.0, 66.413.9.

³⁷⁴ H. G. Gedikler, **1950-1960 Yılları Arasında İzmir’de...**, s.165.

³⁷⁵ H. G. Gedikler, **1950-1960 Yılları Arasında İzmir’de...**, s.167,168.

³⁷⁶ Gülten Madendağ, Tuncay Bilecen, *“Adana’da Demokrat Parti Dönemi’nde Gündelik Hayatın Yerel Basına Yansımaları”* **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, III/2, 2016, s.91.

³⁷⁷ **Demokrat**, 24 Eylül 1954.

sorununun kumardan kaynaklandığı düşünölmüştür ki, durum Demokrat gazetesinde Şu cümle ile ifadesini bulmuştur³⁷⁸:

“İnsanlığı günbegün ahlaksızlığa, sefalete sürüklemek suretiyle cemiyet hayatımızdaki sahasını genişleten kumar, ne yazık ki, memleketimizde de at oynatmakta ve birçok faciaların da zuhur etmesine sebep dahi olmaktadır”

Bir boş zaman ve eğlence aracı olarak kumar yalnızca kahvelerde değil, sokak aralarında hatta okul önlerinde dahi oynatılmıştır. Demokrat gazetesi bu duruma dikkat çekerek okuyucularını, şeker, portakal vs. satar gibi görünen bazı kişilerin çocukları toplayıp “*nasip kısmet*” adı altında bir nevi kumar oynattıkları konusunda uyarmıştır³⁷⁹.

Bu dönemde cinayetlerden kahvehanelerde oynatılan kumara, bar kavgalarından fuhuşa, kaçakçılıktan, karaborsaya, gürültü meselesine kadar şehirdeki asayiş meseleleri yerel basında en çok yer bulan konular arasındadır. Yerel basında bu durum Şu şekilde ifade edilmektedir³⁸⁰:

“Halkın barlarda ve kahvelerde zaman geçirip tembelleşmesi ve parasını boş yere zayi etmesinin sebebi olarak şehirde yapılacak başka bir etkinlik bulunmamasıydı.”

Türk Sözü gazetesinde 10 Eylül 1957’de çıkan bir yazıda bu durumun nedeni Halkevlerinin kapatılması olarak belirtilir. Demokrat Parti iktidara gelir gelmez Halkevlerini kapatarak kurumun tüm mal varlığını hazineye devretmiştir. Türk Sözü bu durumu Şu şekilde belirtmektedir³⁸¹:

“Sanki kapatılmazlarsa Demokrasinin bel kemiği kırılacakmış gibi, ne kadar tez davranmak mümkünse o kadar tez davranıp Halkevlerini kapattılar .. Yedi, Sekiz yıldır gençlik, halk, köylü bir başıboşluk içinde (..) İlk, orta, lise öğretimini bitiren gençler nerelerde toplanıyorlar, nerelerden neler öğreniyorlar acaba farkında mıyız?”

1954 Mayıs ayına göre, 1955 yılı Mayıs ayında asayiş bozucu olay sayısında azalma olduğu görölmektedir³⁸².1950 nüfus sayımına göre 12-18 yaş grubu nüfusu 3.464.400 idi. 1950 yılında 12-18 yaş grubu insanların 1562’i hakkında bir suçtan dolayı işlem yapılmıştı. 1951 yılı rakamlarına bakıldığında bu sayının 18.942’e çıktığı fark ediliyordu. Çocuklar tarafından işlenen suçlar ise, adam öldürme, yaralama gibi şiddet

³⁷⁸ **Demokrat**, 18 Ocak 1955.

³⁷⁹ **Demokrat**, 27 Ocak 1956.

³⁸⁰ **Yeni Adana**, 01 Şubat 1957. **Demokrat**, 29 Ocak 1954. **Yeni Adana**, 31 Ocak 1958. **Yeni Adana**, 21 Ağustos 1957.

³⁸¹ **Türk Sözü**, 05 Aralık 1959.

³⁸² **BCA**,30.1.0.0, 67.424.5.

suçlarını, az bir miktarda da kız kaçırmaya, ırza geçme, ırza tasaddi (el atma) gibi cinsel suçları kapsamaktaydı³⁸³.

DP, iktidarının ilk yıllarında emniyet işlerine önem verdi. 1950’de 158 ilçede emniyet teşkilatı mevcut iken bu sayı 1953 yılında 173’e çıkmıştır. Karakol sayısı 1950’de 560 iken 1953 yılında bu sayı 653’tür. Gasp ve soygunculuk olaylarına bakıldığında, 1950’de 198 olan olay sayısının 1953 yılında 10’a düştüğü, hayvan hırsızlığının ise 690’dan 65’e indiği görülmektedir³⁸⁴. 1952 yılında Milliyet gazetesinde yazılmış bir yazıda Emniyet Teşkilatı’nın günümüzde de devam eden sorunlara yönelik çözüm arayışı şu şekilde kaydedilmiştir³⁸⁵:

“Vatandaşın kendisini emniyette hissedebilmesi için lüzumlu iki şarttan biri ihtiyaç anında en kısa zamanda polise haber verebilmesi; ikincisi polisin süratle vaka mahalline yetişebilmesidir.”

Aynı yazıda küçük karakolların kalkması ile memur tasarrufunun olacağı, merkezden uzak kalan memurların disiplinsizliklerinin önleneceği, personel tasarrufunun sağlanacağı şu şekilde ifade edilmiştir³⁸⁶:

“Bundan 4-5 sene evvel askerlik şubesinde gelen bir tebligatı imzalamak için bir polis memuru üç kez evime gelmişti, şubeye gittim üç tane resim istiyorlarmış, bu tebligat bana posta ile yapılsaydı, polis füzuli işgal edilmeyecekti.”

1950-1954 yıllarına ait suç istatistikleri yakalanan eroin, esrar ve afyon miktarının 1953, 1954 yıllarında bir artış gösterdiği kaydedilmektedir³⁸⁷.

Şöyle ki:

Suç İstatistiği	1950	1951	1952	1953	1954
Eroin Esrar Afyon	26 kg	38 kg	176 kg	335 kg	350 kg

Madde bağımlılığın tedavi olmak için 1950, 1954 yılları arasında hastanelerde kişi sayısında artış olduğu kaydedilmektedir³⁸⁸.

³⁸³ Feyyaz Gölcüklü; *“Türkiye’de Çocuk Suçluluğu”*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, XI/3, 1956, s.162-163.

³⁸⁴ **Yeni İktidarın Çalışmaları, (22.5.1950-22.5.1953)**, Orhan Mete ve Ortakları Yayın ve Basın Kolektif Şirketi Matbaası, İstanbul, s.4.

³⁸⁵ **Milliyet**, 20 Eylül 1952.

³⁸⁶ **Milliyet**, 20 Eylül 1952.

³⁸⁷ **BCA**, 30.1.0.0, 116.734.1.

³⁸⁸ **BCA**, 30.1.0.0, 116.734.1.

Tedavi Olmak İçin	1950	1951	1952	1953	1954
Uyuşturucudan	34	27	579	521	89

1955, 1956 ve 1957 yılları Kasım aylarında meydana gelen kaçaklıkları gösterir istatistik cetveli incelendiği zaman 1955'te 268, 1956'da 167 ve 1957'de 197 olay meydana geldiği görülmektedir³⁸⁹. 1956, 1957 ve 1958 Ağustos aylarına bakıldığında ise sırasıyla 145, 216 ve 169 olay meydana gelmiştir³⁹⁰. Halk arasında bıraktığı tesir bakımından hırsızlık suçları önem arz etmektedir.

Kasım	1955	1956	1957
Kaçakçılık sayısı	268	167	197
Ağustos	1956	1957	1958
Kaçakçılık sayısı	145	216	169

Açılan davalar ise hırsızlık suçlarıyla ilgilidir³⁹¹:

1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957
24298	23378	25355	25684	24990	26636	23983	26058

Hırsızlık suçlarından açılan dava sayısında 1950, 1957 yılları arasında artış olduğu kaydedilmektedir. Bu yüzden halk arasında bıraktığı tesir bakımından hırsızlık suçları önem arz etmektedir.

SUÇUN CİNSİ	1950	1951	1952	1953	1954
Hırsızlık	3671	3417	2951	2421	2052
Dolandırıcılık	475	302	232	177	109

³⁸⁹ BCA, 30.1.0.0, 69.433.3.

³⁹⁰ BCA, 30.1.0.0, 69.436.6.

³⁹¹ BCA, 30.1.0.0, 55.341.3.

Yankesicilik	708	582	352	260	191
Kapkaç	52	37	36	12	13
Gasp	27	14	10	5	7
Hakaret	1198	1012	1020	891	822
Dövmek	2758	2611	2052	2003	1794
Yaralamak	1416	1328	1463	1247	990

1950 ve 1954 yılları arasındaki suçun türüne göre her iki tabloda da dalgalanma olduğu görülmektedir.

1950-1954 yılı suç istatistikleri şu şekildedir³⁹²:

SUÇUN CİNSİ	1950	1951	1952	1953	1954
Kadın kaçması veya kaçırılması	184	141	213	108	90
Yangın	291	377	443	437	448
Kanuna Aykırı Hareketler	51	213	110	56	41
Komünizm	24	87	60	50	27
Muhtelif	1271	1130	882	1105	1191
Vesaitle ölüm	19	34	45	37	38
Vesaitle yaralamak	1308	1506	1265	1222	1141

Başbakan Adnan Menderes, Türkiye'deki emniyet ve asayiş hakkında 6 Mart 1955'de Anadolu Ajansı'na verdiği beyanatta şunları söylemiştir³⁹³:

“Eskisine nazaran memlekette iç emniyet ve asayiş mevzuunun her sene mütezayit bir şekilde büyük bir inşirah ve memnuniyet verici mükemmeliyete doğru gitmekte

³⁹² BCA, 30.1.0.0, 116.734.1.

³⁹³ BCA, 30.1.0.0, 15.82.4.

olduğunu ifade etmekten zevk duymaktayım. Devamlı olarak neşredilen asayiş bültenleri emniyet ve asayiş işlerimizin mütemediyen iyiye doğru gitmekte olduğunu açıkça göstermektedir”.

Yukarıdaki tablolara baktığımız da DP dönemi (1950-1954), Türkiye de refah seviyesi arttıkça çeşitli suç türlerinin de ortaya çıktığını görmekteyiz.

2-Karayolları Trafik Güvenliği ve Meydana Gelen Kazalar

Cumhuriyetle birlikte motorlu araçlar yolcu ve yük taşımacılığında kullanılmaya başlanmıştır. Atatürk ve İnönü dönemlerinde demiryollarının yapımına ağırlık verilmiş olmasına rağmen DP döneminde ve devam eden yıllarda karayolları yapımına ağırlık verilmeye başlanmıştır³⁹⁴. Adnan Menderes, 29 Mayıs günü TBMM’ye sunulan hükümet programında karayollarının yapımı ile ilgili olarak şunları dile getirmiştir³⁹⁵:

“Ulaştırma motorun süratli, ucuz ve kolay nakliyatı temin ettiği bu devirde bilhassa karayollarına ehemmiyet vereceğiz. Köy yollarının yapılması hususunda, imkânları nispetinde umumi bütçeden yardım teminini sağlayacağız”

Nitekim 1950 yılında 1100 km. olan köy yollarının uzunluğu 1960 yılına gelindiğinde 15953 km’yi bulmuştur³⁹⁶. Türkiye’deki karayolu uzunluğu 1950’de 1642 kilometre iken 1960 yılına kadar 7000 kilometreyi bulmuştur³⁹⁷. Bugünkü karayolları ağının büyük bölümü DP iktidarı döneminde tamamlanmıştır³⁹⁸. 1950’ye gelinceye kadar şehirleşmenin henüz başlamamış olması nedeniyle Türkiye’de taşıt sayısı pek fazla değildi. Ancak DP iktidarı ile birlikte nüfus artışı, sosyo-ekonomik gelişmeler, şehirleşmenin ve kara yolların yapımının artması ile birlikte motorlu taşıt sayısında artış olmuştur³⁹⁹. 1951 yılında 40.000 civarında olan motorlu araç sayısı, 1952 yılında 75.000’e, 1953 yılında 90.000’e ulaşmıştır. 1954 yılı itibariyle traktör dâhil olmak üzere araç sayısı 102.363’ü bulmuştur⁴⁰⁰.

³⁹⁴Demiryollarını zarar ettiğiinden bahisle DP iktidarı ilk yıllarında demiryolu işlerinde işletme azaltılması, indirimli seferlerin azaltılması gibi düzenlemelere gitmiştir. (Yeni İktidarın Çalışmaları, (22.5.1950 - 22.5.1953), s.13.)

³⁹⁵ K. Öztürk, **Türkiye Cumhuriyeti...**, s.358.

³⁹⁶ M. Albayrak, **Türk Siyasi...**, s.385.

³⁹⁷ F. Ahmad, **Modern Türkiye’nin...**, s.140.

³⁹⁸ T. Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950’den...**, s.59.

³⁹⁹ **Cumhuriyetin 50. Yılında İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Kuruluşu: Tarihi Gelişimi, Görev ve Yetkileri ve 1923-1973 Çalışmaları**, II, Kitap, EGM Yay, Ankara, 1973, s.125. 1920-1957 yıllarında Türkiye’de olduğu gibi dünyada da motorlu taşıt sayısı artmıştır. Bu döneme “otomobil çağı” olarak nitelendirenler de vardır. (İlhan Tekeli, Selim İlkin, “Karayollarının Gelişmesi Üzerine Uluslararası Bir Karşılaştırma Çerçevesi”, **Mülkiye**, XXIV/223, s.66.)

⁴⁰⁰ Cevat Geray, “Karayollarımızda Kazalar, Trafik Emniyeti ve Alkol”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, XI/ 3, Ankara 1956, s.444.

Araçların sayısının artıp bunların trafiğe çıkması ile insanların can ve mal güvenliğini etkileyen trafik güvenliği konusu gündeme alınmıştır. Bununla beraber araç sayısındaki artış can ve mal kayıplarına yol açmaya başlamıştır. Türkiye'deki trafik hizmetleri 1930'lu yıllardan itibaren belediyelerce Belediye Kanuna göre hazırlanmış, Seyrüsefer Talimatnamesi ile yürütülmüştür. Ancak yapılan bu düzenlemeler ihtiyaçlara cevap vermediğinden, araç ve karayolu yapımındaki artış nedeniyle meydana gelen can ve mal kaybının azaltılması amacıyla özel bir kanun ile düzenlenmesi gerekiyordu. Bu nedenle 11 Mayıs 1953'de 6085 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu ile trafik hizmetlerini yürütmek üzere Emniyet Teşkilatı'nda Trafik polisi birimi kurulmuştur⁴⁰¹.

Karayolları Trafik Kanunu önce Ankara, İstanbul ve İzmir'de uygulanmaya başlanmıştır. Diğer illerimizde ise zamanla uygulanmaya geçilmiştir. 1958'de Türkiye genelinde trafik hizmetleri belediyelerden alınarak trafik polisine verilmiştir⁴⁰².

Meydana gelen kazaların artışına bakıldığında şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır. 1951 yılında 6907, 1952 yılında 7541, 1953 yılında 6743, 1954 yılında 8692 kaza meydana gelmiştir. Meydana gelen kaza sayısı araç sayısına göre kıyaslandığında her 6-7 araçtan birinin trafik kazasına karışmış olduğu gözükmektedir. Yine 1951 yılında 940 kişi trafik kazalarında hayatını kaybetmiş iken, 1954 yılında bu sayı 1403'e ulaşmıştır. Araç sayısındaki artışın aynı şekilde devam ettiği takdirde kazalarda meydana gelen ölümlerin artacağı tahmin edilmekteydi. Meydana gelen trafik kazalarının sebepleri; dikkatsizlik %39, aşırı hız %30, kural ve işaretlere uymamak %1, sürücü belgesiz olmak %11, sarhoşluk % 2, diğer sebepler %1 şeklinde kaydedilmişti. Trafik kazalarının büyük bir kısmının sürücü hatalarından kaynaklanmasından dolayı sürücülere trafik kuralları ve kaza sebepleri konusunda ilkokuldan itibaren trafik eğitimi verilmesi gerektiği tespit edilmiştir⁴⁰³.

Emniyet Genel Müdürlüğü ile Karayolları Genel Müdürlüğü'nün ülke çapında trafik kazaları ile ilgili topladığı veriler arasında büyük bir fark olduğundan dolayı trafik kazalarının gerçek sebepleri bulunamamıştır⁴⁰⁴. Bundan dolayı trafik kazası oranları da doğru olarak verilemediğinden eleştirilmiştir⁴⁰⁵. Eleştirilen hususa katkı sağlama adına

⁴⁰¹ İlhan Akbulut; "150. Kuruluş Yıldönümünde Türk Polisi, **Türk İdare Dergisi**, S.465, Mart-1995, s. 90.

⁴⁰² **Cumhuriyetin 50.Yılında...**, s.126.

⁴⁰³ C. Geray, "Karayollarımızda Kazalar...", s.445-449.

⁴⁰⁴Trafik istatistikleri ile ilgili kimin sorumlu olması gerektiği o yıllardan beri bir sorun olarak devam etmektedir. Polisin-Jandarmanın trafik kazaların azaltılmasında % 12 gibi bir etkisi olmasına rağmen bu görev EMG'ye verilmiştir. (Bülent Akkaya; "Trafik Kazalarının Temel Nedenleri", **Mavi Erciyes**, S. 4, Nisan 2002, s. 21.)

⁴⁰⁵ C. Geray, "Karayollarımızda Kazalar...", s.448.

olay yerinde ölenler ile trafik kazası nedeniyle ölümlerin ayrı ayrı toplanması buna sebep olmaktadır. 1950-1954 yılı suç istatistiklerine göre trafik kazası nedeniyle 1950’de 19 kişi, 1951’de 34 kişi, 1952’de 45 kişi, 1953’de 37 kişi, 1954’de ise 38 kişi hayatını kaybetmiştir⁴⁰⁶.

Demokrat Parti döneminde kara yolu konusunda büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Demokrat Parti hükümetleri devrinde bayındırlık hizmetlerinde en fazla payı, kara yolları almış, en fazla gelişme de bu sahada olmuştur. Aynı zamanda karayolu yapımıyla birlikte araç sayısında ki artış, trafik kazalarının meydana gelmesine yol açmıştır. Bunun içinde gerekli tedbirlerin alınması öngörülmüştür.

⁴⁰⁶ BCA, 30.1.0.0, 116.734.1.

III. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ'NİN HÜKÜMET PROGRAMLARINDA ASAYİŞ VE İÇ GÜVENLİK MESELESİ VE ALINAN ÖNLEMLER

A- DP'NİN HÜKÜMET PROGRAMLARINDA İÇ GÜVENLİK MESELESİ

Demokrat Parti'nin kuruluşuna karar verildiği 1945 yılının sonbahar aylarından itibaren yoğun bir program ve tüzük çalışmasına girişilmiştir. Bu çalışmalarda partinin kurucu kadrosunu oluşturan dört isim (Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan) tüzük ve programın her bir maddesi için büyük bir emek ve özveri ile çalışmışlardır⁴⁰⁷.

DP ilk kurulduğunda, CHP'den ayrılan ya da uzaklaştırılan vekillerin kurduğu bir siyasi parti olarak örgütlenmiştir. Meclise CHP'li milletvekilleri olarak girenler tarafından kurulan DP'nin gerek parti programı gerekse ülkedeki rejimle ilgili düşünceleri CHP'den bariz bir şekilde farklı idealler içermemektedir. Bu nedenle DP tıpkı selefi muhalefet partileri olarak kurulan TCF (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası) ve SCF'nin (Serbest Cumhuriyet Fırkası) kuruluş özellikleriyle benzer idealler doğrultusunda kurulmuştu. Nitekim DP kurulur kurulmaz laiklik ilkesi dâhil olmak üzere Atatürk ilkelerinin tümünü aynen kabul etti⁴⁰⁸.

DP'nin programı ile ilgili en önemli hususlar şunlardır⁴⁰⁹:

1. Atatürk inkılâpları sağlamdır, oturmuştur. Bunları tekâmül ettirmek gerekir.
2. “*Milletten devlete*” doğru bir fikir ve uyarma akımının başlaması gereklidir. Türk milleti olgun bir millettir ve kendi kendisini idare etmeye muktedirdir. Öyle ise, kuracağımız partinin devlet yönetimini aşağıdan yukarıya doğru işleten bir parti olması icap eder.
3. Türkiye’de koruyucu devlet vasfına dokunulmadan, halkın yönetime katılmasını sağlamak lazımdır. Halkın yönetime katılması, dürüst bir seçim sistemi ile kurulabilir. Bunun çaresi, seçim sistemimizin çoğunluk esasına dayanmasıdır.

⁴⁰⁷ Leyla Kırkpınar “*Demokrat Parti ve Muhalefet Stratejisi*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, IX-X, S.3, (1999-2000), s.85.

⁴⁰⁸ Cezmi Eraslan, **Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası**, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2007, s.536.

⁴⁰⁹ C. Bayar, **Başvekilim Adnan Menderes...**, s.40-43.

4. Politika kuvvetleri, seçim yolu ile halkın eline geçecek, iktidarlar, halktan gelen politik temayüllere göre memleketi yöneteceklerdir. Bütün kuvvetleri meclisin nefsinde toplayan Atatürk anayasasının öngördüğü budur.

5. Tarihi gelişmeler göz önünde bulundurularak laiklik mevzuunda hassas davranılmalıdır.

6. Yeni kurulacak olan parti “*fikir kadrosuna*” değil, “*halk tefekkürünün temellerine*” dayanacaktır.

7 Ocak 1946 tarihinde partinin program ve tüzüğü açıklanmıştı⁴¹⁰. DP'nin programı 85 maddeden oluşmuştur. Program, iki ana bölüme ayrılmıştı: genel hükümler ve hükümet işleri. Birinci bölüm olarak kabul edilen, ilk yirmi dört madde genel prensipler etrafında şekillenmiştir. DP programı “*Adalet İşleri, Milli Eğitim İşleri, Sanayi İşleri, Tekel İşleri, Ticaret İşleri, Tarım İşleri, Orman İşleri, Maliye İşleri, Bayındırlık ve Ulaştırma İşleri, Genel Sağlık İşleri, Toplumsal Sorunlar*” adlı başlıklar altında ele alınmıştır. “*İç İşlerimiz*” başlığı altında; “*hükümet ve teşkilatını, halkın dışında ve üstünde bir varlık değil, sadece, halk tarafından amme vazife ve hizmetlerini görmek üzere kurulmuş bir idare cihazı saymak, esaslı prensibimizdir.*” denilerek, memurların yetkilerini kötüye kullanmalarına engel olunacağı ve bürokratik zihniyet ve yöntemlerin terk edilmesi gereği üzerinde durulmaktaydı⁴¹¹. DP'nin hükümet programının ilanından sonra yapılan yorumların genelinde yeni partinin programı ile CHP'nin programı arasında hiçbir fark olmadığı ifade edilmekteydi⁴¹². Her iki parti de Atatürk ilkeleri olarak bilinen anayasanın ikinci maddesindeki altı ilkeyi kabul etmişlerdi. Ancak laiklik ve devletçilik uygulamalarında yorum farkı bulunmaktaydı⁴¹³.

DP iktidarda kaldığı on yıl boyunca beş hükümet kurmuştur. Bu hükümetlerin başbakanı da Adnan Menderes olmuştur. 1950-1960 arası kurulan DP hükümetleri peş peşe kurularak bir devamlılık arz etmiştir. Bu nedenle de hükümet programlarında köklü bir değişiklik olmamıştır. Şimdi DP hükümet programlarındaki iç güvenlik politikalarının neler olduğunu sırasıyla gözden geçirelim.

⁴¹⁰ M. Albayrak, **Türk Siyasi...**, s.72-75.

⁴¹¹ **Demokrat Parti Tüzük ve Programı**, Güneş Matbaacılık, Ankara, 1957, s.63.

⁴¹² Cemil Koçak, “*Siyasal Tarih (1923-1950)*”, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, (Yay. Yön. Sina Akşin), Cem Yay, İstanbul, 2002, s.141.

⁴¹³ M. Albayrak, **Türk Siyasi...**, s.69.

1- Birinci Menderes Hükümeti

22 Mayıs 1950’de kurulmuş 9 Mart 1951 tarihine kadar devam etmiştir. İçişleri Bakanlığını Rüknettin Nasuhioğlu yapmıştır. Hükümet programında iç güvenlikle ilgili şu husus ve ifadeler mevcuttur⁴¹⁴.

“Demokrasi prensiplerine göre bir hak olarak tanıdığımız grev hakkını sair demokrat memleketlerde olduğu gibi içtimaî nizamı ve iktisadî ahengi bozmayacak surette kanunileştireceğiz... Bundan başka gene seçim beyannamemizde yazıldığı üzere, millete mal olmuş inkılâplarımızı mahfuz tutacağız... Biraz yukarıda millete mal olmuş inkılâplarımızın korunmasından bahsetmiştik. Bu konuda üzerinde duracağımız mesele memleket içindeki yıkıcı aşırı sol cereyanları kökünden temizlemek için icap eden kanunî tedbirleri almaktır...”

DP’nin Birinci Hükümeti, güvenoyu aldıktan kısa bir süre sonra 7 Ağustos 1950’de İzmir, Tekirdağ, Bolu, Antalya, Balıkesir Elâzığ, Burdur İl Emniyet Müdürlerini ve bazı polis müfettişlerini resen emekli etmiştir⁴¹⁵. 9 Ağustos 1950 tarihli kararname ile de il emniyet müdürlüklerine oldukça kapsamlı bir tayin kararnamesi çıkarılmıştır⁴¹⁶.

Birinci Menderes Hükümeti döneminde iç güvenlik hususunda önemli bir problem olan hayvan hırsızlıkları ile ilgili 5617 Sayılı Hayvan Hırsızlığının Men’i Hakkında Kanun,⁴¹⁷ (*Büyük ve küçükbaş hayvanların (kümes hayvanları hariç) alımı satımı ve bunların çalınmaları halinde yapılacak kovuşturma bu kanun hükümlerine tâbidir. Bu kanunun şümulüne giren hayvanların alım satımı hayvan satış belgesiyle yapılır. Bu belgeleri köy ve mahalle muhtarları parasız verirler. Hayvan satış belgesine hayvanın cinsi ve alâmetleri, hayvan sahibinin adı, soyadı ve açık adresi yazılır. Satış halinde, hayvan satış resmini tahsil ile görevli olan köy veya belediye tahsildarı alıcının açık adresiyle adını ve soyadını satış belgesine yazıp altını tasdik ederek belgeyi alıcıya devreder. Küçükbaş hayvanlarda yoksa alâmet yazılmaz.*) Türkiye’ye giriş, çıkış işlemleri ve vatandaşların seyahat hürriyetlerini düzenlemek amacıyla 5682 Sayılı Pasaport Kanunu⁴¹⁸ (*Türk vatandaşları ve yabancılar İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca tayin olunan yolcu giriş-çıkış kapılarından Türkiye’ye girip çıkabilirler. Gümrük kapılarının açılışında İçişleri Bakanlığının görüşü alınır*) ve

⁴¹⁴ K. Öztürk, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, s.360, 363,

⁴¹⁵ **BCA**, 30.11.1.0, 225.29.20.

⁴¹⁶ **BCA**, 30.11.1.0, 216.27.5.

⁴¹⁷ **Resmi Gazete**, S.7467, Ankara, 1950; **TBMM Tutanaklar**,

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc032/kanuntbmmc032/kanuntbmmc03205617.pdf (Erişim Tarihi: 16.08.2018)

⁴¹⁸ **Resmi Gazete**, S. 7564, (1950) , s.2361. **Düster**, III/31 TBMM Basımevi, 1950, s.2243.

yabancıların Türkiye’de ikamet ve seyahatlerini düzenlemek üzere de 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye’de ikamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun,⁴¹⁹ (Türkiye’ye girmesi kanunlarla memnu bulunmayan ve Pasaport Kanununun hükümlerine uygun şekilde gelen yabancılar, kanunlarla tayin olunan kayıt ve şartlar dairesinde Türkiye’de ikamet ve seyahat etmek hakkına haizdirler.) çıkarılmıştır. Yine bu dönemde basın yayın faaliyetlerini düzenlemek için 5680 Sayılı Basın Kanunu,⁴²⁰ (Basın serbesttir. Basılmış eserlerle bunların neşri bu kanunda yazılı hükümlere tabidir. Basılmış eserlerin herkesin görebileceği veya girebileceği yerlerde gösterilmesi veya asılması veya dağıtılması veya dinletilmesi veya satılması veya satışa arzı "neşir" sayılır. Fiilin ayrıca suç teşkil etmesi hali müstesna olmak üzere, basın suçu neşir ile vücut bulur.) ve basın işlemlerini bir düzene koymak için 5681 Sayılı Matbaalar Kanunu,⁴²¹ (Matbaa kurulması izne bağlı değildir. Ancak matbaa açılmadan evvel kurulacağı yerin en büyük mülkiye amirine bir beyanname verilir. Bu beyanname, matbaayı açacak olan kimse ve varsa ortak veya mümessilleri taraflarından imzalanır ve bunların adları, soyadları, tabiiyetleri, ikametgâhları, matbaanın yeri ve hangi dillerde, hangi tabii sistemiyle çalışacağı yazılır ve gerekli vesikalar eklenir.) yürürlüğe konulmuştur.

2- İkinci Menderes Hükümeti

9 Mart 1951’de kurulmuş ve 17 Mayıs 1954 tarihine kadar devam etmiştir. İçişleri Bakanlıklarını Halil Özyörük (9 Mart 1951-20 Ekim 1951), Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu (2 Aralık 1951- 7 Nisan 1952) ve Ethem Menderes (1 Ağustos- 17 Mayıs 1954) yapmıştır. Hükümet programında iç güvenlikle ilgili şu husus ve ifadeler mevcuttur⁴²².

“Memleketimizin haklı olarak istediği dış emniyetin her bakımdan temin edilmesinin siyasi ve idari istikrara ve iç huzur ve emniyete sıkı sıkıya bağlı olduğu şüphesizdir. Dünyanın bugünkü ağır şartları içinde, iç bünyeleri her gün siyasi buhranlarla sarsılan istikrarsız memleketlerin milli varlıklarını muhafaza bakımından ne büyük tehlikelerle karşı karşıya bulduklarını düşünmek istikrar zarureti hakkındaki maruzatımızın ehemmiyetini belirtmeye kâfidir. İçişleri prensibimiz, bütün idare cihazını halkın hizmetine vermektir. Bununla kastettiğimiz mana idare cihazını demokratlaşmasıdır. Zabita kuvvetlerini tevhit etme kararını vermiş bulunuyoruz.

⁴¹⁹ Resmi Gazete, S. 7564,1950. **Düstur**, III/31, s.2258.

⁴²⁰ Resmi Gazete, S. 7564,1950. **Düstur**, III/31, s.2234.

⁴²¹ Resmi Gazete, S. 7564,1950. **Düstur**, III/31, s.2242.

⁴²² K. Öztürk, **Türkiye Cumhuriyeti...**, s.375.

Yaptığımız tetkiklerden anlaşılmaktadır ki, zabitanın tevhibi bu cihazın iyi işlemesini temin edeceği kadar bize mühim tasarruflar temin etmek fırsatını da verecektir. Bu tasarruflar, bize zabitamızın modern vasıtalarla teçhizi ve ıslahı imkânı verecektir. Bu husustaki kanun tasarısını Yüksek Meclise sunmak üzereyiz”

İkinci Menderes Hükümeti döneminde giderek artan trafik kazalarının önlenmesi ve trafiğin düzenlenmesi amacıyla 6085 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu,⁴²³ (Bu Kanunun amacı, karayollarında, can ve mal güvenliği yönünden trafik düzenini sağlamak ve trafik güvenliğini ilgilendiren tüm konularda alınacak önlemleri belirlemektir. Bu Kanun, trafikle ilgili kuralları, şartları, hak ve yükümlülükleri, bunların uygulanmasını ve denetlenmesini, ilgili kuruluşları ve bunların görev, yetki ve sorumluluk, çalışma usulleri ile diğer hükümleri kapsar.) ve 6136 Sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar Hakkında Kanun,⁴²⁴ (Ateşli silahlarla mermilerinin ve bıçaklarla salt saldırı ve savunmada kullanılmak üzere özel olarak yapılmış bulunan diğer aletlerin memlekete sokulması, yapılması, satılması, satın alınması, taşınması veya bulundurulması bu kanun hükümlerine tabidir.) yürürlüğe konulmuştur. Karayolları Trafik Kanunu ile trafik hizmetlerini yürütmek üzere Emniyet Teşkilatı’nda Trafik Polisi Birimi kurulmuştur.

3- Üçüncü Menderes Hükümeti

17 Mayıs 1954 kurulmuş ve 9 Aralık 1955 tarihine kadar devam etmiştir. İçişleri Bakanlığını Namık Gedik (17 Mayıs 1954-10 Eylül 1955) ve Ethem Menderes (30 Eylül 1955-9 Aralık 1955) yapmıştır. Hükümet programında iç güvenlikle ilgili şu husus ve ifadeler mevcuttur⁴²⁵.

“Hürriyet nizamını her türlü sarsıntıdan korumak, memlekette siyasi huzur ve sükûnla maddi ve manevi asayişini en mükemmel şekilde tahakkuk ettirmek, memleketimizin iç ve dış emniyetini daha da mükemmel hale getirmek ve memleketimizin bir an evvel tam bir refah ve saadete kavuşmasının yollarını bulmak hükümetimizin hattıhareket ve siyasi nokta-i nazırının esasını teşkil etmektedir... Esasen vatandaşlarımız hürriyet nizamını müstakar bir hale getirmek istikrarlı bir idareye sahip olmak huzur ve sükûnu içinde asırlık ihtiyaç ve mahrumiyetlerine çare ve tedbirler bulunmasını temin etmek istediğini son seçimlerde izhar ettiği iradesiyle tespit etmiş bulunuyor.”

⁴²³ Resmi Gazete, S.8411, 1953.

⁴²⁴ Resmi Gazete, S. 8458, 1953. Düstur, III/34, s.1542.

⁴²⁵ K. Öztürk, Türkiye Cumhuriyeti..., s.396.

4- Dördüncü Menderes Hükümeti

9 Aralık 1955’de kurulmuş ve 25 Kasım 1957 tarihine kadar devam etmiştir. İçişleri Bakanlığını Ethem Menderes (9 Aralık 1955-12 Ekim 1956) ve Namık Gedik (12 Ekim 1956-25 Kasım 1957) yapmıştır. Hükümet programında iç güvenlikle ilgili şu husus ve ifadeler mevcuttur⁴²⁶.

“Yine bu cümleden olmak üzere umumi hayatımızda her türlü suiistimallerle şiddetle mücadele etmek başlıca vazifemiz olacaktır.”

Bu dönemde Telsiz Kanunu’nun 5 inci maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun⁴²⁷ (3222 sayılı Telsiz Kanununun beşinci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir. Karada umumiyetle verici telsiz tesisatı vücuda getirmek için hususi şahıslara ve müesseselere ruhsat verilmez. Ancak, a) Lüzumu halinde resmî müesseselere, b) Kurulması, işletilmesi ve neşriyatı tamamen Hükümetin murakabe ve kontrolü altında bulunmak, takati bin kilovattan aşağı olmamak, neşriyatı karşılığında her ne suretle olursa olsun bir ücret alınmamak ve Hükümetle akdedilecek mukavelede tayin edilecek ve en çok on yılı geçmeyecek olan bir müddetin sonunda tesisat sahasına dâhil bütün arazi ve arsalar, tesisatı ve bunların her türlü teferruatı ile mütemmim cüz’ileri tamamen ve bedelsiz olarak Devlete terk edilmek kayıt ve şartlarıyla yerli ve yabancı hususi hukuk hükmi şahıslarına, Bu nevi tesisat vücuda getirmek ve işletmek için icra Vekilleri Heyeti kararıyla ruhsat verilebilir.) çıkartılmıştır.

5- Beşinci Menderes Hükümeti

25 Kasım 1957’de kurulmuş ve 27 Mayıs 1960 tarihine kadar devam etmiştir. İçişleri Bakanlığını Namık Gedik yapmıştır. Hükümet programında iç güvenlikle ilgili şu husus ve ifadeler mevcuttur⁴²⁸:

“Milletimizin bütün hayat ve faaliyet sahalarına şamil, bugünkü ve yarınki, sayılamayacak kadar çok geniş ihtiyaçlarını karşılayabilmek, bütün vatandaşların fert fert, zümre zümre ve millet olarak emniyet, refah ve saadetini temin eylemek, halkımızı her çeşit ıstırap ve tehlikeden uzak, huzur içinde yaşatmak, hülasa, memleketi maddi ve manevi ileri ve yüksek bir hayat seviyesine kavuşturabilmek icranın vazifesi olarak tecelli etmektedir... Esefle kaydetmek icap eder ki, ölçüsüzlüklerden faydalanarak ve meydanı bos zannederek harekete geçmiş olan ve siyaset mücadelelerinde ağırlaştırma ve

⁴²⁶ K. Öztürk, *Türkiye Cumhuriyeti...*, s.435.

⁴²⁷ *Resmî Gazete*, S.9019, 1955.

⁴²⁸ K. Öztürk, *Türkiye Cumhuriyeti...*, s.445, 448, 453.

zehirlenme gayreti içinde ve birçok yerlerde barınmak istidadında olan gizli komünistlikle müessir bir mücadeleye girişmek, huzur sükûnun temininde ve manevi asayişin iadesinde ehemmiyetli bir tedbir olarak telakki edilmek icap eder... Emniyet ve asayiş teşkilatından mahkemelere kadar bilcümle amme hizmetlerinin aziz milletimizin ihtiyaçlarına cevap verebilmek üzere, malî ve maddî her türlü imkânlardan faydalanılarak geliştirilmesine çalışılmıştır.”

Konu kapsamında bu dönemde çıkarılan veya yeniden yapılandırılan kanunlar şu şekilde ifade edilebilir:

Ordu Mensuplarıyla Emniyet Genel Müdürlüğü ve Gümrük Muhafaza ve Muamele Sınıfı Kadrolarında Çalışanlara Birer Er Tayını Verilmesi Hakkındaki 4387 Sayılı Kanuna Ek 4786 Sayılı Kanunun 5605 Sayılı Kanunla Değiştirilen 1 inci Maddesinin Tadiline Dair Kanun,⁴²⁹ *(Belirli mevzilerde, hudutlarda, kıyılarda, bölük kadrosunu geçmeyen gemilerde ve hava birliklerinde, seferi ordugâhlarda ve köy ordugâhlarında bulunan bölük, takım komutanları ve gedikli erbaşlar (bu yerlerdeki gedikli subaylar dâhil) olağanüstü halin devamı süresince aldıkları er tayınından başka er tabelâsına ithal edilmek suretiyle er gibi münhasıran kazandan iâşe edilirler.)* Karayolları Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 5539 Sayılı Kanuna Ek Kanun,⁴³⁰ *(Karayolları Umum Müdürlüğü, görevleri dâhilindeki işlerden umumi hükümler dairesinde ihalesi mümkün görülmeyen yol, köprü ve tünelleri Maliye Vekâletinin mütalâasına istinaden İcra Vekilleri Heyetinden karar alınmak suretiyle 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu ile 1050 sayılı Muhasebe Umumiye Kanunu'nun 83 ve 135 inci maddeleri hükmüne tabi olmaksızın fennî liyakatleri ve iktidarları Nafta Vekâletince kabul edilmiş yerli veya yabancı uzman ve firmalara veya icabında bu firmalardan birine pazarlıkla yaptırmaya, işletmeye salâhiyetlidir.)*

B- DP'NİN HÜKÜMET PROGRAMLARINDA ASAYİŞ MESELESİ

DP dönemi asayiş olaylarıyla ilgili gazetelere yansıyan bazı haber başlıkları şu şekilde kaydedilmiştir:

Kız kardeşini bıçaklayarak öldüren delikanlı,⁴³¹ ayrıldığı karısını öldüren adam,⁴³² son 24 saat içerisinde İzmir'de 13 polisiye olayın meydana gelmesi,⁴³³ bulunduğu polis

⁴²⁹ Resmi Gazete, S.9705, 1957.

⁴³⁰ Resmi Gazete, S.9705, 1957.

⁴³¹ Cumhuriyet, 28 Haziran 1951.

⁴³² Akşam, 26 Nisan 1952.

⁴³³ Hürriyet, 28 Temmuz 1952.

kimliği ile iki sene kendini polis olarak tanıtan Yorgi isimli şahsın polis tarafından yakalanması,⁴³⁴ kaçakçılık yapan yabancılar,⁴³⁵ anlaştıkları hayat kadınlarını elinden kaçırıp polise başvuranlar,⁴³⁶ İstanbul'da banka soygunları,⁴³⁷ yakalanan uyuşturucu tacirleri,⁴³⁸ eşya ve yiyecek kaçakçıları,⁴³⁹ oturak âlemi yapanlar,⁴⁴⁰ karısını öldüren polis memuru,⁴⁴¹ meslektaşının silahını çalan gece bekçisi,⁴⁴² kabadayılık yapanlar,⁴⁴³ genelevdeki dostunu bıçaklayan adam,⁴⁴⁴ greve giden işçilere müdahale edilmesi,⁴⁴⁵ metresini öldüren adam,⁴⁴⁶ zina halinde basılan öğretmen,⁴⁴⁷ firari hırsızların yakalanması,⁴⁴⁸ çalışma karnesi olmayan dansözlerin hastaneye sevk edilmesi.⁴⁴⁹

DP'nin iktidara geldiği yıllarda halkın gözünde polisin korkulan ve devletin sert yüzünü temsil eden bir görüntüsü vardı. Bunun en önemli nedeni önceki dönemde yaşanan olaylar ve polisin yaşadığı olumsuzluklardı. Halkın CHP'ye olan hoşnutsuzluğunda ve DP'nin 14 Mayıs 1950 seçiminden zaferle çıkmasında, diğer çok farklı unsurların yanı sıra, Milli Şef Dönemi güvenlik güçlerinin tutum ve davranışlarının da büyük payı olduğu iddia edilmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın en az hasarla atlatılabilmesi için yönetimin aldığı kararların ilk elden uygulayıcısı olan polislerin, halk nezdinde bir güven ve itibar sorunu yaşadığını söylemek mümkündür⁴⁵⁰.

14 Mayıs 1950 seçiminden sonra belirsiz bir atmosfer yaşanmaya başlanmıştı. Demokrasi kavramını kendilerine göre farklı yorumlayan ve istedikleri her şeyi yapma hürriyeti olarak algılayan bazı vatandaşlar ilginç davranışlar sergilemeye başlamışlardı⁴⁵¹. DP iktidarının sosyal barışın sağlanması adına genel af çıkararak cezaevlerini boşaltması, ülkedeki bu belirsizlik ve asayişsizlik atmosferinin daha da

⁴³⁴ **Hürriyet**, 28 Temmuz 1953.

⁴³⁵ **Hürriyet**, 9 Eylül 1954.

⁴³⁶ **Akşam**, 30 Mart 1957.

⁴³⁷ **Yeni İstanbul**, 18 Şubat 1959.

⁴³⁸ **Yeni İstanbul**, 18 Şubat 1959.

⁴³⁹ **Akşam**, 3 Ağustos 1959.

⁴⁴⁰ **Akşam**, 18 Şubat 1959.

⁴⁴¹ **Akşam**, 1 Ağustos 1959.

⁴⁴² **Akşam**, 1 Ağustos 1959.

⁴⁴³ **Akşam**, 13 Ağustos 1959.

⁴⁴⁴ **Akşam**, 13 Ağustos 1959.

⁴⁴⁵ **Son Posta**, 15 Aralık 1959.

⁴⁴⁶ **Akşam**, 3 Mart 1960.

⁴⁴⁷ **Akşam**, 19 Nisan 1960.

⁴⁴⁸ **Akşam**, 19 Nisan 1960.

⁴⁴⁹ **Akşam**, 19 Nisan 1960.

⁴⁵⁰ Ali Dikici, "Demokrat Parti Dönemi İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı" **Akademik Bakış**, III, S.5, (2009), s.62.

⁴⁵¹ A. Dikici, "Demokrat Parti Dönemi İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı", s.62.

artmasına neden oldu⁴⁵². Polislerin görevli olmadıkları zamanlarda silah taşımalarının yasaklanacağı haberleri basında yer almaktaydı⁴⁵³. Bu yeni dönemde polisin de bir bocalama süreci yaşadığı, yetkilerini kullanma konusunda bir tereddüt geçirdiği anlaşılmaktadır. İstanbul taksi şoförleri polisler burun kıvırdılar. Ve emirlerine uymayı reddettiler ve polislerin kendileri bile, ellerinde hâlâ ne gibi yetki kaldığı konusunda biraz şüpheyeye düşmüş göründüler⁴⁵⁴.

Henüz hükümetin iç güvenliğe yönelik yaklaşımı netleşmemiş ve mevcut yasalarda herhangi bir değişiklik yapılmamıştı. Ancak çok geçmeden anlaşıldı ki, DP'nin iktidara gelmesi ile başlayan bu yeni süreç de, sınırsız bir hürriyet getiren bir mutluluk çağını açmamıştı. Köylüler, taksi şoförleri ve demokrasiyi yorumlamalarında fazla gayretkeşlik gösteren başkaları, siyasi ilimlerde esaslı bir ders aldılar. Polis tekrar canlandı ve copunu yine eskisi gibi şevkle sallamaya başladı⁴⁵⁵.

Dönem itibariyle polisin vatandaşa karşı yine sert bir tavır takındığı ve gelişen olaylara tavizsiz bir şekilde müdahale ettiği bir dönem başlamıştı. Bu çerçevede polisin yine uzun yıllardır kullanageldiği klasik yöntemlerle olayları önlemeye ve çözmeye çalıştığı görülmektedir. Çağın gerektirdiği teknik donanımdan ve araçlardan mahrum bir şekilde görev yapmaya çalışan polisin en büyük gücü, görev yaptığı yerin ve o yerde yaşayan insanları yakından tanınmasıydı. Her ekipteki polis memurları kendi mıntıklarının tanınmış suçlularını ve suç mahallerini çok iyi bilirler ve sorumluluk bölgelerinde devriyeye çıkmadan önce bu şahısları görerek gerekli uyarıları vermekteydiler⁴⁵⁶.

1950'li yılların başlarında Türkiye'de henüz yoğun bir şekilde şehirleşme ve gecekondulaşma süreci yaşanmadığı için,⁴⁵⁷ polisin, çalıştığı yeri ve burada yaşayan insanları tanınması nispeten mümkündür. İstanbul'da bile polis kendi yerine hâkim bir durumdaydı. Polisin bu bölgelerde asayişini sağlamak için potansiyel suçlulara veya suça karışmış kişilere gözdağı ve ikna metotlarını kullandığı, aynı şekilde, oturdukları yerde de kabadayılık ve efelik yapanların ekipler tarafından gözaltına alındığı, gerekli nasihatler

⁴⁵² Çok geçmeden, aftan yararlanarak serbest kalanların işlediği suçlarla ilgili haberler basında yer almaya başlamıştır. (**Hürriyet**, 03 Haziran 1950.)

⁴⁵³ **Vakit**, 14 Haziran 1950.

⁴⁵⁴ B. Lewis, **Modern Türkiye'nin...**, s.317.

⁴⁵⁵ B. Lewis, **Modern Türkiye'nin** B. Lewis, **Modern Türkiye'nin...**, s.317.

⁴⁵⁶ Erdoğan Aliveren, "40-50 Yıl Önceki İstanbul Emniyeti", **Çağın Polisi Dergisi**, V, S.58, (Ekim 2006), s.17-20.

⁴⁵⁷ DP iktidarının ilerleyen yıllarında gecekondulaşmanın hızlandığı ve yıkımlar esnasında polise çok iş düştüğü görülmektedir. Örneğin 1954 yılında İstanbul'daki gecekondu yıkımları esnasında polis olay olmaması için gerekli tedbirleri almıştır. (**Hürriyet**, 9 Ekim 1954.)

yapılmak üzere ikinci Şubeye gönderildikleri görülmektedir⁴⁵⁸. Sözlü uyarılara aldırış etmeyenlere karşı polisin değişik cezalandırma yöntemleri de uyguladığı şu şekilde ifade edilmektedir⁴⁵⁹:

“Ekipler şikâyet üzere veya bizzat el koydukları olaylardaki sanıkları sözle uyarırlar nasihat ederler, kabadayılık taslayanların ise saçlarının ortasından sıfır numara tıraş makinesi ile kafalarında bir yol açmak suretiyle tıraş ederlerdi. Ayrıca, kabadayılardan bıyıklarının yarısını kestikleri de olurdu. Bu şekilde kafası tıraş edilen veya bıyığının yarısı kesilen kişi önce kendi devamlı gittiği kahvehaneye getirilip serbest bırakılır, kafasını usturayla tıraş ettirir veya bıyığını hepten keserdi. Bu şekilde görüntüsü değişen kabadayı, üzerinde hâkimiyet kurduğu kişilerin alaylarına maruz kalmamak için bir süre evinde oturur ve kimseye görünmemeyi tercih ederdi. Aynı şekilde, sarhoş olup rezalet çıkararak arabayla alınarak o zamanlar hiç kimsenin oturmadığı, evlerin yapılmadığı bir dönemde Zincirlikuyu Balmumcu sırtlarına götürülür, orada arabadan indirilip bırakılırdı. Sarhoşlar saatlerce yürüyerek meskûn yerlere gelinceye kadar ayılmış olurdu.” Polisin suç ve suçlulara karşı kullandığı bu mücadele yöntemleri, yukarıdaki sözlerin sahibi emekli emniyet müdürü tarafından ironik bir şekilde *“tabii o zamanlar CMUK⁴⁶⁰ falan yoktu”* şeklinde dile getirilmektedir⁴⁶¹.

DP döneminde emniyet teşkilatı hakkındaki olumsuzluğun bir diğer önemli sebebi, polisin zaten kısıtlı imkânlar ve çok az personelle görev yapmaya çalışmasıydı. Bu durumu aynı emekli polis müdürü şöyle dile getirmiştir⁴⁶²:

“İstanbul Emniyeti’nde kısıtlı sayıda motorlu araç vardı ve telsiz dahi yoktu. Sadece valiliğin makam arabasındaki telsiz, Beyazıt Üniversitesi bahçesindeki kulenin tepesinde bulunan itfaiye kontrol noktası aracılığıyla, Valinin otomobilinde bulunduğu esnada şehirle temasını sağlayabiliyordu.”

Verilen bu genel tablodan sonra DP Hükümetlerinin asayiş konusu ile ilgili tavırlarını değerlendirmek mümkündür.

⁴⁵⁸ E. Alıveren, “40–50 Yıl Önceki İstanbul Emniyeti”, s.18.

⁴⁵⁹ E. Alıveren, “40–50 Yıl Önceki İstanbul Emniyeti”, s.18.

⁴⁶⁰ 20 Nisan 1929 tarihinde yürürlüğe giren 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu (CMUK) ceza yargılamasının nasıl yapılacağı ile bu sürece katılan kişilerin hak, yetki ve sorumluluklarını düzenlemekteydi. (E. Alıveren, “40–50 Yıl Önceki İstanbul Emniyeti”, s.18.)

⁴⁶¹ E. Alıveren, “40–50 Yıl Önceki İstanbul Emniyeti”, s.18.

⁴⁶² E. Alıveren, “40–50 Yıl Önceki İstanbul Emniyeti”, s.20.

1-Birinci Menderes Hükümeti

DP Hükümetlerinin önem verdiği ve öncelik tanıdığı konuların başında yine asayiş konusu gelmekteydi. Özellikle ekonomi ve lâiklik konularında CHP ve DP'nin yaklaşımında bazı temel ayrılıklar mevcut olmasına karşın, partiler arasında diğer hususlarda belirgin bir fark yoktu. Bu noktada partiler arasındaki ortak konulardan birisi de asayişe yaklaşımları ve polisi kendi iktidarlarını pekiştirmede önemli bir unsur olarak algılamalarıydı. Bu nedenle Menderes, Tek Parti Dönemi'nde olduğu gibi, ülkenin asayişini tehdit edebilecek her türlü siyasi oluşuma karşı tavizsiz bir tavır sergilemiştir.

Birinci Menderes Hükümeti (22 Mayıs 1950–9 Mart 1951) programında; iktidarın, bu siyasi oluşumlara karşı takınacağı tavır konusunda net ipuçlarını görmek mümkündür.

Programda, “*memleket istikrarını teyit ve vatandaş haklarını teminat altında bulundurma*” konusunda duyarlı olunacağı belirtilmiş, aşırı sol, irticaî ve ırkçı cereyanlara karşı bütün kanunî tedbirlerin tereddütsüz alınacağı ve aşırı sol cereyanlara mensup olanların, mücerret bir fikir ve kanaat sahibi olmaktan ziyade yıkıcı cereyanların aletleri oldukları, fikir ve vicdan hürriyeti perdesi arkasına saklanan aşırı sol cereyanların kökünden kazınacağı vurgulanmış, din ve vicdan hürriyetinin icapları yerine getirilirken irticaa taviz verilmeyeceği özellikle bildirilmiştir⁴⁶³.

2-İkinci Menderes Hükümeti

İkinci Menderes Hükümeti (09.03.1951-17.5.1954) programında; memlekette yapay olarak huzursuzluk ve istikrarsızlığın mevcut olduğu kanaatini yaymaya çalışanların bulunduğu dikkat çekilmiştir.

Programda asayişle ilgili olmak üzere, “*idare sisteminin her türlü tesirlerden masun bulundurulması konusunda uyanık ve tedbirli olunacağı*” belirtilmiştir. Ayrıca programda, fikir hürriyeti adı altında yürütülen ve kökü dışarıda olan hareketlere karşı şiddetli yasal tedbirlerin alınacağı, dinin bir baskı unsuru olarak kullanılmasına fırsat verilmeyeceği, vazifeli olmayan şahısların dini konularda hareket etmelerine müsaade edilmeyeceği vurgulanmıştır⁴⁶⁴. İçişlerine temel olarak bütün idare cihazının halkın hizmetine verilmesinin (demokratlaşma) prensip olarak kabul edildiği belirtilen

⁴⁶³ Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri 1923–1960, Başbakanlık Basımevi, I/11, Ankara 1978, s.13-14.

⁴⁶⁴ Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, s.21. Hükümetin sadece siyasal suçlara karşı duyarlı olmadığı asayiş olaylarına yönelik ilginç kararlar aldığı görülmektedir. Örneğin İçişleri Bakanlığı 27 Haziran 1951 tarihinde yayınladığı bir tebliğde sivri uçlu bıçak imalatını yasaklamıştır. (Cumhuriyet, 28 Haziran 1951.)

programda, ülkede görevli güvenlik birimlerine yönelik köklü bir değişiklikten bahsedilmektedir. Buna göre Zabıta Kuvvetleri tevhit edilecek ve böylece bu cihazın iyi işlemesi temin edilerek, mühim tasarruflar temin edecek ve zabitanın modern vasıtalarla teçhizi ve ıslahı imkânı sağlanacaktır⁴⁶⁵.

3-Üçüncü Menderes Hükümeti

Üçüncü Menderes Hükümeti (17.5.1954-9.12.1955) programında; önceki iki programa nazaran asayişle ilgili ifadelerle daha fazla yer verildiği görülmektedir.

Programda önceki dönemde büyük hadiselerin zuhur etmediği belirtilmiş, *“hürriyet nizamını her türlü sarsıntılardan korumak, memlekette siyasi huzur ve sükûnla maddi ve manevi asayişi en mükemmel şekilde tahakkuk ettirmek, memleketimizin iç ve dış emniyetini daha da mükemmel hale getirmek ve memleketimizin bir an evvel tam bir refah ve saadete kavuşmasının yollarını bulmak, hükümetimizin hattıhareket ve siyasi nokta-i nazarının esasını teşkil etmektedir”* ifadelerine yer verilmiştir.⁴⁶⁶

Programda ayrıca Türkiye’de demokratik kültürün yerleştirilmesinin ve fikir hürriyetinin önemi vurgulanmış, ancak bu ortamı istismar edebilecek devlet memurları (üniversite ve adliye mensupları vs.) hakkında gerekli işlemlerin yapılacağı belirtilmiştir⁴⁶⁷. Aynı programda tüm amme hizmetlerinde olduğu gibi Emniyet Teşkilatı’nda da mümkün olduğu kadar hizmetleri halka yaklaştırmak ve bunların ifasında sürat, intizam ve verimlilik sağlamak hedeflenmiştir.

4-Dördüncü Menderes Hükümeti

Dördüncü Menderes Hükümeti (9.12.1955-25.11.1957) programında konu kapsamında, *“umumi hayatımızda her türlü suiistimallerle şiddetle mücadele etmek vazifemiz olacaktır.”* ifadelerine yer verilmiştir⁴⁶⁸.

5-Beşinci Menderes Hükümeti

Beşinci ve son Menderes Hükümeti (25.11.1957-27.5.1960) programında konu bağlamında; siyasi nizam müesseselerinin, siyasi hareket ve faaliyetlerin; milletin emniyet ve selameti, refah ve saadeti gayesinin tahakkukuna hadim bulunması” gerektiği,⁴⁶⁹ huzur

⁴⁶⁵ Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, s.20.

⁴⁶⁶ Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, s.36.

⁴⁶⁷ Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, s.37-40.

⁴⁶⁸ Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, s.63.

⁴⁶⁹ Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, s.70.

ve sükûn içinde çalışmayı temin ve bozulmuş bulunan manevi asayiş iade edecek tedbirlerin alınmasının zaruri olduğu, seçim öncesinde karşılaşılan ve memleketin emniyet ve selametini menfi yönde etkileyecek ölçsüzlüklerin hem izlerini silmek hem de tekrar meydana gelmesini önlemek için gerekli tedbirlerin alınacağı vurgulanmıştır⁴⁷⁰.

Bunun yanında programda, fikir ve basın hürriyetini temin için gerekli yasal düzenlemelerin yapılacağı, ancak hürriyetlerin suiistimal edilerek rejime yönelik bir faaliyet yürütülmesine fırsat verilmeyeceği, özellikle serbestlikten yararlanarak huzur ve sükûnu bozucu faaliyetler yürütme niyetinde olan gizli komünistlikle müessir bir şekilde mücadele edileceği belirtilmiştir⁴⁷¹.

Hükümet programlarında asayişin önemini vurgulayıcı ve bu konuda taviz verilmeyeceğine dair ifadeler yer almasına rağmen, hükümetlerin, bu mücadeleyi yapacak olan polisin nitelik ve nicelik olarak güçlendirilmesi konusunda fazla somut adım atmadıkları görülmektedir. Örneğin Türkiye'nin nüfusunda belirgin bir artış gözlenmesine karşın ülke genelinde görevli polis sayısının aynı oranda artmadığı görülmektedir. 1950 yılında Türkiye'nin toplam nüfusu 20.951.390 iken, 1960 yılında bu sayı 31.391.421 yükselmiştir. Aynı çerçevede köyden kente yaşanan göç ve kent nüfusundaki belirgin artış, polisin iş yükünü artıran bir diğer önemli unsur olmuştur. Örneğin 1950 yılında 3.885.865 olan kent nüfusu %359 artarak 10.805.817'ye ulaşmıştır. Oysa aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere aynı yıllarda görevli polis sayısı ise %13,7 oranında artmıştır⁴⁷².

DP Hükümetleri döneminde görev yapan polis sayısı şu şekildedir:⁴⁷³:

YILLAR	POLİS SAYISI	BİR POLİSE DÜŞEN VATANDAŞ SAYISI
1950	10.311	504
1951	10.333	536
1952	10.613	555

⁴⁷⁰ Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, s.72.

⁴⁷¹ Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, s.72.

⁴⁷² M. Jacob Landau, Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar, (Çev. Erdiç Baykal), Turhan Kitabevi, Ankara,1979, s.30.

⁴⁷³ Cevdet Demirbaş, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Polis Teşkilatı", Polis Dergisi, XI, S.43, (Ocak-Şubat-Mart 2005), s.148-149.

1953	10.893	571
1954	11.173	585
1955	11.320	610
1956	11.512	632
1957	11.791	650
1958	11.347	709
1959	11.580	727
1960	11.725	751

C- DEMOKRAT PARTİ'NİN İÇ GÜVENLİĞE YÖNELİK ALDIĞI ÖNLEMLER VE ETKİLERİ

I- Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü'nün Değiştirilmesi

DP 1957 seçimlerinden zaferle çıkmasına rağmen, 1950'den sonra ilk kez aldığı oylar bakımından, bütün muhalefet partilerinin toplamından az oy almıştı. Böylelikle, DP her zaman dile getirdiği millet iradesini tam yansıtamamıştı. 1957 Seçimlerinden sonra muhalefetin eli daha kuvvetlenmiş, sesi daha gür çıkmaya başlamıştır. Çünkü DP bu seçimlerde kan kaybetmiştir⁴⁷⁴.

DP, Meclis Grubunu, seçimlerden hemen sonra toplantıya çağırdı. Bu toplantının amacı, 1957 seçimlerindeki kayıpların sebeplerini objektif olarak araştırıp, bunları gidermenin yollarını bulmaktı⁴⁷⁵. Grupta konuşanların ortak fikri, yeni önlemler ve yasalarla bu gidişata son vermektir. Herkes söz alıp konuştuğundan sonra, Menderes şunları ifade etti⁴⁷⁶.

“...davalar ikame edilmiş, hükümler verilmiştir. Hiç birimiz canımızı kurtaramayız. Zira adliyeyi perişan eden biz, 6-7 Eylül'ü yapan biz, radyoyu kullanan biz, en son da seçimleri kazanmadığımız halde, gayri meşru bir şekilde Meclise gelip oturanlar biziz! O halde iktidara gelirlerse bizim hükmümüz verilmiş değil midir?”

Grup, 11 kişilik bir komisyon kurdu ve komisyon hemen çalışmaya başladı. Komisyonun ilk icraatı, Meclis İç Tüzüğü'nde yapılması istenen değişiklikleri kanun teklifi olarak meclise sunmak oldu. DP Meclis Grubu, 14 Kasım 1957 tarihinde bir bildiri yayınladı. Yayımlanan bildiri de “*memleketimizin maddi ve manevi huzurunun iadesi, vatanın ve rejimin selameti ve amme hizmetlerinin iyi ve süratli yürütülmesi için lüzum*

⁴⁷⁴ Ergün Ataoğlu, **Adnan Menderes**, s.116.

⁴⁷⁵ R. S. Burçak, **On Yılın...**, s.521.

⁴⁷⁶ R. S. Burçak, **On Yılın...**, s.523.

görülecek kanun ve idari bütün tedbirlerin derhal alınmasının ittifakla karara bağlandığı...” açıklanıyordu⁴⁷⁷:

Yeni iç tüzük, 27 Aralık 1957’de sert tartışmalar arasında kabul edildi. Bu tüzükle yapılan değişikliklerin neredeyse hepsi muhalefetin sesini kısmak için alınan önlemlerdi. Buna göre sözlü sorular haftada bir defa, bir saatle sınırlı olarak cevaplanacak, ayrıca bakanlar isterse cevaplandırmayabilecek; milletvekillerinin dokunulmazlığını kaldırmak daha kolay olabilecekti⁴⁷⁸. İktidarın iç tüzükte yaptığı bu değişiklik ile iktidar- muhalefet arasındaki ilişki çok daha fazla gerilmişti. Birçok kişiye göre Irak Devrimi, DP’nin tedirginliğinin artmasına ve bu tedirginlikle yanlışlar yapmasına neden olan bir olaydı. Bu yaşanan olayla DP’nin darbe korkuları artmıştı⁴⁷⁹.

II- Demokrat Parti’nin İç Güvenliğe Yönelik Çıkardığı Kanunlar

Demokrat Partililer, muhalefet yıllarında Türkiye’de özgürlüklerin kısıtlandığını ileri sürmüşler ve iktidara gelmeleri halinde demokratik düzene geçileceğini ifade etmişlerdir. Muhalefet yıllarındaki bu tutum, hükümetin ilk programına da yansımıştır. Programda, grev hakkının verileceği, antidemokratik kanunların kaldırılacağı, anayasanın demokrasiye uygun bir biçimde tanzim edileceği vurgulanmıştır. Yapılması düşünülen bu düzenlemeler özellikle sivil toplum alanıyla ilgili olup bu alanın demokratik hususlara göre düzenlenme çabasıdır⁴⁸⁰.

Demokrat Parti, on yıl süren iktidarı boyunca sivil toplum alanında bazı düzenlemeler yapmıştır. Bunlar, 5680 Sayılı Basın Kanunu, 5844 Sayılı Komünizmle Mücadele Kanunu, 5816 Sayılı Atatürk Kanunu, 6761 Sayılı Vicdan ve Toplanma Hürriyetini Koruma Kanunu, Neşir Yolu ile veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkındaki Kanun, 6732 ve 6733 Sayılı Basın Kanunları, 6771 Sayılı Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ve 6-7 Eylül Örfi İdare kararlarıdır.

1- 5680 Sayılı Basın Kanunu

Basın-iktidar ilişkilerinin DP döneminde sağlıklı bir zemine oturtulmadığı, iktidarın, basının hak ve özgürlüklerini kullanma hakkını, ancak kendi yönetsel kusurlarını dillendirmemesi ölçüsünde tanıdığı görülmüştür. İktidar, ülkedeki aksaklıkları

⁴⁷⁷ M. Albayrak, **Türk siyasi Tarihinde Demokrat Parti**, s.514-515.

⁴⁷⁸ Fatih Artvinli, **Osman Bölükbaşı Seraba Harcanmış bir Ömür**, Kitap yayınevi, İstanbul, 2007, s.91.

⁴⁷⁹ E. Ataoğlu, **Adnan Menderes**, s.122.

⁴⁸⁰ E. Ataoğlu, **Adnan Menderes**, s.122.

gidermenin yolu olarak çözüm üretme yerine, politik gidişteki aksaklıklara işaret eden ve kamuoyunu bu yönde bilinçlendirme kanalları olan basın ve muhalefeti denetimi altına almaya çalışmıştır⁴⁸¹.

Demokrat Parti'nin sivil toplum alanında yaptığı ilk düzenleme 5680 Sayılı Basın Kanunu'dur⁴⁸². Bu kanun, 1931 yılında kabul edilmiş ve sonraki yıllarda üzerinde sekiz defa düzenleme yapılmış kanunun tanzimidir⁴⁸³. Bu nedenle tüm maddeleri ilk defa oluşturulmuş bir kanun değildir. Daha önceki kanunda yer alan bazı maddelerin düzenlenmesi ve bazı yeni maddelerin eklenmesiyle oluşturulmuş bir kanundur⁴⁸⁴.

a) Kanun Tasarısının Hazırlanması

Kanun tasarısı hazırlanmadan önce İstanbul Gazeteciler Cemiyeti heyeti Ankara'ya gitmiş ve 13 Haziran 1950 tarihinde Başbakan Adnan Menderes ile görüşmüşlerdir. Bu görüşmede Menderes, Adalet Bakanı'na matbuatı tazyik eden maddelerin değiştirilmesi gerektiğini söylemiştir. Daha sonra Adalet Bakanlığı temsilcileri ile İstanbul Gazeteciler Cemiyeti yöneticileri bir araya gelmişler ve çıkarılması düşünülen basın kanunu maddeleri üzerinde görüş birliğine varılmıştır⁴⁸⁵.

Bu görüşmeden sonra hazırlanarak TBMM'nin onayına sunulacak olan tasarı İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'ne de gönderilmiştir. Tasarıyı inceleyen İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, Adnan Menderes'e bir telgraf çekmiştir. Bu telgrafta, görüşlerinin alınmasına rağmen tasarının önceki iktidarın hazırladığı son tasarı ile aynı olduğu vurgulanmıştır. Gazeteciler Cemiyeti, Basın hürriyeti konusunda hükümetten tam bir anlayış beklediklerini bildirmişlerdir. Bu telgrafi dikkate alan Menderes, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanvekili Enis Tahsin Til'e bir telgraf göndermiştir. Telgrafta, Enis Tahsin Til'in gönderdiği telgraftan sonra basın kanunu tasarısının bir kez daha ele alınarak ve Adalet Bakanlığı temsilcileri ile İstanbul Gazeteciler Cemiyeti yöneticilerinin üzerinde mutabık oldukları esaslar üzerinden tasarıya yeniden şekil vereceğini açıklamıştır. Bu nedenle İstanbul Gazeteciler Cemiyeti temsilcileriyle uzlaşılacak esaslar çerçevesinde hazırlanan bir Basın Kanunu'nun matbuat hürriyetini korucuyu hükümler

⁴⁸¹ Ayşe Elif Emre Kaya, "Demokrat Parti Döneminde Basın - İktidar İlişkileri," **İletişim Fakültesi Dergisi**, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex->, s. 93-108.

⁴⁸² **Resmi Gazete**, S.7564, 24 Temmuz 1950, **Düstur**, III/31, s.2234; **Kavanin Mecmuası**, XXXIII/77-83. (Bu Kanun; 6026, 6051, 6337, 6550, 6733, Geçici 9, 2231, 2950 ve 3445 Sayılı kanunlarla değiştirildi.)

⁴⁸³ **Akşam**, 11 Temmuz 1950.

⁴⁸⁴ **Akşam**, 11 Temmuz 1950.

⁴⁸⁵ **Akşam**, 13 Temmuz 1950.

içerdiğinin en kuvvetli delili olduğunu bildirmiştir⁴⁸⁶. Kanunda yapılacak düzenlemeleri içeren yasa tasarısında son düzenlemeler yapılmış ve tasarı TBMM'ye sunulmuştur.

b) Kanun Tasarısının TBMM'de Kabulü

14 Temmuz 1950 tarihinde TBMM'ye sunulan tasarı ile ilgili İzmir Milletvekili Cihat Baban ve Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger bir konuşma yapmışlar. Genel Kurul Görüşmesindeki konuşmacılardan Cihat Baban (İzmir) Basın Kanunu Hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade etmiştir⁴⁸⁷:

“Muhterem arkadaşlar; on seneden beri, hasretini çektiğimiz, yeni basın tasarısının müzakeresine başlıyoruz. Bu münasebetle, muhterem heyetinize hem aranızda bulunmakla büyük bir şeref duyan milletvekili arkadaşınız hem de, basın âleminin bir mensubu olmak dolayısıyla, sabık idarelerin tatbik ettikleri kanundan çok ıstırap çekmiş bir arkadaşınız sıfatıyla maruzatta bulunmak istiyorum. 1946 da Recep Peker Hükümeti 1881 numaralı Matbuat Kanununun hükümlerini ağırlaştırırken bendeniz bu kürsüden, bu kanun Türk demokrasisine ve Sekizinci Büyük Millet Meclisine şeref vermeyecektir, demiş ve bu sözlerim şiddetle itiraza uğramıştı. Aradan dört sene geçti, o gün ıstırap içinde söylediğim o sözleri, şimdi huzuru kalp ile ve memnuniyetle, yalnız acı acı hatırlamakla iktifa ediyorum. Ve çok şükür, aradan dört sene geçtikten sonra, bu kanun Türk Milletine, Demokrat Hükümete ve Dokuzuncu Büyük Millet Meclisine şeref verecektir, sözünü söylemiş olmanın zevkini tadıyorum...”

Bir diğer konuşmacı Bahadır Dülger'in (Erzurum) Basın Kanunu hakkındaki konuşması da şu şekildedir⁴⁸⁸.

“ Muhterem arkadaşlar, bir matbuat müntesibi olarak ve Demokrat Partinin safında yapılmış olan hürriyet mücadelesine naçizane katılmış bir arkadaşınız olarak Meclisin mukaddes çatısı altında idrak ettiğiniz bu tarihi anı belirtmekten kendimi alamıyorum. Bu memlekette hürriyet mücadelesinin 150 senelik bir tarihi vardır. Bu tarih içinde, safha safha hürriyet devirlerinin geldiği iddia edilmiş, fakat hürriyetin temel taşı, büyük teminatı, ana kurucusu olan matbuatı bugüne kadar tam manasıyla koruduğu devir asla gelmemiştir. Bu tarihi Büyük Meclis şimdi açıyor. Bu büyük tarihî dakika Türk vatani için hürriyet temeli olacaktır..”

⁴⁸⁶ **Milliyet**, 9 Temmuz 1950.

⁴⁸⁷ Türkiye Millet Meclisi Başkanlığı, **TBMM Tutanak Dergisi**, IX/1, (14 Temmuz 1950), <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c001/tbmm09001023.pdf>. (Erişim Tarihi: 13.09.2018)

⁴⁸⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, IX/1.

Yapılan konuşmalarda tasarının içerdiği demokratik esaslar vurgulanmış, daha sonra tasarının müzakeresine geçilmiştir. İlk oturumda on sekizinci maddeye kadar olan bölümler, on altıncı maddenin üçüncü bendinin ikinci fıkrasının iptal edilmesi ile kabul edilmiş, on altıncı ve on dokuzuncu maddeler yeniden düzenlenmiştir⁴⁸⁹. En son 1949 yılında tanzim edilen kanununun on altıncı maddesinin üçüncü bendinin ikinci fıkrasına göre imzalı yazılara verilecek cezalardan imza sahibi sorumlu iken imzasız yazılardan mesul müdürleri sorumluydu⁴⁹⁰. On altıncı maddenin üçüncü bendinin ikinci fıkrası, “gazete veya dergilerin mesul müdürleri yayın organı sahibinin rızası ile yayınlanan yazı ve resimlerden sorumlu değildir, yayınlanan yazı ve resimlere verilecek cezanın muhatabı yayın organının sahibidir” şeklinde değiştirilmiştir⁴⁹¹.

Tasarının on dokuzuncu maddesi cevap ve düzeltme hakkıyla ilgili olup en son 1949 yılında yapılan düzenlemedeki haliyle kabul edilmiştir. Bu maddeye göre bir kimse gazete ve dergilerde yayınlanan gerçeğe aykırı gördüğü düşünce ve sözlerden dolayı cevap hakkına sahipti. Ayrıca cevap verecek kişi, gazete veya dergiye yazının yalnızca kendisiyle ilgili bölümü için değil, tüm yazının bir misli uzunluğunda cevap gönderebiliyordu⁴⁹².

On dokuzuncu maddede yapılan değişiklikle birlikte kişilerin haysiyetine, şerefine dokunan veya menfaatini bozan yahut kişiyle ilgili gerçeğe aykırı hareketler, düşünceler ve sözlerle açık veya kapalı şekilde yapılan yayınlara o kişilerin imzası ile gönderilecek düzeltme ve cevap yazılarını yayın organının mesul müdürü hiç dokunmadan yayınlıyacaktı. Bu kısım daha önceki basın kanununun on dokuzuncu maddesindeki hükümle aynı olmakla birlikte cevap ve düzeltme yazılarının boyutu kısaltılmıştır. Cevap ve düzeltme yazılarının boyutu yazıların şahıslarla ilgili kısmı ile aynı oranda olabilecekti. Ayrıca düzeltme ve cevap yazıları şahısların cevap ve düzeltme gönderdikleri yazıların yayınladığı sayfada ve aynı sütunlarda aynı boyutta yayınlanacaktı. Gönderilen cevap ve düzeltme yazıları suç içeren ifadeler içeriyorsa veya düzeltme ve cevapla ilgisi olan yayımla ilgili olmayan hususları kapsıyorsa yahut yazının yayınlanmasından itibaren üç ay geçmişse cevap ve düzeltme yazıları yayınlanmayabiliyordu. Yayınlanmadığı takdirde ise sulh ve ceza yargılarına bu durumun nedenleri ile birlikte bildirilmesi şartı öngörülüyordu⁴⁹³.

⁴⁸⁹ **Milliyet**, 15 Temmuz 1950.

⁴⁹⁰ **Akşam**, 13 Temmuz 1950.

⁴⁹¹ **Resmî Gazete**, S. 18809, 24 Temmuz 1950.

⁴⁹² **Akşam**, 13 Temmuz 1950.

⁴⁹³ **Resmî Gazete**, S.18809, 24 Temmuz 1950.

On dokuzuncu maddede yapılan düzenleme ile amacını aşan düzeltme ve cevap yazılarına bir sınırlandırılma getirilmiş böylece basın ve yayın organlarının daha özgür yayın yapması sağlanmıştır. 5680 Sayılı Basın Kanunu tasarısında ve karma komisyon raporunda yer alan otuz birinci madde Nadir Nadi'nin (Muğla) TBMM'de yaptığı konuşmadan sonra kaldırılmıştır. Nadir Nadi'nin TBMM'deki konuşması şu şekildedir⁴⁹⁴.

“Efendim, arkadaşım Bahadır Dülger'in bahsettiği Batı memleketlerinde suçlu olan insanlar mahkeme kararı verilmeden önce, adlarının yazılmasına dair olan hüküm hususi şahıslara aittir. Bu zaten İsviçre’de muteberdir. Meselâ manavdan bir elma çalan kızın adı yazılmaz (X) diye kaydedilir. Fakat bir gazete cemiyet menfaatlerini alâkadar eden bir insanın hususi hayatına ait bir iddiayı ileri sürerse, o gazeteye ispat hakkı İsviçre’de tanınmıştır. İspat etmek şartı ile adliye nazırı der, cumhurbaşkanı der, hâsılı her şeyi söyleyebilir. Hatta demokratik zihniyeti düşününüz ki, bu hüküm bile bundan beş altı ay evvel bir tadil geçirmiştir. Beş altı ay evveline gelinceye kadar gazetelere ispat hakkı tanınıyordu. İleri sürülen iddialar hakikate aykırı ise yine gazete mahkûm edilmiyor. Son zamanlarda gazete, ileri sürdüğü iddialar hakikate aykırı ise bile hâkim üzerinde gazetenin hüsnüniyetle yazdığına dair bir his olursa bundan dahi beraat edebilir. Düşününüz, halk murakabesinde ne kadar ileri gitmişlerdir. Halk mümessili ispat ederse beraat ediyor, ispat edemezse, fakat hüsnüniyetle olduğunu ispat ederse yine beraat ediyor.”

Otuz birinci maddeye göre şahısların izni olmadan özel veya aile hayatları hakkında ima yoluyla dahi yayın yapılması sonucunda kişilerin şikâyeti ile yayını yapanların iki aya kadar hapis cezası ile veya iki yüz liradan iki bin liraya kadar para cezası ile cezalandırılması öngörülüyordu⁴⁹⁵. Bu maddenin kaldırılması basın ve yayının daha hür çalışmasına olanak tanımıştır. Yine aynı tasarı ile intiharların, haber çerçevesini aşacak ve okuyucuyu tesir altında bırakacak şekilde yayınlanması yasaklanmıştır⁴⁹⁶.

5680 Sayılı Basın Kanunu'nun otuz üçüncü maddesi sonradan eklenmiştir. Bu maddeye göre kanunen evlenmeleri yasaklanmış kişiler arasındaki cinsi münasebetleri içeren yayınlar yasaklanmıştır. Ayrıca tasarıda yer alan, gazetelerin sermayelerinin nereden temin edildiği konusunda hükümetin bilgilendirilmesi gereğini içeren otuz altıncı madde çok tartışılmasına ve bütün gazeteci milletvekillerinin itirazına rağmen kabul

⁴⁹⁴ TBMM Tutanak Dergisi, IX/1.

⁴⁹⁵ Akşam, 15 Temmuz 1950.

⁴⁹⁶ Milliyet, 15 Temmuz 1950.

edilmiştir. Bu maddeye, aleyhte hareket edeceklerin beş yüz liradan beş bin liraya kadar para cezası ile üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı hükmü ilave edilmiştir. Kırk dört maddeden oluşan 5680 Sayılı Basın Kanunu 15 Temmuz'da kabul edilmiştir. Daha sonra Matbaalar Kanunu'na geçilmiştir. 5680 Sayılı Basın Kanunu 24 Temmuz 1950 tarihinde Resmi Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir⁴⁹⁷.

Demokratik bir düzeni inşa etmek için iktidara gelme arzusunda olduğunu ileri süren Demokrat Parti, iktidara geldikten iki ay gibi bir süre sonra demokratik bir basın kanunu tanzim ederek verdiği vaatleri yerine getirmeye başlamıştır. Fakat yabancı yayınların ülkeye sokulması veya dağıtılmasının Bakanlar Kurulu kararıyla yasaklanabilir olması ve bu yayınların ülkeye sokulması konusunda Bakanlar Kurulu'ndan izin alınmış olsa dahi bunların İçişleri Bakanlığı'nın kararı çıkmadan dağıtılamayacağı ve dağıtılanların da toplanabileceği ve bu kurallara uymayanların üç aydan bir yıla kadar hapis ve beş yüz liradan beş bin liraya kadar para cezasıyla cezalandırılabileceği hükümleri basın özgürlüğüne aykırı hususlardı⁴⁹⁸.

3 Aralık 1951'de de Türk Ceza Kanunu'nun 141.ve 142. maddelerinde değişiklik yapılarak cezaların ağırlaştırılmasını öngören yasa tasarısı TBMM'de kabul edildi. 1951 yılında hükümet tasarısında yer alan 141. ve 142. maddelere daha önce kaldırılan şiddet kullanmak ve şiddet kullanarak ibarelerinin yerine cebir yoluyla ve cebren yok etme ibarelerinin konulması hükmü Meclis Genel Kurulu'nda kabul edilmedi. Komünist cemiyetleri kurup, yönetmenin cezası 8-15 yıla, bu cemiyetlere üye olmanın cezası da 5-12 yıla çıkartıldı. Birden fazla cemiyet kurup yönetenlere idam cezası verilebilecekti. Ayrıca komünizm propagandası için getirilen cezada, 5 yıldan 10 yıla kadar yükseltildi.

13 Haziran 1952'de kabul edilen, 5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun⁴⁹⁹ 20 Haziran 1952'de yürürlüğe girmiştir. Bu yasa, gazetecilere sendika kurma olanağı da tanımış ve yasanın 22. maddesi "gazeteciler aralarında 5018 sayılı kanun hükümleri dâhilinde sendikalar kurabilirler" denilmiştir. Sendikalaşma hakkı tanıyan 1947 tarihli 5018 sayılı kanun, 3008 sayılı iş kanununda işçi tanımına uygun olarak beden işçilerini kapsamakla birlikte, 5953 sayılı yasanın 1952'de yürürlüğe girmesi sonucu fikir işçilerini de kapsamıştır.

⁴⁹⁷ **Milliyet**, 15 Temmuz 1950; **Resmi Gazete**, S. 18808-18810, 24 Temmuz 1950.

⁴⁹⁸ **Milliyet**, 15 Temmuz 1950.

⁴⁹⁹ **TBMMTD**, IX/16, 1952, s. 210-216.

Şubat 1954 Meclis'e verilen tasarı, yayın yoluyla ve radyo ile işlenecek bazı yeni cürümler getiriyor ve bunları ağır yaptırımlara bağlamaktadır. Basın yoluyla itibarı kırarak, şöhret ya da servete zarar verecek bir hususun isnadı halinde 6 aydan 3 yıla kadar hapis ve bin liradan 10 bin liraya kadar ağır para cezası öngörülüyordu. Üstelik bu suçlar, resmi unvanlılara karşı işlendiğinde cezalar üçte birden yarıya kadar arttırılacaktı. İşin kötüsü de suçlanan gazeteciye, iddiasını ispat etme hakkı da verilmeyecekti.

9 Mart 1954'te yayın yoluyla suç işleyenlere, ağır cezalar getiren yasa meclisten çıkmış; DP "devletin siyasi ve mali itibarını sarsan yayın" adı altında yeni bir suç çeşidi ihdas etmişti. İktidar yanlısı gazeteleri maddi olarak destekleyecek formüller bulunurken muhaliflere devlet ilan ve imkânları kullandırılmamıştı.

2- 6732 ve 6733 Sayılı Basın Kanunları

1955 yılında Demokrat Parti'den ayrılan (DP'den ayrılarak Meclis'te grup oluşturan bazı milletvekilleri (F. Lütü Karaosmanoğlu, Turan Güneş, İbrahim Öktem, Cihat Baban, Fethi Çelikbaş, Ekrem Alican, Raif Aybar, Enver Güreli, Kasım Küfrevi, E. Hayri Üstündağ, Ziyat Ebüzziya.) 20 Aralık 1955 tarihinde Hürriyet Partisi'ni kurmuşlardır. On dokuzlar Grubu'nun ve daha sonra bu grubun kurduğu Hürriyet Partisi'nin, CHP başta olmak üzere diğer muhaliflerin hükümete karşı eleştirilerinin, basında geniş bir biçimde yer alması ve 1956 yılında Türkiye'de siyasi ve ekonomik sorunların daha ağırlaşması ve iktidarın bu alanlardaki politikalarına karşı basında yer alan eleştirilerin artması ve sertleşmesi hükümeti basın kanunlarında yeni düzenlemeler yapmaya yöneltmiştir⁵⁰⁰.

a) Basın Kanunu Hazırlık Çalışmaları

Akşam Gazetesi'nin 24 Mart 1956'da yayımlanan haberinde, Demokrat Partililerin basına yönelik eleştirilerine atıfta bulunarak partiye yakın çevrelerden edinilen bilgiye göre hükümetin basın kanununda bazı düzenlemeler yapmaya hazırlandığı ileri sürülmüştür. Basın kanununda yapılacak değişikliğe göre yalan habere verilen cezalarda artırım yapılacağı iddia edilmiştir⁵⁰¹.

⁵⁰⁰ Ali Şağan, **Demokrat Parti Döneminde İktidar-Sivil Toplum Kuruluşları İlişkileri (1950-1960)**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul,2013, s.267.

⁵⁰¹ **Akşam**, 24 Mart 1956.

Bu süreçte Gazeteciler Cemiyeti tarafından üç ay önce kurulmuş olan hukukçu ve gazetecilerden oluşan bir heyet basın ile ilgili mevzuatta yapılması istenilen değişikliklerle ilgili çalışmalarını tamamlamıştır⁵⁰². Basın kanununda düzenlemeler yapılacağı ileri sürülürken Başbakan Adnan Menderes'in basına yönelik eleştirileri devam etmiştir. 30 Mart 1956 tarihinde Zonguldak'ta bir konuşma yapan Adnan Menderes, hürriyetlerin suiistimal edildiğini ve gazetelerin yanlış haberlerle doldurulduğunu bildirmiştir⁵⁰³. Yine 1 Nisan 1956 tarihinde Karabük'te de bir konuşma yapan Menderes, basının halka gerçekleri anlatmadığını dile getirmiştir⁵⁰⁴.

Mart ayından itibaren sertleşen muhalefet ve iktidar ilişkileri nisan ayında daha da keskinleşmiştir. Siyasi havanın sertleşmesinden basın da nasibini almıştır. Muhalefetin yaptığı toplantıların ve hükümetin politikalarının eleştirildiği yazı ve haberlerin oranının gazetelerde artarak yer alması basına yönelen eleştirileri de artırmıştır. Başbakan Adnan Menderes, 8 Nisan 1956 tarihinde Adana Seyhan'da hidroelektrik santralının açılışında yaptığı konuşmada basını eleştirmiş ve basının kartel kurduğunu ileri sürmüştür. 9 Nisan 1956 tarihinde Tarsus'ta yapmış olduğu konuşmada ise *“basın niçin gerçekleri aktarmıyor”* demiş ve bu konuda basının bazı nedenlerden dolayı hükümete darıldığını ve aleyhte yazılar yazmaya başladıklarını, gazeteciliğin de bakkaliye işletmek gibi ticari bir iş olduğunu ve bakkallar gibi gazetecilerin de satışlarını artırmak istediklerini ve başyazarların iktidarın eserlerini görmek için hiçbir gayret harcamadıklarını söylemiştir. Menderes, gazeteleri açılışlara davet ettiklerini fakat gelmediklerini vurgulamıştır⁵⁰⁵.

10 Nisan 1956 tarihinde Gaziantep'te konuşan Menderes yine basını eleştirmiş ve basına ve muhalefete karşı sert ve sıkı tedbirlerin alınacağını vurgulamıştır⁵⁰⁶. Uzun zamandır TBMM Adalet Komisyonu'nda müzakere edilen “ispat hakkı” konusundaki kanun teklifi 20 Nisan 1956 tarihinde yapılan görüşmede altı oya karşı sekiz oyla red edilmiştir⁵⁰⁷. İspat hakkı hususundaki kanun teklifinin reddedilmesinden sonra bu teklifin lehinde olan Demokrat Partili milletvekillerinin ispat hakkının kabul edilmesi amacıyla partinin meclis gurubuna verilmek üzere tahrir hazırladıkları ileri sürülmüştür⁵⁰⁸. Demokrat Parti İzmir Milletvekili Arif Güngören ve bazı milletvekillerinin, ispat hakkı

⁵⁰² **Cumhuriyet**, 29 Mart 1956.

⁵⁰³ **Vatan**, 31 Mart 1956; **Akşam**, 31 Mart 1956; **Cumhuriyet**, 31 Mart 1956.

⁵⁰⁴ **Tercüman**, 2 Nisan 1956.

⁵⁰⁵ **Cumhuriyet**, 9-10 Nisan 1956; **Vatan**, 9-10 Nisan 1956; **Akşam**, 9-10 Nisan 1956.

⁵⁰⁶ **Yeni Sabah**, 11 Nisan 1956; **Hürriyet**, 11 Nisan 1956; **Ulus**, 11 Nisan 1956; **Vatan**, 11 Nisan 1956.

⁵⁰⁷ İspat hakkı ile ilgili kanun teklifinin lehinde oy kullanan milletvekillerinden dördü Demokrat Partiliydi. (**Vatan**, 21 Nisan 1956; **Ulus**, 21 Nisan 1956; **Akşam**, 21 Nisan 1956; **Cumhuriyet**, 21 Nisan 1956.)

⁵⁰⁸ **Cumhuriyet**, 22 Nisan 1956.

ile ilgili kanun teklifinin TBMM Adalet Komisyonu'nda reddedilmesinden sonra ispat hakkının kabul edilmesi amacıyla vermiş oldukları tavrın komisyonunda müzakeresini istemeleri üzerine 25 Nisan 1956 tarihinde toplanan TBMM Adalet Komisyonu'nda daha önce devam cetvelinde imzaları olan on altı üyeden altı üye toplantıya katılmamışlardır. Bu nedenle ekseriyet sağlanamadığı için tavrın görüşülmemiştir⁵⁰⁹.

27 Nisan 1956 tarihinde görüşülmesi planlanan tavrın yine yeterli kişinin toplantıya iştirak etmemesi nedeniyle görüşülmemiştir⁵¹⁰.

İspat hakkının kabul edilmesi ile ilgili çabalar devam ederken demokrasiye uygun olmayan bazı olaylar yaşanmıştır. 28 Nisan 1956 tarihinde Çankaya Köşkü'nde milletvekillerine ziyafet verileceği haberi üzerine oraya giden beş gazeteci köşkün kapısından bir sivil araçla alınmışlar ve Ankara Emniyet Müdürlüğü Birinci şubeye götürülmüşlerdir. Bu kişilere Şube Müdürü Şadan Kansoy'un hakaret ettiği ve foto muhabiri Hikmet Tanılkan'ın dövüldüğü ileri sürülmüştür⁵¹¹. Bu olaylar üzerine on dokuz gazeteci 29 Nisan 1956 tarihinde Başbakan Adnan Menderes'e bir telgraf çekip, teessüflerini dile getirmişlerdir⁵¹².

Olayın akisleri devam etmiş ve 30 Nisan 1956 tarihinde TBMM'de CHP Meclis Grubu adına Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin ile Hürriyet Partisi Kastamonu Milletvekili Ziya Termen İçişleri Bakanı'nın yanıtlaması için sözlü soru önergesi vermişlerdir. Ayrıca Ankara Gazeteciler Cemiyeti ile Gazeteciler Sendikası olaydan duydukları üzüntüyü belirten ve olayla ilgili olarak gerekli makamların gerekeni yapmasının talep edildiği birer tebliğ yayınlamışlardır⁵¹³.

⁵⁰⁹ TBMM Adalet Komisyonu'nun bu toplantısına katılmayan altı üye daha önce ispat hakkının aleyhinde oy kullanmışlardır. (**Hürriyet**, 26 Nisan 1956; **Cumhuriyet**, 26 Nisan 1956.)

⁵¹⁰ **Dünya**, 28 Nisan 1956; **Ulus**, 28 Nisan 1956; **Akşam**, 28 Kasım 1956; **Vatan**, 28 Nisan 1956; **Hürriyet**, 28 Nisan 1956.

⁵¹¹ 28 Nisan 1956 tarihinde Hürriyet, Tercüman ve Dünya gazetelerine, Çankaya Köşkü'nde milletvekillerinin şerefine bir ziyafet verildiği yönünde telefonla ihbarda bulunulmuştur. Bu bilgi üzerine Hürriyet gazetesi muhabiri Seyfettin Turan, Dünya gazetesi temsilcisi Oktay Ekşi ve foto muhabiri Hikmet Tanılkan Çankaya Köşkü yolu üzerinde bir otomobilde beklerken Ankara Emniyet Müdürlüğü Birinci şubeye götürülmüşlerdir. Tanılkan'a burada dayak atıldığı, Turan'a hakaret edildiği ve şube müdürünün, gazeteciler hakkında, gazeteciler lokalinden Sovyet Elçiliği bahçesine film ve vesikalar atarken yakalandıkları yönünde zabıt tutturduğu ve Ekşi'yi odasına çağırarak polis hesabına çalışmayı teklif ettiği ve bir daha köşkün etrafında dolaşmalarını telkin ettiği iddia edilmiştir. Bu olaydan haberi olmayan Tercüman gazetesi Ankara temsilcisi Altan Öymen ile muhabir Aydın Köker'de Çankaya Köşkü'nün etrafında buldukları anda birinci şubeye götürülmüşler ve sabah saat 05.00 kadar Şubede kalmışlardır. Orada ne yaptıkları konusunda sorgulanmışlardır. Bu gazetecilere de hakaret edildiği ve köşke girip çıkarları rahatsız etmekten dolayı zabıt tutulduğu ileri sürülmüştür. Bu gazeteciler 29 Nisan günü saat 11.30'da tekrar birinci şubeye götürülmüşler ve saat 19.00'a kadar orada tutulmuşlar ve sorgulanmışlardır. Bu kişilere Şube Müdürü Şadan Kansoy'un polis hesabına çalışmalarını teklif ettiği iddia edilmiştir. (**Vatan**, 30 Nisan 1956; **Cumhuriyet**, 30 Nisan 1956; **Ulus**, 30 Nisan 1956; **Akşam**, 30 Kasım 1956)

⁵¹² **Akşam**, 30 Nisan 1956; **Vatan**, 30 Nisan 1956.

⁵¹³ **Vatan**, 1 Mayıs 1956; **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1956; **Ulus**, 1 Mayıs 1956; **Hürriyet**, 1 Mayıs 1956.

Bazı gazetecilerin basın özgürlüğüne uygun olmayan koşullara maruz kaldığı bu tarihte basın kanununda düzenleme ve ispat hakkı ile ilgili çalışmaların yapıldığı ileri sürülmüştür. 30 Nisan 1956 tarihinde Başbakanlık'ta toplanan DP, Genel İdare Kurulu'nda, basın kanununda yapılması düşünülen tadilat, TBMM Adalet Komisyonu'nda reddedilerek TBMM Umumi Heyeti'ne sevk edilip ispat hakkının görüşüldüğü iddia edilmiştir⁵¹⁴. Bakanların ve Demokrat Genel Parti İdare Kurulu'nun iştiraki ile Çankaya'da yapılan toplantı 1 Mayıs 1956 tarihinde devam etmiştir. Bu toplantıda milletvekillerinin nabzının yoklandığı ve basın ve muhalefet hakkında çıkarılacak şiddetli kanunların zemininin hazırlandığı ileri sürülmüştür⁵¹⁵.

Demokrat Parti Genel İdare Kurulu toplantılarında basın hakkında şiddetli kararların alınacağına dile getirildiği bu süreçte bu iddiayı doğrulayacak uygulamalar ortaya çıkmıştır. 2 Mayıs 1956 tarihinde TBMM Başkanı Refik Koraltan, TBMM idare amirlerine vermiş olduğu talimatla, gazetecilerin TBMM gazinosuna ve partilerin grup odalarına girişlerini yasaklamıştır. Muhalefet, bu kararı hükümetin basına karşı son zamanlardaki tutumunun yansıması olarak değerlendirilmiştir. Bu olay üzerine basın kanununda yapılacağı iddia edilen değişiklik ile ilgili söylemlerde artış olmuştur⁵¹⁶.

Demokrat Parti Genel İdare Kurulu toplantıları devam ederken bu toplantılarda alınan kararlar doğrultusunda basın kanunu hazırlanıp, bu kanunla gazetecilerde tahsil mecburiyetinin aranacağı ve hakaret etmeleri halinde gazetecilerin kanunun sert yüzü ile karşı karşıya kalacakları yönünde iddialar ortaya atılmıştır⁵¹⁷.

3 Mayıs 1956 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın başkanlığında Demokrat Parti İdare Kurulu üyeleri ve Bakanlar Kurulu yine toplanmıştır. Toplantıda esasları belirlenmiş olan basın kanunu tasarısı ile muhalefet hakkındaki tedbirlerin parti grubundan nasıl geçirileceği ve TBMM Umumi Heyeti'ne geldiğinde takip edilecek hareket tarzı belirlenmiştir⁵¹⁸. Bu arada basın kanununda yapılması düşünülen değişiklikler ile ilgili çalışmaların tamamlandığı ve mayıs ayının sonunda TBMM'ye sevk edileceği iddiaları ortaya atılmıştır⁵¹⁹. 28 Mayıs 1956 tarihinde Bakanlar Kurulu toplantısı yapılmış ve bu toplantıda son şekli verilen basın kanunu tasarısı da gözden geçirilmiştir⁵²⁰. Bu toplantıdan bir gün sonra Demokrat Parti Meclis Gurubu toplantısı

⁵¹⁴ **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1956.

⁵¹⁵ **Akşam**, 2 Mayıs 1951.

⁵¹⁶ **Tercüman**, 3 Mayıs 1956; **Hürriyet**, 3 Mayıs 1956; **Ulus**, 3 Mayıs 1956; **Vatan**, 3 Mayıs 1956.

⁵¹⁷ **Akşam**, 3 Mayıs 1956. **Hürriyet**, 3 Mayıs 1956.

⁵¹⁸ **Vatan**, 4 Mayıs 1956; **Hürriyet**, 4 Mayıs 1956.

⁵¹⁹ **Akşam**, 18 Mayıs 1956.

⁵²⁰ **Akşam**, 28 Mayıs 1956.

yapılmış ve yeni bir basın kanunu tasarısının hazırlanması hususunda hükümete yetki verilmiştir. Daha önce hazırlanan basın kanunu tasarısı da müzakere edilmiş ve beş red ve otuz çekimser oya karşı tasarı grupta kabul edilmiştir⁵²¹. Demokrat Parti Meclis Grubu'nda kabul edilen basın kanunu tasarısı TBMM'ye sevk edilmiştir.

b) Basın Kanunu Tasarılarının TBMM'ye Gelmesi ve Kabul Edilmesi

30 Mayıs 1956 tarihinde iki adet basın kanunu tasarısı TBMM'ye gelmiştir. Milli Korunma Kanunu'nun müzakeresi esnasında celseyi yöneten İhsan Baç, konuşmaları kesmiş ve Adalet Bakanı Hüseyin Avni Gökçürk'ün, 29 Mayıs 1956 tarihinde Demokrat Parti Meclis Grubu'nda kabul edilen tasarıların görüşülmesi için TBMM Adliye ve Dâhiliye Encümenleri'nden seçilecek onar kişiden oluşacak bir komisyonda tavrini okumuştur. Tavrini okunduktan sonra Fethi Çelikbaş söz almış ve bir kanunun görüşülmesi sırasında gündem dışı bir konunun gündeme getirilmesinin yanlış olduğunu söylemiştir. Tartışmalardan sonra basın kanunu tekliflerinin oylanmasına geçilmiştir. Muhalefet ile birlikte birkaç Demokrat Parti milletvekili red oy verirken yirmiye yakın çekimser oy kullanılmıştır. Neticede basın kanunu teklifleri kabul edilmiş ve tetkik edilmek üzere TBMM Adalet ve Dâhiliye Komisyonu üyelerinden oluşacak muhtelif bir komisyona havale edilmiştir⁵²².

31 Mayıs 1956 tarihinde TBMM Adalet ve Dâhiliye Encümeni üyeleri olağanüstü bir toplantı yapmıştır. Toplantıda 5680 Sayılı Basın Kanunu'nun bazı maddelerinin tadili ile 6334 Sayılı Neşir Yoluyla İşlenecek Bazı Suçlar Hakkındaki Kanun'un hükümlerini ağırlaştırıcı kanun tasarıları ve bu teklifleri müzakere edecek karma komisyonun seçilmesi konuları görüşülmüştür. İlk önce tasarıları müzakere edecek karma komisyon seçimleri yapılmış ve tasarıların müzakeresine geçilmiştir. Müzakerelere geçilmeden önce bir konuşma yapan Hürriyet Partisi Meclis Grubu Başkanı Fethi Çelikbaş, tasarıların TBMM usullerine aykırı biçimde olduğunu dile getirmiştir. Çelikbaş, rejim bakımından

⁵²¹ Bu toplantıda iki saat kadar süren bir konuşma yapan Başbakan Adnan Menderes, gazetelerin olayları tek taraflı aktardıklarını, hükümetin yaptığı işlerden hiç söz etmediklerini ve vatandaşların haysiyetlerini kıldıklarını ileri sürmüştür. Menderes, bu duruma dayanak olarak basın kanunundaki yaptırımların hafif olmasının ve matbuat içinde tahsilsiz gazetecilerin olmasını göstermiştir. Menderes'ten sonra kürsüye Adalet Bakanı Hüseyin Avni Gökçürk gelmiş ve gazetecilerin en az lise diplomasına sahip olması, cezalarının artırılması ve suç unsurlarının genişletilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Tekzibin de yalan haberin yayımlandığı yerde ve aynı sütun ve punto oranında olması gerektiğini vurgulamıştır. Gökçürk, Almaya, Fransa, İngiltere gibi ülkeleri örnek göstererek bu ülkelerde Türkiye kadar basın özgürlüğünün olmadığını ve bu ülkelerde basın cezalarının daha ağır olduğunu ileri sürmüştür. Gökçürk'ten sonra söz alan milletvekilleri de aynı doğrultuda konuşmuşlardır. (**Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1956; **Vatan**, 30 Mayıs 1956; **Ulus**, 30 Mayıs 1956.)

⁵²² **İstanbul Haber**, 31 Mayıs 1956; **Dünya**, 31 Mayıs 1956; **TBMM ZC**, VI/ 4,1956, s.92-95.

önemli olan bu tasarıların müzakeresi için oluşturulacak karma komisyona muhalefet partilerinden üye alınmamasını eleştirmiş, bu nedenlerle bu komisyonda bulunmanın doğru olmadığını söyleyerek toplantıyı terk etmiştir. Toplantıda bir konuşma yapan Cemal Köprülü, bu kanunun kabulü için oy verenlerin kendilerini vicdan hesaplaşmasından kurtaramayacaklarını ileri sürmüştür. Yapılan konuşmalardan sonra kanun tekliflerinin oylanmasına geçilmiş ve tümü kabul edildikten sonra maddelerin müzakeresine geçilmiştir. Tasarının on altıncı maddeye kadar olan bölümü kabul edilmiştir⁵²³.

Tasarıların karma komisyonda görüşülmeye başlanması ile birlikte maddeleri de gazetelerde yayınlanmıştır. Bu tasarıların kabul edilmesi halinde, “şeker bulunmuyor”, “kahve kıtlığı var” gibi haberlerin dahi gazetelerde yayınlanamayacağı, yayınlayanların bir yıl hapis cezası alacağı ileri sürülmüştür. Gazetede yazı yazarların yüksel tahsilli olma mecburiyetinin kaldırılacağı ve yazı müdürleri ile muhabirlere lise mezunu olma şartının getirileceği iddia edilmiştir. Tasarıların müzakeresinin başlaması ile birlikte muhalefet partileri de bu konuda görüşlerini açıklamaya başlamışlardır. Hürriyet Partisi, basına kanun aracılığıyla pranga vurulduğunu ileri sürerken CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, çıkarılması düşünülen kanunlar ile birlikte karanlık bir döneme girildiğini iddia etmiştir⁵²⁴.

Yeni basın kanunu tasarılarının akisleri bununla sınırlı kalmamıştır. 1 Haziran 1956 tarihinde olağanüstü bir toplantı yapan İstanbul Gazeteciler Cemiyeti toplantı sonunda Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a, TBMM’ye ve hükümete, kazanılmış haklarının korunmasının istenildiği bir telgraf çekmişlerdir. Cemiyet, Karma Komisyon’a da müracaat ederek burada kendilerinin dinlenerek mesleki tecrübelerinden yararlanılmasını istemişlerdir⁵²⁵. Basın kanunlarında yapılacak düzenlemelerle ilgili muhalefet partilerinin ve gazeteci cemiyet ve sendikalarının tepkileri dışında birçok gazete yazarı bu tasarının aleyhinde yazı kaleme almıştır. Bunlardan birisi de Demokrat Parti İzmir Milletvekili ve Tercüman gazetesi Başyazarı Cihad Baban’dır. Baban 1 Haziran 1956 tarihinde kaleme aldığı “*DP Grubunun kararları ile mutabakat halinde değiliz*” başlıklı yazısında, basın ile ilgili kanun tekliflerini eleştirmiştir⁵²⁶. Bu yazı nedeniyle Başbakan Adnan

⁵²³ **Tercüman**, 1 Haziran 1956; **Yeni Sabah**, 1 Haziran 1956; **Dünya**, 1 Haziran 1956.

⁵²⁴ **Ulus**, 1 Haziran 1956; **Vatan**, 1 Haziran 1956; **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1956.

⁵²⁵ **Cumhuriyet**, 2 Haziran 1956; **Ulus**, 2 Haziran 1956; **Vatan**, 2 Haziran 1956.

⁵²⁶ Baban, yazısında basın tasarılarının kabulü halinde yıllarca hücum ettikleri ve eleştirdikleri ve birçok zorluklarla karşılaştıkları ve uğrunda zorlu mücadele verdikleri CHP iktidarı dönemindeki kısıtlamaları Demokrat Parti’nin kendiliğinden getirmiş olacağını söylemiştir. Baban, “*Bizce bir parti kendi*

Menderes'in çok sinirlendiği, bu nedenle Baban'ın Demokrat Parti'den ihraç edileceği ileri sürülmüştür⁵²⁷.

Tasarılarla ilgili yankılar devam ederken TBMM Karma Komisyonu'nda müzakereler devam etmiştir. 2 Haziran 1956 tarihinde tasarıların TBMM Karma Komisyonu'ndaki müzakeresi tamamlanarak, tasarılarıdaki bazı maddelerde düzenleme yapılmıştır⁵²⁸.

Tasarılar, Karma Komisyonu'ndan geçerken Avrupa basınında bu konuyla ilgili haberler yayınlanmıştır. 3 Haziran 1956 tarihinde Almanya, Fransa, Belçika ve İsviçre'de yayınlanan birçok gazetede Türkiye'de basın hürriyetinin tehlikeye girdiği ileri sürülmüştür⁵²⁹.

Tasarılar ile ilgili akisler devam ederken tasarılar milletvekillerine dağıtılmış⁵³⁰ tasarıların 4 Haziran 1956 tarihinde TBMM'de görüşülmesine karar verilmiştir. Basın tasarıları 4 Haziran 1956 tarihinde TBMM'de görüşülememiştir. Tasarıların komisyondan hızlı geçmesi nedeniyle, birçok milletvekilinin tasarıları basın özgürlüğünü kaldırır mahiyette görmeleri ve cezaları ağır bulmaları nedeniyle görüşülmelerinin ertelendiği ileri sürülmüştür⁵³¹. Ayrıca tasarıların, Demokrat Parti Meclis Grubu'nda görüşülerek parti içindeki muhaliflerin bertaraf edileceği iddia edilmiştir⁵³².

5680 Sayılı Basın Kanunu ile 6334 Sayılı Neşir Yoluyla işlenecek Bazı Suçlar Hakkındaki Kanun'da yapılması düşünülen düzenlemenin 6 Haziran 1956 tarihinde TBMM'de görüşülmesine karar verilmiştir. Bu kararın alındığı gün İstanbul Gazeteciler Sendikası Yönetim Kurulu, TBMM Başkanlığı'na başvurarak, tasarılar konusunda TBMM'de alınacak kararın, basın mesleğinin hürriyet, çalışma hak ve menfaatlerine en uygun biçimde gerçekleşmesini ve daha önce yüksek mercilere basın örgütleri tarafından yapılmış olan tekliflerin dikkate alınmasını talep etmiştir⁵³³.

premsiplerini inkâr etmekte, iktidarı terk etmesi evladır." demiştir. ("DP Grubunun [Grubunun] kararları ile mutabakat halinde değiliz", **Tercüman**, 1 Haziran 1956.)

⁵²⁷ **Ulus**, 2 Haziran 1956; **Vatan**, 2 Haziran 1956.

⁵²⁸ Demokrat Parti Meclis Grubu tarafından kabul edilen basın tasarıları TBMM Karma Komisyonu'nda küçük değişiklikler yapılarak genel hatları kabul edilmiştir. Komisyonda, mesul müdürlerin intibak süresi azaltılmış, muhabirler için kazanılmış hakların devamı kabul edilmiştir. Tekzip kısmında değişiklik yapılmıştır. (**Tercüman**, 3 Haziran 1956; **Cumhuriyet**, 3 Haziran 1956; **Ulus**, 3 Haziran 1956.)

⁵²⁹ **İstanbul Haber**, 3 Haziran 1956; **Cumhuriyet**, 3 Haziran 1956; **Dünya**, 3 Haziran 1956.

⁵³⁰ **Akşam**, 4 Haziran 1956.

⁵³¹ **Akşam**, 5 Haziran 1956.

⁵³² **Vatan**, 5 Haziran 1956; **Hürriyet**, 5 Haziran 1956.

⁵³³ **Cumhuriyet**, 6 Haziran 1956; **Vatan**, 6 Haziran 1956.

6 Haziran 1956 tarihinde TBMM’de basın ile ilgili kanun tekliflerinin müzakeresi yapılmıştır. Tasarıların görüşülmeye başlanması ile birlikte ilk konuşmalar usul tartışması yönünde olmuştur. CHP Milletvekili Nüvit Yetkin ile Hürriyet Partisi Meclis Grubu Başkanı Fethi Çelikbaş söz almışlar ve iki tasarinın aynı anda müzakere edilmesinin TBMM’nin işleyişine uygun olmadığını söylemişler bu nedenle tasarıların ayrılarak görüşülmesini istemişlerdir. Demokrat Parti İzmir Milletvekili Behzat Bilgin ile Denizli Milletvekili Baha Akşit iki tasarinın aynı anda görüşülebileceğini ve daha önce TBMM’de bu tür müzakerelerin olduğunu dile getirmişlerdir. Akşit, TBMM iç tüzüğünde böyle bir şartın olmadığını, dolayısıyla yapılanın usule aykırı olmadığını dile getirmiştir. Usul tartışmalarından sonra tasarıların müzakeresine geçilmiştir⁵³⁴.

Tasarıların müzakeresinde ilk konuşmayı Adalet Bakanı Hüseyin Avni Gökçürk yapmıştır. Gökçürk, konuşmasında tasarıların gerekçesini dile getirmiştir. Gökçürk, basın hürriyetinden yana olduklarını fakat basın hürriyeti adı altında gazetelerde, ülkede iç ve dış huzuru bozan, insanların şeref ve haysiyetlerine zarar veren, politik haberler konusunda yalan yanlış haberler yayımlandığını ileri sürmüştür. Sözlerine devam eden Gökçürk, tenkit ve tartışma adı altında her türlü iftira, tezvîr (yalan söyleme), istihfaf (küçümseme), istihkar (hor görme aşağılama), tezyif (alay etme, eğlenme, küçümseme) ve inatlara (gereksiz eylem) başvurularak şeref ve haysiyetlere zarar verildiğini, resmi yetkililerin tehdit edilmesine neden olduğunu, akla, hayale gelmeyecek yalan ve iftiralar ile toplumun yanlış yönlendirildiğini iddia etmiştir. Gökçürk, toplum hizmeti veren herkesin, bazı maksatlı yayın organlarının maddi ve manevi baskısı altında olduklarının aşikâr olduğunu ileri sürmüştür. Demokratik yönetimi benimseyen ülkelerin, rejimlerini ve sosyal yapılarını basının bu tür saldırılarından koruyabilmek için basın ve yayın hürriyetinin suiistimal edilmesini önlemek amacıyla önlem almakta çekimser kalmadıklarını ve bu sayede demokrasinin yaşayıp gelişebileceği ortamı oluşturabildiklerini açıklamıştır. Gökçürk, tasarıları Avrupa’nın bazı ülkelerinin mevzuatlarından örnekler vererek savunmaya devam etmiştir. Örnek vermiş olduğu demokratik ülkelerde de şeref ve haysiyetlerin korunduğunu, iftira, sövme gibi suçların cezai yaptırımlarının, Almanya, İsviçre ve Avusturya hukukunda artırıldığını dile getirmiştir. Gökçürk’ün bu sözleri üzerine Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı konuşmaya dâhil olmuş ve “*orada böyle bir Adliye Vekili yoktur*” demiştir. Bu sözler üzerine Gökçürk, Almanya’da, politika ile uğraşanların şeref ve haysiyetlerinin özel ve

⁵³⁴ TBMM ZC, VI/ 4,1956, s.92-95.

ağır bir hüküm ile korunduğunu ifade etmiştir. Fransa’da yalan haber üzerine yayın organlarının mahkemece kapatılabildiğini dile getirmiştir. Sözlerine devam eden Göktürk, tasarıda yer alan saptanmış suçlardan dolayı yayın organlarının geçici olarak kapatılmasına karşın, Fransız kanunlarında daimi kapatmanın olduğunu iddia etmiş, bu ülkelerin almış olduğu önlemler sayesinde mağdurların fazlasıyla korunduğunu ileri sürmüştür. Tasarıların gerekçesini açıklamaya devam eden Göktürk, Türkiye’yi ziyaret eden bazı yabancı uzmanların sözlerinin yayın organları tarafından eksik veya yanlış aktarıldığını iddia etmiştir. Bu nedenle ülkenin dışarıda itibarının sarsıldığını, içerde ise iç huzurun bozulduğunu ileri sürmüştür. Göktürk, bazı yabancı uzmanların açıklamaların çarpıtılması hususunda üzüntülerini dile getirdiklerini söylemiştir. Düşüncelerini açıklamayı sürdüren Göktürk, basının toplum içindeki, demokratik idarenin kökleşmesi ve milli birliğin istikrarını temin etme görevlerinin önemini yadsınamayacağını söylerken basının yapıcı ve birleştirici gücünün yanında, suiistimal yoluyla yıkıcı ve yıpratıcı etkisinin unutulmaması gerektiğini ifade etmiştir. Bu gerekçeleri dayanak göstererek matbuat hürriyetinin kullanılması durumunda bu hürriyetten beklenen fayda yerine, devletin yüksek menfaatlerinin zarar göreceğini, toplumun huzur ve sükûnunun bozulacağını ve devlet otoritesinin sarsılacağını iddia etmiştir. Bu nedenle basın ve yayın hürriyetinin TC Anayasası’nın amir hükmü çerçevesinde bir statüye bağlanması gerektiğinin kabul edildiği belirtmiştir. Göktürk, partilerinin, iktidara gelir gelmez basın kanununu demokrasinin gereklerine göre düzenlediğini ve dört yıl sonra bu kanunun şeref ve haysiyetleri koruyamadığını ifade etmiştir. Bu nedenle yalan haberin hükümlerle sınırlandırılmadığı için toplum huzurunun bozulduğunu ve 6334 sayılı Neşir Yoluyla işlenecek Bazı Suçlar Hakkındaki Kanunu’nun kabul edildiğini söylemiştir. Fakat bu yasa ile de şeref ve haysiyetlerin korunamadığını ve basın hürriyetinin yalan haber yoluyla suiistimal edildiğini ileri sürmüştür. Bu sözler üzerine araya giren Kars Milletvekili Hasan Erdoğan, Göktürk’e “*Sizin adliye vekilliğinizi bekliyorduk.*” diye seslenmiştir⁵³⁵.

Konuşmasına sürdüren Göktürk, tasarılarla birlikte yapılan değişiklikleri özetlemiş ve anlattığı bu kanun düzenlemelerinin sadece kendi icatları olmadığını özellikle demokratik ülkelerin yıllar önce almış oldukları tedbir ve hükümlerin benzerleri olduğunu ileri sürmüştür. Sözlerine devam eden Göktürk, hatta demokratik ülkelerde daha şiddetli olanlarını gördüklerini iddia etmiştir. Bu sözler üzerine Kocaeli Milletvekili Turan Güneş, “*Lütfen memleket gösterin.*” diye bağırmıştır. Göktürk ise Fransa’da

⁵³⁵ TBMM ZC, VI/ 4, 1956, s.95-98.

olduğunu söylemiştir. Gökürk'ün konuşmasını tamamlamasından sonra kürsüye CHP adına İsmet İnönü gelmiştir⁵³⁶.

İsmet İnönü, yaptığı konuşmaya basın tasarılarının, karanlık ve kapalı bir rejime kesin olarak dönmenin kuvvetli delili olduklarını iddia ederek başlamıştır. Konuşmasını sürdüren İnönü, bu tasarıların, basında ve toplantılarda halkın sıkıntılarının ve iktidarın hatalarının söylenmesini imkânsız kıldığını ileri sürmüştür. Bu sözler üzerine araya giren Kayseri Milletvekili Kamil Gündeş “*okumamışsınız tasarımı...*” diye seslenmiştir. Görüşlerini dile getirmeye devam eden İnönü, ekonomik bunalımın ve toplumsal sefaletin her gün artmasına çözüm bulamayan hükümetin basının yayınlarından korku duymaya başladığını söylemiştir. Bu sözler üzerine Çankırı Milletvekili Kenan Çığman, “*Sen bu memleketi ıstırap içinde bırakan adamsın*” diye bağırmıştır. İnönü, düşüncelerini açıklamaya devam etmiş ve basının susturularak daha sert ve tüm ülkeyi saran yeni bir sıkı rejimin kuruluyor olduğunu ileri sürmüştür. İnönü, bu tasarılar ile iktidarın yanlış politikalarını yazan ve haber yapan insanların fikrilerini söylemek ve yazmaktan dolayı ağır cezalar ile tehdit edildiğini açıklamıştır⁵³⁷.

İnönü'nün konuşmasından sonra Hürriyet Partisi Meclis Grubu adına Kocaeli Milletvekili Turan Güneş kürsüye gelmiştir. Güneş, konuşmasına Gökürk'ün tasarıların gerekçesini açıklamak için yaptığı konuşmayı eleştirerek ile başlamıştır. Güneş, sanki daha önce ülkede toplum ahlakı ve toplum zabıtası yokmuş gibi gösterildiğini, aile düzenin, şeref ve haysiyetlerin korunmadığını, resmi makamlara karşı saygı hissini olmadığı gibi gerekçelere sığınıldığını dile getirmiştir. Görüşlerini açıklamaya devam eden Güneş, devletin, Menderes Hükümetleri ile yeni kuruluyormuş ve ülkede ahlaki çöküntü varmış gibi bir algının ortaya konmaya çalışıldığını ifade etmiştir. Basımında devletin, menfaat ve şerefini benimsemeyen bir yolun yolcusuymuş gibi gösterildiğini ve 6334 Sayılı Kanun'a rağmen basının, suçsuz, ahlaklı insanları töhmet altına aldığı iddialarının ortaya atıldığını belirtmiştir. Güneş, insafa ve akla sığmayan bu bahanelerle yaygın hayatının, vatandaş ve siyasi partilerin toplanma özgürlüğünün eşi görülmemiş bir baskı altına alınmaya çalışıldığını iddia etmiştir. Düşüncelerini dile getirmeyi sürdüren Güneş, İsviçre, Almanya ve Fransa gibi demokratik ülkelerin basın mevzuatından

⁵³⁶ TBMM ZC, VI/ 4, 1956, s.98-100.

⁵³⁷ İnönü, Adalet Bakanı Gökürk'ün tasarımı müdafaa ederken yapmış olduğu konuşmada Avrupa'nın bazı ülkelerinden örnekler vermesine gönderme yaparak iki soru sormuştur: 1. “*Bu ülkelerin hukukunda ispat hakkı var mıdır?*” 2. “*Bu ülkelerde Adalet Bakanı hâkimleri, görülen gerek üzerine, emekli edebilir mi?*” (TBMM ZC, VI./4, 1956, s.100-102.)

örnekler verilmesine değinmiş ve Göktürk'ün yaptığı açıklamaya atıfta bulunarak onun, yüz yıl önceden bahsettiğini ileri sürmüştür⁵³⁸.

Güneş, Almanya, İngiltere, İsviçre ve Fransa'nın basın kanunu mevzuatlarından örnekler vermiş ve Türkiye'de yok olan ispat hakkının bu ülkelerde olduğunu vurgulamıştır. 6334 Sayılı Kanun'un birinci maddesine eklenen fıkra ile birlikte resmî sıfatı olanlar hakkında her türlü eleştirinin yasaklandığını ileri sürmüş ve bu nedenle bazı kişilerin imtiyazlı hale getirileceğini iddia etmiştir. Güneş, bu tasarılar da yazan maddelerin hiçbir ülkede olmadığını Peron'un iktidarındaki Arjantin'de 1944 yılında yapılan basın kanunu tadilatında bu hükümlerin daha hafif şeklinin olduğunu ve tek ispat hakkı olmayan bu ülkede Peron'un devrilmesi ile birlikte bu hakkın tanındığını aktarmıştır. Konuşmasını sürdüren Güneş, yalan haber yayınlama hususuna değinmiş ve isnat içermeyen yalan haberlerin Avrupa'nın demokratik ülkelerinde suç sayılmadığını fakat demokratik olmayan ülkelerde suç olarak görüldüğünü açıklamıştır. Başbakan Adnan Menderes'in de 1946 yılında TBMM'de yapmış olduğu konuşmada, işini doğru yapan hükümetlerin yalan haberlerden korkamaması gerektiğini, iktidarların bu haberlerle mücadele etmek için radyo gibi güçlü araçlara sahip olduğunu ve bu nedenle basını cezalandırmanın doğru olmadığını söylediğini vurgulamıştır⁵³⁹.

Güneş, medeni ülkelerin mevzuatlarından bahsedildiğini ve sonunda hükümetin totaliter memleketlerin kanunlarındaki hükümleri genişleterek ve ağırlaştırarak TBMM'ye getirilmesinin hazin olduğunu söylemiştir. Tasarıların amacının vatandaşların gerçekleri duymasını engellemek olarak nitelendirmiş ve bu tasarıların kabulü halinde iktidar ile muhalefetin eşit şartlarda mücadele etmesinin mümkün olamayacağını dile getirmiştir. Bu tasarıların TC Anayasası'nın, insan haklarının özünü oluşturan insafla hareket etme ilkesinin ihlal edilmesi anlamına geldiğini iddia etmiştir. Güneş, 5680 Sayılı Basın Kanunu hakkında yapılacak tadilat ile ilgili görüşlerini açıklayarak konuşmasına devam etmiş. Avrupa ülkeleri ile Türkiye'deki basın kanunundan örnekler vermiştir. İngiltere ve İsviçre'de gazete kapatmanın olmadığını, Fransa'da ise 1944 yılında kabul edilen kanun ile ağır suç işlenmesi halinde gazete kapatmanın getirildiğini fakat hiçbir

⁵³⁸ Güneş, Göktürk'ün Avrupa'nın bazı ülkelerinin mevzuatlarından örnek vererek tasarımı savunduğu sözlere gönderme yaparak Göktürk'ün söz ettiği mevzuatlardan birisinin Lord Campbell Act'ın getirdiği, 1843 yılında İngiltere'de kabul edilen kanun olduğunu ileri sürmüştür. Güneş, bu kanun tasarılarının, 1952 yılında kabul edilen Defamation Act Kanunu ile karşılaştırılması gerektiğini vurgulamış ve bu kanunun, hükümetin görüşünü ve getirmeye çalıştığı hükümleri desteklemekten tam anlamı ile uzak olduğunu ve demokratik bir ülkede basından beklenen yararlar üzerinde nasıl titizlikle durulduğunun çok iyi bir şekilde gösterildiği metin olduğunu söylemiştir. (TBMM ZC, VI/4, 1956, s.102-103.)

⁵³⁹ Güneş, İspanya ve Yugoslavya'da bilmeden yapılan yanlış haberlerin dahi suç sayıldığını ifade etmiştir. (TBMM ZC, VI/4, 1956, s.103-106.)

gazetenin kapatılmamış olduğunu vurgulamıştır. Sözlerine devam eden Güneş, bu kanun tasarılarının hükümlerinden daha hafif hükümleri olan ve 1946 yılında kabul edilen basın kanununun müzakeresi sırasında Demokrat Partililerin şiddetli eleştirilerde bulduklarını fakat şimdi daha ağırını kendilerinin TBMM'ye getirdiklerini söylemiştir. Güneş, Demokrat Parti'nin geriye gittiğini, Hürriyet Partisi'nin ise ilerilik yolunda devam ettiğini ileri sürmüştür. Demokrat Partilileri geriye doğru gitmede kendi kaderleriyle baş başa bıraktıklarını ifade etmiştir. Güneş'ten sonra kürsüye Osman Bölükbaşı gelmiştir⁵⁴⁰.

Cumhuriyetçi Millet Partisi adına konuşan Osman Bölükbaşı, sözlerine basın hürriyetinin olmadığı ülkelerde devletin kabile devleti olmaktan ileri gidemediğini ifade ederek başlamış. 1946 yılında Recep Peker'in TBMM'ye getirdiği basın kanunu tasarısının görüşülmesi sırasında Başbakan Adnan Menderes'in, basının baskı altına alındığı görüşünü savunduğunu onun konuşmasından örnekler vererek açıklamıştır. Bölükbaşı, bu tasarıların Recep Peker döneminde çıkarılanlardan daha ağır olduğunu ileri sürmüştür ve "*Menderes Menderes'i mahkûm ediyor*" demiştir. Bölükbaşı, yalan haberi önlemek bahanesi ile tenkidin her türlüünün yasak edildiğini, tüm dünya basın mevzuatında olduğu gibi sövmenin, hakaretin Türkiye'de de suç olduğunu söylemiştir. Buna rağmen bu tasarıların yasalaştırılmasının amacının tenkidi yasaklamak olduğunu, tenkit yapanların yakasına küçük düşürdün gerekçesinin yapılandırılacağını iddia etmiştir. Bölükbaşı, dünyanın hiç bir yerinde tenkitin suç olmadığını vurgulamıştır. Tasarılar savunulurken başka ülkelerin mevzuatından örnek verilmesine karşı çıkan Bölükbaşı, yalancı şahit aranıyor demiştir. Bölükbaşı, zaten sövme, hakaret etmenin 6334 Sayılı Kanun'un hükümleriyle ağır bir biçimde cezalandırılmasının mümkün olduğunu vurgulamıştır. Konuşmasına devam eden Bölükbaşı, tasarıda yer alan elli binden fazla kişinin katıldığı toplantılarda yapılacak konuşmalarda işlenecek suçlarında basın suçu kapsamına alınmasına gönderme yapmış ve hiçbir ülkede böyle bir hükmün olmadığını belirtmiştir. Demokrat Parti'nin, demokratik yollarla iş başında kalmayacağını gördüğünü, şiddet yoluna başvurmaya başladığını iddia etmiştir. Bölükbaşı, İnönü'nün yaptığının aynısını demokrat Menderes'in yaptığını ileri sürmüştür. Menderes'in on yıl önceki hitabını aktaran Bölükbaşı, "*O zaman ıstırapı vardı şimdi yok!*" demiştir. Menderes'in, şeref ve haysiyeti korumak istiyorsa tasarıları geri çekmesi gerektiğini iddia etmiştir⁵⁴¹.

⁵⁴⁰ TBMM ZC, VI/4, 1956, s.106-111.

⁵⁴¹ TBMM ZC, VI/4, 1956, s.111-119.

Bölükbaşı'ndan sonra Demokrat Parti Meclis Grubu adına Kastamonu Milletvekili Hilmi Dura konuşmuştur. Dura, hürriyetin sadece bir tarafa sövüp saymak, milli müesseseleri tahkir etmek hakkı veren bir kavram olmadığını dile getirmiştir. Hürriyetin, kayıt tanımayan, milli kaygı gütmeyen bir başıboşluk olmadığını ifade etmiştir. Türkiye'nin kanunlar ve nizamlar ülkesi olduğunu söyleyen Dura, çeşitli yazarların yazılarından örnekler vermiştir. Şahsa saldırıların, Türkiye'de olduğu gibi hiçbir ülkede cezasız kalmadığını ileri sürmüştür. Basın hürriyetinin tahkir ve tecavüz hürriyeti olmadığını söyleyen Dura, gazetenin fikir yanlışlığı ve gazetecinin dalgınlığının olabileceğini fakat bunların başkalarının haklarına saldırı için bir mazeret teşkil etmeyeceğini ifade etmiştir. Gazeteciliğin bir şerefi olduğunu vurgulamıştır. Siyasetçilerin küfürlü ve tehditli konuşmalarının, ithamların, uydurma haberlerin, her gün gazetelerde yer aldığını iddia etmiştir. Dura, Demokrat Parti'nin iktidara gelişinden itibaren bu partiye yapılan ağır eleştiriler ve hakaret içeren haber ve yazılardan örnekler vermiş ve tasarıları müdafaa etmiştir⁵⁴². Dura'dan sonra kürsüye muvakkat (geçici) encümen üyesi M. Nusret Kirişçioğlu gelmiştir. Kirişçioğlu, İnönü'nün, kendi dönemine karanlık dönem dediğini ileri sürmüştür. O dönemin dahi karanlık olmadığını söylemiştir. İnönü'nün ve Hürriyet Partisi sözcülerinin Türkiye'nin karanlık rejime sürüklendiği yönündeki iddialarına ve Osman Bölükbaşı'nın Türkiye'nin uçuruma götürüldüğü yönündeki sözlerine karşı çıkmıştır. Kirişçioğlu bu iddialara cevap vererek tasarıları savunmuştur⁵⁴³.

Kirişçioğlu'ndan sonra Konya Milletvekili Hamdi Ragıp Atademir bir konuşma yapmıştır. Atademir, Demokrat Partililerin samimi olmadıklarını, daha önce savundukları basın hürriyetine karşı çıktıklarını söylemiştir. Atademir, işlerine gelince Fransız ve İngiliz matbuatını örnek gösterdiklerini, işlerine gelmeyince de "*biz bize benzeriz sözlerini*" söylediklerini ifade etmiştir. Bu sözlere atıf yapmış ve demokrasinin tenkit gücüne dayandığını dile getirmiştir⁵⁴⁴.

Atademir'den sonra Hürriyet Partisi Zonguldak Milletvekili Hüseyin Balık söz almıştır. Daha önceki dönemi eleştiren Demokrat Parti'nin aynısını yaptığını söyleyen Balık, tasarıların kabulü ile ilgili Demokrat Parti'nin grup kararı aldığını ve Demokrat Partili milletvekillerinin serbest karar veremeyeceğini ileri sürmüştür. Bu sözler üzerine

⁵⁴² TBMM ZC, VI/4, 1956, s.119-126.

⁵⁴³ TBMM ZC, VI/4, 1956, s.126-132.

⁵⁴⁴ TBMM ZC, VI/4, 1956, s.132-139.

Başbakan Adnan Menderes, “*Yalan söylüyorsun.*” demiş. Balık ise, “*Yalan söylesem beni partiden atmazdınız.*” diye cevap vermiştir.⁵⁴⁵

Balık’ın konuşmasından sonra Başbakan Adnan Menderes kürsüye gelmiştir. Menderes, bazı yazarların yazılarından örnekler vererek konuşmasına başlamış ve basın hürriyetinin olmadığı yerde “*Bu yazılar yazılır mı?*” diye sormuştur. Demokrat Parti iktidara gelmeden önce haklarında dava olan gazetecilerin hapse girdiğini, 1946 yılı genel seçimlerinden sonra TBMM’ye girdikten sonra yaptığı konuşmayı yayınlayan on üç gazetecinin hemen tevkif edildiğini ve hapse atıldığını anlatmıştır. Aydın seçimlerinin nasıl cereyan ettiğini yayınladıkları için gazeteci arkadaşlarının zorluklarla karşılaştığını ifade etmiştir. Menderes, tasarının aleyhinde konuşanların sözlerine atıfta bulunarak ve “*Sanki 1950 öncesi geniş hürriyet vardı.*” demiş ve sözlerine devam eden Menderes, “*Amerika’da öyle böyle diyorlar.*” demiş ve bu sözlerle “*Burası Türkiye...*” diye cevap vermiştir. Hürriyetin olmadığı ve karanlık döneme girildiği sözlerine gönderme yapan Menderes, bu iddiaların yalan olduğunu ileri sürmüştür. “*Meclis’te konuşamıyorlar mı?*” diye soran Menderes, tasarılar ile ilgili yapılan haberlere atıfta yapmış ve iki gün kaldı sözleri ile hürriyetin ortadan kalktığını iddia ettiklerini açıklamıştır. Köşe yazarlarının insanlara hareket eden söven yazılar yazdıklarını ileri sürmüştür. Kendileri hakkında yaygın gazetelerde yazılan yazıların kürsüden söylenemeyecek kadar adi, müstehcen ve bayağı olduğunu iddia etmiştir.⁵⁴⁶

Bu örnekler üzerine İstanbul Milletvekili Nadir Nadi konuşmaya dâhil olmuş ve “*Bunlar bugünkü kanuna göre de suçtur.*” demiştir. Konuşmasına devam eden Menderes, muhalefette verdikleri sözü tuttuklarını belirtmiştir. Devr-i sabık yaratmadıklarını, af kanunu çıkardıklarını ve hürriyet için basın kanunu değiştirdiklerini ifade etmiştir. Gazetelerde kendileri hakkında yayınlanan yazı ve haberlerden örnekler vermeye devam eden Menderes, bu yazılardan dolayı alınan cezaların hafifliğinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.⁵⁴⁷ Ekonomi ile ilgili haberlerden de örnekler veren Menderes, bu kanun ile hakiki hürriyetin temelini attıklarını ileri sürmüştür. Anarşik düzen olarak nitelendirdiği böyle bir ortamda hürriyetin ve demokrasinin ayakta kalamayacağını ifade

⁵⁴⁵ TBMM ZC, VI/ 4, 1956, s.139-142.

⁵⁴⁶ Menderes, bu yazılardan kısaca örnekler vermiş ve bunları çocuklarımız okuyor demiştir. “*Bunlara nasıl tahammül etmişsiz? Bizim tahammülümüz idealimizden geliyor ama memleket nasıl tahammül etmiş?*” diye sormuştur. Örnekler vermeye devam eden Menderes “*Demokrat Parti kodamanlarının çeşit çeşit apartmanları vardır. Demokrat Parti kodamanlarının hepsi hırsızdır.*” örneklerini söylemiş ve “*Bunu namuslu bir adam söyler mi? Bu namussuzluktur.*” demiştir. Sözlerine devam etmiş ve “*Emin kalafat ufak tefektir, o anasının şalvarına girsin.*” Örneğini dile getirmiştir. (TBMM ZC, VI/4, 1956, s.142-148.)

⁵⁴⁷ TBMM ZC, VI/4, 1956, s.148-151.

eden Menderes, bu kanunun amacının bu düzensizliğe son vermek olduğunu iddia etmiş ve tasarımı müdafaa etmiştir⁵⁴⁸.

Menderes'in konuşmasından sonra Konya Milletvekili Sabahattin Sönmez görüşlerini ifade etmiştir. Sönmez, hükümetin küfrü ve hakareti önlemek amacıyla gruptan aldığı yetkiyi suiistimal ettiğini ifade etmiştir. Bu tasarılar da yer alan hükümlerle birlikte yazı ve söz hürriyetinin katledildiğini ileri süren Sönmez, demokrasi, hak ve hürriyet vaatleri ile iktidara gelenlerin basını susturduğunu, ağızları tıkadığını iddia etmiştir. Sönmez, hürriyeti felce uğratan bir kanun teklifini Türk milletinin temsilcilerinin önüne getirmeye kimsenin hakkı olmadığını söylemiştir. Görüşlerini ifade etmeyi sürdüren Sönmez, bu tasarıların ülkeyi yeni bir rejime götürdüğünü ileri sürmüş ve milletvekillerine parti menfaatleri yerine ülkelerini düşünmelerini ve tasarının reddi yönünde oy kullanmalarını telkin etmiştir⁵⁴⁹.

Sönmez'den sonra Konya Milletvekili Himmet Ölçmen kürsüye gelmiş ve eski basın kanunlarından örnekler vererek tasarının lehinde bir konuşma yapmıştır. Ölçmen'den sonra Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin tasarının aleyhine bir konuşma yapmıştır⁵⁵⁰. Yetkin'den sonra Behzat Bilgin daha önce tasarının lehinde yapılan konuşmalarla aynı içerikte uzun bir konuşma yapmıştır⁵⁵¹. Bilgin'den sonra İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver de tasarı ile ilgili görüşlerini açıklamıştır. Tanrıöver, konuşmasına Türk basın tarihinde basına karşı uygulanan baskıları uzun uzun anlatarak başlamıştır. Basın tarihi ile ilgili sözlerini tamamlayan Tanrıöver, birçok defa muhalif kalmasına rağmen İnönü ve Atatürk devirlerini hasretle aradığını söylemiş ve bu tasarılarından hayırlı bir şeyin çıkmayacağını, bu nedenle aleyhte oy vereceğini dile getirmiştir⁵⁵².

Tanrıöver'in konuşmasından sonra Adnan Menderes tekrar kürsüye gelmiş ve Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Türk basın tarihinde yaşanan olumsuzluklardan söz ederek "*sinema şeridi çekmesinin*" anlamsız olduğunu ifade etmiştir. Menderes, Tanrıöver'in, İsmet İnönü'yü överek bu konudan bahsetmesini milletvekillerini tasarının aleyhinde yönlendirmeye çalışmak olarak nitelendirmiştir⁵⁵³. Menderes'in konuşmasının

⁵⁴⁸ TBMM ZC, VI/ 4, 1956, s.151.

⁵⁴⁹ Sabahattin Sönmez'in konuşması sırasında Samsun Milletvekili Muhittin Özkefeli araya girmiş ve "*Yalancı adam sen yıllarca Vatan'ın muhabirliğini yapmadın mı?*" diye sormuştur. Sözlerine devam eden Özkefeli, "*Utan utan*" diye seslenmiştir. Cevap veren Sönmez, "*Hayatımda şerefimle, namusumla yaşadım. Ne parti değiştirdim, ne de fikir.*" diyerek karşılık vermiştir. Özkefeli tekrar "*Utanmaz*" diye bağırmıştır. Sönmez, "*Utanmaz adam sensin*" diye karşılık vermiştir. Özkefeli, "*Ben parti değiştirdim. Bunun hesabını millete vermeye hazırım.*" demiştir. (TBMM ZC, VI/ 4, 1956, s.151-152.)

⁵⁵⁰ TBMM ZC, VI/ 4, 1956, s.152-157.

⁵⁵¹ TBMM ZC, VI/ 4, 1956, s.157-163.

⁵⁵² TBMM ZC, VI/4, 1956, s.163-166.

⁵⁵³ TBMM ZC, VI/ 4, 1956, s.166-168.

bitiminde sözü Hürriyet Partisi Meclis Grubu adına Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş almıştır. Çelikbaş, 6334 Sayılı Kanun'da yapılması düşünülen düzenleme ile basın sıkı denetim altına alındığını vurgulamıştır. Bu kanuna elenecek madde ile birlikte açık ve kapalı siyasi toplantıların yapılmasının zorlaştırıldığını, böylece muhalefetin çalışmalarının güçleştirildiğini ileri sürmüştür. Çelikbaş, hükümetin ekonomiyi iyi yönetemediğini örnekler vererek iddia etmiştir. Bu nedenle bunların yazılmasının istenmediği için bu tasarıların TBMM'ye geldiğini ileri sürmüştür⁵⁵⁴. Çelikbaş'tan sonra Adnan Menderes tekrar kürsüye gelmiş ve Çelikbaş'ın, Kütahya şeker Fabrikası'nın açılışı sonrasında kadar hükümetin iktisadi politikalarını savunan konuşmalar yaptığını söylemiştir⁵⁵⁵.

Menderes'ten daha sonra Said Bilgiç kürsüye gelmiş ve İnönü'nün muhalefette farklı, iktidarda farklı konuştuğunu ve emirle gazetecilere yazı yazdığını ileri sürmüştür. Bilgiç, basın kanunu ile ilgili tekliflerin, şeref ve haysiyeti korumak için şart olduğunu ifade etmiş⁵⁵⁶.

Tasarılar hakkında genel müzakereler bittikten sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Maddelerin görüşülmesi sonunda tasarılar oylanmış ve kabul edilmiştir⁵⁵⁷. 5680 Sayılı Basın Kanunu'nda yapılan değişiklikler ile ilgili tasarinin oylanmasına beş yüz otuz üç milletvekilinden üç yüz yirmi ikisi katılmış ve iki yüz yetmiş dördü lehte, kırk sekizi aleyhte oy kullanılmıştır. 6334 Sayılı Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkındaki Kanunda yapılan düzenlemelerle ilgili kanun teklifinin oylanmasına ise üç yüz kır sekiz milletvekili iştirak etmiş ve iki yüz doksan yedisi lehte, elli biri aleyhte oy kullanılmıştır⁵⁵⁸.

5680 Sayılı Basın Kanunu'nun dört, beş, yedi, sekiz, on üç, on altı, on yedi, on dokuz, yirmi beş, yirmi dokuz, otuz, otuz iki, otuz dört ve otuz dokuzuncu maddeleri yeniden düzenlenirken kanuna geçici olarak üçüncü bir madde eklenmiştir. Kanunun yedinci maddesinde yapılan düzenleme nedeniyle dördüncü maddenin son fıkrasından (bunlar müteaddit ise) ibaresi çıkarılmıştır. Beşinci maddenin birinci ve altıncı fıkralarında yapılan değişiklikle birlikte basın organlarının mesul müdürlerinin en az lise

⁵⁵⁴ TBMM ZC, VI/ 4, 1956, s.168-172.

⁵⁵⁵ Menderes, Çelikbaş'ın özellikle çimento fabrikaları ile ilgili sözlerine atıf yapmış ve "Ticaret ve iktisat vekili iken bunları bilmiyor muydu?" diye sormuştur. Menderes, Çelikbaş'ın kendisine "Bizim yaptığımız işler sağlam, şöyle diyenlere böyle dedim böyle diyenlere şöyle dedim diye edebiyat çektiğini ileri sürmüştür." (TBMM ZC, VI/4, 1956, s.172-174.)

⁵⁵⁶ TBMM ZC, VI/4, 1956, s.174-175.

⁵⁵⁷ TBMM ZC, VI/4, 1956, s.175-182.

⁵⁵⁸ Tercüman, 8 Haziran 1956; Hürriyet, 8 Haziran 1956; Cumhuriyet, 8 Haziran 1956.

veya lise dengi okul mezunu olma şartı getirilmiştir. Fakat yayın organının sahibinin mesul müdürü olması halinde okuryazar olması yeterli görülmüştür. Ayrıca bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanların mesul müdür olamayacakları kabul edilmiştir. Yedinci maddede yapılan değişiklik nedeniyle beşinci maddenin ikinci fıkrası kanundan çıkarılmıştır. Yedinci maddede yapılan değişiklik ile yayın organlarının sahiplerinin işlenen suçlardan dolayı ceza almamasının eşitliğe aykırı görülmesi ve suçların önlenmesine engel olunamadığı iddiası nedeniyle yayın organını yayınlayanın şirket, cemiyet veya sermayesinin çoğunun bir şahsa ait olması veya yayın organının sahibinin birden fazla olması halinde kimlerin mesul müdürü olacağı bu madde ile belirlenmiştir. Yayın organının yayınına hâkim olan sahibin mesul müdürü olması şartı getirilmiş ve böylece yayın organının işlemiş olduğu suça muhatap kabul edilen mesul müdürlük müessesesi kaldırılmıştır. Yedinci maddede yapılan düzenleme nedeniyle sekizinci maddede yer alan “veya müdürleri” tabiri kanundan çıkarılmıştır⁵⁵⁹.

On üçüncü maddede yapılan değişiklikle birlikte muhbir ve muhabirlerin sadece on sekiz yaşını doldurmuş olma şartına ekleme yapılmıştır. Onlara da mesul müdürler ile aynı özelliklere sahip olma koşulu getirilmiştir. On altıncı maddede yapılan tadilat ile birlikte daha önce yazıyı yazan veya resmi yapan ile mesul müdürlerin işlenen suçun cezasına tabi olacakları ibaresine ekleme yapılmıştır. Sadece yazı ve resim yayınlayarak suçun işlenmediği göz önüne alınarak bu maddenin birinci fıkrasına havadis ve vesika kavramları eklenmiştir. Aynı maddenin ikinci bendinde yapılan değişiklikle birlikte mesul müdürüne, takma ad ile imzasız ve sembol imza veya herhangi bir işaret ile yayınlanan yazı, resim, haber veya vesika sahiplerinin açık kimliklerini belirli zaman içinde Cumhuriyet savcılığına bildirmeleri görevi verilmiştir. Mesul müdürünün yayın organının yayını ile ilgili bu sorumlulukları üstlenmesi nedeniyle daha önce yayınlarda işlenecek suçlar hakkında sorumluluğunu tarif eden on altıncı maddenin üçüncü bendi kaldırılmıştır. On yedinci maddede yapılan düzenleme ile basın ve matbaalar kanununa veya diğer kanunlara aykırı davranmaktan dolayı suçlular hakkında verilecek ağır para cezasının on mislinin ister hakiki, ister hükmü şahıs olsun cezaen sorumlu tutulmadığı hallerde yayın sahibinden veya yayınlayandan tahsil edileceği fıkrası eklenmiştir. On dokuzuncu maddede yapılan tadilat ile birlikte basın organlarına gönderilen cevap ve tekziplerin hiçbir ekleme yapılmadan aynen yayınlanması ve tekzip ile cevap yazılarına bunları gönderen kişilerin istediği başlığın veya resmin konması şartı kabul edilmiştir.

⁵⁵⁹ TBMM ZC, VI/4, 1956, s.183-197.

Yirmi beşinci madde ile on üçüncü maddede yer alan şartları taşımayanları çalıştıranların bir aya kadar hapis ve beş bin lira para cezası ile cezalandırılmalarına karar verilmiştir. Yirmi dokuzuncu madde ile birlikte on dokuzuncu maddedeki yayın mecburiyetine uymayanlar hakkında on beş günden üç aya kadar hapis ve iki bin liradan beş bin liraya kadar para cezası birlikte yayınından sorumlu olunan cevap ve tezkibin aynı yayın organında on dokuzuncu maddede yer alan şekil ve şartlar çerçevesinden yayınlanması zorunlu hale getirilmiştir. Yine aynı madde-de yapılan tadilat ile mahkemenin hükmüne rağmen yayından uzak durulması halinde verilecek cezaların bir misli artırılması ve yayının geciktiği her nüsha için bin lira ağır para ceza verilmesi gereği maddeye eklenmiştir. On dokuzuncu maddedeki vesika verme mecburiyetine uymayan yayın organının sorumlu müdürü hakkında on beş güne kadar hapis ve beş yüz liradan bin liraya kadar para cezası verileceği ifade edilmiştir⁵⁶⁰.

Otuzuncu maddede yapılan düzenleme ile bu maddeye dördüncü ve beşinci fıkralar eklenmiştir. Dördüncü fıkra ile birlikte resmi kurumların yapmış olduğu gizli toplantıların, bu toplantılarda alınan kararların, gizli tahkikatların yayını yasaklanmıştır. Eklenen beşinci fıkra ile yayın organlarının Türk Ceza Kanunu'nun yüz kırk birinci ve yüz kırk ikinci maddeleri ile yayın ve radyo ile veya toplantılarda işlenen suçlar hakkındaki kanun hükümlerine yayın organlarının uymadığı takdirde bir aydan üç aya kadar kapatılacağı açıklanmıştır. Kapatılan yayın organının sahibi veya çalışanlarının kapatma zamanı sürecinde başka bir yayın organını çıkaramayacakları belirtilmiştir. Aynı maddenin daha önceki son fıkrasında yer alan para cezası beş bin liradan az olmayacak şekilde değiştirilmiştir. Otuz ikinci maddede yapılan düzenleme ile ülke ahlakını, aile düzenini bozacak, suç işlemeye tahrik ve teşvik edecek biçimde yapılan yayınlar ile intihar olaylarının haber çerçevesini aşacak içerikte insanları tesir altında bırakacak şekilde haber yapılması ve resim yayınlanması hakkındaki para cezası bin liradan on bin liraya kadar olacak şekilde artırılmıştır. Otuz dördüncü maddede yapılan değişiklik ile maddeye yeni bir fıkra eklenmiştir. Bu fıkra ile sokakta satılan yayın organları ile dağıtılan bildirileri dağıtan veya atan kişilerin dışında sattıran ve dağıttıranlarında cezalandırılması kararlaştırılmıştır. Kanuna eklenen geçici üçüncü madde ile dört, beş, yedi ve on üçüncü maddelerinde yapılan düzenlemeler nedeniyle yayın organlarının sorumlu müdürleri ve çalışanları hakkındaki şartlar değişmiş olduğu için bu şartları taşımayanlar ve Yedinci maddedeki koşulları yerine getirmeyenlerin ancak iki yıl

⁵⁶⁰ TBMM ZC, VI/4, 1956, s.183-197.

süresince eski hükümler çerçevesinde çalışmasına izin verileceği, yeni hükümlere intibak etmeyenlerin cezai yaptırımlara muhatap olacakları belirtilmiştir. 5680 Sayılı Basın Kanunu'nun adı yapılan düzenlemeler sonrası 6733 sayılı Basın Kanunu olarak değiştirilmiştir. Kanun 8 Haziran 1956 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir⁵⁶¹.

Görüldüğü üzere 6733 Sayılı Basın Kanunu 5680 sayılı Basın Kanunu'na göre oldukça ağır koşullar içeren bir kanunu olmuştur. Bu kanunla birlikte özellikle yayın organlarının sahipleri yapılan yayınlarda işlenecek suçlarda sorumlu kişi haline getirilmiş. Tekzip ve cevap hakkı genişletilmiştir. Ayrıca cezalarda artırıma gidilmiştir. İspat hakkının tanınmadığı bir dönemde bu kadar ağır şartlar içeren bir basın kanunu basının ve muhalefetin tepkisine neden olmuştur. Hatta Demokrat Partili birçok milletvekili bu kanunun aleyhinde konuşmuş ve oy kullanmıştır.

6334 Sayılı Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkındaki Kanun'da yapılan düzenleme ile birlikte kanunun bir, üç, dört ve beşinci maddeleri tadil edilmiş ve bu kanuna yeni bir madde eklenmiştir. Kanunda birinci madde olarak yer alan ve yeni eklenen maddeye göre açık ve kapalı alanlarda yapılacak toplantılar hakkında da bu kanunun hükümleri uygulanacağı için kanunun adına toplantılar ibaresi ilave edilmiştir. Birinci maddenin yeni eklenmesi nedeniyle daha önceki kanunda birinci madde olan kanun maddesi yeni kanunun ikinci maddesi olmuştur. Bu maddenin birinci fıkrasına itibar, ikinci fıkrasına meslek, üçüncü ve dördüncü fıkrasına işaa [ifşa] kelimeleri eklenmiş ve beşinci bir fıkra da ilave edilmiştir⁵⁶².

Kanunun üçüncü maddesi yeniden yazılmıştır. Bu maddeye göre devletin siyasi veya mali itibarına dokunabilecek veya toplumun telaş veya heyecanına mucip olabilecek yahut amme nizamını veya halkın devlete karşı beslediği itimat ve emniyeti sarsabilecek veya her ne suretle olursa olsun milletin huzur ve sükûnunun bozulmasını sebep olabilecek mahiyetteki haber ve havadisleri veya bu içerikteki vesikaları yayımlar yahut bu şekilde yazı yazanlar veya kötü niyetli yahut amacı kasta dayalı olarak yayında bulunanlar veya devletin ve hükümetin dışarıdaki itibarına zarar verecek amacı kasta dayanan haber, havadis veya bilgiyi yabancı ülkelerde yayımlatanlar veya bilerek yayımına sebebiyet verenler yahut resmi makam, merci, heyet, teşekkül veya resmi sıfatı haiz olanlar aleyhine tahrir edici mahiyette yayında bulunanlar bir seneden üç seneye kadar hapis ve on bin liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezası ile cezalandırılacağı

⁵⁶¹ TBMM ZC, VI/4, 1956, s.183-197; Resmi Gazete, S.14506-14507, 8 Haziran 1956.

⁵⁶² TBMM ZC, VI/4, 1956, s.200; Resmi Gazete, S.14505, 8 Haziran 1956.

vurgulanmıştır. Yazı, haber, havadis, resim ve vesikaların metin, içerik ve mahiyetlerinin tahrif veya değiştirilerek yayınlanması halinde aynı cezanın verileceği ifade edilmiştir. Toplumun ihtiyaçları için zaruri sayılan maddelerin azalması ve fiyatlarının yükselip düşmesine neden olabilecek veya iç emniyeti tehlikeye düşürebilecek yahut hükümet veya toplum işlerine benzer kararları almaya yetkili diğer bütün resmi makam ve teşekküllere olan saygı ve itimadı sarsacak içerikte yalan yayında bulunanlar veya resmi makam ve mercilerle resmi sıfatı haiz olanların her türlü tasarruf, icraat veya muameleleri hakkında haber, havadis yahut olayın tahrifi suretiyle neşriyatta bulunanların birinci fıkrada yazılı biçimde cezalandırılacağı açıklanmıştır⁵⁶³.

Üçüncü maddenin fıkralarında yazılı neşriyat, yalnız şahsın maddi veya manevi zararına mucip olabilecek mahiyette ise mağdurun şikâyeti üzerine failin üç aydan bir seneye kadar hapis ve iki bin liradan on bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacağı dile getirilmiştir⁵⁶⁴.

Dördüncü madde ile kanunun bir, üç ve yedinci maddelerinde yazılı cürümlerin tekrürü (tekrarı) halinde cezaların bir misli artırılarak hükmolunacağı belirtilmiştir. Beşinci madde kanunda yazılı cürümlerden dolayı suçlular hakkında tayin olunacak ağır para cezasının on mislinin, ister hakiki, ister gayri hakiki şahıs olsun cezaen mesul edilmeyen hallerde mevkute (yayın organı) sahibinden veya naşirden tahsiline de karar verilmiştir. Bu maddede yapılan değişiklikle para cezası beş misliden on misliye çıkarılarak bir kat artırılmış ve ayrıca Türk Ceza Kanunu'nun yetmiş dokuzuncu maddesi dikkate alınarak ancak cezaen mesul edilemeyen durumlarda yayın organı sahibi hakkında bu tür ağır para cezasının otomatikman tayin edilmesi esas kabul edilmiştir. Yayın organının mesul müdürü cezalandırılmış ise yayın organının sahibine bu madde uygulanmayacaktı. Fakat herhangi bir nedenden dolayı yayın organı sahibi cezalandırılmamış veya cezalandırılmamış ise beşinci madde direkt devreye girecekti. Yedinci madde ile muayyen maksatlarla açık veya kapalı yerlerde yapılan toplantılarda bu kanun hükümlerine muhalefet hallerinde de kanunda yazılı şartlar dairesinde aynı cezaların verileceği vurgulanmıştır⁵⁶⁵.

6334 Sayılı Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkındaki Kanun da 6732 sayılı Kanun olarak 8 Haziran 1956 tarihinde Resmi Gazete'de

⁵⁶³ TBMM ZC, VI/4, 1956, s.200.

⁵⁶⁴ TBMM ZC, VI/4, 1956, s.200.

⁵⁶⁵ TBMM ZC, VI/4, 1956, s.200-201. ; Resmi Gazete, S.14505. 8 Haziran 1956.

yayınlanarak yürürlüğe girmiştir⁵⁶⁶. Hükümetin yayın yolu ile işlenen suçlar kapsamına toplantılarda yapılacak konuşmaları da dâhil etmesi muhaliflerin yaptığı toplantılarda yapılan konuşmalardan rahatsızlığının bir göstergesidir. Hükümetin yayın yolu ile işlenecek suçlar hakkında verilecek cezaları içeren bir kanuna toplantılarda işlenecek suçları dâhil etmesi kanuni bir boşluğun doldurulmasıdır. Hükümet bu kanun ile demokrasiye ve insan haklarına aykırı yayınları ve konuşmaları yasaklamak istemiştir. Fakat iktidarın, politikalarının eleştirilmesini de engellemeye çalıştığı söylenebilir. Özellikle kanunun ikinci maddesinin beşinci fıkrasında yer alan resmi sıfatı olanları küçük düşürecek yayın yapılması halinde cezalandırılmaya gidileceği açık olmayan bir hüküm olmuştur. Çünkü küçük düşürme sözüyle neyin kastedildiği ve bu kapsama hangi eleştiri, haber ve yazıların gireceği açık olarak belirtilmemiştir. Yine kanunun üçüncü maddesinde resmi makam, teşekkül ve resmi sıfatı olan kişiler ve icraatları hakkında eleştirel haber yapılmasının ve yazı yazılmasının yasaklanması demokrasiye ve insan haklarına uygun olmayan bir hüküm olmuştur. İspat hakkının olmadığı bir dönemde ve kanun maddelerinde suç içeriğinin muallak sözlerle ifade edilmiş olması haber alma, haber verme, siyasal muhalefet ve eleştiri haklarına aykırı bir uygulama olmuştur. Bu nedenlerle kanun, demokrasi ilkelerine aykırı bir hükümet icraatı olarak değerlendirilebilir.

3- 5844 Sayılı Komünizm İle Mücadele Kanunu ve Vatan Partisi'nin Kapatılması

Demokrat Parti İktidarının, sivil toplum alanında yaptığı önemli düzenlemelerden biri de Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142 maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki 5844 Sayılı Kanunu çıkarmasıdır. Bu kanun, iktidarın ve TBMM'deki muhalefetin, Türkiye'nin huzurunu, birliğini ve bütünlüğünü bozacağına inandıkları iç siyasetteki gelişmelerin sonucunda çıkarılmıştır.

a) Hükümetin Komünizme Karşı Tutumu

Hükümet, komünizm ile mücadele etmek için etkili tedbirler almaya karar vermiştir. Bu amaçla Adalet Bakanı Halil Özyürek'in başkanlığında 10 Ağustos 1950'de Adalet Bakanlığı'nda bir toplantı yapılmış, toplantıya tanınmış hukukçular ve profesörler katılmışlardır. Bu toplantıda mevzuattaki hükümlerin tetkik edilerek yeni konacak ağır

⁵⁶⁶ Resmi Gazete, S.14505, 8 Haziran 1956.

ceza ilkelerinin belirleneceği ve bu çalışmalar sonunda TBMM açılmadan kanun tasarısının hazırlanıp, TBMM'nin açılacağı kasım ayında ilk önce bu tasarının müzakeresinin yapılacağı açıklanmıştır⁵⁶⁷. Toplantıda komünizm faaliyetlerinin vatana ihanet sayılması konusunda ısrar edilmiştir. Ayrıca fiil ve hareketleri ile komünistliği sabit olanların Türk vatandaşlığından çıkarılarak yurt dışına gönderilmesi veya ceza kanunundaki en ağır suçun karşılığı olan ceza ile cezalandırılmaları konusu üzerinde durulmuştur⁵⁶⁸. Bu kişilerin normal mahkemelerde değil, hususi ihtisas mahkemelerinde yargılanmaları konusunda eğilim oluşmuş bu mahkemelerin ülkenin çeşitli yerlerinde kurulacağı ifade edilmiştir. Adalet Bakanı Halil Özyürek bu toplantıyla ilgili yaptığı basın açıklamasında komisyonun esas amacının komünizm faaliyetlerini ortadan kaldırmak olduğunu dile getirmiş böylece demokrasinin korunacağını ifade etmiştir. Sözlerine devam eden Özyürek, komünist failler hakkında amansız takibatların yapılıp bunların yurt dışına çıkarılacağını açıklamış bu amaçla iki kanun tasarısının hazırlanacağını aktarmıştır. Bunlardan ilkinin Türk Ceza Kanunu'nda yapılacak düzenlemeyi içeren bir tasarı olacağını vurgulamış, ikincisinin ise demokrasiyi koruma kanunu adıyla başka bir kanun tasarısı olacağını ifade etmiştir. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri de bu konuda bir beyanatta bulunmuştur. İleri, komünizm propagandası yapan öğretmenlerin görevden alınıp bunların kanunun pençesine teslim edileceğini söylemiştir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı camiasında bulunan komünistlerle mücadele etmek için bir komisyonun kurulacağını açıklamıştır⁵⁶⁹.

Komünizm ile mücadele faaliyetleri köşe yazılarına da yansımıştır. Vatan gazetesi yazarı Ahmet Emin Yalman "*Komünizmin Sırtı Nasıl Yere Getirilir?*" isimli başyazıda bu mücadelenin şiddetten uzak, anlayışlı bir kadro tarafından planlı bir şekilde tedavi yöntemine uygun biçimde yapılması gerektiğini açıklamıştır. Yalman, insanların içindeki milli gururun, komünistleri uçuruma itmeye değil, komünizme karşı bağımsızlık kazanmış faydalı bir yurttaş olmayı gerektirdiğini ifade etmiştir. Yalman da komünistlerin ülke dışına sürgün edilmesini savunmuştur⁵⁷⁰. Komünizm ile mücadele hakkında açıklamalar sürerken soruşturmalar da devam etmiştir. Hakkında yakalama emri olmasına rağmen Yeni Baştan gazetesi sahibi Mustafa Sami yakalanamamıştır. Eyüp Feshane fabrikası

⁵⁶⁷ **Akşam**, 11 Ağustos 1950.

⁵⁶⁸ **Milliyet**, 12 Ağustos 1950.

⁵⁶⁹ **Akşam**, 12 Ağustos 1950.

⁵⁷⁰ **Vatan**, 12 Ağustos 1950.

işçileri arasında komünizm propagandası yaptığı ileri sürülen ve Barışseverler Cemiyeti'nin bildirimlerini dağıtmaktan aranan Ahmet Döker ise tutuklanmıştır⁵⁷¹.

Tutuklamalar, soruşturmalar ve kovuşturmalar devam ederken gazete yazarları komünizme karşı çıkarılması düşünülen kanunları tartışmaya devam etmişlerdir. Milliyet gazetesi başyazarı Ali Naci Karacan, 14 Ağustos 1950 tarihinde kaleme aldığı “*Komünizm ve Baskı Meselesi*” başlıklı yazısında, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in, muhalefetin baskı altına alındığı ve görevini yapamadığı iddiasını dile getirdiği beyanatının bazı gazetelerde komünizme karşı alınan tedbirlerin baskı unsuru olabileceği ve bu yolla hükümetin komünizmle mücadele ediyormuş gibi bahanelerle muhalefete baskı yapmaması ve demokrasiye zarar vermemesinin istendiğinin dile getirildiğini ifade etmiştir. Yazının devamında komünizm ile mücadelenin demokrasinin gereği olduğunu ileri süren Karacan, komünistlere ceza verilirken komünist olmayanlara dokunulmamaya dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmiştir⁵⁷². Komünist faaliyetlere karşı toplumun birçok kesiminden farklı tepkiler gelmiştir.

26 Ağustos 1950 tarihinde Türkiye'nin birçok yerinde komünizmi protesto mitingleri düzenlenmiştir. Ankara'da Ulus Meydanı'nda yapılan mitinge Demokrat Parti, CHP ve Millet Partililer katılmışlar, burada komünizm aleyhinde konuşmalar yapılmıştır. İstanbul'da Motorlu Taşıtlı İşçileri Sendikası'nın düzenlediği Taksim Meydanı'ndaki mitinge İstanbul'dan on sendika katılmıştır. Mitingi düzenleyen komite başkanı, işçi Mehmet İlhanlı bir konuşma yapmıştır. İlhanlı, hükümetten, komünistlerin kendi cennetlerine gönderilmesini, yani kanunlar çıkarılarak bunların idam edilmelerini rica etmiştir. İlhanlı'dan sonra konuşan “Tekel Cibali Kutu Fabrikası İşçileri Sendikası” Başkanı Süreyya Birol, komünizmi afet olarak tanımlamış ve bu afetin Türk işçisi arasında İkinci Dünya Savaşı sonrasında girmeye çalışıldığını söylemiştir. Birol, “*Türk işçisi uyanık davranarak bu uğursuz hastalığı yıktı*” demiştir⁵⁷³.

Toplumsal tepkiler devam ederken komünizm faaliyetlerini menetmek için kanun tasarısı hazırlayan komisyon, çalışmalarını sürdürmüştür. Kanun tasarısının hazırlıkları devam ederken konu CHP Genel Başkanı İnönü ile Başbakan Adnan Menderes arasında da tartışılmıştır. İnönü, siyasi emniyetin ortadan kaldırıldığını ve vatandaşların komünistlik ithamı ile yurt dışına sürüleceklerini iddia etmiştir. Menderes bu ithamlara karşı çıkmış ve İnönü'nün, sözlerini tahrik amacıyla kullandığını ileri sürmüştür, İnönü'nün,

⁵⁷¹ **Milliyet**, 13 Ağustos 1950.

⁵⁷² **Milliyet**, 14 Ağustos 1950.

⁵⁷³ **Akşam**, 27 Ağustos 1950.

vatandaşların ithamlarla ülke dışına sürgün edilebilecekleri bir rejim içinde yaşandığını göstermeye çalıştığını iddia etmiş, Türkiye’de hiç kimseye sadece itham üzerine kanuni bir muamele yapılamayacağını vurgulamıştır. Bu sözlerin o tarihe kadar komünizmle mücadele konusunda yeterince başarı elde edilememesinin garip bir tecellisi olduğunu ileri sürmüştür⁵⁷⁴.

b) Komünizm Propagandası Yapan Basın Organlarını Soruşturma

7 Ağustos 1950 tarihinde, sosyal bir zümrenin diğerleri üzerinde hüküm kurarak mevcut ekonomik ve toplumsal düzenleri yıkmak amacıyla faaliyet yürüttükleri iddia edilen Marko Paşa Dergisi ile Yeni Baştan, Nazım Hikmet ve Barış gazeteleri sahipleri ve bazı çalışanları hakkında soruşturma açılmıştır⁵⁷⁵. Bu yayın organları hakkında açılan soruşturmalara bazı gazeteler ve kişiler hakkında açılan tahkikatlar eklenmiştir. Hür Gençlik gazetesi sahibi Nihat Sargın ile Manisa Akhisar’da komünizm propagandası yaptıkları iddia edilen Mustafa Zeybekoğlu, Servet Trampet adlarındaki iki genç tutuklanmışlardır⁵⁷⁶.

Isparta’da da yirmi beşe yakın kişi komünizm propagandası yapmak iddiasıyla sorgulanmışlar, bu grubun lideri olduğu iddia edilen Süleyman Şahindar ile Zeynel Yücel tutuklanmışlardır. Diğer kişilerin soruşturmasına devam edilmiştir. Daha önce takibata alınan gazetelerden Yeni Baştan gazetesi sahibi Mustafa Sami Büyükalp ve ressamı Kemal Sönmezer hakkında tutuklama kararı verilmiş ve Hür Gençlik gazetesini basan matbaanın sahibi Osman İlkbasan hakkında arama emri çıkarılmıştır⁵⁷⁷. Komünizm propagandası yapmakla suçlanan dernek ve yayınlar hakkında savcılıklar tarafından açılan soruşturmalar iktidarı da harekete geçirmiştir.

c) Kanun Tasarısının Hazırlanması

İstanbul’da bulunan Ankara Milletvekili Hamit Şevket İnce, 28 Eylül 1950 tarihinde Akşam gazetesi muhabirine komünizm ve irtica ile mücadele için çıkarılması düşünülen kanun ile ilgili komisyon çalışmalarının sona erdiğini açıklamıştır. İnce, yeni

⁵⁷⁴ **Akşam**, 30 Ağustos 1950.

⁵⁷⁵ Yeni Baştan gazetesi sahibi Mustafa Büyükalp ile muhabirleri Kerim Sadi, İsmail Pekcan, Bedri Ekin, Kemal Sönmezer ve Nazım Hikmet Gazetesi sahibi Mustafa Fahri, Barış Gazetesi sahibi Rıfat İler, Marko Paşa Gazetesi sahibi Hakkı Dinçer hakkında savcılık tarafından soruşturma açılmıştır. Bunlardan Kerim Sadi ile Hakkı Dinçer adliyeye gitmişler ve sorgularının ardından tutuklanmışlardır. Nazım Hikmet Gazetesi sahibi Mustafa Fahri Oktay ise, 8 Ağustos 1950 tarihinde tutuklanmıştır. (**Akşam**, 8 Ağustos 1950.)

⁵⁷⁶ **Akşam**, 9 Ağustos 1950.

⁵⁷⁷ **Akşam**, 10 Ağustos 1950.

tasarıyla, Türk Ceza Kanunu'nun 141. 142. ve 163. maddelerinin tamamen değiştirilmesinin düşünüldüğünü ifade etmiştir. İnce, Türk Ceza Kanunu'ndaki 142 ve 143 maddelerin, komünizmi önlemede yetersiz olduğunu, 163 maddede irticayı önleyecek hükümlerin olmadığını, bu nedenle de bu maddelerin değiştirileceğini açıklamıştır⁵⁷⁸.

İnce'nin bu beyanatından kısa bir süre sonra konu basına yansımıştır. Basında ülkede huzursuzluk yaratacak hareketleri önlemek amacıyla fesatçılığa karşı bir kanun teklifinin birçok Demokrat Partili milletvekilin imzası ile hazırlandığı ve bu kanun teklifinin TBMM'nin açıldığı ilk günlerde Demokrat Parti Meclis Grubu'nda görüşülerek TBMM'ye sunulacağı ileri sürülmüştür⁵⁷⁹.

TBMM'nin açıldığı ilk günlerde görüşüleceği iddia edilen kanun tasarısı hakkında bilgiler gazetelere de yansımıştır. Bu haberlerde, her ne yolla olursa olsun komünizm propagandası yapanların ölüm cezası ile cezalandırılacağı kaydedilmiştir⁵⁸⁰. Kanun tasarısı hazırlıkları sürerken yeni tahkikatlar olmuş, Yüksel Tahsil Derneği hakkında soruşturma açılmış, üniversite öğrencilerinin evlerinde aramalar yapılmıştır⁵⁸¹.

d) Kanun Tasarısının TBMM'de Görüşülmesi

Meclis açıldığı zaman müzakeresi yapılacağı iddia edilen tasarı 20 Aralık 1950 tarihinde TBMM Adalet Komisyonunda görüşülmüştür. Hamit Şevket İnce tasarı lehinde bir konuşma yapmıştır. CHP adına konuşan Feridun Fikri Düşünsel bu tasarının eskilerinde pek farklı olmadığını söylemiştir. Bu nedenle komünizmin en ileri seviyede olduğu bir dönemde bununla mücadele etmenin daha doğru formülünün bulunması gerektiğini dile getirmiştir. Birkaç milletvekili daha Düşünsel' in görüşleri doğrultusunda konuşma yapmışlardır⁵⁸².

21 Aralık 1950 tarihinde toplanan TBMM Adalet Komisyonu Türk Ceza Kanunu'nun 141. maddesinin birinci fıkrasında yapılması düşünülen değişikliği görüşmüştür. Bu teklif hakkında oldukça sert tartışmalar olmuştur. Tasarının lehinde konuşma yapan İnce, tasarının aynen kabulünü isteyen ve tasarımı hazırlayan komisyon üyeleri hakkında bir konuşma yapmıştır. İnce'den sonra söz alan Kırşehir Milletvekili

⁵⁷⁸ **Akşam**, 29 Eylül 1950.

⁵⁷⁹ **Cumhuriyet**, 11 Ekim 1950.

⁵⁸⁰ **Cumhuriyet**, 5 Kasım 1950 ; **Akşam**, 6 Kasım 1950.

⁵⁸¹ Yüksel Tahsil Derneği'ne sızdığı iddia edilen Mihri Belli'nin arkadaşı Aslan Dağ, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğrencilerinden Nuran isimli bir öğrenci ve başka fakülteden Veysel isimli bir genç ile bazı şahısların evlerinde aramalar yapılmıştır. (**Gece Postası**, 5 Kasım 1950.)

⁵⁸² **Cumhuriyet**, 21 Aralık 1950.

Osman Çiçekdağ yaptığı konuşmada bu metnin ruh ve anlam itibarıyla açık ve kesin olmadığını, komünizmle mücadelenin bilgi ve uzmanlık gerektirdiğini dile getirmiştir. Bu nedenle yargıçları ve suçluları hiçbir şüpheye sevk etmeyen açık bir hukuki ifadenin maddeyi düzenlerken kullanılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu amaçla düzenlemenin yeniden kaleme alınması ve tam anlamıyla komünizm suçunu tarif eden hukuki terimlerle hazırlanmış maddenin komisyona getirilmesini talep etmiştir⁵⁸³.

CHP adına konuşan Kamil Boran ise bu düzenlemenin yetersiz olduğunu bu nedenle tasarının Adalet Bakanlığı'na iadesini ve Ankara ve İstanbul üniversiteleri ceza hukuku profesörleri ile ağır ceza hâkimlerinden oluşacak bir komisyonun kurulmasını ve bu kişilerin hazırlayacağı tasarının herkesin anlayacağı biçimde kaleme alınmasını istemiştir. Hükümet adına konuşan Samet Ağaoğlu, tasarının Bakanlar Kurulu'nda titizlikle hazırlandığını ve bu konunun kabinede konuşulurken hükümetin bu suçların ihtisas mahkemelerinde görülmesi fikrine taraftar olduğunu açıklamıştır. Görüşmeler sonunda Ankara ve İstanbul Üniversitesi ceza hukuku profesörlerinin ve milli emniyet uzmanlarının bundan sonraki komisyon çalışmalarına katılmaları kararlaştırılmış ve müzakerelerin 1951 yılı başlarına bırakılmasına karar verilmiştir⁵⁸⁴.

e) Kanun Tasarısının Kabul Edilmesi

Türk Ceza Kanunu'nun tadili ile ilgili daha önce TBMM'den çekilmiş olan tasarı 16 Kasım 1951'de görüşülmüştür. Öncelikle tasarının, Şevket Mocan ve 53 milletvekilin, komünizm ile mücadele amacıyla Türk Ceza Kanunu'nun 141. maddesinde yapılması istenen değişiklik ile ilgili kısmı müzakere edilmiştir. Bu maddenin müzakeresi sırasında ilk konuşmayı Mocan yapmıştır. Mocan, konuşmasında Türk Ceza Kanunu'nda cezai hükümlerin eksik olduğunu ve bu nedenle Türkiye'de komünistlerin faaliyetlerinin neredeyse serbest hale geldiğini söylemiştir. Konuşmasına devam eden Mocan, gizli komünist partinin, gençlik kolları aracılığıyla gençlik ve ordu arasında sistematik faaliyet yapılacağını gösteren 41. maddesini okumuş ve bunu yalanlayan varsa çıksın ortaya demiştir. Sözlerine devam eden Mocan, “vaat edilmiş Türk katliamına seyirci kalamayız” diyerek komünistler için idam cezası isteyen teklifi üzerinde ısrarla durmuştur.

Mocan'dan sonra kürsüye Seyhan Milletvekili Arif Nihat Asya gelmiştir. Asya, tasarının geri çekilmesine üzüldüğünü ve komünistlerin önceki iktidar tarafından

⁵⁸³ Cumhuriyet, 21 Aralık 1950.

⁵⁸⁴ Cumhuriyet, 22 Aralık 1950.

komünistlerin korunduğunu, şımartıldığı ve milliyetçilerin mahkemeye verildiğini ileri sürmüştür⁵⁸⁵.

Asya'dan sonra tekrar kürsüye gelen Şevket Mocan, komünistlerin faaliyetleri ile ilgili bilgi verebilmek için celsenin gizli yapılmasını istemiş ve bir takrir vermiştir. Fakat bunun için on beş imza gerekli olduğundan için bu gerçekleşinceye kadar Sait Bilgiç söz almış ve önceki dönemde milliyetçilere yanlış muamele yapıldığını iddia etmiştir⁵⁸⁶.

Bilgiç'in konuşmasından sonra gizli celse için dinleyiciler salon dışına çıkarılmışlardır. Gizli celse bittikten sonra Başbakan Adnan Menderes kürsüye gelmiştir. Menderes, Asya'nın sözünü geri aldığını söylemiş, fakat Asya, sözünü geri almadığını dile getirmiştir. Menderes, Asya'nın sözlerinden CHP'lilerin alınmaması gerektiğini ifade etmiştir. Asya'nın sözlerini kargaşadan dolayı iyi anlayamadığını ancak Asya'nın bir özür borcunun olduğunu dile getirmiş, CHP'yi komünistlikle itham etmenin akıllarından geçmediğini vurgulamıştır. Menderes'in bu sözlerinden sonra CHP milletvekilleri TBMM'deki yerlerine geçmişler ve Faik Ahmet Barutçu söz alarak bu tasarının tam anlamıyla tarafsız bir biçimde konuşulmasını ve milli meseleler konuşulurken konuların partiler üstü görülmesi gerektiğini belirtmiştir. Barutçu, Menderes'in, milli konuları partiler üstü meseleler olarak kabul etmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Görüşmelere 19 Kasım 1951 tarihine kadar ara

⁵⁸⁵ Asya, konuşmasında, TBMM'nin tatile girmesi nedeniyle tasarının müzakeresinin geciktiğini, bu nedenle komünistlerin bir yazı azat edilmiş olarak geçirdiğini söylemiştir. Konuşmasına devam eden Asya, komünistlerin bazı yerlerde köprübaşı kurduklarını, hapiste bulunan komünist mahkûmlara imtiyazlı mahkûm muamelesi yapıldığını, bu komünistlerden birisine Rusça eserlerden çevirilerin yaptırıldığını, bir anlamda devlet tarafından nakdi yardım yapıldığını, o dönemdeki milli eğitim bakanının mükemmel bir komiten oluşturduğunu iddia etmiştir. Asya, bu bakanın Şefin (İsmet İnönü) gözünü perdeleyerek, zekâsı ile onu aldatarak bu işi yaptı denildiğini söylemiş ve şefin bu kişinin yapmak istediğini anlamadığına inanmadığını dile getirmiş, "*O şefin kurnazlığı malum ve meşhurdur.*" demiştir. Bu sözler üzerine TBMM'de CHP milletvekilleri seslerini yükseltmişler ve Asya'ya sözünü geri almasını söylemişlerdir. Tartışmalar bir süre daha devam etmiş ve birkaç CHP milletvekili dışında diğerleri TBMM salonunu terk etmişlerdir. Konuşmasına devam eden Asya komisyonun, kanun metninde komünist kelimesini kullanmamaya özen gösterdiğini iddia etmiş ve bu kelimenin neden dile getirilmediğini sormuştur. Sözlerini sürdüren Asya, "*Yoksa kokuyor musunuz?*" diye sormuştur. Bu sözler üzerine sesler yükselmiştir. Asya, komünistler için en gerekli cezanın idam cezası olduğunu ve komünistlerin buna layık olduklarını aktarmıştır. Asya, ülkenin ancak idam sehvası ile kurtulacağını ileri sürmüş ve komünistlerin, hükümete ve Adalet Komisyonu'na teşekkür etmelerinin yerinde olacağını dile getirmiştir. Bu sözler üzerine milletvekilleri sıra kapaklarına vurmaya başlamışlar ve sesler yükselmiştir. (**Vatan**, 17 Kasım 1951; **Ulus**, 17 Kasım 1951; **Zafer**, 17 Kasım 1951; **Hürriyet**, 17 Kasım 1951; **Akşam**, 17 Kasım 1951; **TBMM ZC**, V/10, Ankara, 1951, s.110-120.)

⁵⁸⁶Bu konuda örnekler veren Bilgiç, konuşması sırasında İnönü ve hempaları demiş ve bu söz üzerine Demokrat Parti milletvekili Vasfi Menteş ayağa kalkmış ve TBMM'de İnönü ve hempaları (omuzdaş) sözünün söylenemeyeceğini, bunun ayıp olduğunu ifade etmiş ve TBMM salonunu terk etmiştir. Bu sırada Hamdullah Suphi Tanrıöver de söz almış ve bu konunun hayati öneme sahip olduğunu, İnönü ve hempaları sözünün Demokrat Parti milletvekilin ağzına yakışmadığını ifade etmiştir. (**Hürriyet**, 17 Kasım 1951; **Zafer**, 17 Kasım 1951; **Ulus**, 17 Kasım 1951; **Vatan**, 17 Kasım 1951; **Akşam**, 17 Kasım 1951)

verilmiştir⁵⁸⁷. 19 Kasım 1951 tarihinde komünizm ile ilgili TBMM’de beş saat süren gizli celse yapılmış, bu toplantıda Türkiye’deki komünist faaliyetler ile ilgili ayrıntılı konuşmalar olmuştur⁵⁸⁸.

Türkiye’deki komünist faaliyetler ile ilgili yapılan gizli oturumdan sonra Türk Ceza Kanunu’nda yapılması düşünülen değişiklikle ilgili tasarının görüşülmesi sürdürülmüştür. 21 Kasım 1951 tarihinde, Türk Ceza Kanunu’nda yapılması düşünülen düzenleme ile ilgili kanun tasarısının TBMM’de müzakeresine devam edilmiştir. İlk olarak kürsüye Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı gelmiş, Millet Partisi adına görüşlerini açıklamıştır. Bölükbaşı, komünizm ile mücadelenin gerekli olduğunu dile getirdikten sonra kanunlara, iftiraya ve hileye yol açacak esnek hükümlerin konmaması gerektiğini, özellikle milli varlığı korumak amacıyla yasalaştırılmak istenen bu tasarının bu tür hükümler içermemesi gerektiğini vurgulamıştır. Sözlerine devam eden Bölükbaşı, her kanunun iftiraya yol açabileceğini söylemiş ve bir siyasetçi için en kötü isnadın komünistlik ile itham edilmek olduğunu belirtmiştir. Fevzi Çakmak’ın dahi böyle bir isnada uğradığını söyleyen Bölükbaşı, hükümetin eline çok keskin bir silah verdiklerini ve bunu iktidarın da, kişilerin de kötüye kullanabileceğini ileri sürmüştür. Bu sırada konuşmaya dâhil olan Başbakan Adnan Menderes, bu yetkinin hükümete değil, hâkimlere verildiğini ifade etmiştir. Bu sözler üzerine Bölükbaşı, hükümetin savcılara böyle bir emir verebileceğini söylemiştir. Bunu o zaman için Menderes’in kullanabileceğini, ilerde kimin kullanacağını bilinmediğini dile getirmiştir. Konuşmasına devam eden Bölükbaşı, gerekli teminatların alınamaması halinde kanunun Türk milletinden daha çok komünistlerin işine yarayacağını iddia etmiştir. Bölükbaşı, barış zamanında dahi komünizmle ilgilisi olmayan siyaset adamlarının askeri mahkemelerde yargıldığını söylemiş ve zanlıların askeri mahkemelere verilmemeleri gerektiğini vurgulamıştır⁵⁸⁹.

⁵⁸⁷ **Vatan**, 17 Kasım 1951; **Ulus**, 17 Kasım 1951; **Zafer**, 17 Kasım 1951; **Hürriyet**, 17 Kasım 1951; **Akşam**, 17 Kasım 1951.

⁵⁸⁸ Yapılan gizli celsede, Başbakan Adnan Menderes, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Reşat Şemsettin Sirer ve Tevfik İleri konuşanlardan arasında yer almıştır. (**Vatan**, 20 Kasım 1951; **Ulus**, 20 Kasım 1951; **Zafer**, 20 Kasım 1951.)

⁵⁸⁹ Bölükbaşı, adaletin bir teminatının da mahkemelerin açık yapılması ile ilgili olduğunu belirtmiş ve Adalet Bakanlığı’nın, hükümetin manevi şahsiyetine hakaret edenlerin mahkemelerinin gizli yapılmasını cumhuriyet savcılıklarına bildirdiğini vurgulamıştır. Menderes’in, muhalefette iken ülkenin hukuk dışı kanunlarla yönetildiğini söylediğini açıklamıştır. Bu kanunların yeni devrin zihniyetine uygun bir biçimde düzenlenmesi yoluna niçin gidilmediğini sormuştur. On bir ay önce TBMM’ye getirilen bu tasarının yerine niçin Türk Ceza Kanunu’nun özgürlükleri kısıtlayan maddelerinde değişiklik yapılması yönünde bir tasarının hazırlanmadığını öğrenmek istemiştir. Bölükbaşı, hükümetin büyük çelişkiler içinde olduğunu iddia etmiş ve kanun tasarısında milli duyguları zayıflatan esnek ifadelerin bulunduğunu ileri sürmüştür. Bu müphem ifadeler ile amaca ulaşamayacağını iddia eden Bölükbaşı, dini fikirleri yaymakla komünizmi yaymanın aynı anlamda ifade edildiğini kınamıştır. (**Vatan**, 22 Kasım 1951; **Zafer**, 22 Kasım 1951; **Hürriyet**, 22 Kasım 1951; **TBMM ZC**, V/9, s.453.470.)

Bölükbaşı'ndan sonra söz alan Adalet Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu, yeni komisyonun çalışmalarına devam ettiğini ve yeni bir ceza kanununun kolay çıkamayacağını, İsviçre'de dahi ceza kanununun 36 yıl tetkik edildiğini söylemiştir. Nasuhioğlu, bu nedenle tadil tasarısıyla TBMM'ye geldiklerini ifade etmiştir.

Nasuhioğlu'ndan sonra Başbakan Adnan Menderes kürsüye gelmiş ve Bölükbaşı'na cevap vermiştir. Menderes, hükümetin bu tasarımı on bir ay önce TBMM'ye getirdiğini, sevk ettikten sonra artık bu tasarı üzerinde tasarrufunun kalmadığını açıklamıştır. İktidarların 24 saatte kanun çıkarma döneminin tarihe karıştığını vurgulamıştır. Konuşmasına devam eden Menderes, bu tasarının kanunlaşması halinde hükümetin eline silah verilmediğini, silahın kanunun elinde olduğunu ve mahkemelere verildiğini ifade etmiştir. Menderes, geçmiş dönemde dahi kimsenin komünist diye iftiraya uğramadığını ileri sürmüştür. Adliyelerin çıkacak kanunun hükümlerini iddia edildiği gibi hayata geçirse dahi siz neredesiniz, TBMM nerede diye sormuştur. Milletvekillerinin, kanunun tatbikini gözetleme hakkına sahip olduklarını belirtmiştir⁵⁹⁰.

Menderes'ten sonra Bölükbaşı tekrar söz almış ve demokraside teminatın şahısların sözlerine dayalı olmadığını, sadece kanuna dayalı olduğunu vurgulamıştır. Bölükbaşı, kanunlarda teminatın olmaması halinde sözlerin kimseyi tatmin edemeyeceğini ifade etmiştir⁵⁹¹.

CHP adına Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu söz almıştır. Barutçu, komünizm ile mücadelenin milli bir dava olduğunu, dolayısıyla bu konuda ortak karar alınması ve tezatlarla düşülmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Konuşmasına devam eden Barutçu, tasarının hükümlerinin açık olmadığını belirtmiştir. Ayrıca, “tasarıda milli duyguları rencide eden ifadeler kaldırılmalı ve Türk Ceza Kanunu'na ilave edilen hükümler demokratik hususlara ve TC Anayasası'na uygun olmalıdır” demiştir. Barutçu, Türk Ceza Kanunu'nda vatandaşları tereddüde düşüren ifadelerin olmaması gerektiğini ifade ederek, eski hükümlere işlerlik kazandırmanın Türk demokrasisine yakışmayacağını da dile getirmiştir⁵⁹². Barutçu'dan sonra Celal Yardımcı konuşmuş ve bu konuşmadan sonra tasarının maddelerinin müzakeresine geçilip, önergesi oylanmış fakat tasarı kabul edilmemiştir.

⁵⁹⁰ **Zafer**, 22 Kasım 1951.

⁵⁹¹ Bölükbaşı, “*Menderes'in, demokrasinin gereklerinden vazgeçeceğine inanmazdım*” demiş ve Demokrat Partililerin yıllarca antidemokratik dedikleri kanunlara o zaman liberal (serbest, özgürlükçü) dediklerini ifade etmiştir. Bu durumu “ipe un serme” olarak tanımlamıştır. (**Vatan**, 22 Kasım 1951; **Zafer**, 22 Kasım 1951; **Hürriyet**, 22 Kasım 1951)

⁵⁹² **Ulus**, 22 Kasım 1951.

Kısa bir aradan sonra kürsüye gelen Cezmi Türk, Mithat Paşa döneminden o tarihe kadarki demokrasi mücadelesinden bahsetmiş ve hükümetin antidemokratik kanunları değiştirme sözü verdiği halde ceza kanununun tadili ile karşılaşıldığını söylemiştir. Görüşlerini ifade etmeye devam eden Türk, 16 ay önce matbuat kanununun düzeltmeye gidildiğini fakat bu ceza kanununda yapılmaya çalışılan düzenleme ile basın hürriyetine zarar verecek hükümlerin geri getirildiğini ileri sürmüştür, bu nedenle kanun tasarının demokratik esaslara uygun olmasını talep etmiştir.

Türk'ten sonra Menderes tekrar kürsüye gelmiş ve Türk'ün tezatlarla düştüğünü iddia etmiştir. Menderes, Türkiye'de komünist bir partinin kurulamayacağını ve daha önce Demokrat Partili olan Türk'ün de bunu bildiğini söylemiştir. Düşüncelerini ifade etmeye devam eden Menderes, Türk'ün, "*fikre fikrilerle karşı çıkılmalıdır*" sözüne gönderme yaparak Türk'ün cezai yaptırımlara gerek olmadığını, serbest bırakın dediğini ileri sürmüştür. Menderes, Türk'ün, "*kundakçı takip edilmiyor, fikir takip ediliyor, şair, yazar komünist olmaz*" dediğini iddia etmiş ve niçin komünist parti kurmayı teklif etmediğini sormuştur. Menderes'in sözlerine karşılık olarak Türk, cevap vermiş ve toplantı 23 Kasım 1951 tarihinde yapılmak üzere sona ermiştir⁵⁹³.

23 Kasım 1951 tarihinde Türk Ceza Kanunu'nun 141., 142. ve 163. maddelerinde yapılması öngörülen değişiklik ile ilgili tasarı yine görüşülmüştür. Görüşmeler sırasında tasarının tümü üzerine söz alan Dr. Sani Yaver, komünizmin sadece bir doktrin olmadığını, aynı zamanda ırkçılık dâhil olmak üzere tüm kılıflara bürünen bir ihtilal metodu olduğunu ileri sürmüştür. Yaver, tasarıda yer alan ırkçılık ve irtica ile mücadele konularına değinmiştir. Irkçılık düşüncesinin Türkiye'de taban bulamayacağını; irticaya karşı ise gençliğin tepkisini ortaya koyduğu ve devlet kurumlarındaki kadrolarda Atatürkçü gençlerin bulunması dolayısıyla irticanın da komünizm kadar ülkeyi tehdit etmediğini iddia etmiştir. Yaver'in konuşmasından sonra tasarının tümünün müzakeresine geçilmesi için kifayet-i müzakere (yeterli müzakere) takriri verilmiştir. Bu takririn aleyhinde bulunanlar olmuş ve o güne kadar sadece komünizm ile mücadele

⁵⁹³Başbakan Adnan Menderes'ten sonra cevap vermek için söz alan Türk, atalarının beş göbek öncesinden Türkiye için kanlarını vererek bu topraklara bağlanan bir kişi olduğunu aktarmış ve kendisinden kızılılık beklenmesi halinde bunun komünist kızılılığı değil al kızılılığı olacağını vurgulamıştır. Türk, bazı çevrelerde kendileri hakkında komünist parti kuracaklarının söylendiğini dile getirmiş ve Menderes'e karşı değil Türk milleti için konuştuğunu ifade ederek Türk milliyetçisi olduğunu belirtmiştir. Düşüncelerini açıklamaya devam eden Türk, yalnız fikre değil, fiile de karşı çıkılması gerektiğini, komünistlere karşı hükümleri güçlendirelim dediğini ifade etmiştir. Türk, komünist partiler serbest olmalı demediğini ve kendisinin komünizm fikrine karşı olduğunu söylemiştir. Türk, bütün dünyada ispat ve it-ham hakkının olduğunu söylediğini vurgulamıştır. (**Vatan**, 22 Kasım 1951; **Hürriyet**, 22 Kasım 1951; **Zafer**, 22 Kasım 1951; **TBMM ZC**, V/7, s.78, 98.)

hakkındaki maddelerin görüşüldüğü ve diğer maddeler hakkında tek bir sözün dahi söylenmediği bu nedenle bu takririn kabul edilmemesi istenmiştir. Bununla beraber takrir kabul edilmiştir. Maddelerin okunmasına geçilmeden TBMM Başkanvekili Fikri Apaydın, İbrahim Kızıloğlu ve arkadaşlarının vermiş olduğu takriri okumuştur. Bu takirde, tasarıda bulunan 141. ve 142. maddelerin görüşmelerde ele alındığı dolayısıyla bu maddelerin diğer maddelerden ayrılarak görüşülmesi gerektiği ve müzakerelerde diğer maddelerin görüşülmemesi ve müzakerelerin bu maddelere ayrılması istenmiştir. Bu takririn okunmasından sonra söz alan Hamit Şevket İnce bu fikre karşı çıkmış ve maddelerin tümünün müzakere edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. İnce'den sonra kürsüye gelen Vacid Asena, bu teklifin kabul edilmesi halinde irtica ve diğer mücadele unsurlarını (ırkçılık) içeren 163. maddenin de 141. ve 142. maddelerle birlikte müzakere edilmesini teklif etmiştir. Konu hakkında hükümetin görüşü açıklanacakken Adalet Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu TBMM'nin dışına çıkmıştır. Kürsüde bulunan Ahmet Kemal Varınca ise 141. ve 142. maddelerin ayrılarak müzakere edilmesini savunmaya devam etmiştir. Varınca'nın konuşmasından sonra kürsüye Menderes gelmiş ve tasarının esasını 141. ve 142. maddelerin oluşturduğunu, bu nedenle bu maddelerin diğer maddelerden ayrılarak ve önce görüşülmesi gerektiğini dile getirmiştir. Menderes'in konuşmasından önce söz hakkı olan Demokrat Partili milletvekillerinin bazıları söz haklarından feragat etmişlerdir. Fakat Kemal Özçoban konuşma yapmak için kürsüye gelmiş ve tasarıda komünizm ile mücadele kadar başka önemli unsurlarında yer aldığını ifade etmiştir⁵⁹⁴.

Özçoban, seçmenlerinin hırsızlık vakalarından şikâyetçi olduğunu söylemiş ve maddelerin ayrılması fikrine karşı çıkmıştır. Özçoban'dan sonra Refet Aksoy da maddelerin ayrılması teklifine karşı çıkmış ve bu tasarının Türk Ceza Kanunu'nun bazı maddelerinin tadili için hazırlandığını vurgulamıştır. Bu konuşmalar üzerine tekrar söz alan Menderes, bütün maddelerin birlikte müzakeresinin hata olduğunu açıklamıştır. Olağanüstü bir durumun olduğunu ileri sürmüş ve komünizm ile mücadele maddelerinin tasarıdan ayrılması ve ilkönce görüşülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Menderes konuşmasının devamında Türkiye'de sol akım tehlikesi dışında sağ akım tehlikesinin olup olmadığını sormuş ve Demokrat Parti milletvekilleri olmadığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu nedenlerden dolayı tasarıdaki komünizm ile mücadele maddelerinin tasarının diğer maddelerinden ayrılarak müzakere edilmesi gerektiğini dile getirmiştir.

⁵⁹⁴ TBMM ZC, V/3, s.28.

Menderes'in konuşmasından sonra söz alan CHP Kars Milletvekili Hüsamettin Tugaç, 141. ve 142. maddelerin 163. maddeden ayrılarak müzakere edilmesinin doğru olmadığını çünkü irticanın da dışardan (İslam Kardeşler Cemiyeti ve İran) beslendiğini ve SSCB'nin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği) Çin'den başlamak suretiyle doğu ülkelerinde irticayı kullanarak komünizmi yaydığını ileri sürmüştür. Ayrıca Demokrat Parti'nin kurulmasına müsaade edilmesinden sonra komünizmin muhtelif akımlar arasına sokulduğu ve komünistlerin sayısının arttığını iddia etmiştir. Görüşmelerde Osman Bölükbaşı da söz almış ve Adnan Menderes'in muhalefet yıllarında CHP'nin Türk Ceza Kanunu ile ilgili TBMM'ye getirmiş olduğu düzenlemelerde sağ ve sol akımlara karşı mücadelenin birbirinden ayrılmaması konusunda konuşmalarının olduğunu dile getirmiştir. Bölükbaşı, Menderes'in, on bir ay önce sağ ve sol cereyanlara karşı birlikte mücadele edilmesini sağlayan tasarıyı TBMM'ye sevk ettiğini fakat şimdi bu mücadelenin ayrılması fikrini savunmasının nedenini merak ettiğini ifade etmiştir. Bu konuşmadan sonra tekrar kürsüye gelen Menderes, on bir ay önce tasarının TBMM'ye sevkinden sonra şartların değişmiş olduğunu söylemiş ve bu nedenle sol düşünce ile mücadeleyi içeren maddelerin diğer maddelerden ayrılarak ve öncelikle görüşülmesi fikrinde ısrar ettiklerini vurgulamıştır. Menderes'in konuşmasından sonra Cezmi Türk söz almış ve ülkede komünizm faaliyetlerinin çok olmadığını, daha çok açıktan açığa bir sol akımın hâkim olduğunu iddia etmiştir. Bu konuşmalardan sonra Menderes'inde istediği maddelerin ayrılarak görüşülmesi hususu kabul edilmiştir. Tasarıda yer alan 141. ve 142. maddelerin ayrılması ve müzakere edilmesinin kabulünden sonra 141. maddenin görüşülmesine geçilmiştir. Bu maddenin birinci fıkrasına Menderes'in de onayı ile daha önceki görüşmelerde konan cebren kavramının tekrar kaldırılması gündeme gelmiştir. Bu hususta kendi gurubu tarafından yöneltilen eleştirilere cevap veren Menderes, CHP Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu ile Millet Partisi Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı'nın konuşmalarında yapmış oldukları eleştirilere cevap vermemiştir. Demokrat Parti Milletvekili Mahmut Güçbilmez, cebren kelimesinin, hâkimlerin doğru ve açık bir karar vermesini engelleyeceği için çıkarılması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu sözler üzerine Adalet Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu, cebir unsurunun fıkradan çıkarılmasını hükümetin de desteklediğini ifade etmiştir. Bu sözlerden sonra görüşlerini dile getiren Kemal Özçoban idam cezasının fıkraya eklenmesini talep etmiştir. Özçoban'dan sonra söz alan Cezmi Türk, cebir unsurunun fıkradan çıkarılması halinde demokrasinin tehlikeye gireceğini iddia etmiş ve sosyalist partilerin dahi kurulamayacağını ileri sürmüştür. Müzakerelere on beş dakika ara verilmiş ve görüşmeler

tekrar başlayınca ilk sözü Faik Ahmet Barutçu almıştır. Barutçu, cebir unsurunun fıkradan kaldırılmasına karşı çıkmış ve komünizmin her kısıya bürünebileceğini vurgulamıştır. Avrupa'nın birçok ülkesinde sosyalist partilerin iktidar olduğunu ve Türkiye'de sosyalist partilerin yasaklanmasının batı ile ilişkileri bozacağını iddia etmiştir⁵⁹⁵.

Barutçu'dan sonra tekrar söz alan Başbakan Adnan Menderes, cebir unsurunun fıkradan çıkarılmasının hürriyetleri yok edeceği yönündeki iddiaların yersiz olduğunu dile getirmiştir. Menderes'ten sonra tekrar kürsüye gelen Bölükbaşı, bazı milletvekillerinin sosyalistliği dahi yasaklamak gibi düşünceye sahip olduklarını, cebren unsurunun maddeden çıkarılması ile bunun kolaylıkla yapılabileceğini ileri sürmüştür. Bölükbaşı'ndan sonra CHP ve Demokrat Partili birçok milletvekili söz almış ve cebir unsurunun fıkradan çıkarılmasına karşı çıkmışlardır. Bu konuşmalardan sonra Menderes bir konuşma yapmamıştır. Samet Ağaoğlu kürsüye gelmiş ve cebren kelimesinin fıkra olmasına halinde komünistlerin gizli yaptıkları faaliyetler hakkında mahkemede kanunda yer alan cebren bu işleri yapmıyoruz diyeceklerini ileri sürmüştür. Bu tartışmalardan sonra görüşmelerin 26 Kasım 1951 tarihinde devam etmesine karar verilmiştir⁵⁹⁶.

26 Kasım 1951 tarihinde 141. maddenin TBMM'de görüşülmesine devam edilmiştir. Önce kürsüye TBMM Adalet Komisyonu Başkanı Halil Özyörük gelmiş ve komünizm ile yeterince mücadele edebilmek için cebir kelimesinin maddeden çıkarılması gerektiğini ileri sürmüştür. Özyörük'ten sonra konuşan Feridun Fikri Düşünsel de aynı yönde görüş bildirmiştir. Düşünsel'den sonra konuşan Fethi Çelikbaş ve Hamit Şevket İnce ise cebir unsurunun maddede yer alması gerektiğini dile getirmişlerdir⁵⁹⁷. İnce'den sonra görüşlerini açıklayan Şevket Mocan, komünist parti kurucularına ölüm cezası verilmesi yönündeki görüşlerini tekrar etmiştir. Mocan'dan sonra söz alan Samet Ağaoğlu, hükümetin görüşüne muhalif olan konuşmacıların hepsine ayrı ayrı cevaplar vermiş ve 141. maddeye cebir unsurunun konması halinde kimsenin komünist diye takip edilemeyeceğini ileri sürmüştür. Ağaoğlu'ndan sonra Cezmi Türk söz almış ve

⁵⁹⁵ Barutçu, bir İngiliz muhabirin Norveç'te yapmış olduğu gözlemler sonucunda ortaya attığı sosyalizmin, komünizmin panzehri olduğu yönündeki yorumunu da aktarmıştır. Barutçu, komünizmle mücadele amacıyla çıkarılması düşünülen tasarının yüz kırk birinci maddesinin açık, anlaşılır ve TC Anayasası'na uygun olması gerektiğini, batı ülkelerinde komünizm ile mücadele kanunlarının o ülkelerinin anayasalarına uygun olduğunu belirtmiştir. (**Ulus**, 24 Kasım 1951.)

⁵⁹⁶ **Ulus**, 24 Kasım 1951. **Hürriyet**, 24 Kasım 1951. **Vatan**, 24 Kasım 1951.

⁵⁹⁷ Çelikbaş, maddede cebir unsurunun bulunmaması durumunda kooperatif dahi kurmanın mümkün olamayacağını ileri sürmüştür. İnce ise maddede cebir kelimesinin bulunmaması nedeniyle yalnızca köylülerin çıkarını savunmak amacıyla bir partinin bile kurulamayacağını iddia etmiştir. (**Hürriyet**, 27 Kasım 1951.)

komünizmin Türkiye’de yayılamamasının nedeninin kanunlar ile hükümetin icraatlarında değil, Türk milletinin karakterinde, asaletinde ve tarihi geleneğinde aranması gerektiğini vurgulamıştır. Türk’ten sonra kürsüye gelen Menderes, Türk’e karşı ağır sözler söylemiştir. Menderes, Türkiye’de komünizmin yayılamamasının nedenleri arasında Türk milletinin karakterinin yer aldığını fakat tek nedenin bu olmadığını, tek parti dönemindeki Takrir-i Sükûn Kanunu ile örfi idarelerin de yayılmayı engellediğini vurgulamıştır.

Menderes, cebir unsurunun komünizmin asıl unsuru olduğu yönündeki görüşlere karşı çıkmış ve komünizmin artık bir doktrin olmaktan çıktığını ve emperyalist emellerin gerçekleşmesi için sinsi bir biçimde faaliyet gösteren, ülkeyi içten yıkan bir akım haline geldiğini ileri sürmüştür. Görüşmelere on dakika ara verilmiş ve ikinci oturumun başlamasıyla birlikte yeterlilik takririni kabul edilmiş ve birinci fıkranın değiştirilmesi konusunda verilen takrirler okunmuştur. Bu takrirlerden ikisi maddede yer alan cebir unsurunun kaldırılması yönünde olmuştur. Şevket Mocan ile 105 milletvekilinin verdiği takrir ise komünizm fiillerinin seferberlik zamanında işlenmesi halinde komünist liderlere ölüm cezası verilmesi yönünde olmuştur. Bu takrirler nedeniyle kürsüye gelen TBMM Adalet Komisyonu Sözcüsü Vacid Asena, cebir unsurunun maddeden çıkarılması eğilimin ortaya çıktığını iddia etmiş ve bu maddenin düzenlenmesi için komisyona iadesini talep etmiştir. Samet Ağaoğlu da aynı yönde görüş belirtmiş ve tasarı komisyona iade edilmiş ve müzakereler 28 Kasım 1951 tarihine ertelenmiştir⁵⁹⁸.

27 Kasım 1951 tarihinde toplanan TBMM Adalet Komisyonu 141. maddede yer alan cebir unsurunu fıkradan çıkardığı gibi komünist teşekkül kurucuları, idarecileri ve liderleri için ölüm cezası verilmesini kabul etmiştir⁵⁹⁹. TBMM Adalet Komisyonu toplantısından sonra tasarının TBMM’de görüşülmesine devam edilmiştir. 28 Kasım 1951 tarihinde 141. maddenin ilk fıkrası görüşülmüş ve madde komisyonda kabul edildiği

⁵⁹⁸ **Zafer**, 27 Kasım 1951; **Vatan**, 27 Kasım 1951; **Hürriyet**, 27 Kasım 1951; **Ulus**, 27 Kasım 1951.

⁵⁹⁹ Komünizm ile mücadele kapsamında Türk Ceza Kanunu’nda yapılması planlanan 141. ve 142. maddelerdeki değişikliklerde 141. maddeye on bir ay önce konulmuş olan cebir unsurunun çıkarılmasına TBMM’de ve komisyonda muhalif tutum alanlar komünizmin ile sosyalizm arasındaki metot farkına dikkat çekerek karşı çıkmışlardır. Komünistlerin amacına şiddet yoluyla varmaya çalıştıkları, sosyalistlerin ise cebir ve şiddet yolunu birinci planda tutmadıklarını ifade etmişlerdir. Komünizm aleyhtarı olan sosyalist partilerin Avrupa ülkelerinde de var olduğu ve cebir unsurunun çıkarılması halinde Türkiye’de bu tür teşekküllerin kurulamayacağı vurgulanmıştır. Komisyonda Halil Özyörük, Fuat Hulusi Demirelli, Osman Talat İltekin, Mesut Güney ve Hamit Şevket İnce yüz kırk birinci maddeden cebir unsurunun çıkarılmasına muhalif olmuşlardır. (**Milliyet**, 28 Kasım 1951; **Son Saat**, 28 Kasım 1951; **Zafer**, 28 Kasım 1951; **Vatan**, 28 Kasım 1951; **Ulus**, 28 Kasım 1951; **Akşam**, 28 Kasım 1951.)

şekliyle geçmiştir. Diğer fıkraların bu yeni esasa göre düzenlenmesi amacıyla 141. ve 142. maddeler TBMM Adalet Komisyonu'na verilmiştir⁶⁰⁰.

30 Kasım 1951 tarihinde 141. maddenin TBMM'de görüşülmesine devam edilmiştir. Bu maddenin yedinci fıkraya kadarki bölümü komisyonda belirlendiği şekliyle aynen kabul edilmiştir. Yedinci, sekizinci ve dokuzuncu fıkralar komisyon tarafından tekrar düzenlenmesi için geri alınmıştır⁶⁰¹. 3 Aralık 1951 tarihinde 142. maddenin müzakeresine geçilmiş ve bazı düzenlemeler ile bu maddede kabul edilmiştir. Böylece Türk Ceza Kanunu'nda yapılması öngörülen bazı değişiklikler ile ilgili kanun tasarısının komünizm ile ilgili 141. ve 140. maddeleri kabul edilmiştir⁶⁰².

f) 5844 Sayılı Komünizm İle Mücadele Kanunu

Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki 5844 sayılı Kanun 11 Aralık 1951 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre⁶⁰³:

“Madde 1- Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddeleri şu şekilde değiştirilmiştir: Madde 141: 1. Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmeye veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmaya veya memleket içinde müesses iktisadi veya sosyal temel nizamlardan her hangi birini devirmeye matuf cemiyetleri her ne suret ve nam altında olursa olsun kurmaya tevessül edenler veya kuranlar veya bunların faaliyetlerini tanzim veya sevk ve idare edenler veya bu hususlarda yol gösterenler sekiz yıldan on beş yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar. Bu kabil cemiyetlerin birkaçını veya hepsini sevk ve idare edenler hakkında ölüm cezası hükmolunur. 2. Devlet siyasi ve hukuki nizamları topyekûn yok etmek gayesini güden cemiyetleri her ne suret ve nam altında olursa olsun kurmaya tevessül edenler veya kuranlar veya bunların faaliyetlerini tanzim veya sevk ve idare edenler veya bu hususlarda yol gösterenler sekiz yıldan on beş yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar. 3. Amacı cumhuriyetçiliğe aykırı olan veya demokrasi prensiplerine aykırı olarak devletin tek bir fert veya zümre tarafından idare edilmesini hedef tutan cemiyetleri kurmaya tevessül edenler veya kuranlar veya bunların

⁶⁰⁰ **Hürriyet**, 29 Kasım 1951; **Akşam**, 29 Kasım 1951; **Milliyet**, 29 Kasım 1951; **Vatan**, 29 Kasım 1951; **Ulus**, 29 Kasım 1951; **Zafer**, 29 Kasım 1951.

⁶⁰¹ **Zafer**, 1 Aralık 1951; **Vatan**, 1 Aralık 1951; **Ulus**, 1 Aralık 1951.

⁶⁰² **Ulus**, 4 Aralık 1951; **Hürriyet**, 4 Aralık 1951; **Vatan**, 4 Aralık 1951; **Akşam**, 4 Aralık 1951; **Zafer**, 4 Aralık 1951; **TBMM ZC**, V/2, s.32.

⁶⁰³ **Resmi Gazete**, S.7979, 11 Aralık 1951.

faaliyetlerini tanzim veya sevk ve idare edenler veya bu hususlarda yol gösterenler sekiz yıldan on beş yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar. 4. Anayasanın tanıdığı kamu haklarını ırk mülâhazası ile kısmen veya tamamen kaldırmayı hedef tutan veya milli duyguları yok etmeye veya zayıflatmaya matuf bulunan cemiyetleri kurmaya tevessül edenler veya kuranlar veya bunların faaliyetlerini tanzim veya sevk ve idare edenler veyahut bu hususlarda yol gösterenler bir yıldan üç yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar. 5. Birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarda yazılı cemiyetlere girenlere beş yıldan on iki yıla kadar ağır hapis ve dördüncü fıkroda yazılı cemiyetlere girenlere altı yıldan on iki yıla kadar hapis cezası verilir. 6. Yukarıda fıkralarda yazılı fiilleri devlet daireleri, belediyeler veya sermayesi kısmen veya tamamen devlete ait olan iktisadi teşekküller, sendikalar, işçi teşekkülleri, okullar, yüksek tahsil müesseseleri içinde bunları memur, müstahdem ve mensupları arasında işleyenler hakkında verilecek ağır hapis ve hapis cezaları üçte bir nispetinde artırılır. 7. Bu maddede yazılı suçları işleyenlerden biri suçu ve diğer failleri son tahkikat açıluncaya kadar yetkili makamlara ihbar ettiği ve bu ihbarın doğruluğu anlaşıldığı takdirde hal ve şartlara ve hadisenin hususiyetlerine göre ölüm cezası yerine on yıldan aşağı olmamak üzere ağır hapis cezası ve ağır hapis ve hapis cezaları da dörtte bire kadar indirilerek hükmolunabilir. 8. Bu maddede yazılı olan cemiyet iki veya daha ziyade kimselerin aynı amaç etrafında birleşmeleriyle vücut bulur. Madde 142: 1. Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak yahut memleket içinde müesses iktisadi veya sosyal temel nizamlardan her hangi birini devirmek veya devlet siyasi ve hukuki nizamlarını topyekûn yok etmek için her ne suretle olursa olsun propaganda yapan kimse beş yıldan on yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır. 2. Cumhuriyetçiliğe aykırı veya demokrasi prensiplerine aykırı olarak devletin tek bir fert veya zümre tarafından idare edilmesi için her ne suretle olursa olsun propaganda yapan kimse aynı ceza ile cezalandırılır. 3. Anayasanın tanıdığı kamu haklarını ırk mülâhazası ile kısmen veya tamamen kaldırmayı hedef tutan veya milli duyguları yok etmek veya zayıflatmak için her ne suretle olursa olsun propaganda yapan kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. 4. Yukarıda fıkralarda yazılı fiilleri övenler, birinci ve ikinci fıkralarda yazılı hallerde beş yıla kadar ağır hapis ve üçüncü fıkroda yazılı halde altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. 5. Yukarıda fıkralarda yazılı fiilleri 141. maddenin altıncı fıkrasında yazılı kimseler arasında veya aynı fıkroda tasrih edilen yerler içinde işleyenlere verilecek ceza yarı nispetinde artırılır. 6. Yukarıda fıkralarda yazılı fiiller neşir vasıtası ile işlendiği takdirde verilecek ceza yarı nispetinde

artırılır. 7. Bu maddede yazılı suçları işleyenlerden biri suçu ve diğer faaliyetleri son tahkikat açılıncaya kadar yetkili makamlara ihbar ettiği ve bu ihbarın doğruluğu anlaşıldığı takdirde hal ve şartlara ve hadisenin hususiyetlerine göre ağır hapis ve hapis cezaları da dörtte bire kadar indirilerek hükmolunabilir. Madde 2- Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer. 3- Bu kanunu Adalet Bakanı yürütür.”

Kanunun kabulünden sonra bu kanunun çıkarılmasına neden olan olaylar ile ilgili yargılamalar kanun kapsamında devam etmiştir.

g) Vatan Partisi Soruşturulması ve Partinin Kapatılması

1956 yılında kurulan Vatan Partisi, 27 Ekim 1957 yılında yapılan seçimlere girmişti. Vatan Partisi Genel Başkanı Hikmet Kıvılcımlı bu seçimlerde dinî siyasete dahil etme gerekçesiyle 5 Kasım 1957 tarihinde tutuklanmıştır⁶⁰⁴. 25 Ocak 1958 tarihinde ise komünizm propagandası yaptıkları, mevcut düzeni yıkmaya çalıştıkları ve 1951 yılında kurulmuş olan ve kapatılan gizli Türkiye Komünist Partisi'nin devamı olduğu gerekçesiyle Vatan Partisi'nin üyesi yirmi dört kişi tutuklanmıştır⁶⁰⁵

22 Aralık 1958 tarihinde Vatan Partisi ile ilgili birinci tahkikat sona ermiş ve 53 sanıktan 5'i hakkında takipsizlik kararı verildiği gibi 48 sanık hakkında da Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddelerin birinci fıkraları ile 173. ve 79. maddelerine göre cezalandırılmaları için İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nde son tahkikat açılmıştır. Sanıkların 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanmalarına karar verilmiştir⁶⁰⁶.

Vatan Partisi yöneticilerinin yargılanması 12 Şubat 1959 tarihinde başlamış, sanık sayısının fazla olması nedeniyle bunların altışar kişilik gruplar halinde yargılanmalarına karar verilmiştir. Savcı, yargılanmanın gizli yapılmasını talep etmiş Hikmet Kıvılcımlı ise usul hakkında yaptığı konuşmada ilk tahkikatın henüz sona ermediğini, dava ile ilgili hiçbir bilgilerinin olmadığını, iddianame ve kararnamenin kendilerine tebliğ edilmediğini dile getirmiştir. Mahkeme başkanı, iddianamenin sanıklara tebliğ edilip edilmediğini sorgu yargıçlığına sorulmasına karar vermiş ve davayı ertelemiştir.⁶⁰⁷.

⁶⁰⁴ **Vatan**, 6 Kasım 1958.

⁶⁰⁵ Tutuklanan isimler şunlardır: Fatma Nuriye Yalçı, Abdülkerim Korcan, Mehmet Caba, Hüsnü Tamçiz, Muharrem Bezgin, Osman Kuzeyli, Mümin Kökre, Hasan Civan, Mustafa Toprak, Hasan Erin, Zihni Anadol, Selahattin Kaya, Süleyman Şahin Tar, Osman Kamucu, Hamdi Çapa, Yusuf Ziya Giray, Hüseyin Alkaranfil, Zehra Kosova, Hasan Küçükparmak, Rasim Yıldızbakan, Abdi Azer, Ahmet Cansızoğlu Hüseyin Kazancı, Bahri Uçta. (**Cumhuriyet**, 26 Ocak 1958.)

⁶⁰⁶ **Dünya**, 24 Aralık 1958.

⁶⁰⁷ **Vatan**, 13 Şubat 1959.

16 Şubat 1959 tarihinde yargılamaya devam edilmiş, kimlik tespitleri yapılmış ve birinci sorgu hâkimliği kararnameşi okunmuştur. Kararnamede, sanıkların iktisadi ve sosyal düzeni yıkıp yerine işçi hâkimiyetini kurmaya çalıştıkları ve partinin tüzüğünün Sovyet Komünist Partisi'nin tüzüğü ile yakınlık bulunduğı iddiası ile yargılandıkları açıklanmıştır. Davanın gizli yapılmasına karar verilmiş⁶⁰⁸. Sanıkların yargılanması sona ermeden Demokrat Parti iktidarı dönemi sona ermiştir.

4- 6761 Sayılı Vicdan ve Toplanma Hürriyeti Kanunu Öncesi ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

6761 Sayılı Vicdan ve Toplanma Hürriyeti Kanunu birbirleri ile bağlantılı olaylar silsilesinin sonucunda çıkarılmış bir kanundur. Kanun, Atatürk'ü Koruma Kanunu'na aykırı hareket ettiği gerekçesiyle İslam Demokrat Partisi'nin kapatılmasının, Millet Partisi'ndeki Atatürk İlke ve İnkılapları taraftarları ile bunlara muhalif olanlar arasında yaşanan tartışmaların ve partinin kapatılması nedenlerinin, Malatya Olayı'nın ve buna bağılı olarak Büyük Doğu Cemiyeti ile Milliyetçiler Derneği'nin kapatılmalarıyla ilişkili sürecin bir ürünüdür. Kanun çıkarılmasına neden olan olaylara karşı tepkilerin sonucunda kurulan Milli Tesanüt Birliği de kanunun çıkarılmasına etki eden önemli unsurlardandır.

a) İslam Demokrat Partisi'nin Kapatılması

Ticani Tarikatı başta olmak üzere Atatürk'ü Koruma Kanunu'na aykırı hareket edenler hakkında yargılamalar devam ederken 2-3 Mart 1952 tarihinde Bursa merkezli İslam Demokrat Partisi hakkında Cemiyetler Kanunu'nun 9. maddesine aykırı biçimde "din esaslı parti kurma ve faaliyette bulunma" iddiası ile bir kovuşturma başlatılmıştır. İslam Demokrat Partisi Genel Başkanı Cevat Rıfat Atılhan ve 13 arkadaşı hakkında Cemiyetler Kanunu'nun 33. maddesine göre tahkikat başlatılmış ve parti kapatılmıştır. İslam Demokrat Partisi, irticai faaliyetlerde bulunduğı gerekçesiyle kapatılırken bu

⁶⁰⁸ **Ulus**, 17 Şubat 1959. Çok sayıda avukatın yaptığı savunmaya rağmen mahkeme, bu hareketin bir sloganla başlayıp aslında DP'ye katılımdan ibaret olan bir güç tazelenmesi olduğu fikrine katılmayacak ve Anayasa'nın ihlal edildiğı fikrinde ısrar edecektir. Buna göre, pek çok sanığın Vatan Cephesi'ne taziyik, tehdit, menfaat, vaat ve temini yoluyla iltihaklar temin etmekle, siyasi, tüzel veya gerçek kişilerin kanun nazarında eşit olan Anayasa prensiplerinin ortadan kaldırılmasını doğurduğu gerekçesiyle TCK'nın idamı öngören 146/1. maddesiyle cezalandırılması istenir. Sonunda dava anayasayı ihlal davası ile birleştirilir ve sanıklardan 19'u (Adnan Menderes, Refik Koraltan, Medeni Berk, Tefik İleri, Remzi Birand, Samet Ağaoğlu, Atıf Benderlioğlu, Kamil Gündeş, Hüseyin Fırat, Mustafa Zeren, Rıfki Salim Burçak, Rauf Onursal, Emin Kalafat, Sıtkı Yırcalı, Celal Ramazanoğlu, Dilaver Argun, Kemal Aygün, Mehmet Akın, Burhan Ulutan) bu dava sonunda suçlu bulunarak çeşitli hapis ve para cezalarına çarptırılarak bazı illerdeki cezaevlerine gönderilirler. Bilinen üç idam cezasının uygulanması sonrası içinde Vatan Cephesi Davası sanıklarının da bulunduğı dört yüzden fazla mahkûm, 12 Ekim 1962 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun hazırladığı af kanununun Cumhuriyet Senatosunca onaylanmasıyla affedilecektir. (Yasemin Doğaner, **Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2013, s.327-330.)

doğrultu yayın yapan Büyük Doğu gazetesi ve bazı dergilere de tepkiler yönelmeye başlamıştır⁶⁰⁹.

b) Malatya Olayı ve Milliyetçiler Derneği'nin Kapatılması

Vatan Gazetesi'nin yurt ilavelerini hazırlamak için Güney Doğu illerine bir gezi düzenleyen Ahmet Emin Yalman ve Kemal Aydar, Demokrat Parti Malatya İl Kongresi için şehre gelen Başbakan Adnan Menderes adına Malatya Belediyesi tarafından verilen yemeğe davet edilmişlerdir. 22 Kasım 1952 tarihinde gerçekleşen yemekte yapılan konuşmayı gazetesine bildirmek için Malatya Postanesi'ne giden Yalman, burada sıranın çok olması dolayısıyla postaneden ayrılmış, Kemal Aydar postanede kalmıştır. Bu arada Yalman'ın karşısına çıkan bir kişi ona ateş ederek Yalman'ı üç yerinden yaralamıştır. Gazetenin foto muhabiri Mustafa Baykal ve şoförü Mehmet tarafından Memleket Hastanesi'ne kaldırılan Yalman'ı Menderes ve İçişleri Bakanı Ethem Menderes ziyaret etmişlerdir. Menderes, Yalman'ın hayati tehlikesi olmadığı yönünde beyan almasına rağmen Ankara'dan iki hekimi Malatya'ya getirtmiştir. Bu olay üzerine Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ ve Ankara Valisi ve Emniyet Müdürü Kemal Aygün 00.45'te Malatya'ya gitmek üzere uçakla şehre doğru hareket etmişler, Malatya Valiliği ve Emniyet Müdürlüğü derhal olayla ilgili tahkikat başlatmışlardır⁶¹⁰. Suikastı düzenleyenlerin Büyük Doğu Cemiyeti mensupları olabileceği ileri sürülmüştür⁶¹¹.

Olay ile ilgili tahkikat devam ederken olayı, İslam Demokrat Partisi'ne ve Büyük Doğu Cemiyeti'ne mensup Şerif Dursun isminde bir şahsın gerçekleştirdiği ileri sürülmüştür⁶¹². Şerif Dursun'un evinde yapılan aramada, İslam Demokrat Partisi tarafından verilmiş emre muharrer bin liralık bir çek ile satır ve çok sayıda merminin bulunduğu iddia edilmiştir. Ayrıca Dursun'un kaçtığı, babası ile kardeşinin gözaltına alındığı ileri sürülmüştür⁶¹³.

Suikastı Şerif Dursun'un gerçekleştirdiği, kardeşi Osman Dursun'un yakalandığı ve olayı itiraf iddia edilmiştir. Ayrıca Şerif Dursun'un evinde Büyük Doğu Cemiyeti'ne ait bir bisikletin de bulunduğu ileri sürülmüştür⁶¹⁴. Olayla ilgili soruşturma devam ederken Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Burhan Felek olaydan dolayı çok üzgün olduğunu

⁶⁰⁹ **Hürriyet**, 4 Mart 1952.

⁶¹⁰ **Vatan**, 23 Kasım 1952; **Zafer**, 23 Kasım 1952; **Hürriyet**, 23 Kasım 1952.

⁶¹¹ **Akşam**, 23 Kasım 1952.

⁶¹² **Vatan**, 24 Kasım 1952; **Ulus**, 24 Kasım 1952.

⁶¹³ **Akşam**, 24 Kasım 1952.

⁶¹⁴ **Akın**, 24 Kasım 1952.

dile getirmiştir. Felek, olayın siyasi bir suikast olmasını dilediğini aksi takdirde olayın, rejim, ülke ve basın hürriyeti için bir darbe teşkil edeceğini dile getirmiştir. Gazeteciler Sendikası Başkanı Cevat Fehmi ise olayın bütün partiler ve ülke tarafından nefret ve lanet ile karşılanacağını umduğunu ifade etmiştir. Fehmi, basın hürriyetinin böyle birçok sersem kurşunlara hedef olduğunu fakat basının her defasında daha genç ve dinç olarak ayakta kalmasını bildiğini dile getirmiştir⁶¹⁵.

Gazeteciler Cemiyeti de bir beyanname yayınlarak bu teşebbüsün inkılap ve hürriyet müesseselerini zaafa uğratmasından dolayı ciddi endişeleri olduğunu ifade etmişlerdir⁶¹⁶. Başbakan Adnan Menderes ise Demokrat Parti Malatya İl Kongresi'nde yaptığı konuşmada, "*fikir adamlarını silahla tehdide cüret edeceklerin kafalarını bin parça etmeye kadiriz*" sözleri ile olaya temas etmiştir⁶¹⁷.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar da Vatan Gazetesi'ni ziyaret etmiştir. Burada yaptığı konuşmada hükümetin konu üzerinde hassasiyetle durduğunu ifade etmiş ve "*memlekette fikir hürriyetine asla tecavüz edilmeyecektir*" demiştir⁶¹⁸. Olayla ilgili tepkiler dile gelirken İstanbul Emniyeti'ne, Büyük Doğu Cemiyeti Başkanı Necip Fazıl Kısakürek'in evinde bir araştırma yapılması için talimat verildiği ileri sürülmüştür⁶¹⁹. Tahkikat devam etmiş ve Şerif Dursun teslim olmuştur. Dursun suçsuz olduğunu dile getirmiştir. Olayın faalinin Hüseyin Üzmez adındaki bir lise öğrencisi olduğunu ve bisikleti ona verdiğini açıklamıştır⁶²⁰.

26 Kasım 1952 tarihinde Hüseyin Avni Üzmez Elazığ'da yakalanmıştır. Üzmez, ilk sorgusunda Yalman'ı, dinî akidesini zedeleyici yazılar neşrettiği için öldürmeye karar verdiğini ve bu suçu işlediğini ifade etmiş, bekçiye ateş edenin Şerif Dursun olduğunu dile getirmiştir. Üzmez ile birlikte 14 kişi daha gözaltına alınmıştır. Gözaltına alınanlar Büyük Doğu Cemiyeti'ne üye olup, bunlar Yalman'ı öldüremedikleri için üzgün olduklarını dile getirmişlerdir⁶²¹.

Sanıklardan Abdulvahap Arı, Musa Çağıl Diltemiz, Hüseyin Yabancı, Fevzi Özer, İlhan Civelek, Avni Özmansur, Mustafa Özmansur, Hafız Abdülkadir Akçiçek, İbrahim

⁶¹⁵ **Gece Postası**, 23 Kasım 1952.

⁶¹⁶ **Vatan**, 24 Kasım 1952.

⁶¹⁷ **Zafer**, 24 Kasım 1952.

⁶¹⁸ **Akşam**, 24 Kasım 1952; **Zafer**, 24 Kasım 1952.

⁶¹⁹ **Akşam**, 24 Kasım 1952; **Ulus**, 24 Kasım 1952.

⁶²⁰ **Vatan**, 26 Kasım 1952; **Ulus**, 26 Kasım 1952; **Zafer**, 26 Kasım 1952.

⁶²¹ Teşkilatın Malatya'daki elebaşı Musa Çağıl, sorgusunda Yalman'ın edep ve akidelerine aykırı yayınlar yaptığını ve Türkiye'yi Amerika'ya peşkeş çektiğini Büyük Doğu gazetesinin yayınlarından öğrendiğini dile getirmiştir. Bu nedenle Yalman'a kinleri olduğunu, olayı bu nedenle tasarladıklarını ve Hüseyin Üzmez ile Şerif Dursun'un suikast içinde gönüllü olarak vazife aldıklarını ifade etmiştir. (**Dünya**, 27 Kasım 1952; **Akşam**, 27 Kasım 1952; **Vatan**, 27 Kasım 1952.)

Kara, Fehmi Albayrak ve Şerif Dursun tutuklanmıştır. Hüseyin Avni Üzmez, hakkında Elazığ Sulh Ceza Yargıçlığı tarafından tutuklanma talebi olduğu için arkadaşları ile birlikte hâkim önüne çıkamamıştır. Suikast şebekesinin Ahmet Emin Yalman dışında Ulus Başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın, Cumhuriyet Başyazarı Nadir Nadi ve Dünya Başyazarı Falih Rıfkı Atay'ı da öldürmek istedikleri ortaya çıkmıştır. Sanıklar hakkında taammüden (kasten) öldürmeye teşebbüs ve devletin temel esaslarını değiştirmek maksadıyla gizli teşkilat kurmak suçları ile dava açılmıştır⁶²².

Üzmez, sorgusunda Yalman'ı doğuda bir Ermenistan kurulması fikrini savunduğu, Nazım Hikmet'i savunan yazılar yazdığı, güzellik yarışması düzenlediği, bu görüntüleri gazetesinde yayınladığı ve bu kızları Amerikalılara pazarladığı, güzellik yarışması birincisi olan Gelengül Tayfuroğlu'nun Amerikalı bir denizci ile öpüşürken çekilen fotoğrafını yayınladığı, mason olduğu, dine düşman olduğu ve Amerika'nın Türkiye'yi himayesine almasını savunduğu iddiaları nedeniyle vurduğunu söylemiştir. Üzmez, Yalman'ı öldürmek istemediğini, sadece yaralamak istediğini, aksi halde tek kurşunla bu işi yapabileceğini iddia etmiştir. Fazla kurşun atmasını ise isabet ettiremediği düşünmesine dayandırmıştır. Hatta arkadaşlarına fikre karşı fikir mücadelesinden yana olduğunu söylediğini fakat arkadaşlarını ikna edemediğini ileri sürmüş, daha önce Yalman'ın kaldığı otele gittiklerini, arkadaşı İbrahim Kara'nın Yalman'ı orada öldüreceğini iddia etmiştir. Yalman'ın arabasında olduğunu gördüğünü fakat arkadaşına söylemediğini söylemiştir⁶²³.

Üzmez, Yalman ile yüzleştirilmek üzere hastaneye getirilmiştir. Yalman, bu görüşmeye başyazısında değinmiş, Üzmez'i kötü bir kişi olarak tanıdığını ve Üzmez'in kendisini hâkim yerine koyup, ceza vermeye kalkıştığını fakat hâkimlerin iki tarafı dinleyerek karar vermeleri gerektiğini dile getirmiştir. İfadelerine devam eden Yalman, Üzmez'e, vurma eyleminden önce neden kendisini dinlemediğini ve hakkında kendisine verilen bilgilerin doğruluğunu neden sorgulamadığını sormuş, Üzmez'in ise beni size

⁶²² **Hürriyet**, 28 Kasım 1952; **Vatan**, 28 Kasım 1952; **Akşam**, 28 Kasım 1952; **Zafer**, 28 Kasım 1952; **Ulus**, 28 Kasım 1952; **Dünya**, 28 Kasım 1952.

⁶²³ **Ulus**, 28 Kasım 1952; **Hürriyet**, 28 Kasım 1952. Vatan gazetesi yazı işlerinden Kemal Aydar, Üzmez ile karakolda bir mülakat yapmıştır. Üzmez, Yalman'ı Orkun Dergisi ve Büyük Doğu gazetesinden tanıdığını arada bir Vatan Gazetesi'ndeki yazılarını okuduğunu dile getirmiştir. Kendilerine üç beş yaş büyük birisi akıl verseydi bu işleri yapmayacaklarını ifade etmiştir. Üzmez, Yalman'a esasen Konya olaylarından sonra memlekette irtica vardır dediği zaman düşman olduğunu belirtmiştir. Bu söz üzerine Aydar, Serdengeçti dergisinin son sayısını açmış rasgele bir sayfasını açtığında Necip Fazıl Kısakürek'in "Kaybolan ahlakımız" adlı makalesini göstermiştir. Bu kez Üzmez, "Necip Fazıl başta temizlemek istediğim adamlardan biridir." demiş ve Kısakürek'e küfür etmiştir. (**Vatan**, 28 Kasım 1952.) Üzmez, hiçbir parti ve cemiyetle ilgilerinin olmadığını, ayrıca hiçbir anlam ifade eden teşekkül oluşturmadıklarını söylemiştir. (**Zafer**, 28 Kasım 1952)

yaklaştırmazlardı diye cevap verdiğini kaydetmiştir. Yalman'ın serbestçe ülkenin her yanında gezdiğini ve herkesle konuştuğunu ifade etmesi üzerine Üzmez, bizimkiler benim sizinle konuşmamı istemezlerdi, konuşmaya kalkışsam beni öldürürlerdi diye cevap vermiştir. Başyazıdan takip edildiği kadarıyla sorularına devam eden Yalman, Üzmez'e, iyi bir mümin olduğunu iddia ettiğini fakat Müslümanlıkta hiçbir müminin diğeri hakkında hüküm verme ve cezalandırma yetkisine sahip olmadığını bunların Allah'ın vazifeleri olduğunu söylemiştir⁶²⁴.

Bu arada soruşturma devam etmiş ve üstteğmen Muhittin Şanlıoğlu ve Şerif Dursun'un kardeşi Osman Dursun tutuklanmıştır. Mahmut Şentürk hakkında da gıyabi tutuklama kararı verilmiştir⁶²⁵.

Suikast girişimi ile ilgili olarak tepkilerde gelmeye devam etmiştir. Yalman'ın başkanı olduğu Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti de bir beyanname yayınlamıştır. Beyanname bu olayın son bir yıldır açıktan açığa ortaya çıkmış olan irticai hareketlerin sonucu olduğu ve Atatürk İlke ve İnkılaplarını ortadan kaldırmaya yönelik çalışmaların arttığı, bu eyleminde bu doğrultuda gerçekleştirilmiş olduğu ifade edilmiş ve hükümetten gereken önlemlerin alınması talep edilmiştir⁶²⁶.

⁶²⁴ Üzmez, bu olayın her iki taraf için de hayırlı olduğunu iddia etmiş ve Yalman'a öldürmek kastıyla ateş etmediğini istese o mesafeden öldürebileceğini ileri sürmüştür. Daha da ileri giden Üzmez, Yalman'ın karnından vurulmasını aniden ters tarafa doğru hareket etmesine bağlamıştır. Çok kan kaybetmesi nedeniyle hayati tehlike atlattığı olsa da bu olayı en iyi şekilde geçirmesine neden olduğunu ve hayatını kurtarmasına aracı olduğunu iddia etmiştir. Konuşmasına devam eden Üzmez, üzerine almaya mecbur olduğu görevi yerine getirmiş olup hem kendi hayatını kurtardığını, hem de katil olmaktan kurtulduğunu vurgulamıştır. Üzmez, Yalman'a ölüm gerçekleşseydi ülkenin ona abideler dikeceğini, kendisinin de katil olarak perişan olacağını ifade etmiştir. Yalman, kendisinin ülkeye hizmet ettiğini dile getirmiş ve Üzmez'e, "sen okumuş birisin nasıl olurda kumar parası için riyalı dolaplar kuran bir kimsenin teşvik ve telkini ile kendisini vurma ya kalkıştığını" sormuştur. Üzmez ise Yalman'ın kendi fikirleri doğrultusunda fedakârca ve sadakatle çalıştığını takdir ettiğini, fakat fikirlerine düşman olduğunu söylemiştir. Necip Fazıl Kısakürek'i hiç sevmediğini ifade eden Üzmez, onun kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini ve başbakan ve cumhurbaşkanı olmak için hırsla hareket ettiğini ileri sürmüştür. Konuşmasına devam eden Üzmez, Kısakürek'i vurmak gerekseydi beyninden vururdum demiştir. Üzmez, Yalman'a "sizin hakkınızda vesikalar okudum" demiş ve "siz Türk illerinin Ermenistan olmasını istemişsiniz ve Atatürk ülkenin istikbalini göklerde ararken siz Amerikan mandasına tabi olmuşsunuz" şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Yalman, "eğer öyle olsaydı İngilizlerin Malta adasına sürgün edilen yirmi dört kişiden birisi olmazdım" diye cevap vermiş ve Atatürk'ün kendisine verdiği çeşitli görevlerden bahsetmiştir. Güzellik yarışmasının da Türk kızlarının yabancılarla peşkeş çekilmesi olmadığını ifade etmiştir. Yüzleşmenin sonunda Üzmez, Yalman'a "Ben sizin fikirlerinizi benimsemiyorum, onlara düşmanın fakat fikirlerin fikirle mücadele etmesini gerekiyor." demiştir. Konuşmasına devam eden Üzmez, Yalman aleyhinde yapılan yayınların etkisinde kalarak bu işi yaptığını dile getirmiş, bunu yaptığı için pişman olduğunu ve vicdan azabı çektiğini ifade etmiştir. Annesi için ve okul hayatının da yarıda kalmasından dolayı üzüldüğünü vurgulayan Üzmez, "Ah ah tamiri kabul olsa... Beni kalben affetmenizi isterim." demiştir. Üzmez, Yalman'a keşke sizi tanımasaydım bu konuşmaları yapmasaydım demiş ve vicdan azabının kat kat artacağını ve bunun kendisi için ıstıraplı olacağını vurgulamıştır. Yalman da Üzmez'e onu zehirlediklerini ve kendisine acıdığını, annesi içinde üzüldüğünü söylemiştir. (**Vatan**, 29 Kasım 1952.)

⁶²⁵ **Akşam**, 29 Kasım 1952; **Dünya**, 29 Kasım 1952; **Ulus**, 29 Kasım 1952; **Zafer**, 29 Kasım 1952; **Vatan**, 29 Kasım 1952.

⁶²⁶ **Vatan**, 29 Kasım 1952.

Demokrat Parti'nin yayın organı olan Zafer Gazetesi Başyazarı Mümtaz Faik Fenik bu olayla ilgili kaleme aldığı “*Tedhişçiye hayat hakkı yok*” isimli makalesinde, fikir hürriyetine kurşun sıkanların İslam dinini kanlı cinayetlerine alet etmek isteyen sefiller olduğunun anlaşıldığını ifade etmiştir. Fenik, kapatılan İslam Demokrat Partisi ile kurucusu kumarhanede yakalanan (Necip Fazıl Kısakürek) bir cemiyetin (Büyük Doğu Cemiyeti) üyelerinin şirk yolunda ele ele verdiklerini ileri sürmüştür. Böylece Türk milletinin kaderi üzerinde rol oynayacaklarını sandıklarını ifade etmiştir. Vicdan hürriyetinin dini siyasete ve kişisel emellerine alet etmek isteyenlere izin vermek anlamına gelmediğini ifade eden Fenik, ülkenin kaderine hâkim olan hükümetin bu tür gerici cemiyetlere ve teşekküllere karşı daha önce ciddi önlemler aldığını ve kararın isabetli olduğunu dile getirmiştir. Milletın kan pahasına elde ettiği inkılapların birkaç örümcek kafalının elinde oyuncak olmadığını vurgulamış ve vatanın huzurunu kaçırmaya çalışanların kendi huzurlarının yok olduğunu göreceklarını söylemiştir⁶²⁷.

Olayla ilgili tepkiler dile getirilirken soruşturma genişleyerek devam etmiştir. Mahmut Şentürk adındaki zanlı da teslim olmuştur. Daha önce evlerinde arama yapılan İslam Demokrat Partisi üyesi Şevket Tanrıçeri, Bedir Göçmen ve Hasan Akkuş isimindeki şahıslar savcılık tarafından sorgulanmış ve serbest bırakılmışlardır⁶²⁸. CHP, olayla ilgili olarak Meclis Grubu adına bir bildiri yayınlanmış, bildiride iktidarın günlük politik çıkarlar uğruna dinî duyguları kullandığı, irtica unsurlarına partinin ileri saflarında yer verdiği ve resmî ilan kanalıyla bu gurupları beslediği ileri sürülmüş, Malatya Olayı'ndan ders çıkarılması gerektiği vurgulanmıştır⁶²⁹. Suikast girişimi ile ilgili tepki açıklamaları devam ederken soruşturma genişleyerek devam etmiş, gizli irtica grubunun bu işi tezgâhladığı ve grubun Malatya dışında İstanbul, Ankara, Elazığ, Bursa ve Maraş'ta kolları olduğu ileri sürülmüştür⁶³⁰.

Bu arada olayla ilgisi olduğu iddia edilen Milliyetçiler Derneği, bir basın toplantısı yapmıştır. Burada bir açıklama yapan dernek başkanı Isparta Milletvekili Sait Bilgiç, derneklerinin, Malatya'daki suikast girişimi ile ilgili bağlantısı olmadığını ileri sürmüştür. Ayrıca derneklerinin seksen şubesinin bulunduğunu ve üyeleri arasında sekiz

⁶²⁷ **Zafer**, 29 Kasım 1952.

⁶²⁸ **Akşam**, 29 Kasım 1952; **Vatan**, 28 Kasım 1952.

⁶²⁹ **Vatan**, 30 Kasım 1952; **Ulus**, 30 Kasım 1952.

⁶³⁰ Hüseyin Üzmez'in, Serdengeçti Dergisi ile mektuplaştığı hatta mektubun birinde dergi çalışanlarından bir kişinin suikast için tabanca kullanmanın zamanı olmadığını söylediği ileri sürülmüştür. İsmail Hakkı Şengüler isimindeki bir şahsın ise suikastın faillerinden birine yazdığı mektuba Nurcu ağabeyler diye başladığı ve İstanbul'da üstadı ziyaret ettiğini dile getirdiği dolayısıyla bu kişinin irtica şebekesinin başkanı olduğu iddia edilmiştir. (**Vatan**, 1 Aralık 1952.)

on Büyük Doğu Cemiyeti üyesi olduğunu dahi tahmin etmediklerini ifade etmiş ve hiçbir kültürel kuruluşun, üyelerinin suç işlemeyeceği garantisini veremeyeceğini vurgulamıştır. Derneklerinin olayla ilgili bağlantısı olduğunu ileri sürecek hiçbir belgenin olmadığını dile getirmiş, fakat buna rağmen bazı gazetelerin derneklerini sorumluluk altına sokacak nitelikte yayın yapmalarının kendilerini üzdüğünü ifade etmiş. Açıklamalarına devam eden Bilgiç, derneklerinin fikre fikirle karşılık vermeyi amaç edindiğini ve fikir hürriyetine en geniş şekilde taraftar olduğunu aktarmıştır. Türk milliyetçisinin irticaya taraftar olabileceğini kabul etmenin insafa aykırı olduğunu vurgulamış ve son zamanlarda hürriyet havası içinde “imanı feste ve sarıkta arayan” birkaç zavallının çıkmasını, ülkede bir irtica hareketinin olduğu şeklinde yorumlamının yanlış olduğunu belirtmiştir⁶³¹.

Malatya Müftüsü İsmail Erzin de Vatan Gazetesi'ne verdiği mülakatta suikastçıların yaptığı hareketin Müslümanlığa yakışmadığını ve bunun büyük bir günah olduğunu dile getirmiş, ayrıca Atatürk'ün İslam'ın namusunu kurtardığını vurgulamıştır⁶³².

Vatan Gazetesi'nde yer alan bir yazı ile de Necip Fazıl Kısakürek'e cevap verilmiştir. Bu yazıda Kısakürek'in, çömezlerinin başarısızlığını kendi ensesinde dolaşan bir adalet sillesi halinde hissedince İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün koridorlarında merhamet dilediği fakat bundan bir fayda gelmeyeceğini görünce emsali gibi deli raporu almaya çalıştığı, bunu da başarmayınca olayı çarpıtmak amacıyla gazeteye röportaj verdiği ileri sürülmüştür⁶³³. Kısakürek ise gazetenin sözlerini tahrif ettiğini ve gazeteyi dava edeceğini söylemiştir⁶³⁴. Olayla ilgili tahkikat devam ederken Üzmez'in annesi Emine Üzmez de sorguya çekilmiş ve oğlunun birileri tarafından kullanılmış olabileceğini dile getirmiştir⁶³⁵.

⁶³¹ **Zafer**, 1 Aralık 1952; **Dünya**, 1 Aralık 1952.

⁶³² **Vatan**, 1 Aralık 1952.

⁶³³ Kısakürek'i hiçbir zaman muhatap kabul etmediklerini ve onun kişiliği ile ilgili hiçbir yayın yapmadıkları, çünkü mücadelelerinde şahısla uğraşmaktan uzak durduklarını vurgulamışlardır. Kısakürek gibi müseccel (tescilli) bir şahsiyet ile meşgul olmaktan içtinap (çekinmek, kaçınmak) ettiklerini ancak onun Sultan Hamid hareketinden doğma ihtirasının memleketi kana boyama istidadı (yakınlık, yetenek) gösterdiğinden yine belli şahsiyetinden uzak durmaya bütün güçleri ile çalışarak bu kişilerin kötü amaçlarını ülkeye duyurmaya çalışacaklarını ifade etmişlerdir. Onun bu amaçlarını yansıtan yazısı dedikleri 23 Ağustos 1952 tarihinde Büyük Doğu gazetesinde yayınlanmış olan “Türk gençliği! Bayrağını ve namusunu istismar edenlere karşı neredesin?” makalesini yayınlamışlardır. (**Vatan**, 3 Kasım 1952)

⁶³⁴ **Akın**, 2 Aralık 1952.

⁶³⁵ **Vatan**, 3 Aralık 1952

Bu arada Saidi Nursi'nin de olaya karışanlar ile bağı olduğu ve hakkında tutuklama emri çıktığı ileri sürülmüştür⁶³⁶. Tahkikat devam ederken Malatya'da Büyük Doğu Cemiyeti üyeleri ile Milliyetçiler Derneği üyeleri 2 Aralık 1952 tarihinde gizli bir toplantı yapmışlardır⁶³⁷.

Tahkikat kapsamında İzmir'de Büyük Doğu Cemiyeti üyelerinin evlerinde aramalar yapılmıştır. Soruşturma devam ederken Milliyetçiler Derneği soruşturma kapsamına alınmıştır. Bursa'da, Milliyetçiler Derneği ile kapatılan İslam Demokrat Partisi ve Büyük Doğu Cemiyeti'nin aynı kişilerden teşekkül ettiği ortaya çıkmıştır. Milliyetçiler Derneği Bursa il başkanının Bursa Emniyet Müdürlüğü'ne başvurarak kendisine cemiyet üyeleri tarafından yapılan teklif ve tazyikleri açıklaması üzerine olay aydınlanmıştır. Dernek Başkanı Saffet Kargın, gazetelere gönderdiği mektupla dernek başkanlığından ve üyeliğinden istifa ettiğini açıklamıştır⁶³⁸.

Soruşturma devam ederken Başbakan Adnan Menderes, TBMM Başkanı Refik Koraltan ve İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay, Yalman'ı ziyaret etmişler ve kendisini daha iyi gördüklerini dile getirmişlerdir⁶³⁹.

Vatan Gazetesi'nde 4 Aralık 1952 tarihinde Kemal Bağlum imzası ile bir yazı yayımlanmıştır. Bağlum, yazısında hukuk otoritelerinin Malatya Olayı ile ilgili görüşlerini aldığını ve Büyük Doğu Cemiyeti'nin bu olaydaki rolünün ortaya çıktığını, bu nedenle cemiyetin başkanı Necip Fazıl Kısakürek'in tutuklanması gerektiğini dile getirmiştir⁶⁴⁰. Olayla ilgili açıklamalar ve soruşturmalar devam ederken hükümet adına Anadolu Ajansı'na açıklama yapan Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ, olayın "ülkedeki hukuk ve iç düzeni bozmaya yönelik terörist bir hareket olduğunu"

⁶³⁶ Olay kapsamında Malatya'da yapılan aramalarda dinî nitelikli bir kitap bulunduğu ve bu kitapta "Allahsız basın" olarak itham ettikleri yazarların haklarından gelinmesi gerektiğinin yazdığı iddia edilmiştir. Bu kitabın yazarının Saidi Nursi ile bağlantılı olduğu ileri sürülmüştür. **Dünya**, 2 Aralık 1952; Saidi Nursi'nin arandığı ve Kütahya çevresinde olduğu söylendiğinden Kütahya'ya tutuklama tezkeresi gönderilmiştir. (**Hürriyet**, 3 Aralık 1952; **Akşam**, 3 Aralık 1952)

⁶³⁷ **Dünya**, 3 Aralık 1952.

⁶³⁸ Saffet Kargın, gazetelere gönderdiği mektupta dernek üyelerinden büyük bir kısmının dernek tüzüğü dışına çıktıklarını ve İslam Demokrat Partisi ile Büyük Doğu Cemiyeti'nin amaçlarına uygun hareket ettiklerini vurgulamıştır. Bu kişilerin tekliflerinin kendisini kanunlara, hükümete ve millete karşı mesul bir konuma düşüreceğini anladığını bu nedenle görevinden istifa ettiğini ve bundan sonra yaşanacaklardan sorumlu olmayacağını ifade etmiştir. (**Akşam**, 4 Aralık 1952; **Hürriyet**, 4 Aralık 1952; **Vatan**, 4 Aralık 1952) Necip Fazıl Kısakürek'in 16 Kasım 1952 tarihinde Bursa'ya gelerek Dağcılık Kulübü'nde "Allah tanımayan komünizm" adlı bir konferans verdiği, bir gazeteyi tehdit etmekten dolayı tutuklanan Şerafettin Bayküre'nin evinde dernek mensupları ile gizli bir toplantı yaptığı tespit edilmiştir. Kısakürek'in burada bulunan Milliyetçiler Derneği üyelerine "Siz burada benim Erkân-ı Harbiye'm olacaksınız. Buna katılanlar parmak kaldırsın." dediği ileri sürülmüştür. Bu konu hakkında ayrıca bir soruşturma açılmıştır. (**Vatan**, 4 Aralık 1952)

⁶³⁹ **Vatan**, 4 Aralık 1952.

⁶⁴⁰ **Vatan**, 4 Aralık 1952.

vurgulamıştır. Böyle bir olayın hangi kurum veya kişi tarafından yapılmış olursa olsun takipçisi olacaklarını ve bu konuda kanun hükümlerini hemen ve tereddütsüz uygulayacaklarını ifade etmiştir⁶⁴¹.

Açıklamalar sürerken soruşturma devam etmiş, İzmir ve İstanbul'da yeni tutuklamalar gerçekleşmiştir. İslam Demokrat Partisi Başkanı Cevat Rıfat Atılhan, M. Raif Ogan, İslam Demokrat Partisi üyesi Hakkı Sadık Acarlı ve İman Hatip Okulu öğrencilerinden ve Saidi Nursi ile bağlantısı olduğu ileri sürülen Mehmet Yahya Topal'ın evlerinde aramalar yapılmıştır. İzmir İslam Demokrat Partisi İl Başkanı Abdullah Naci tutuklanmış, İzmir'de yayınlanan Büyük Dava Gazetesi sahibi Hasan Üçyıldızlar da sorgulanmıştır⁶⁴².

Soruşturma Milliyetçiler Derneği'ne doğru genişlerken dernek genel merkezi, idare kurulu kararıyla 4 Aralık 1952 tarihinde Bursa şubelerini kapatma kararı almıştır. Tahkikat kapsamında Samsun'da Büyük Doğu Cemiyeti kurucularından Mustafa Ata ve Demokrat Parti Milletvekili Hasan Fehmi Ustaoglu'nun yanı sıra Atatürk İlke ve İnkılapları aleyhine yazıların yayımlandığı Cihad Gazetesi sahibi Mustafa Bağışlayıcı'nın evinde de aramalar yapılmıştır. Emniyet Genel Müdürlüğü tahkikata uğrayanların sayısının 600'ü geçtiği ve İslam Demokrasi Partisi ve Büyük Doğu Cemiyeti dışında Mukaddesatçılar Birliği adında bir oluşumun olup olmadığının sorgulandığını açıklamıştır⁶⁴³.

Kısakürek de Emniyet Genel Müdürü Kemal Aygün ile görüşmüş, olayla kendisinin ve Büyük Doğu Cemiyeti'nin bir bağı olmadığını ileri sürmüştür. Yalman'ın şahsı ile sorunlarının olmadığını sadece fikirlerini beğenmediklerini ifade etmiştir. Kısakürek, ellerindeki evrakları İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne verdiklerini ve kendisinden istenecek her türlü açıklamayı yapmaya hazır olduğunu dile getirmiştir⁶⁴⁴.

Olayla ilgili tahkikat devam ederken 6 Aralık 1952 tarihinde Adana mitinginde halka hitap eden Başbakan Adnan Menderes, Malatya Olayı'na da değinmiş ve bu olayın dini çeşitli maksatlarına alet etmek isteyenlerin toplu halde çalışma kararında olduklarının bir göstergesi olduğunu ileri sürmüştür. Menderes, din gibi kutsal bir kavramın bazı

⁶⁴¹ Çiçekdağ, suikast girişiminin Ahmet Emin Yalman'dan daha çok, ülkedeki fikir, din ve vicdan hürriyetini ortadan kaldırmaya yönelik olduğunu vurgulamıştır. (**Zafer**, 5 Aralık 1952; **Vatan**, 5 Aralık 1952.)

⁶⁴² **Akşam**, 5 Aralık 1952; **Hürriyet**, 5 Aralık 1952; **Ulus**, 5 Aralık 1952.

⁶⁴³ **Dünya**, 6 Aralık 1952; **Akın**, 6 Aralık 1952; **Akşam**, 6 Aralık 1952; **Hürriyet**, 6 Aralık 1952.

⁶⁴⁴ **Vatan**, 6 Aralık 1952.

cemiyet çöküntülerinin ve siyaset bezirgânlarının aracı haline getirilmesine ülkenin tahammülü olmadığını vurgulamıştır⁶⁴⁵.

6 Aralık 1952 tarihinde Milliyetçiler Derneği Genel Merkezi bir bildiri yayınlamış ve gazetelerde Büyük Doğu Cemiyeti ile bağları olduğu yönünde çıkan haberleri protesto etmiştir. Derneklerinin irticai gruplar ve Malatya Olayı ile bağlantısının olmadığı açıklanmıştır⁶⁴⁶.

Olayla ilgili yankılar devam etmiştir. TMTF (Türkiye Milli Talebe Federasyonu) Genel İdare Kurulu İzmir’de toplanmış ve 8 Aralık 1952 tarihinde irtica konusunda söz alan bazı üyeler Türk Milliyetçiler Derneği’nin inkılapları baltalayıcı hareketlerde bulunduğunu delillerle ispat edeceklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca bu dernek tarafından üniversiteye gönderilen kişilerin Atatürk ve inkılaplarının aleyhtarlığını yaptıklarını, bu hususta hükümeti uyaracaklarını açıklamışlardır⁶⁴⁷.

Olayla ilgili tepkiler gelmeye devam ederken Atatürk İlke ve İnkılapları aleyhinde yazı yazmaktan sanık olan Büyük Doğu Cemiyeti Başkanı ve Büyük Doğu Gazetesi Başyazarı Necip Fazıl Kısakürek’e sekiz buçuk ay hapis cezası verilmiştir⁶⁴⁸.

Malatya Olayı ile ilgili tahkikat 9 Aralık 1952 tarihinde sona ermiştir. Büyük Doğu Cemiyeti üyelerinin cemiyetlerinin feshedilmesinden sonra Malatya Kültür Derneği’ni ihyaya çalıştıkları bunu başarmayınca Nurcular adında bir teşekkül oluşturdukları ileri sürülmüştür. Hatta şebekenin elebaşı Musa Çağıl’ın Nur Kitapevi adında bir kitapevi açtığı ve burada dini yayınların dağıtımının yapıldığı iddia edilmiştir. Ayrıca tutuklananların evlerinde yapılan aramalarda Saidi Nursi’nin “Gençlik Rehberi” adlı eseri bulunmuştur⁶⁴⁹. Malatya Olayı ile ilgili tahkikat sona ererken Atatürk İlke ve İnkılapları aleyhinde söylemleri olan Demokrat Parti Samsun Milletvekili Ustaoglu da Demokrat Parti’den ihraç edilmiştir⁶⁵⁰.

10 Aralık 1952 tarihinde idare kurulu toplantısı sona eren TMTF Ustaoglu’nun ihracının genel bir sempatiyle karşılandığını açıklamıştır⁶⁵¹. TMTF 11 Aralık 1952 tarihinde bir beyanname yayınlayarak Atatürk İnkılaplarının millete mal olmadığını ileri

⁶⁴⁵ Menderes, laikliği din düşmanlığı veya din aleyhtarlığı biçiminde algılamının iktidarlarının vicdan hürriyeti anlayışına ters olduğunu ifade etmiştir. (**Zafer**, 7 Aralık 1952; **Vatan**, 7 Aralık 1952.)

⁶⁴⁶ Derneğin fikirlerinin “Mefkûre” adlı gazetede yayımlandığı, başka gazete ve dergilerde yayınlanan fikirlerin derneklerini bağlamadığını ve irticanın düşmanı olduklarını ifade etmişlerdir. (**Dünya**, 7 Aralık 1952.)

⁶⁴⁷ **Vatan**, 9 Aralık 1952.

⁶⁴⁸ **Akın**, 9 Aralık 1952.

⁶⁴⁹ **Ulus**, 10 Aralık 1952; **Vatan**, 10 Aralık 1952.

⁶⁵⁰ **Zafer**, 10 Aralık 1952; **Vatan**, 10 Aralık 1952; **Hürriyet**, 10 Aralık 1952.

⁶⁵¹ **Vatan**, 11 Aralık 1952.

süren Hasan Fehmi Ustaoglu'nun Demokrat Parti'den ihraç edilmesini sevinçle ve takdirle karşıladıklarını, Ahmet Emim Yalman'a yapılan suikast girişimin hür fikre ve ileri zihniyete karşı bir hareket olduğunu ve bunu nefretle karşıladıklarını dile getirmişlerdir. Bildirinin devamında farklı zamanlarda ülkenin çeşitli yerlerindeki irticai hareketlerin sistemli ve birbirleri ile alakalı olduklarını, Kızıllara (komünizm) ve Kara Kundakçılara (irtica) karşı mücadele edeceklerini ifade etmişlerdir. Bildiride, Milliyetçiler Derneği ile ilgili ifadeler de yer almıştır. Buna göre Milliyetçiler Derneği'nin tüzüğüne güzel olduğu fakat bu derneğin gerici ve yıkıcı hareketleri ile tanınan bazı sözde milliyetçilerin karargâhı haline geldiği ileri sürülmüştür. Millet Partisi'nin geçen yılki kongresinde Atatürk'ün kabrinin ziyaret edilmesi aleyhinde çalışma yürütenlerin Türk Milliyetçiler Derneği üyeleri olduğu iddia edilerek, Zafer Meydanı'nda bir meczubun Atatürk'ün heykelini parçalamasına karşı yapılan mitinge katılmayan tek gençlik teşkilatının yine bu dernek olduğu ifade edilmiştir. 18 Mart 1952 tarihinde Çanakkale kahramanlarını anma töreninde bu derneğin Ankara Şube Başkanı Sami Yavrucuk'un, *"Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'ndaki hissesi nedir?"* dediği ve kabrini ziyarete gerek olmadığını söylediği dile getirilmiştir. Öğrenci olduğu halde Milli Eğitim Bakanlığı'nda çalıştırılan Yavrucuk'un Milliyetçiler Derneği'nin, niçin Atatürk İnkılapları aleyhine yapılan hareketlere karşı cephe almadığı sorusuna, *"her teşekkülün bir gayesi vardır. Bizim amacımız buna müsait değil"* dediği belirtilmiştir. Malatya Olayı nedeniyle fikrine başvurulmuş Milliyetçiler Derneği Başkanı Sait Bilgiç'in *"Biz Kemalist, Memalist değiliz. Türk milliyetçisiyiz. Sadece üyelerimizin Mustafa Kemal'e hürmetleri vardır."* şeklindeki sözleri hatırlatılmış ve Atatürk'ten Mustafa Kemal diye söz etmelerinin onun Kurtuluş Savaşı'ndaki rolünü ve yaratıcı devlet adamı vasıflarını inkâr anlamı taşıdığı ileri sürülmüştür. Bu derneğin irticai hareketlerde izlerinin olduğu iddia edilmiş ve gerçekten milliyetçiler ve vatani samimiyetle seviyorlarsa Atatürk'e sadece hürmet duymamaları, tükenmez bir minnet borçlarının olması gerektiğini hatırlatmanın yerinde olacağı vurgulanmıştır. Bildirinin sonunda, *"Öz ve temiz Türk milliyetçiliğinden nasipsiz ümmet tüccarları bu vatani suyun ötesi berisi diye tefrike çalışan karanlık ruhlu yobazlar her kıpırdanışta karşılarında Türk yüksek tahsil gençliğinin sağduyusunu ve onun kudretli mümessili TMTF'nin sağlam hüviyetini bulacaklardır."* Denmiştir⁶⁵².

Malatya Olayı ile ilgili tahkikat ve açıklamalar devam ederken bu olayla bağlantısı olduğu ileri sürülen Necip Fazıl Kısakürek daha önce hakkında laiklik karşıtı ve din

⁶⁵² **Vatan**, 12 Aralık 1952; **Dünya**, 12 Aralık 1952; **Akşam**, 12 Aralık 1952 ; **Ulus**, 12 Aralık 1952.

esaslarına dayalı devlet kurma fikrini savunan yazıları nedeniyle verilen hapis cezası ile ilgili olarak Kadıköy Savcılığı'na teslim olmuş ve oradan Toptaşı Cezaevi'ne gönderilmiştir⁶⁵³.

Olayla ilgili soruşturmada sona doğru yaklaşılrken Malatya Cumhuriyet Savcısı, Anadolu Ajansı'na yaptığı açıklamada, Necip Fazıl Kısakürek'in Büyük Doğu Gazetesindeki yayınları, yaptığı konuşmalar ile Büyük Doğu Cemiyeti başkanı olması nedeniyle sanıklar üzerinde yapmış olduğu etki ve bu etkinin suikast girişimi olayındaki tesirinin araştırıldığını dile getirmiştir.

Malatya Olayı ile ilgili tahkikat devam ederken İzmir'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a suikast düzenleyeceğini ileri süren Celal İyioğlu adında bir kişi gözaltına alınmıştır. İzmir Valiliği yaptığı açıklamada, bu kişinin hayali olayları kendisine mal eden bir meczup olabileceğini ifade etmiştir⁶⁵⁴. Olayla ilgili olarak Bursa Yenişehir'de Hafız Yakup ve Radyocu Ömer adında iki kişinin evinde arama yapılmış ve bu kişilerin Büyük Doğu Cemiyeti üyeleri ile bağlantılı oldukları ve Milliyetçiler Derneği üyeleri olduğu ileri sürülmüştür⁶⁵⁵.

15 Aralık 1952 tarihinde olayla ilgili olarak Mustafa ve Yasin Bayındır, Kadir Evcı ve Mehmet Süsman adlarında 4 kişi tutuklanmış, böylece tutukluların sayısı 19'a yükselmiştir⁶⁵⁶.

Malatya Olayı ile ilgili tahkikat devam ederken Vatan Gazetesi tarafından düzenlenen güzellik yarışmasını gerekçe göstererek gazetenin başyazarı Ahmet Emin Yalman'a hakaret içeren yazılar yayınlayan Büyük Doğu Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Hüseyin Banatlı ve gazetenin başyazarı Necip Fazıl Kısakürek hakkında daha önce açılmış davalardan biri daha sonuçlanmış ve Banatlı 4 ay 22 gün hapse ve 500 lira para cezasına çarptırılmıştır. Necip Fazıl Kısakürek ise "*Dünyanın En Cesur Adamı*" yazısı ile Yalman aleyhindeki yayınları desteklemek suçundan 3 ay hapse mahkûm olmuştur⁶⁵⁷.

Tahkikat kapsamında Irak, Pakistan, Suriye ve İran'dan geldiği ileri sürülen mektuplar üzerinde de durulmuş neticede bu mektupların suikast girişimi ile bağlantılı olmadığı ortaya çıkmıştır. Fakat İran Fedayarı İslam Cemiyeti başkanının, İslam

⁶⁵³ **Hürriyet**, 13 Aralık 1952; **Akın**, 13 Aralık 1952.

⁶⁵⁴ Celal İyioğlu, kahve işleten Vehbi Başoklar'a, Bursa'dan geldiğini Malatya Olayı nedeniyle arandığını ve kendisini saklayacağını arkadaşlarının söylediğini ifade etmiştir. Ayrıca Demokrat Parti Balıkesir il başkanını vurduğunu, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a daha önce silah çektiğini ve TBMM'de vuracağını söylemiştir. Bu söylemler üzerine Vehbi Başoklar, Celal İyioğlu'nu ihbar etmiştir. (**Ulus**, 15 Aralık 1952; **Dünya**, 15 Aralık 1952.)

⁶⁵⁵ **Vatan**, 15 Aralık 1952; **Hürriyet**, 15 Aralık 1952.

⁶⁵⁶ **Dünya**, 16 Aralık 1952; **Vatan**, 16 Aralık 1952.

⁶⁵⁷ **Vatan**, 18 Aralık 1952.

Demokrat Partisi başkanına gönderdiği mektup üzerinde çalışmalar sürmüştür. Ayrıca Hüseyin Üzmez'in bir yıl önce komünizm zanlısı olarak sorgulandığı ve arama yapılan evlerde tanınmış komünistlerden gelen mektupların bulunduğu ileri sürülmüştür⁶⁵⁸.

Malatya Olayı ile ilgili soruşturma devam etmiş ve Nur Cemiyeti dışında Büyük Doğu Cemiyeti ile bağlantılı olduğu ileri sürülen Uyanık Gençler Cemiyeti'nin olayla ilgisi olduğu iddia edilmiştir. Hadise ile ilgili tutuklananların sayısı 21'e ulaşırken mektuplar üzerinde durulduğu ve Necip Fazıl Kısakürek'in yazdığı mektupta "*Bu... gebertiniz.*" sözü ile Ahmet Emin Yalman'ı kastettiği ileri sürülmüştür. Tahkikat devam ederken Anadolu Ajansı'na bilgi veren Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ davanın Ankara'da görüleceğini söylemiştir⁶⁵⁹.

Tahkikatta olayın dış bağlantıları üzerinde de durulmuş ve Büyük Doğu Cemiyeti yöneticilerinin Mısır'daki Müslüman Kardeşler Örgütü'nden ve İran Fedayanı İslam Cemiyeti'nden maddi yardım aldıkları iddia edilmiştir. Bu iddialar ileri sürülürken tutuklananların sayısı 23'e çıkmıştır⁶⁶⁰.

Soruşturma kapsamında aramalar devam etmiştir. 25 Aralık 1952 tarihinde Malatya'nın Hekimhan ilçesinde Müslüman Kardeşler ile bağlantılı olduğu ileri sürülen Kardeşler Cemiyeti adında gizli bir cemiyetin ortaya çıkarıldığı iddia edilmiştir. Böyle bir cemiyete ulaşılmamış fakat 60 kişi gözaltına alınmış ve bunlardan dördü tutuklanmıştır⁶⁶¹.

Olayla ilgili tahkikat devam ederken Devrim Ocakları laiklik konferanslarını sürdürmüştür. 25 Aralık 1952 tarihinde Beyazıt'taki Marmara Lokali'nde düzenlenen konferansta, Milliyetçiler Derneği İstanbul Şube Başkanı Ahmet Çavdaroğlu ve beraberindeki 20 kişilik grup yine olay çıkarmıştır. İçlerinden bir kişi Yalman'ın söylediklerinin yalan olduğunu ve yakında hesabını vereceğini söylemiştir⁶⁶². Daha önce Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a suikast düzenleneceğini ihbar eden Vehbi Başoklar'a Aydın Nazilli'den bir mektup gönderilmek suretiyle Büyük Doğu Cemiyeti üyelerinin kendisini öldüreceği ifade edilmiştir⁶⁶³.

İrticai bir faaliyet olan Malatya Olayı ile ilgili açıklamalar ve laiklik konusunda hassasiyet devam ederken Başbakan Adnan Menderes 27 Aralık 1952 tarihinde İzmir

⁶⁵⁸ **Akşam**, 19 Aralık 1952.

⁶⁵⁹ **Akşam**, 24 Aralık 1952; **Vatan**, 24 Aralık 1952.

⁶⁶⁰ **Vatan**, 25 Aralık 1952.

⁶⁶¹ **Vatan**, 26 Aralık 1952; **Akşam**, 26 Aralık 1952; **Dünya**, 26 Aralık 1952.

⁶⁶² **Akşam**, 26 Aralık 1952; **Vatan**, 26 Aralık 1952; **Dünya**, 26 Aralık 1952.

⁶⁶³ **Hürriyet**, 27 Aralık 1952; **Dünya**, 27 Aralık 1952.

Hükümet Konağı'nın balkonundan halka hitap etmiştir. Konuşmasında, dinin siyasete alet edilmesine de değinmiş ve hükümetin, dinî ve siyasi irtica tahriklerini önlemeye kadir olduğunu, vatandaşların bu konuda en küçük endişe dahi duymamaları gerektiğini vurgulamıştır⁶⁶⁴. İrticaya karşı sert açıklamalar sürerken irticai faaliyetlerde bulunduğu ve Büyük Doğu Cemiyeti ile bağlantılı olduğu ileri sürülen Milliyetçiler Derneği hakkında öğrenci birliklerinden sert eleştiri ve ithamlar gelmeye devam etmiştir. 27 Aralık 1952 tarihinde İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği Kongresi'nde Atatürk İnkılaplarını savunan gençler tarafından eski yönetim kurulu başkanlarının İzmir'de düzenlenen federasyon toplantısında hazırlanan ve gençliğin Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlılığını esas alan bildiriye imza atmaması nedeniyle bir takrir verilmiştir. Bu konuda bazı öğrenciler tarafından konuşmalar yapıldıktan sonra kürsüye gelen TMTF Genel Başkanı Ali İhsan Çelikkan, konuşmasında bu kişinin Milliyetçiler Derneği üyesi olduğunu ve derneğin sinsi amaçlar için çalıştığını iddia etmiştir. Ayrıca derneğin "Atatürk düşmanlarının derneği" olduğunu ileri sürmüştür. İzmir'deki federasyon toplantısında Atatürk İlke ve İnkılaplarını savunan bildiriye imza koymayan bu kişinin Atatürk düşmanı olarak bilinen bir profesöre konferans verdirdiğini iddia etmiş, bu konferansın Milliyetçiler Derneği'nin amaçları doğrultusunda verildiğini ileri sürmüştür. Kongre sonunda yayınlanan divan bülteninde Milliyetçiler Derneği'nin ülke yararına çalışmadığı ve talebe birliklerinde bulunan Milliyetçiler Derneği üyelerinin ihraç edilmesine oybirliği ile karar verildiği açıklanmıştır⁶⁶⁵.

Milliyetçiler Derneği'ne tepkiler gelmeye devam etmiştir. 31 Aralık 1952 tarihinde TMTF'ye bağlı 5 üniversite ve yüksekokul talebe birliği başkanı ile Türkiye'deki deki 33 talebe cemiyeti başkanı, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri tarafından kabul edilmişlerdir. Sohbet ve talepler faslında söz Milliyetçiler Derneği'ne gelmiş ve bu dernek üyelerinin üniversitelerde öğrenci teşkilatları kurdukları ve TMTF'nin çalışmalarını sabote etmeye çalıştıkları dile getirilmiştir. Bu derneğe mensup kişilerin Milli Eğitim Bakanlığı'nın yüksek ve önemli mevkilerine yerleştirildikleri iddia edilmiş ve Bayar'dan bu kişilerin o mevkilerden ayrılmasını sağlaması talep edilmiştir. Ayrıca gençliğe yardım için ayrılmış bütçeden bu derneğe yardım yapılmaması istenmiştir. Bu sözler üzerine İleri, Milliyetçiler

⁶⁶⁴ Zafer, 28 Aralık 1952.

⁶⁶⁵ Dünya, 28 Aralık 1952.

Derneği'ne yardım yapılmış olabileceğini bundan sonra yapılmayacağını, TMTF'ye gereken yardımın yapılacağını ifade etmiştir⁶⁶⁶.

Milliyetçiler Derneği'nin faaliyetlerine ve bağlantılarına olan tepkiler artarken Necip Fazıl Kısakürek'e cezaevine girmesinden sonra "*Gazanız mübarek olsun. Hepimiz senin emrindeyiz.*" yazılı telgraf çeken 41 kişinin evlerinde arama yapılmıştır⁶⁶⁷. Bu telgrafın basında yer almasından sonra 3 Ocak 1953 tarihinde Gece Postası isimli gazeteye "*Kara Gömleklî*" adıyla Arapça bir tehdit mektup gönderilmiştir. Bu mektupta Yalman'ın Malatya'da öldürülmesi ile Türk milletine büyük fedakârlık yapılacağı iddia edilmiş fakat bunun başarılacağı vurgulanmıştır. Bu işi üzerine aldığını söyleyen şahıs ilk önce Yalman'ı, sonra da sahte hürriyet kahramanlıkları yaptığını iddia ettiği Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'i öldüreceğini açıklamıştır. Bu kişi hakkında Bursa Cumhuriyet Savcılığı tahkikat başlatmıştır⁶⁶⁸.

Bursa'da daha önce Necip Fazıl Kısakürek'e telgraf çeken ve kapatılan Milliyetçiler Derneği üyelerinden 40 kişinin Bursa Cumhuriyet Savcılığı tarafından ifadeleri alınmış, bunlardan ikisi tutuklanırken diğerleri serbest bırakılmıştır⁶⁶⁹. Tutuklanılardan Şerafettin Bayküre'nin Büyük Doğu Gazetesi Bursa muhabiri, Ahmet Okur'un ise Büyük Doğu ve Milliyetçiler Derneği üyesi olduğu, bunların Malatya Olayı ile ilgileri olduğu için tutuklandıkları açıklanmıştır⁶⁷⁰.

Olayla ilgili olarak 6 Ocak 1953 tarihinde Malatya ve Bursa'da yeni aramalar yapılmıştır. Malatya Sümerbank'ta çalışan ve Milliyetçiler Derneği üyesi olan Şerif Genç adında bir şahıs Atatürk'e hakareten tutuklanmıştır⁶⁷¹. Önceleri Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a suikast girişimi kapsamında tutuklanan Celal İyioğlu, Manisa Cumhuriyet Savcılığı tarafından delil yetersizliği nedeniyle serbest bırakılmıştır⁶⁷². Daha önce "*Kara Gömleklî*" adıyla gönderilen ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı, Başbakan Adnan Menderes'i ve Ahmet Emin Yalman'ı ölümle tehdit eden mektubun bir benzeri Bursa'dan Vatan Gazetesine gönderilmiş ve Ahmet Emin Yalman ölümle tehdit edilmiştir⁶⁷³.

⁶⁶⁶ **Vatan**, 1 Ocak 1953.

⁶⁶⁷ **Vatan**, 1 Ocak 1953.

⁶⁶⁸ Kara Gömleklî takma sıfatını kullanan bu şahıs ölümlerin ne silah, ne bıçak ne de bomba ile olacağını, ölümle tehdit edilenlerin bile farkına varmadan yuvarlanıp gideceklerini iddia etmiştir. (**Akın**, 4 Ocak 1953; **Vatan**, 4 Ocak 1953.)

⁶⁶⁹ **Vatan**, 5 Ocak 1953.

⁶⁷⁰ **Hürriyet**, 6 Ocak 1953; **Vatan**, 6 Ocak 1953.

⁶⁷¹ **Vatan**, 7 Ocak 1953; **Hürriyet**, 7 Ocak 1953.

⁶⁷² **Hürriyet**, 7 Ocak 1953.

⁶⁷³ **Vatan**, 8 Ocak 1953.

Malatya Olayı ile ilgili açıklamalar ve tahkikat sürerken irticai hareketlere karşı hükümetin tavrı en üst mevkilerden dile getirilmeye devam etmiştir. 8 Ocak 1953 tarihinde İstanbul Üniversitesi'ni ziyaret eden Başbakan Adnan Menderes, burada öğrencilere yaptığı konuşmada, gençliğin inkılapları koruma görevi olduğunu fakat bunun manevi alanda kalması gerektiğini vurgulamış, hürriyetlere karşı mürtecilerden ve komünistlerden gelecek saldırıları hükümet olarak derhal kuvvetle önlemek için hazır olduklarını ifade etmiştir⁶⁷⁴.

Olayla ilgili süreç devam etmiştir. TMTF, 31 Aralık 1952 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı ziyaretleri sırasında Milliyetçiler Derneği ile ilgili verdikleri bilgileri içeren bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride, Milliyetçiler Derneği üyelerinin Ahmet Emin Yalman'a düzenlenen suikast ile ilgili olarak tahkikata uğradıkları, Bursa'daki üyelerin başkanlarına baskı yapması sonucu başkanın istifa ettiği ileri sürülmüştür. Bu dernek üyelerinin, Atatürk'ün, Zafer Meydanı'ndaki heykeline saldırıyı telin etmek için yapılan mitinge Atatürk'ün son zamanlarda siyasi tartışma konusu olması gerekçe göstererek katılmadıkları dile getirilmiştir. Kütahya'daki Atatürk büstünü yıkmaya çalışan kişinin bu derneğin üyesi olduğu ve dernek üyelerinin Atatürk'ten Mustafa Kemal diye söz ettikleri iddia edilmiştir. Yine dernek üyelerinin Atatürk, "*Mustafa Kemal'in katilidir*" dedikleri ve Atatürk'ün Türk ve Müslümanlardan daha çok ecnebler (yabancı) tarafından anlaşıldığını ileri sürdükleri ifade edilmiştir. Dernek yöneticilerinin, Atatürk'ün, Türklerden ve Müslümanlardan çok yabancılara yakın olduğunu, onlara faydası, Türklere ve Müslümanlara ise zararı dokunduğunu iddia ettikleri ileri sürülmüştür. Yine bu kişilerin, Atatürk'ün "*Ne mutlu Türküm diyene*" sözünü "*Elhamdülillah Müslüman'ım*" dememek için söylediğini ileri sürdükleri iddia edilmiştir. Atatürk'ün bir numaralı İslamiyet düşmanı olduğu ve bunun nedeninin Müslüman olmamasından kaynaklandığını ifade ettikleri ileri sürülmüştür. Bu şahısların, Atatürk'ün ailesinin ahlaki değerlerden yoksun olduğunu ileri sürdükleri ve onun Türk olmadığından şüphelerinin kalmadığını dile getirdikleri iddia edilmiştir. Yine derneğin Ankara Şubesi Başkanı ve Milli Eğitim Bakanlığı Özel Kalem Memuru Sami Yavrucuk'un, Yalman suikastını, Anadoluocuların devrimcilere ilk ihtarı biçimde değerlendirdiği ileri sürülmüştür. Bildiride, derneğin genel başkanı Sait Bilgiç'in, "*Biz Kemalist, Memalist değiliz. Türk milliyetçisiyiz.*", sözünün de onaylanmadığı aktarılmış ve bu derneğin üniversitelerdeki üyelerinin Atatürk İlke ve İnkılapları aleyhine çalışmalar

⁶⁷⁴ **Akşam**, 9 Ocak 1953; **Hürriyet**, 9 Ocak 1953; **Vatan**, 9 Ocak 1953.

yürüttükleri açıklanmıştır. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin bu derneğe ve mensuplarına maddi ve manevi yardım yaptığının söylendiği dile getirilmiş ve bu durumun zaman zaman tespit edildiği ifade edilmiştir. Bunun Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile paylaşıldığı fakat İleri'nin durumu inkâr ettiği vurgulanmıştır. Bu nedenle İleri'nin, bu dernek ve üyelerine yaptığı yardımların özetlendiği bunun üzerine İleri'nin “*Yani ben bunların başları mıyım?*” sorusuna TMTF yöneticilerinin “*Öyle söylüyorlar, biz ise tamamen aksini arzuluyoruz.*” cevabını verdiği belirtilmiştir. İleri'nin bu hususların inceleneceğini söylediği ifade edilmiştir⁶⁷⁵.

TMTF'nin bildirisini ile birlikte bazı gazetelerde İleri'nin istifa etmesi gerektiği yönünde çağrılar yer almıştır. İleri'nin Milliyetçiler Derneği ile bağlantısının ortaya çıkması ve buna rağmen 12 Ocak 1952 tarihinde derneğin genel merkezini ziyaret etmesi nedenleriyle hükümet tarafından istifasının isteneceği ileri sürülmüştür⁶⁷⁶.

17 Ocak 1953 tarihinde İleri, Menderes ile tekrar görüşmüştür, İleri, görüşmede hakkındaki iddiaları yalanlamıştır. Görüşme öncesi basına bilgi veren İleri, istifa etmediğini ve etmeyi düşünmediğini vurgulamış, hakkındaki iddiaların yalan, hayal ürünü ve iftira olduğu ifade etmiştir⁶⁷⁷. İleri'nin, istifa edip etmemesiyle ilgili haberler yayınlanırken, Dünya Gazetesi, siyasi partilerle bağlantısının olmadığını ileri sürdüğü

⁶⁷⁵ Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin, Milliyetçiler Derneği ve üyelerine yapılan maddi ve manevi destekleri inkâr etmesi üzerine TMTF yöneticileri beş madde halinde cevap vermiştir. 1- Ankara şube başkanı Sami Yavrucuk'un hukuk fakültesi öğrencisi ve öğrencilerin devlet memuru olmasının kanuna aykırı olmasına karşın Milli Eğitim Bakanlığı Özel Kalem'inde memuru. 2. Milli Eğitim Bakanlığı müfettişlerinden, Türk Milliyetçiler Derneği İkinci Başkanı Ali Uygur'un sözü geçen derneği teftiş ettiği için “Mefkûre” isimli gazetelerinde tebliğ edildiği, derneğin bakanlık teşkilatından ise bir şey demeyeceklerini aksi halde bunu nasıl açıklayacaklarını. 3. Yine Ali Uygur'un aile dostu olan TMTF idare heyetinden bir kişiye oradan çekil, orada çalışanlar hakkında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tahkikat yapılıyor dediği ve bunun TMTF'nin Atatürk İlke ve İnkılapları konusundaki hassasiyetinden kaynakladığı. 4. Milli Eğitim Bakanlığınının 609 sayılı gençlik teşekküllerine ve meslek kurumlarına yardım faslından Türk Milliyetçiler Derneği'ne yardımlar yapıldığı ileri sürülmüş, İleri ilk önce bu iddiayı yalanlamış, ısrar edilince bir defaya mahsus iki bin lira yardım yapıldığını kabul etmiş, bir daha yardım yapılmayacağını ifade etmiştir. 5. Malatya Lisesi Eski Müdürü Ali Rıfat Ergeçen'in Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderdiği istifa dilekçesi. Bu dilekçede Hüseyin Üzmez'in, Türk Milliyetçiler Derneği'nin tahrikleri ile Ergeçen hakkında haksız isnat ve iftiralarda bulunduğu ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından soruşturmaya uğradığı ve isnat ve iftiraların bir bir ortaya çıktığı fakat bakanlık müfettişinin bir dakikalık dahi idari teftişe tabii tutmadan hakkında verilen tahvil kararının kendisini toplum nazarında şaibeli bir insan yaptığını ve bu mağduriyet ile ilgili Milli Eğitim Bakanlığı'na başvurduğunu fakat cevap alamadığını ifade etmiştir. Milliyetçiler Derneği Malatya ve Ankara şubelerinde bu durumun bir zafer gibi ilan edildiğini ve Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlı bir öğretmen olarak bakanlığın hiçbir teşkilatında lekelenmeden çalışma imkânı kalmadığı için istifasını kabul etmelerini yazdığı vurgulanmıştır. İleri, bu dilekçeden haberi olmadığını bunun nasıl ellerine geçtiğini, Ergeçen'in değiştirilmesinin haklı olup olmadığını sormuştur. TMTF sözcüsü bunun bakanlığın görevi olduğunu ifade etmiştir. (**Vatan**, 9 Ocak 1953; **Ulus**, 9 Ocak 1953.)

⁶⁷⁶ **Akın**, 16 Ocak 1953; **Akşam**, 16 Ocak 1953.

⁶⁷⁷ **Akşam**, 17 Ocak 1953.

üniversite öğrencilerine İleri'nin istifa edip etmemesi gerektiğini sorduğunu ve gençlerin istifayı isteyen yorumlar yaptığını iddia etmiştir⁶⁷⁸.

Milliyetçiler Derneği ile ilgili iddialar, suçlamalar ve derneğin Milli Eğitim Bakanı ile irtibatı konusunda yayınlar devam ederken, TMTF başta olmak üzere çeşitli sivil toplum örgütleri bu derneğe tepki verip, dernek başkanı Isparta Milletvekili Sait Bilgiç İstanbul'da bir basın toplantısı düzenlemiştir. Bilgiç, Milliyetçiler Derneği'nin gücünü içinde bulunan idealistlerden aldığını, ne Tefvik İleri'nin ne de Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın maddi ve manevi yardımına ihtiyaçları olduğunu dile getirmiştir. Hiç kimsenin gölge etmemesini başka ihsan istemediklerini ifade etmiştir. Bayar'a bir telgraf çektiklerini ve bu telgrafta Türk milliyetçiliğinin fikirlerini temsil eden bir heyet ile kendilerini irtica ve komitecilikle suçlayan TMTF temsilcileri ile medeni insanlara yakışır tarzda hesaplaşmaya hazır olduklarını dile getirdiklerini açıklamıştır. Bayar'dan, TMTF üyelerinin ziyaretlerinde ortaya atmış oldukları iddiaları birde bu istek doğrultusunda araştırmasını rica ettiklerini ifade etmiştir.

17 Ocak 1953 tarihinde Son Havadis gazetesinde bir yazı kaleme alan Cemil Sait Barlas, Malatya Olayı ve Milliyetçiler Derneği ile bağlantısı olan İleri'nin bu olayın aydınlanmasına kadar kenara çekilmesi gerektiğini dile getirmiştir⁶⁷⁹. Milliyetçiler Derneği ile ilgili açıklamalar devam ederken Başbakan Adnan Menderes 17 Ocak 1953 tarihinde Gaziantep'te yaptığı konuşmada: *“Dinimizi, bütün hürriyetlerimiz gibi vicdan hürriyetimizi de müdafaa etmek azmindeyiz.” Bu yurttan irtica yoktur. Milletimiz irticaya karşı mücehhezdir.*” demiştir⁶⁸⁰. 18 Ocak 1953 tarihinde Demokrat Parti Gaziantep İl Kongresi'nde yaptığı konuşmada ise demokratik rejimde tehlikenin siyasi irticadan, dinî irticadan milliyetçilik irticasından ve bunların başında komünistlerden gelebileceğini söylemiştir. Bu nedenle bu düşüncelerle amansız bir biçimde mücadele edeceklerini açıklamıştır. Bu doğrultuda partilerinin ilklerine uygun hareket etmeyenlerin ihraç edileceğini vurgulamıştır⁶⁸¹.

Basında İleri'nin, Milliyetçiler Derneği ve Büyük Doğu Cemiyeti bağlantılı olduğu ve onlara maddi yardım yaptığı ve onları koruyup kolladığı yönündeki haberler yer alırken, İleri, bu konuda Ankara Ajansı'ndan bir muhabire açıklama yapmıştır.

⁶⁷⁸ **Dünya**, 17 Ocak 1953.

⁶⁷⁹ **Son Havadis**, 17 Ocak 1953.

⁶⁸⁰ Menderes, taassubun, gericiliğin her türüne karşı hürriyetleri savunmanın birinci görevleri olduğunu ve halkın din ve milliyet duygularını istismar etmeye kalkışan bedbahtların tahriklerinin asla başarılı olamayacağını ifade etmiştir. (**Zafer**, 18 Ocak 1953; **Vatan**, 18 Ocak 1953; **Akşam**, 18 Ocak 1953.)

⁶⁸¹ **Hürriyet**, 19 Ocak 1953; **Zafer**, 19 Ocak 1953; **Dünya**, 19 Ocak 1953; **Vatan**, 19 Ocak 1953; **Akşam**, 19 Ocak 1953.

Kendisi hakkında yapılan isnatların yalana ve iftiraya dayandığını dile getiren İleri, bu konularda TBMM’de gereken açıklamayı yapacağını ifade etmiştir. Ayrıca, bu konu hakkında Başbakan Adnan Menderes ile görüştüğüne yönelik basında yer alan iddialarının yalan olduğunu dile getirmiş, 15 gündür Menderes ile hiçbir konuda görüşme yapmadığını vurgulamıştır⁶⁸².

Milliyetçiler Derneği Başkanı Sait Bilgiç’in 17 Ocak 1953 tarihinde yaptığı basın toplantısında TMTF’yi itham eden sözleri ile ilgili olarak TMTF 20 Ocak 1953 tarihinde bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride Bilgiç’in iddialarının yalan olduğu, 1952 yılında İtalya’ya bir gezinin yapılmadığı ve mahkemeye intikal etmiş olan bir konuda yalan yanlış bilginin verilmesinin namuslu bir vatandaşa yakışmadığı vurgulanmıştır. Bilgiç’in, TMTF yöneticileri hakkındaki iddialarının, TMTF’nin, Türk Milliyetçiler Derneği’nin mahiyetini halka aktarması nedeniyle oluşan rahatsızlığın sonucu olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca Menderes’in konuşmalarında da yer aldığı gibi, bu derneğin milliyetçiliği tekelindeymiş gibi gördükleri açıklanmıştır⁶⁸³.

Başbakan Adnan Menderes’in irtica, milliyetçilik ve komünizm hakkında yaptığı Gaziantep konuşmasının içerik ve yankıları basında yer almaya devam ederken CHP Genel Başkanı İsmet İnönü parti genel merkezinde yaptığı basın toplantısında Menderes’in inkılaplar hakkındaki açıklamalarının memnuniyet uyandırdığını ve hükümetin irticaya karşı çalışmalarında onlarla birlikte hareket edeceklerini dile getirmiştir⁶⁸⁴. Menderes’in Gaziantep’te yaptığı konuşmanın akisleri devam etmiş ve 21 Ocak 1952 tarihinde TMTF Genel Başkanı Ali İhsan Çelikkın ve Ankara Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı M. Kemal Palaoğlu dernekleri adına Menderes’e birer telgraf çekmişlerdir. Çelikkın, çektiği telgrafta Milliyetçiler Derneği’ni itham etmiştir⁶⁸⁵.

22 Ocak 1953 tarihine kadar Milliyetçiler Derneği ve Tefvik İleri hakkındaki iddialar ile ilgili yayınlar Demokrat Parti’nin yayın organı Zafer Gazetesi’nde yer almamıştır. Hakkında irticai faaliyetlere katılma, Malatya Olayı zanlıları (Büyük Doğu Cemiyeti) ve irticai yayınları ile tanınan matbuatla ile bağlantıları olduğu yönünde aylardır basında haberler yer alan ve bu nedenle TMTF başta olmak üzere Devrim Ocakları gibi yükseköğretim öğrenci derneklerinin ve muhalefetin (CHP) itham ettiği Milliyetçiler Derneği hakkında 22 Ocak 1953 tarihinde Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı

⁶⁸² **Akşam**, 20 Ocak 1953; **Vatan**, 20 Ocak 1953.

⁶⁸³ **Vatan**, 21 Ocak 1953.

⁶⁸⁴ **Akşam**, 22 Ocak 1953; **Vatan**, 22 Ocak 1953.

⁶⁸⁵ **Zafer**, 22 Ocak 1953.

soruşturma başlatmıştır. Savcılık, derneğin tüzüğünün ve faaliyetlerinin Cemiyetler Kanunu'nun 33. maddesine aykırı olmasını gerekçe göstererek derneğin feshi amacıyla kamu davası açmıştır. Ankara Sulh Ceza Mahkemesi karar vermeden önce savcının talebi üzerine ihtiyati tedbir olarak derneğin yüze yakın şubesinin kapatılmasına ve mallarının koruma altına alınmasına karar verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Kalem Müdürü Cahit Okurer'in de görevine son verileceği ileri sürülmüştür. Bu olaylar üzerine Demokrat Parti Tüzüğü'ne aykırı davrandığı ileri sürülen dernek başkanı Sait Bilgiç'in partiden ihracından önce istifasının beklendiği hatta istifa ettiği iddia edilmiştir. Tevfik İleri'nin ise Milli Eğitim Bakanlığı'nın özel kalem müdürünün görevden alınması nedeniyle istifa etmesinin beklendiği kaydedilmiştir⁶⁸⁶. İleri ise Okurer ile ilgili iddiaların doğru olmadığını açıklamıştır⁶⁸⁷.

23 Ocak 1952 tarihinde Milliyetçiler Derneği'ne ait 73 şubenin kapısı mühürlenmiş, derneğin idare kurulu üyeleri sorguya çekilmiştir. Konu ile ilgili Ankara Cumhuriyet Savcısı Cemil Bengü bir açıklama yapmıştır. Bengü, derneğin tüzüğünün genel esaslar bölümündeki maddelerinde din ve ırk esasına dayalı bir kurum olduğunun görüldüğünü iddia etmiştir. Bu tür esaslara dayalı bir cemiyetin kurulmasının Cemiyetler Kanunu'na göre yasak olduğunu açıklamıştır. Bu kanun çerçevesinde dernek yöneticileri hakkında dava açmayı ve derneğin feshini talep etmeyi uygun gördüklerini vurgulamıştır. Bengü, derneğin Genel Başkanı Isparta Milletvekili Sait Bilgiç ile Genel Kurul Üyesi Isparta Milletvekili Tahsin Tola'nın teşri masuniyetleri nedeniyle ifadelerinin alınmadığını ve dokunulmazlıklarının kaldırılması gerektiğini ifade edip, Genel Başkanvekili Ali Uygur, Genel Kâtip Abdullah Savaşçı, Umumi Muhasip Necati Torun, üyeler Mehmet Antep ve Nuri Toruntay hakkındaki tahkikatın devam ettiğini vurgulamıştır⁶⁸⁸.

Tahkikat devam ederken dernek başkanı Isparta Milletvekili Sait Bilgiç gazetecilerin konu hakkında bilgi almak için ısrarlı talepleri karşısında TBMM'de gazetecilere açıklama yapmıştır. Bilgiç, ortada bir mahkeme kararının bulunduğunu ve bu kararın herkes için bağlayıcı olduğunu dile getirmiştir. Bunun bir ihtiyatî tedbir kararı olduğunu ve karara karşı kanuni itiraz yolları açıksa bunu kullanacaklarını ifade etmiştir. Bilgiç'e, Başbakan Adnan Menderes'in Gaziantep ve diğer yerlerde yaptığı konuşmalarda birliği bozmaya çalışan cemiyet mensuplarının partiden ayrılmaları

⁶⁸⁶ **Gece Postası**, 23 Ocak 1953; **Hürriyet**, 23 Ocak 1953; **Dünya**, 23 Ocak 1953; **Vatan**, 23 Ocak 1952.

⁶⁸⁷ **Akşam**, Ocak 1953.

⁶⁸⁸ **Akşam**, 24 Ocak 1953; **Vatan**, 24 Ocak 1953.

gerektiği konusundaki sözleri hatırlatılmış ve istifa edip etmeyeceği sorulmuştur. Bilgiç, Menderes'in, konuşmasında Türk Milliyetçiler Derneği'ni isim olarak zikretmediğini ifade etmiştir. Bu nedenle mahkeme kararını beklemek gerektiğini ve istifa etmeyeceğini söylemiştir. Köylü Partisi Genel Başkanı Remzi Oğuz Arık'ın Milliyetçiler Derneği ile bağının olmadığı partili bir milletvekili tarafından açıklanmıştır. Arık'ın, dernekten 7ay önce istifa ettiği dile getirilmiştir. Sait Bilgiç ise Arık'ın istifasından haberdar olmadığını belirtmiştir⁶⁸⁹.

Milliyetçiler Derneği Fahri Başkanı Remzi Oğuz Arık da bir beyanat vermiştir. Arık söze, “*demokratlarımızın siyasetine hayranız*” diye başlamıştır. Hükümetin, bu kültür derneğinin 1952 yılında kabul edilen tüzüğüne izin verdiğini fakat tüzüğünün kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle derneğin kapatıldığını vurgulamıştır. Arık, Başbakan Adnan Menderes'in Gaziantep konuşmasına dayandığını ileri sürdüğü bu tahkikat ile ilgili sebeplerin açıklamasını beklediğini ifade etmiştir⁶⁹⁰.

Soruşturma ile ilgili olarak TMTF Başkanı Ali İhsan Çelikkın da bir demeç vermiştir. Çelikkın, Türk Milliyetçiler Derneği üyelerinin çoğunluğunun Atatürk ve inkılap aleyhtarı olduklarını ve bunların Ustaoglu ve Malatya Olayı'nı tasvip ettiklerini ileri sürmüştür. Ayrıca bu derneğin Milli Eğitim Bakanı tarafından himaye edildiğini, Ali Uygur, Sami Yavrucuk, Ali Soyuer'in Milli Eğitim Bakanlığı'nda çalıştırıldığını ve bu kişilerin bakanlığın özel kalem müdürü Cahit Okurer tarafından himaye edildiğini iddia etmiştir.

Tahkikat ile ilgili tepkiler gelmeye devam etmiştir. İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Feridun Önen, Menderes'e bir telgraf çekerek soruşturma nedeniyle duydukları memnuniyeti dile getirmiştir. MTTB Başkanı Kâmuran Evliyaoğlu da, Milliyetçiler Derneği'nin kapatılmış olmasından dolayı memnun olduğunu ileri sürmüş ve dini ve milliyetçiliği istismara kalkışan hareketleri onaylamadıklarını ifade etmiştir⁶⁹¹.

Milliyetçiler Derneği ile ilgili soruşturma devam ederken Malatya Olayı ile ilgili tahkikat aşamasında sona doğru yaklaşmıştır. Bu kapsamda Büyük Doğu Cemiyeti Başkanı Necip Fazıl Kısakürek, Milliyetçiler Derneği Ankara Şubesi Başkanı ve Serdengeçti Dergisi'nin sahibi Osman Yüksel, kapatılan İslam Demokrat Partisi Genel Başkanı Cevat Rıfat Atılhan, Büyük Cihad Gazetesi sahibi Mustafa Bağışlayıcı, Abdullah

⁶⁸⁹ **Dünya**, 24 Ocak 1953; **Vatan**, 24 Ocak 1952; **Akşam**, 24 Ocak 1953.

⁶⁹⁰ **Vatan**, 24 Ocak 1953.

⁶⁹¹ **Gece Postası**, 24 Ocak 1953; **Zafer**, 24 Ocak 1953; **Akşam**, 24 Ocak 1953.

Savaşçı ve Büyük Doğu Cemiyeti'nin Malatya teşkilatının önde gelen isimlerinden Mustafa Çimendağ'ın tutuklanmasına karar verilmiştir⁶⁹². Bu kişiler 24 Ocak 1953 tarihinde tutuklanmışlardır⁶⁹³.

Milliyetçiler Derneği Genel Başkanı Sait Bilgiç 24 Ocak 1953 tarihinde Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na müracaat ederek derneğin kapatılması kararına itiraz etmiştir. Kimin elinde ne belge varsa açıklamasını beklediğini ifade etmiş ve kendilerinin ırkçı olmadıklarını ve kimsenin kafatasını ölçmediklerini vurgulamış, derneğin Malatya Olayı'nı tasvip ettiğinin doğru olmadığını belirtmiştir⁶⁹⁴. Derneğin idare kurulu üyelerinin ifadesi alınmış, Sait Bilgiç ile Tahsin Tola'nın dokunulmazlığının kaldırılması için TBMM'ye tezkereler gönderilmiştir⁶⁹⁵. Tahkikat devam ederken üniversite öğrenci dernekleri soruşturmayı onaylayan tutum ve davranışlar sergilemişlerdir. Türkiye Milli Gençlik Komitesi, Menderes'e gönderdiği telgrafta 7 ay önce Atatürk İnkılaplarına aleyhtar olduğu için ittifakla bünyelerinden çıkardıkları bu derneğin kapatılması kararını candan alkışladıklarını ifade etmişlerdir⁶⁹⁶.

Derneğin kapatılması ile ilgili tahkikatın aleyhinde de açıklamalar yapılmıştır. İstanbul Üniversitesi Esas Teşkilat Hukuku Bölümü ordinaryüsü ve İnsan Haklarını Koruma Derneği Başkanı Ali Fuat Başgil, derneğin üyesi olmadığını fakat tüm fikirlerini benimsediğini söylemiştir. Başgil, Ankara Cumhuriyet Savcısı Bengü'nün açıklamasını okuduğunu ve bunun hukuki olmadığını iddia etmiştir. Savcının kanunu uygulaması gerektiğini fakat politik davrandığını ileri sürmüştür⁶⁹⁷. Zafer Gazetesi Başyazarı Mümtaz Faik Fenik ise 25 Ocak 1953 tarihinde kaleme aldığı "*Milliyetçiler Derneği ve faşizm*" isimli makalesinde derneğin yobazlığı, taassubu ve ırkçılığı kullanarak milleti birbirinden ayırdığını ve ülkede kargaşa çıkarmaya çalıştığını ifade ile derneğin kapatılmasının doğru bir karar olduğunu savunmuştur⁶⁹⁸.

⁶⁹² **Akın**, 24 Ocak 1953; **Zafer**, 24 Ocak 1953; **Hürriyet**, 24 Ocak 1953; **Akşam**, 24 Ocak 1953.

⁶⁹³ Kapatılan İslam Demokrasi Partisi Genel Başkanı Cevat Rıfat Atılhan tevkifi ile ilgili yaptığı açıklamada Malatya Olayı ile ilgisinin olmadığını dile getirmiştir. Necip Fazıl Kısakürek ile ilgilide açıklama yapan Atılhan, Kısakürek'i dini siyasete alet ederek kazandığı paraları kumarda harcamakla itham etmiş ve çok tehlikeli bir kişi olduğunu ileri sürmüştür. (**Hürriyet**, 25 Ocak 1953; **Vatan**, 25 Ocak 1953; **Akşam**, 25 Ocak 1953.)

⁶⁹⁴ **Akşam**, 25 Ocak 1953; **Vatan**, 25 Ocak 1953.

⁶⁹⁵ **Dünya**, 25 Ocak 1953.

⁶⁹⁶ **Dünya**, 25 Ocak 1953.

⁶⁹⁷ **Gece Postası**, 25 Ocak 1953.

⁶⁹⁸ Mümtaz Faik Fenik yazısında derneğin İstanbul şubesinin yayınladığı bir beyannameyi de örnek olarak vermiştir. Bu beyanname, dernek yöneticilerinin ülkede kanunlar, düzen ve hükümet yokmuş gibi kendilerini Türk milletinin mukaddesatının bekçisi ve geleceğinin mesulü olarak nitelendirdiklerini vurgulamıştır. (**Zafer**, 25 Ocak 1953)

Dernek ile ilgili tahkikat devam ederken Demokrat Parti Genel İdare Kurulu 25 Ocak 1953 tarihinde toplanmıştır. Toplantıda parti milletvekillerinden Isparta milletvekilleri Sait Bilgiç ve Tahsin Tola'nın parti tüzüğüne aykırı hareket ettikleri dolayısıyla haysiyet divanına verilmeleri kararlaştırılmıştır⁶⁹⁹. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin ise Milliyetçiler Derneği ile bağının ispat edildiği ileri sürülmüştür. Derneğin tüzüğünün İleri'nin evinde yazıldığı ve tüzüğün milliyetçiliğin tarihini ve amaçlarını içeren bölümünü İleri'nin yazdığı iddia edilmiştir⁷⁰⁰.

İleri, Milliyetçiler Derneği ile ilgili sekiz, dokuz ay boyunca Cumhuriyet gazetesine düşüncelerini aktardığını ve bu derneğe 1951 yılında bakanlık tarafından dört bin lira yardım yapılmış olmasına rağmen 1952 yılında herhangi bir yardım yapılmadığını dile getirmiştir. Ayrıca bu dernekle bir bağının olmadığını ve dernek üyelerini himaye etmediğini açıklamıştır⁷⁰¹. Bu beyanat üzerine Ankara Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Mustafa Kemal Palaoğlu bir basın toplantısı düzenlemiş ve Milliyetçiler Derneği'nin Atatürk İlke ve İnkılapları aleyhinde yaptığı açıklama ve takındığı tutumları tekrar ifade etmiştir. İleri'nin, Milliyetçiler Derneği'ne maddi yardımda bulunduğunu ve üyelerini himaye ettiğini örneklerle açıklamıştır⁷⁰².

Milliyetçiler Derneği ile ilgili açıklamalar devam ederken Sait Bilgiç'in derneğin kapatılma kararı ile ilgili Ankara Cumhuriyet Savcılığı'na yaptığı itiraz reddedilmiştir⁷⁰³. Sait Bilgiç, 27 Ocak 1953 tarihinde Demokrat Parti Grup toplantısında partiler arası anlayış ile ilgili olarak Başbakan Adnan Menderes'in Gaziantep ve İzmir'de yapmış olduğu konuşmaların beş, altı ay önceki konuşmalar ile çeliştiğini ve Menderes'in muhalefetin istediği yönde konuştuğunu ileri sürmüştür. Bu nedenle Bilgiç, bir takrir sunmuş ve bu takririn bir sonraki toplantıda görüşülmesine karar verilmiştir⁷⁰⁴. Milliyetçiler Derneği ile ilgili süreç devam ederken Nurcular ile ilgili tahkikat da devam etmiştir. Ankara'da bazı kişilerin evleri aranmıştır. Ayrıca irticai yayınlar ile ilgili tahkikatta genişleyerek devam etmiştir⁷⁰⁵.

⁶⁹⁹ Demokrat Parti Genel İdare Kurulu toplantısı devam ederken Ankara Emniyet Müdürü ve Valisi Kemal Aygün, Ceza İşleri Genel Müdürü Nafiz Yamanoglu ve Ankara Cumhuriyet Savcısı Cemil Bengü de Demokrat Parti Genel Merkezi'nde bulunmuşlar ve gerektiğinde konu ile ilgili Başbakan Adnan Menderes'e bilgi vermişlerdir. (**Vatan**, 26 Ocak 1953; **Hürriyet**, 26 Ocak 1953; **Akşam**, 26 Ocak 1953.)

⁷⁰⁰ **Akın**, 26 Ocak 1953; **Gece Postası**, 26 Ocak 1953.

⁷⁰¹ **Dünya**, 27 Ocak 1953; **Vatan**, 27 Ocak 1953; **Akşam**, 27 Ocak 1953; **Gece Postası**, 27 Ocak 1953.

⁷⁰² **Vatan**, 28 Ocak 1953; **Hürriyet**, 28 Ocak 1953.

⁷⁰³ **Hürriyet**, 27 Ocak 1953; **Dünya**, 27 Ocak 1953; **Akın**, 27 Ocak 1953.

⁷⁰⁴ **Akşam**, 28 Ocak 1953; **Hürriyet**, 28 Ocak 1953; **Vatan**, 28 Ocak 1953; **Dünya**, 28 Ocak 1953.

⁷⁰⁵ **Vatan**, 28 Ocak 1953.

Milliyetçiler Derneği'nin kapatılması kararına bazı yerlerden tepkiler gelmeye devam etmiştir. Moskova Radyosu yorumcusu Erdem, derneğin kapatılması ve irticai faaliyetlere karşı önlem alınması hususlarında Demokrat Parti ve CHP ittifakını hedef olarak Milliyetçiler Derneği'ni müdafaa etmiştir⁷⁰⁶.

Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin istifası beklenirken İleri, kesinlikle istifa etmeyi düşünmediğini ifade ile Akşam, Yeni İstanbul ve Akın gazetelerinde yer alan Milliyetçiler Derneği'nin tüzüğünün kendi evinde yazıldığı iddialarını tekzip etmiştir⁷⁰⁷. Tahkikat ile ilgili açıklamalar devam ederken Sait Bilgiç'in Ankara Sulh ve Asliye Mahkemesi'ne yapmış olduğu derneğin kapatılma kararına itirazı mahkeme tarafından reddedilmiştir. Malatya Olayı soruşturması kapsamında olayla bağlantılı olduğu ileri sürülen ve hakkında tutuklama kararı çıkan Necip Fazıl Kısakürek Malatya'ya sevk edilmiştir⁷⁰⁸. Parti tüzüğüne aykırı hareket ettikleri gerekçesiyle Demokrat Parti Genel İdare Kurulu tarafından Demokrat Parti Haysiyet Divanı'na sevk edilen Isparta Milletvekilleri Sait Bilgiç ve Tahsin Tola'nın durumları ise 29 Ocak 1953 tarihinde ele alınmış ve her iki milletvekilinden 48 saat içinde savunma yapmaları istenmiştir⁷⁰⁹.

Dernek yöneticileri hakkındaki soruşturmada, Manisa Alaşehir'de dernekle bağlantısı olduğu ileri sürülen bir şebeke ortaya çıkarılmış, bu kapsamda 6 kişinin evinde arama yapılmıştır. Milliyetçiler Derneği Ankara Şube Başkanı ve Serdengeçti Dergisi sahibi Osman Yüksel de Malatya'ya sevk edilmiştir⁷¹⁰. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri hakkında TBMM'de 3 milletvekili Milliyetçiler Derneği ile bağının olup olmadığını anlatması için soru takriri vermişlerdir⁷¹¹. Bu takrirleri, hakkındaki iddialara cevap vermek için İleri'nin arkadaşlarına verdiğini iddia edilmiştir⁷¹².

Konu ile ilgili yeni gelişmeler ortaya çıkarken Başbakan Adnan Menderes 30 Ocak 1953 tarihinde basın toplantısı yapmıştır. Toplantıda irtica meselesine değinmiş ve hürriyet rejiminin düşmanları ile mücadele azimlerinin kesin olduğunu ifade etmiştir. Milliyetçiler Derneği ile ilgili tahkikat konusuna değinen Menderes, derneğin

⁷⁰⁶ **Dünya**, 28 Ocak 1953.

⁷⁰⁷ **Zafer**, 28 Ocak 1953.

⁷⁰⁸ **Hürriyet**, 29 Ocak 1953; **Akşam**, 29 Ocak 1953; **Vatan**, 29 Ocak 1953.

⁷⁰⁹ **Zafer**, 30 Ocak 1953; **Akşam**, 30 Ocak 1953.

⁷¹⁰ Yüksel, Hüseyin Üzmez'in kendisine gönderdiği mektupta Malatya Lisesi Müdürü Ali Rıfat Ergeç'e 'yi öldürmeye karar verdiğini ve "tabanca ile mi yoksa bıçakla mı öldüreyim?" diye sorduğunu kendisinin ise kalemle ve fikirle mücadele et diye cevap verdiğini ve bu mektubu Ankara Cumhuriyet Savcılığı'na açıklamıştır. Yüksel, İstanbul'dan Ankara'ya sevki sırasında İslam Demokrasi Partisi Başkanı Cevat Rıfat Atilhan için temiz bir adam; Necip Fazıl Kısakürek içinse, "Harikulade dava adamı." demiştir. (**Akşam**, 30 Ocak 1953; **Dünya**, 30 Ocak 1953; **Hürriyet**, 30 Ocak 1953.)

⁷¹¹ **Gece Postası**, 30 Ocak 1953; **Akşam**, 30 Ocak 1953. **Dünya**, 30 Ocak 1953.

⁷¹² **Akın**, 30 Ocak 1953.

programından, nizamnamesinden ve İstanbul teşkilatı tarafından yayınlanan beyannamesinden bölümler okumuştur. Derneğin bu hareketlerinin milli birliği bozmaya neden olacağını ve irticai karakter taşıyan bu faaliyetlerin Cemiyetler Kanunu'na aykırı olduğunu vurgulamıştır. Menderes, meselenin adli bir soruşturma konusu olduğunu dile getirerek konuyla ilgili daha fazla konuşmamıştır. Toplantıda Menderes'e, Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin Milliyetçiler Derneği ile bağlantısı olduğu yönündeki iddialar ile ilgili bir soru sorulmuştur. Menderes, Milli Eğitim Bakanlığı'nın bütçesinden bu derneğe dört bin liranın verildiğini fakat derneğin fikirlerinin bu şekilde olduğunun bilinmediğini vurgulamıştır. Ayrıca bu yardımın yapılması ile ilgili kararın hükümete ve vekiller heyetine gelmediğini ve orada onaylanmadığını ifade etmiştir. Nihal Atsız'ın bir lisede verdiği konferans ile ilgili Milli Eğitim Bakanlığı'nın hemen idari tedbirler aldığını ve İleri'nin de dokuz ay önce Cumhuriyet Gazetesi'ne vermiş olduğu demeçte milliyetçilerin bu hareket ve görüşlerini onaylamadığını dile getirdiğini belirtmiştir⁷¹³.

31 Ocak 1953 tarihinde Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı Milliyetçiler Derneği'nin feshi hakkında Ankara Sulh ve Asliye Mahkemesi'ne dava açılması için başvurmuştur. Ayrıca dernek idare heyeti mensuplarının, Cemiyetler Kanunu'na aykırı tutumlardan dolayı Türk Ceza Kanunu'nun 526. maddesi ile cezalandırılmaları talep edilmiştir⁷¹⁴. Derneğin feshi ve idare heyetinin cezalandırılması talepleriyle dava açıldığı gün Demokrat Parti Haysiyet Divanı 22 kişi ile toplanmış ve Isparta Milletvekilleri Sait Bilgiç ile Tahsin Tola partinin tüzüğüne aykırı hareket ettikleri gerekçesiyle partiden ihraç etmişlerdir⁷¹⁵.

Sait Bilgiç'in Demokrat Parti'den ihraç edilmesi ile birlikte daha önce Başbakan Adnan Menderes hakkında vermiş olduğu soru takririnin görüşülmesinin mümkün olmamasına rağmen Isparta Milletvekili İrfan Aksu takrire sahip çıkınca bir takım tartışmalar yaşanmıştır.

Menderes, soru takriri sahibinin parti grubundan ayrılmasından sonra onun takririni kimsenin devam ettiremeyeceğini, çünkü bunun bir istizah takriri olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca bu takrir kabul edilse dahi vereceği cevabın Gaziantep

⁷¹³ **Zafer**, 31 Ocak 1953; **Hürriyet**, 31 Ocak 1953.

⁷¹⁴ **Vatan**, 1 Şubat 1953.

⁷¹⁵ Komisyon Başkanı Maraş Milletvekili Abdullah Aytemiz karara muhalif olmuş, Niğde Milletvekili Necip Bilge ise çekimser oy kullanmıştır. (**Gece Postası**, 1 Şubat 1953; **Akşam**, 1 Şubat 1953; **Vatan**, 1 Şubat 1953.) Haysiyet Divanı Milliyetçiler Derneği'nin tüzüğünün birinci ve dördüncü maddelerini parti programında yer alan on üçüncü maddedeki milliyetçilik anlayışına (Yurttaşlar arasında ortak bir tarihin yarattığı kültür ölkü birliğine dayanan ve her türlü ayrımcı temasları reddeden bir milliyetçilik tanımı) tamamen aykırı bulduğu için iki milletvekilinin ihracına karar vermiştir. (**Zafer**, 2 Şubat 1953.)

konusmasından farklı olmayacağını, Türk milli birliğini ve inkılaplarını koruma konusunda alınan kararları bütün milletin onayladığını ifade etmiştir. Bir istizah takriri verilirse konu ile ilgili bütün hususları anlatacağını belirtmiştir. Daha sonra söz alan Burhanettin Onat bu takririn görüşülmesi gerektiğini savunmuş ve Sait Bilgiç ile Tahsin Tola'nın el çabukluğu ile saf dışı edildiğini ileri sürmüştür. Bu durum grupta sert tartışmalara neden olmuş on beş, yirmi milletvekili Onat'ın görüşlerine katılırken diğer milletvekilleri Bilgiç ve Tola için alaycı bir tavırla “*güle güle gitsinler*” demişlerdir⁷¹⁶.

Sait Bilgiç ve Tahsin Tola'nın ihraç edilme kararının akisleri devam etmiştir. Demokrat Parti'nin yayın organı olan Zafer Gazetesi Başyazarı Mümtaz Faik Fenik 4 Şubat 1953 tarihinde, “*İki mebusun DP'den ihracı*” başlığı ile kaleme aldığı yazısında Milliyetçiler Derneği'nin faşist ruhla kurulduğunu iddia etmiştir. Derneğin tüzüğünde siyasetle uğraşmanın olmadığı yazıldığı halde siyasetle uğraşıldığı, hatta devlet içinde devlet kurar gibi tavır takındıklarını ileri sürmüştür. Bu şahısların ülkeyi onlar ve biz şeklinde ikiye böldüklerini iddia eden Fenik, güven verdiğini iddia eden derneğin içinde “*Öyle konuşmayacaksınız*” diye tehditlerin savrulduğunu ve inkılapları savunan kişileri, masum insanları sirklerde vahşi hayvanlara parçalatan Neron'a benzettiklerini belirtmiştir. Yazının devamında Demokrat Parti'nin tüzüğünün 13. maddesinde yer alan milliyetçilik anlayışını aktarmış ve Milliyetçiler Derneği'nin bu anlayışın tersine, milleti ırklara ve inançlara bölen bir milliyetçilik anlayışını benimsediklerini dile getirmiş, bu gerekçelere değindikten sonra iki milletvekilin ihracının doğru olduğunu ifade etmiştir⁷¹⁷. Olayla ilgili tahkikat devam ederken Ankara Cumhuriyet Savcılığı, Adalet Bakanlığı'na başvurarak iki milletvekilin teşri masuniyetlerinin (dokunulmazlık) kaldırılması için TBMM'ye başvurulmasını talep etmiştir⁷¹⁸.

5 Şubat 1953 tarihinde Adalet Bakanlığı iki milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması için Başbakanlık'a müracaat etmiştir. Ankara Cumhuriyet Savcılığı ise derneğin soy ve din esaslarına göre faaliyet yürüttüğü iddiası ile feshi hakkında iddianameyi tamamlamış ve mahkemeye başvurmuştur. İddianamede derneğin Türk milliyetçiliğini, tarihi kaynağına dayandırdığı ve bunun ise ırkçılığa girdiği ileri sürülmüştür. Din konusunda da ayrımcı tutumun benimsendiği iddia edilmiştir. Derneğin faaliyetlerine de değinilmiş ve diğer gençlik örgütleri ile Atatürk İlke ve İnkılapları konusundaki tartışmaları delil olarak kabul edilmiştir. İstanbul şubesinin yayınladığı

⁷¹⁶ **Dünya**, 4 Şubat 1953; **Hürriyet**, 4 Şubat 1953; **Vatan**, 4 Şubat 1953.

⁷¹⁷ **Zafer**, 4 Şubat 1953.

⁷¹⁸ **Akşam**, 5 Şubat 1953; **Vatan**, 5 Şubat 1953.

beyanname ile ayrımcılığın körüklendiği ve devlet otoritesinin tanınmadığı vurgulanmıştır. 18 Nisan 1952 tarihinde yayınlanan “Ayasofya” başlıklı broşürde Ayasofya’nın Müslüman Türk İstanbul’unun bağrından koparılıp Bizans’a mal edildiğinin yazıldığı, bunun zulüm olarak nitelendirildiği ve Türk milletinin bunu önleyecek medeni cesaret ve şuuru ırkı bünyesinde taşıdığı vurgulandığı belirtilmiştir.

Yayın organlarında çıkan irticai ve inkılâp karşıtı yazıların var olduğu ve derneğin yayın organı olan Mefkûre Gazetesi’nde ırkçı yazıların yazıldığı ileri sürülmüş, bu yazılardan örnekler verilmiştir. Bu nedenlerle derneğin Türk Medeni Kanunu’nun 53., 67. ve 71 maddeleri ve Cemiyetler Kanunu’nun 9. ve 33. maddelerine aykırı tüzük ve faaliyetlerinden dolayı feshi ve beş idare kurulu üyesinin Türk Ceza Kanunu’nun 526. maddesine göre cezalandırılması talep edilmiştir⁷¹⁹.

Bu gelişmelerin yaşandığı süreçte 7 Şubat 1953 tarihinde Demokrat Parti İstişare Kurulu toplanmıştır. Burada bir konuşma yapan Başbakan Adnan Menderes, partilerinin, hürriyet, milliyetçilik ve laiklik esaslarına uymayanları partilerinden ihraç edeceklerini ve böylece parti birliğini kuvvetlendireceklerini ifade etmiştir. Dine hürmetkâr olduklarını fakat şeriatçı da olmadıklarını vurgulamıştır. Şeriatçılığın dini siyasete ve dünya işlerine karıştırmak şeklinde tecelli ettiğini açıklamıştır. Dinin, milli birliği bozmaya ve hürriyetlere karşı baskı aracı gibi kullanmaya çalışan istismarcıların bu faaliyetlerinin kanunlarla yasaklanması gerektiğini belirtmiştir⁷²⁰.

c) Milli Tesevüt Birliği’nin Kurulması

7 Şubat 1953 tarihinde Demokrat Parti İstişare Kurulu toplanmıştır. Toplanılan bu kurulda, Başbakan Adnan Menderes bir konuşma yaparak, partilerinin, hürriyet, milliyetçilik ve laiklik esaslarına uymayanları partilerinden ihraç edeceklerini ve böylece parti birliğini kuvvetlendireceklerini ifade etmiştir. Dine hürmetkâr olduklarını fakat şeriatçı da olmadıklarını vurgulamıştır. Şeriatçılığın dini siyasete ve dünya işlerine karıştırmak şeklinde tecelli ettiğini açıklamıştır. Dini, milli birliği bozmaya ve hürriyetlere karşı baskı aracı gibi kullanmaya çalışan istismarcıların bu faaliyetlerinin kanunlarla yasaklanması gerektiğini belirtmiştir. Bu konuşma, CHP ve gazeteler

⁷¹⁹ Milliyetçiler Derneği’nin feshi ve idare kurulunun cezalandırılması ile ilgili iddianamede Abdullah Savaşçı, Necati Torun, Nuri Toruntay, Süreyya Bilgiç ve Ali Uygur’un adları yer almıştır. (Zafer, 5 Şubat 1953. Dünya, 6 Şubat 1953.)

⁷²⁰ Menderes, Demokrat Parti istişare Kurulu’nda yaptığı konuşmada kendi inançları dışında cemiyet kurup, teşkilatlanma heves ve gayretinde olanların partilerinde yeri olmadığını vurgulamıştır. Demokrat Parti’nin bir kiralık konak olmadığını prensip birliğinin ocağı olduğunu belirtmiştir. (Zafer, 8 Şubat 1953. Vatan, 8 Şubat 1953.)

tarafından olumlu karşılanmıştır. Vatan gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman 8 Şubat 1953 tarihinde “*Milli cephe kurulmalı*” adlı yazısında irticaya ve ırkçılığa karşı bütün vatanseverlerin (partiler, üniversite talebe birlikleri, cemiyetler vb.) ittifak halinde hareket edecekleri bir cephenin kurulması gerektiğini ifade etmiştir⁷²¹.

Demokrat Parti İstişare Kurulu toplantısı 9 Şubat 1953 tarihinde sona ererken Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü birer konuşma yapmışlardır. İleri, son zamanlardaki irticai hareketler ile Milliyetçiler Derneği’nin faaliyetlerinin cahillikten kaynaklandığını ileri sürmüştür. Bu hareketlerin müsamaha ile karşılanması gerektiğini ifade etmiştir. İleri’den sonra konuşan Fuad Köprülü ise milliyetçilik ile ırkçılığı birbirinden ayırmak gerektiğini vurgulamış, ırkçılığın tarihine kısaca değinmiş, ırkçılığın ülkeyi yok edecek bir vasıta olduğunu dile getirmiştir. Milliyetçilik maskesi altında ırkçılık yapıldığını aktaran Köprülü, devletin gösterdiği teyakkuz ve titizlik sayesinde bu korkunç marazın önlendiğini söylemiştir. Kapanış konuşmasını yapan Başbakan Adnan Menderes, Köprülü’nün Milliyetçiler Derneği hakkında yaptığı konuşmasının aksine dernekte, saf, temiz ve iyi niyete dayanan bir milliyetçilik hareketi olsaydı partilerinin üyesi olanlara niçin bu derneğe girdiklerinin sorulmayacağını açıklamıştır. Bizzat derneğin yöneticilerinin derneklerini, 1944 yılında kapatılmış olan ırkçı birliğin devamı diye nitelendirdiklerini ve derneğin faaliyetlerinde ayrımcılığın olduğunu ifade etmiş, bu tür anlayış ve faaliyetlere izin verilmeyeceğini açıklamıştır⁷²².

Hükümetin irtica ve ırkçılığa karşı tavrı Demokrat Parti İstişare Kurulu’nda da onaylandıktan sonra bu tutum muhalif partiler ve çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından olumlu karşılanmıştır. Bu tür akımlara karşı bir “milli tesanüt cephesi” oluşturulması amacıyla 11 Şubat 1953 tarihinde Gazeteciler Cemiyeti’nde bir toplantı yapılmış ve cephenin teşkili ve ilk hazırlıklarını yapmak için geçici bir heyet seçilmiştir⁷²³.

⁷²¹ **Vatan**, 8 Şubat 1953.

⁷²² Menderes konuşmasında, bir vatandaşın, “ben bir Türk vatandaşım, Türk milletini seviyorum, ona hizmet edeceğim” dedikten sonra asıllar ve nesiller arayarak tarih ameliyesine girişmenin imkânsız olduğunu dile getirmiştir. Din istismarcılığına ve dinin siyasete alet edilmesine de izin vermeyeceklerini vurgulamıştır. (**Vatan**, 10 Şubat 1953; **Akın**, 10 Şubat 1953; **Akşam**, 10 Şubat 1953; **Hürriyet**, 10 Şubat 1953.)

⁷²³ Milli Tesanüt Cephesi’nin kurulması toplantısında gazete sahipleri ve başyazarlarının, oluşturulacak olan tesanüt cephesinin genel komitesine delege seçmek için toplantıya davet edilmesi kararı alınmıştır. Ayrıca bu toplantıya İstanbul Üniversitesi, Teknik Üniversite rektörlükleri, İstanbul Barosu, Etıba Odası, Ticaret Odası, Sanayi Odası, Tüccar Derneği, Türk Kadınlar Birliği, Türk Devrim Ocakları, Türk Mimarlar Birliği, Yüksek Mühendisler Birliği, MTTF, MTTB, Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu Müdürlüğü temsilcileri, Güzel Sanatlar Akademisi Müdürlüğü temsilcisi, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği temsilcisi,

13 Şubat 1953 tarihinde Vatan gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman, “*Milli Tesanüt Cephesi*” adlı makalesiyle İsmet İnönü’nün, cumhurbaşkanlığı sırasında kendisine ülkenin bazı sorunlarının çözümü için bütün vatanseverlerin birlikte hareket etmesi gerektiğini söylediğini vurgulamıştır. CHP ile DP parti arasındaki tartışmaların milli birliği bozduğunu, Başbakan Adnan Menderes’in son sözleri ile tekrar bir birliğin oluştuğunu ifade etmiştir. Yalman, irtica ve ırkçılığa karşı milli bir tesanütün şart olduğunu dile getirmiştir⁷²⁴. Zafer Gazetesi Başyazarı Mümtaz Faik Fenik de aynı tarihte “*Tenasüt Cephesi*” adlı makalesinde irtica ve ırkçılık karşısında milli birliğin önemine vurgu yapmıştır⁷²⁵. İrticai ve ırkçı faaliyetlere karşı bir milli birlik cephesi kurulurken Sait Bilgiç ve Tahsin Tola’nın dokunulmazlıklarının kaldırılması ile ilgili tezkere Adalet Bakanlığı tarafından TBMM Başkanlığı’na gönderilmiştir⁷²⁶.

14 Şubat 1953 tarihinde gazete sahipleri ve başyazarları, Gazeteciler Cemiyeti’nde Milli Tesanüt Genel Komitesi üyelerini belirlemek için bir toplantı yapmıştır. Toplantıda komite üyelerinin daha geniş kapsamlı bir topluluk tarafından seçilmesi kararı verilmiştir. MTTB (Milli Türk Talebe Birliği) de 14 Şubat 1953 tarihinde bir beyanname yayınlamıştır. Beyannamede irtica ve vatanın bölünme tehlikelerine karşı bir cephe kurmanın şart olduğu dile getirilmiştir. MTTB, birliklerinde tüm gazetelerin tek bir cephe halinde hareket etmelerini takdirle karşıladığını, iki siyasi partinin (DP, CHP) her türlü ayrılıklarını bırakarak bu hususta birleşmelerini memnuniyetle karşılayacaklarını ifade etmişlerdir. Fakat bu harekete, bütün siyasi partilerin katılmalarını temenni ettikleri gibi bu birlik konusunda üzerlerine düşecek tüm görevleri yerine getireceklerinden de emin olduklarını vurgulamışlardır⁷²⁷.

Milli tesanütün kurulması çalışmaları devam ederken Cemil Sait Barlas, 15 Şubat 1953 tarihinde Zaman gazetesinde, “*Milli Tesanüt Cephesi Evvela Adnan Menderes Kabinesi’nde Kurulmalıdır*” başlıklı yazısında Menderes’i, Milliyetçiler Derneği yöneticilerini savunan Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri’nin kabineden çekilmesini sağlamaya davet etmiştir⁷²⁸.

16 Şubat 1953 tarihinde Milli Tesanüt Cephesi iki toplantı yapmıştır. Toplantıya çeşitli dernek ve öğrenci birlikleri ile Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman,

İstanbul Gazeteciler Sendikası, Türkiye Muallimler Birliği ve Cemiyeti, Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti ve Atatürk Derneği davet edilmiştir. (Zafer, 12 Şubat 1953; Vatan, 12 Şubat 1953; Akşam, 12 Şubat 1953)

⁷²⁴ Vatan, 13 Şubat 1953

⁷²⁵ Zafer, 13 Şubat 1953

⁷²⁶ Akşam, 14 Şubat 1953; Vatan, 14 Şubat 1953.

⁷²⁷ Vatan, 15 Şubat 1953; Akşam, 15 Şubat 1953; Zafer, 15 Şubat 1953.

⁷²⁸ Zafer, 17 Şubat 1953.

Dünya Gazetesi Başyazarı Falih Rıfkı Atay, Milliyet Gazetesi Başyazarı Ali Naci Karacan katılmışlardır. Öğleden önceki toplantıya CHP Kars Milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın başkanlık etmiştir. Uzun tartışmalardan sonra din ve mukaddesat istismarcılığı, Nazi tipi ırkçılık ve komünizm tahrikçiliği ile devlet ve cemiyet düzenini, demokrasi, hak ve hürriyetleri tehdit eden aşırı sağ ve sol akımlara karşı düzenin ve hak ve hürriyetlerin müdafaa edilmesi kararları üzerinde mutabakat sağlanmıştır⁷²⁹. TMTF de 16 Şubat 1953 tarihinde bir beyanname yayınlayarak Tesanüt Cephesini heyecanla ve takdirle karşıladığını, Atatürk'ün tutuşturduğu ideal meşalesinin etrafında milletçe koparılmaz bağlarla birleşmenin gerektiğine inandıklarını ve bu yolda 30 bin üniversite ve yüksekokul öğrencisi bulunan federasyonları ile ellerinden geleni yapacaklarını vurgulamışlardır⁷³⁰.

İrticaya, ırkçılığa ve komünizme karşı Milli Tesanüt Cephesi oluşturma çalışmaları devam ederken 17 Şubat 1953 tarihinde TBMM'de bütçe görüşmeleri sırasında söz alan Sait Bilgiç, yaptığı konuşmada Milliyetçiler Derneği'ni müdafaa etmiştir. Bilgiç, Malatya Olayı'nın hürriyetlere yönelen bir tehdit olup olmadığına mahkemenin karar vereceğini, bu olayın çok abartıldığını ileri sürmüştür. Derneklerinin feshinden bir buçuk ay önce Başbakan Adnan Menderes ile görüşüğünü ve Menderes'in, derneğin Malatya Olayı'na karıştırılması halinde önce kendisi ile görüşeceğini söylediğini dile getirmiştir. Fakat Antep konuşması ile partilerinin ilkelerine uymayanların partiden çekilmelerini istediğini ifade etmiştir. Bu olay üzerine Menderes'e telgraf çektiğini, cevap alamadığını dile getirmiştir. Milleti birbirine düşüren ırkçılık fikrine karşı olduğu gibi bu durumun aynı zaman da ekalliyet meselesi olduğunu da ifade etmiş, *"Bu ülkenin ekmeğini yiyip Türküm diyemeyenleri Türk diye bağrımıza basmak mecburiyetinde değiliz"* demiştir. Sait Bilgiç'in konuşması olumlu karşılanmamıştır.

18 Şubat 1953 tarihinde Başbakan Adnan Menderes TBMM'de yapmış olduğu konuşmada kutsal dinin siyasete alet edilmesinin çok tehlikeli olduğunu ve beliren tehlikeye karşı kurulacak Milli Tesanüt Cephesi'ni hükümetin memnuniyetle karşılayacağını dile getirmiştir. Buna öncülük eden basına da teşekkür etmiştir⁷³¹.

Milli Tesanüt Cephesi'nin hukuki şeklini tespit etmek amacıyla genel heyet tarafından belirlenen ön hazırlık komisyonu 21 Şubat 1952 tarihinde bir toplantı yapmıştır. Birliğin serbest bir topluluk halinde mi yoksa hükmi şahıslardan oluşan bir

⁷²⁹ Zafer, 17 Şubat 1953; Vatan, 17 Şubat 1953; Akın, 17 Şubat 1953; Akşam, 17 Şubat 1953.

⁷³⁰ Vatan, 17 Şubat 1953; Zafer, 17 Şubat 1953.

⁷³¹ Zafer, 19 Şubat 1953; Hürriyet, 19 Şubat 1953; Vatan, 19 Şubat 1953; Akşam, 19 Şubat 1953.

birlik biçiminde mi çalışmasının faydalı olacağı konusunda fikir tartışması yapılmıştır. Neticede, Irkçılık ve irtica sorunlarının önemli ve devamlı olması nedeni ile hukuki bir şekle dayalı birlik kurulması kararı alınmıştır⁷³². Milli Tesanüt Cephesi'ni hukuki bir statüye kavuşturma çalışmaları devam ederken Millet Partisi'nin bu birlikte yer almaması ve Millet Gazetesi'ndeki yazılarda dinin siyasi propaganda amacıyla kullanılması tepki toplamaya başlamıştır. Vatan gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman "*MP Nereye Gidiyor?*" başlıklı makalesinde, Millet Partisi'nin Milli Tesanüt Cephesine karşı tavrını açıklamamasını ve bu birliğe dâhil olmamasını eleştirmiştir⁷³³. Yalman'ın bu yazısı üzerine Millet Partisi'nin kurucularından Prof. Dr. Vasfi Raşit Seviğ, Vatan Gazetesi'ne yaptığı açıklamada irticayı destekleyenler arasından Millet Partisi'nin olmadığını, Mayıs ayında yapılacak kongrede Yusuf Hikmet Bayur'un laiklik esası ile ilgili teklifinin kabul edileceğini, Millet Gazetesi'nin partinin görüşlerini temsil etmediğini ve Bursa'da yayınlanan ve partinin gazetesi olan Millet Yolu gazetesinin milli tesanüt cephesine katıldığını açıklamıştır⁷³⁴.

Millet Partisi Genel İdare Heyeti Üyesi Ertuğrul Akça da Vatan Gazetesi'ne göndermiş olduğu mektupta yobazlığa ve komünizme karşı alınacak bütün tedbirleri desteklemenin her Millet Partilinin ilk önce vatan, sonrada parti borcu olduğunu vurgulamıştır. İrticayı şiddetle telin ettiklerini, iktidara gelirlerse dini siyasete alet etmeyeceklerini, Atatürk'ün inkılaplarını kaldırmayacaklarını ifade etmiştir. Akça, Millet Partisi'nin Milli Tesanüt Cephesine katılmaya hazır olduğunu dile getirmiştir⁷³⁵.

Bu mektubun yayınladığı tarihte Ahmet Emin Yalman, "*Millet Partisi ve Milli Tesanüt*" adlı yazısında ülkede ırkçılık, Kürtlük gibi bölücü hareketlerin ülke bütünlüğünü, kızıl ve kara tehlikenin ülkenin rejimini tehdit ettiğini ileri sürmüştür. Yalman, Millet Gazetesi'nin yayınları ile Millet Partisi'nin bazı hatiplerinin yaptıkları konuşmalarla, birlik ve bütünlüğü temsil eden tesanütü küçümseyip alaya aldıklarını iddia

⁷³² Ön hazırlık komisyonu toplantısına Ordinaryüs Prof. Dr. Şerif Egeli, Ahmet Emin Yalman, Tüccar Derneği Başkanı İzzet Akosman, İstanbul Barosu Genel Kâtibi Reşad Kaynar, Muallimler Birliği'nden Orhan Tüte, Muallimler Cemiyeti'nden Hayreddin Dönmezer, Avukat Burhan Apaydın, Türk Devrim Ocağı Başkanı Rıza Serhaoğlu, Türkiye Milli Gençlik Komitesi Başkanı Orhan Arıman, TMTF temsilcisi İsmail Hakkı Zarakoğlu ve işçi Sendikası temsilcisi Celal Beyaz katılmışlardır. Birliğin hükmü şahıslardan oluşmasını ait hukuki konuları araştırmak ve formül hazırlamak amacıyla Reşad Kaynar, Burhan Apaydın ve Rıza Serhaoğlu'ndan oluşan bir tali komisyon seçilmiştir. Ayrıca ön hazırlık komisyonunun 24 Şubat 1953 tarihinde toplanarak tali komisyonun hazırlayacağı projeyi gözden geçirmek amacıyla toplanması ve tesanüt birliğini benimseyen otuz bir kuruluş ve cemiyetin temsilcilerininin 28 Şubat 1953 tarihinde Gazeteciler Cemiyeti'nde yapılacak toplantıya çağrılarak ön hazırlık komisyonunun raporunun kendilerine bildirilmesi kararlaştırılmıştır. (*Dünya*, 22 Şubat 1953; *Akşam*, 22 Şubat 1953; *Zafer*, 22 Şubat 1953.)

⁷³³ *Vatan*, 23 Şubat 1953.

⁷³⁴ *Vatan*, 25 Şubat 1953.

⁷³⁵ *Vatan*, 26 Şubat 1953.

etmiştir. Yazının devamında Seviğ'in, gazetelerine vermiş olduğu demece yer verilmiştir. Seviğ'in bu açıklamaları doğrultusunda Millet Partisi'nin bir politika benimsemesi halinde Milli Tesevüt Cephesi'ndeki önemli bir açığın kapanacağını açıklamıştır. Böylece Moskova'nın melun emellerine bilerek veya bilmeyerek alet olan kanun dışı gerilik cephesinin ülkede tamamıyla tecrit olacağını ve memleketin selamete kavuşacağını söylemiştir⁷³⁶.

Sonuç olarak Milli Tesevüt Cephesi'nin kurulmasıyla, Nazi tipi ırkçılık ve komünizm tahrikçiliği ile devlet ve cemiyet düzenini, demokrasi hak ve hürriyetleri tehdit eden aşırı sağ ve sol akımlara karşı düzenin ve hak ve hürriyetlerin müdafaa edilmesi hususunda mutabakat sağlanarak memlekette huzur ve düzenin sağlanmasına çalışıldığı söylenebilir.

d) Millet Partisi'nin Kapatılması

Millet Partisi (MP), DP kurulduktan kısa bir süre sonra, DP'den ayrılan "aşırıları" tarafından 1948 yılında kurulan bir partidir. Temmuz 1947'ye kadar çeşitli şekillerde kendini gösteren bu muhalif grup, İsmet İnönü'nün yayınladığı 12 Temmuz (1947) Beyannamesi'nin DP tarafından onaylanmasıyla tekrar canlanmıştı. Bir müddet sonra İstanbul İl Başkanı Prof. Dr. Kenan Öner DP'den istifa etti. Gerekçesi "*kurucuların baskısı*" idi. Diğer taraftan 7 Şubat 1948'de Fuat Köprülü'nün Grup Başkan Vekilliği'nden düşürülmesiyle yeni bir muhalefet oluşmuş fakat Köprülü'nün tekrar aynı göreve getirilmesi tepkilere neden olmuş ve 19 Mart 1948'de Sadık Aldoğan, Osman Nuri Körü, Mithat Sakaoğlu, Necati Erdem ve Kemal Silivri partiden ihraç edilmişlerdi. İhraçlar bunlarla da sınırlı kalmamıştı. Neticede, DP'den aşırı görüşleri ya da DP kurucularına karşı çıktıkları için partiden atılan veya istifa edenler 20 Temmuz 1948'de Millet Partisi'ni kurmuştu⁷³⁷.

MP, 1953 yılına kadar çeşitli değişimler, çalkantılar ve bunalımlarla gelmişti. Haziran 1953'te yapılan kongrede partililer arasında bir ikilik çıktı. Bu ikilik partinin "*dinci kanadı*" ile "*Atatürkçü kanadı*" arasındaydı. Bu nedenle, Hikmet Bayur, Vasfi Râşit Şerif, Ankara İl İdare Heyeti, Hatay İl Başkanı, Tekirdağ İdare Heyeti, Beyoğlu İlçe

⁷³⁶ **Vatan**, 26 Şubat 1953.

⁷³⁷ M. Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, s.231-232.

Heyeti Üyeleri “*Millet Partisi'nin gerici ve Kemalizm aleyhtarı bir tutum benimsediği iddiasıyla*” istifa etmişlerdi⁷³⁸.

8 Temmuz 1953 tarihinde Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın talebi üzerine Ankara Asliye Ceza Mahkemesi tarafından Millet Partisi'nin merkez ve şubelerinin soruşturmanın sonuna kadar bir ihtiyatî tedbir olarak kapatılmasına karar verilmiştir⁷³⁹.

Millet Partisi'nin merkez ve şubelerinin tahkikatın sonuna kadar kapatılması kararı alındıktan sonra soruşturma genişleyerek devam etmiştir. 9 Temmuz 1953 tarihinde, daha önce Millet Gazetesi'nde yayınlanan, “*Millet Partiliye Açık Mektup*” isimli yazı nedeniyle gazetenin başyazarlarından Nurettin Ardiçoğlu ve yazı işleri müdürü Hüsnü Söylemezoğlu savcılık tarafından tutuklanmaları talebiyle sorgu hâkimliğine verilmişlerdir. Ardiçoğlu tutuklanırken Söylemezoğlu serbest bırakılmıştır. Ayrıca aynı tarihte Millet Partisi'nin merkez ve şubelerinin kapatılmasına devam edilmiştir⁷⁴⁰.

9 Temmuz 1953 tarihinde TBMM'de Türk Ceza Kanunu'nun 106. maddesinin düzenlenmesi görüşülürken bu konuda söz alan Başbakan Adnan Menderes, konuşmasında Millet Partisi'nin kapatılma kararı ile ilgili açıklama yapmıştır. Menderes, Nurettin Ardiçoğlu imzası ile Millet Gazetesi'nde yayınlanan beyannameye atıfta bulunarak, soğuk ve sıcak savaşın olduğu böyle bir ortamda bu tür bir beyannamenin daha önce hiç yayınlanmadığını dile getirmiştir. Menderes, konuşmasının devamında, Millet Partisi'nin ihanet teşekkülü olduğunu ve mesullerinin adaletin elinde olduğunu ifade etmiştir. Kanunlar sayesinde hiçbir şer odağının ülkenin huzurunu bozmayacağını açıklamıştır. Görüşlerini açıklamaya devam eden Menderes, Türkiye'nin sahipsiz kalmayacağını, kimsenin komitacılık tutkusuna ve memleketin kişisel çıkarlar için peşkeş çekilmesine izin vermeyeceklerini vurgulamıştır⁷⁴¹.

Millet Partisi'nin kapatılması ile ilgili görüşler dile getirilirken parti ile ilgili tahkikat devam etmiştir. 9 Temmuz 1953 tarihinde Yusuf Hikmet Bayur'un ifadesi alınmıştır. Bayur mahkeme önünde kendisini bekleyen gazetecilere tahkikatın gizli olduğunu söylemiş ve bu konuda bir şey söylenemeyeceğini dile getirmiştir. Fakat olayın yazılanlardan daha ayrıntılı olduğunu belirtmiştir⁷⁴². Aynı tarihte partinin genel yürütme

⁷³⁸ M. Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, s.234. (Ankara İl Başkanı Hüseyin Orak 'ta, MP'nin gizli bir dosyasından bahsederek, bu partinin iktidara geldiği takdirde medeni kanunu kaldıracağı, saltanatı ve halifeliği geri getireceği, İslam birliğini kuracağı, Arap harflerini yeniden kabul edeceği yolunda açıklamalarda bulunmuş ve istifa etmiştir.

⁷³⁹ **Ulus**, 9 Temmuz 1953; **Akşam**, 9 Temmuz 1953; **Son Posta**, 9 Temmuz 1953.

⁷⁴⁰ **Vatan**, 10 Temmuz 1953; **Zafer**, 10 Temmuz 1953; **Hürriyet**, 10 Temmuz 1953.

⁷⁴¹ **Zafer**, 10 Temmuz 1953; **Son Saat**, 10 Temmuz 1953; **Vatan**, 10 Temmuz 1953.

⁷⁴² Yusuf Hikmet Bayur, geri kafalıları milletin desteklemediğini, Millet Partisi'nin, inkılapçılardan ayrılarak seçime gitmesi halinde sekiz, on milletvekilliğinden fazla kazanmayacağını ifade etmiştir. Bayur,

kurulu üyesi Avukat Nurettin Ardiçoğlu Millet Gazetesi'nde 6 Temmuz 1953 tarihinde kaleme aldığı “*Millet Partiliye Açık Mektup*” yazısında, Türklüğü, TBMM'yi, Cumhuriyet'i, hükümetin manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif etmekten dolayı Türk Ceza Kanunu'nun 159. ve 161. maddeleri gereğince tutuklanmıştır⁷⁴³.

Millet Partisi ile ilgili soruşturma ve kovuşturma devam ederken Millet Partisi ile ilgili yeni iddialar ortaya atılmıştır. 11 Temmuz 1953 tarihinde gazetelerde yer alan haberlerde, Millet Partisi'nden ayrılan inkılâpçıların parti içindeki gerici grup tarafından mektup ve telefon aracılığıyla ölümle tehdit edildikleri ileri sürülmüştür. Ayrıca Millet Partisi yöneticileri toplantılar yaparak bu toplantılarda partinin kapatılması kararına itiraz etmeyi kararlaştırmışlardır⁷⁴⁴. Yönetiminin, resmi makamlara yapılan başvurudan sonra Birleşmiş Milletlere başvuracakları ileri sürülmüştür. Ayrıca Ankara'daki Millet Partililer, Hikmet Bayur'un basına yapmış olduğu açıklamaya tepki göstermişler ve Bayur'un bunları bildiği halde daha önce niçin sustuğunu sorarak Bayur'un da suçlu olduğunu dile getirmişlerdir⁷⁴⁵.

Millet Partisi, kapatma kararına itiraza hazırlanırken parti hakkındaki tahkikat devam etmiş ve kongrede bulunan bazı basın mensuplarının ifadesinin alınmasına karar verilmiştir. 13 Temmuz 1953 tarihinde, Millet Partisi'nin Dördüncü Genel Kongresinde yer alan Hürses Gazetesi'nden Selami Erkut'un, Zafer Gazetesi'nden Atilla Onuk'un, Ulus Gazetesi'nden İbrahim Cumaoğlu'nun ifadesine başvurulmuştur. Aynı tarihte Millet Partisi Genel Başkanı Mustafa Kentli ve partinin idare kurulundan Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı partilerinin kapatılması kararına itiraz dilekçesini Ankara Asliye Ceza Mahkemesi'ne sunmuşlardır⁷⁴⁶.

Millet Partililer, partilerinin kapatılmasına karşı itiraz dilekçelerini mahkemeye verirken Başbakan Adnan Menderes Millet Partisi'nin aleyhinde düşüncelerini dile getirmeye devam etmiştir. 14 Temmuz 1953 tarihinde Demokrat Parti Meclis Grubu, TBMM'nin tatile girmesi nedeniyle dönem sonu değerlendirmesi yapmak için bir toplantı yapmıştır. Toplantıda konuşan Başbakan Adnan Menderes, Millet Partisi ve irtica hakkında görüşlerini ifade etmiştir. Menderes, gericiliğe, tutuculuğa ve irticaya karşı

milletin karşılarında “*Büyük Doğucu*”, “*Sebilürreşatçı*”, “*Volkancı*” gibi benzerlerini görünce bunları, cumhurbaşkanı, başbakan ve bakan olmaya layık görmeyeceği için oylarını vermeyeceğini ileri sürmüştür. (**Hürriyet**, 10 Temmuz 1953; **Vatan**, 10 Temmuz 1953; **Zafer**, 10 Temmuz 1953.)

⁷⁴³ Ardiçoğlu, Ahmet Emin Yalman'ın tahriri sonucunda tutuklandığını ileri sürmüştür. Gazetenin yazı işleri müdürü Hüsnü Söylemezoğlu bu yazıyı yayınlamaya mecbur edildiğini ifade etmiştir. Söylemezoğlu serbest bırakılmıştır. (**Ulus**, 10 Temmuz 1953; **Zafer**, 10 Temmuz 1953; **Vatan**, 10 Temmuz 1953.)

⁷⁴⁴ **Zafer**, 11 Temmuz 1953; **Akşam**, 11 Temmuz 1953; **Dünya**, 11 Temmuz 1953.

⁷⁴⁵ **Vatan**, 12 Temmuz 1953; **Son Posta**, 12 Temmuz 1953.

⁷⁴⁶ **Son Posta**, 11 Temmuz 1953; **Hürriyet**, 11 Temmuz 1953.

önlemlerin alınmasının ülkenin bekası ve güvenliği için önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu gibi başat ülke davalarında bir milli tesanüt (dayanışma) cephesinin kurulması gerektiğini belirtmiştir. Görüşlerini dile getirmeye devam eden Menderes, Millet Partisi idarecilerinin kişisel ihtirasları nedeniyle ülkeyi felakete sürüklediklerini ve iktidara gelebilmek için kardeşkanı dökmek istediklerini ileri sürmüştür. Menderes, ülkenin geriye götürülmesine müsaade etmeyeceklerini ifade etmiştir. Millet Partisi'nin hükümet tarafından değil adli makamlar tarafından kapatıldığını vurgulamıştır. Menderes'in, Millet Partisi'ndeki irticai hareketlere karşı mücadele edileceğini ifade ettiği gün konuyla ilgili soruşturma devam etmiştir⁷⁴⁷. Menderes'in Millet Partisi tahkikatı ve partinin ihtiyatı tedbir olarak kapatılması hususundaki görüşlerini açıklamasının dışında CHP de bir beyanname yayınlayarak bu konudaki görüşlerini kamuoyuna aktarmıştır. Bu beyanname 6761 sayılı Vicdan ve Toplanma Hürriyeti Kanunu'nun hazırlıklarının başlamasına neden olmuştur.

6761 sayılı Vicdan ve Toplanma Hürriyetini Koruma Kanunu irticai hareketlerin artarak rejimi tehdit eder hale gelmesinin sonucu çıkarılmıştır. İrticai hareketlere izin verilmeyeceğini, demokratik rejimi koruyacağını programında ilan eden hükümet bunun gereğini yerine getirmiştir.

e) Kanun Tasarısının Hazırlanması

CHP İdare Kurulu üyeleri ve parti meclisi grubu üyeleri bir toplantı yapmışlar ve 15 Temmuz 1953 tarihinde Millet Partisi'nin geçici olarak kapatılması konusundaki düşüncelerini açıklayan bir bildiri yayınlamışlardır. Bu beyannamede, cumhuriyet ve inkılapların müdafaası ve muhafazasının CHP'nin ana prensiplerinden olduğu belirtilmiştir. Millet Partisi'nin kapatılması hususunda parti hakkında yürütülen soruşturmanın mahiyeti ve delillerin bilinmemesi nedeniyle görüş açıklamanın yanlış olacağı ifade edilmiştir. Beyannamenin devamında Millet Partisi'nin ihtiyatî tedbir olarak kapatılmasına Cemiyetler Kanunu'nun yetki vermediğini ve bu konudaki boşluğun doldurulması hususunun CHP Meclis Grubu'na intikal ettiği açıklanmıştır⁷⁴⁸.

CHP'nin 15 Temmuz 1953 tarihinde Millet Partisi'nin kapatılması konusunda bir bildiri yayınlaması nedeniyle aynı günün akşamı Demokrat Parti İdare Kurulu toplanarak

⁷⁴⁷ **Vatan**, 15 Temmuz 1953; **Akşam**, 15 Temmuz 1953.

⁷⁴⁸ CHP'nin, yayınlamış olduğu bildiride, toplum içinde özel mevki ve önemi olan partilerin ihtiyatı tedbir olarak dahi faaliyetlerinden menedilmesinin ve yapılacak soruşturma ve kovuşturmanın önemi için adli makamlarca kapatılmasının Cemiyetler Kanunu'nda yer almadığı ifade edilmiştir. (**Ulus**, 16 Temmuz 1953; **Son Posta**, 16 Temmuz 1953.)

sabahın erken saatlerine kadar bu konu hakkında fikir alışverişinde bulunulmuştur. Toplantı sonunda Demokrat Parti Meclis Grubu olağanüstü toplantıya çağırılmıştır⁷⁴⁹.

16 Temmuz 1953 tarihinde toplanan Demokrat Parti Meclis Grubu'nda konuşan hatipler, CHP'nin, inkılapların korunması mücadelesinde hükümeti desteklemesi gerekirken, Millet Partisi'nin safında bulunduğunu ileri sürmüşler. CHP'yi bu hususta şiddetli bir biçimde eleştirmişlerdir. Yeni Sabah Gazetesi hakkında da görüşlerini dile getiren milletvekilleri, bu gazetenin ülkeyi irticaya sürüklemeye çalıştığını iddia etmişlerdir. Konuşmacılardan Hamit Şevket İnce, mahkemeye yansımış bir konunun basında tartışılmayacağını çünkü bu durumun hâkimin kararını etkileyeceğini ileri sürmüştür. Fuat Hulusi Demirelli de, CHP'nin bu konudaki faaliyetlerinin ve yayınlamış olduğu bildirin hâkimi etkileyeceğini, bu nedenle karar kesinleşene kadar dava hakkında tartışma yapılamayacağını ifade etmiştir. Bu iki milletvekilinden sonra birçok milletvekili bu konuda görüşlerini dile getirmiştir. Bu toplantıda birkaç defa kürsüye gelen Başbakan Adnan Menderes, CHP'nin inkılaplar konusunda dahi kendisini küçük politika oyunlarından geri alamadığını ileri sürmüştür. CHP'nin, inkılapların korunması hususunda iktidarla birlikte hareket etmek yerine karşı safta yer aldığını iddia etmiştir. Menderes, Millet Partisi'nin irticai faaliyetlerine de değinmiş ve bu konuyla ilgili bazı belgeleri okumuştur. Millet Gazetesi'nde, Nurettin Ardıçoğlu imzası ile yayınlanan bildiriden bölümler okuyan Menderes, "*Bunlara karşı hareketsiz mi kalacaktık?*" diyerek, CHP'nin buna rağmen bu konu hakkında bilgisi yokmuş gibi hareket ettiğini ve bunu istismar ettiğini ileri sürmüştür. Sözlerine devam eden Menderes, demokrasiyi gerçekleştirmek, inkılapları korumak ve kardeş kanı döktürmemek için yeni kanunların kabul edilmesinin zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Menderes'in, inkılapların korunması konusunda kanuni tedbirlerin alınması görüşü Demokrat Parti Meclis Grubu tarafından uygun bulunmuş ve dinin siyasete alet edilmesinin önlenmesi ve dini siyasete alet edenlerin faaliyetlerini önleyecek şiddetli tedbirlerin alınmasını içeren bir kanun tasarısının en kısa zamanda TBMM'ye sunulması kararı alınmıştır. Bu kanun ile halkın birbirine karşı kışkırtılmasının ve bazı akademisyenlerin, üniversite özerkliğini kendi hasis (küçük, aşağılık) politika emelleri için kullanmalarının önleneyeceği iddia edilmiştir. Alınan kararlar bir beyanname ile kamuoyuna duyurulmuştur⁷⁵⁰. Demokrat Parti Meclis

⁷⁴⁹ Zafer, 16 Temmuz 1953; Akşam, 16 Temmuz 1953.

⁷⁵⁰ Başbakan Adnan Menderes, Türkiye'de irticai faaliyetler baş gösterdiğinde Hüseyin Cahit Yalçın ve diğer CHP'li başyazarların bu faaliyetlerin kanunla önlenmesi istediklerini ifade etmiştir. (Vatan, 17 Temmuz 1953; Son Posta, 17 Temmuz 1953; Zafer, 17 Temmuz 1953; Akşam, 17 Temmuz 1953.)

Grubu'nda irticai hareketleri önlemek amacıyla bu kararlar alınırken Millet Partisi'nin kapatılması kararına yapılan itiraz hakkındaki görüş açıklanmıştır. 16 Temmuz 1953 tarihinde Ankara Sulh Ceza Mahkemesi Millet Partisi'nin kapatma kararına itirazını görüşmüş ve reddetmiştir. Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı bu konudaki dosyayı bir üst mahkeme olan Ankara Asliye Ceza Mahkemesi'ne vermiştir⁷⁵¹.

Millet Partililerin, partilerinin kapatılmasına itirazları kabul edilmezken CHP, Cemiyetler Kanunu'yla ilgili değişikliği içeren bir kanun teklifi hazırlamıştır. 16 Temmuz 1953 tarihinde kanun tasarısı hazırlandığı ileri sürülmüştür. Bu kanun tasarısında, siyasi teşekküllerin diğer cemiyetlerle aynı kanunlara tabi olacağı ifade edilmiştir. Bu düşüncenin yanlış olduğu ve siyasi partilerin, savcının talebi ve sulh ceza mahkemesinin karar vermesi halinde kapatılmasının doğru olmayacağı vurgulanmıştır⁷⁵². CHP Cemiyetler Kanunu'nda yapılmasını istedikleri değişiklik ile ilgili kanun teklifini kamuoyuna açıklarken, Demokrat Parti Meclis Grubu'nda alınan kararlar doğrultusunda hükümet kanun tasarısının hazırlığına başlamıştır.

f) Kanun Tasarısının TBMM'de Kabulü

17 Temmuz 1953 tarihinde Başbakan Adnan Menderes'in başkanlığında Adalet Bakanlığı'nda toplanan Bakanlar Kurulu akademisyenlerin, üniversitenin, özerkliğini kişisel politik amaçlarına alet etmesini önleyecek kanun tasarısını TBMM'ye vermiştir. Kanun tekliflerinin hazırlık çalışmaları başlatılırken Millet Partililerin, partilerinin kapatılmasına itirazları Ankara Asliye Ceza Mahkemesi tarafından da reddedilmiştir⁷⁵³. Millet Partisi'nin kapatılmasına ilişkin karara itiraz üst mahkeme tarafından reddedilirken hükümet de dinin siyasete alet edilmesini önleyecek kanun tasarısının hazırlıklarına başlamıştır. 18 Temmuz 1953 tarihinde, dinin siyasete alet edilmesini önlemek ve vatandaşlar arasında kin ve nefreti kışkırtıcı faaliyetleri ortadan kaldırmak amacıyla bir kanun tasarısı Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanmış ve TBMM'ye sunulmuştur⁷⁵⁴.

⁷⁵¹ **Son Posta**, 17 Temmuz 1953; **Cumhuriyet**, 17 Temmuz 1953.

⁷⁵² Bu gerekçelerle hazırlanan kanun teklifinde, ilk umumi toplantılarını yapmış, yirmi ilde teşkilatlanmış ve TBMM'de temsil edilen partilerin Cemiyetler Kanunu'nda yer alan otuz üçüncü, otuz dördüncü ve otuz beşinci maddeleri ihlal etmesi halinde hazırlık soruşturması ve kovuşturmanın cumhuriyet başsavcısı veya Yargıtay başkanının atadığı Yargıtay üyesi tarafından yürütülmesi ve yargılamanın Yargıtay'ın yetkili ceza dairesi tarafından umumi hükümlere göre yapılması gerektiği ifade edilmiştir. (**Ulus**, 17 Temmuz 1953; **Vatan**, 17 Temmuz 1953.)

⁷⁵³ **Akşam**, 18 Temmuz 1953; **Hürriyet**, 18 Temmuz 1953; **Zafer**, 18 Temmuz 1953;

⁷⁵⁴ **Son Posta**, 19 Temmuz 1953; **Zafer**, 19 Temmuz 1953; **Cumhuriyet**, 19 Temmuz 1953; **Vatan**, 19 Temmuz 1953.

Kanun tasarının sunulması siyasi çevrelerde tartışmalara neden olmuştur. 19 Temmuz 1953 tarihinde Aydın Cumhuriyet Meydanı'nda halka hitap eden Başbakan Adnan Menderes, vicdan ve toplanma hürriyetinin korunması ile ilgili hazırlanan kanun tasarısının içeriğiyle de örtüşen bir konuşma yapmıştır. Menderes, Millet Partisi'nin üç yıldır ülkeyi karıştırdığını, dini siyasete alet ettiğini ileri sürmüştür. Bu partinin Demokrat Parti tarafından kapatılmadığını, kanunlara aykırı davrandığı için kapatıldığını açıklamıştır. CHP'nin, Millet Partisi'ni koruduğunu iddia eden Menderes, inkılapların korunması için gerekli tedbirlerin alınacağını vurgulamıştır⁷⁵⁵.

Menderes'in, inkılapların korunması ve dinin politikaya alet edilmesine izin verilmeyeceği yönünde yapmış olduğu konuşmadan bir gün sonra bu konuyla ilgili kanun teklifi Adalet Komisyonu'nda görüşülmüştür. Vicdan ve Toplanma Hürriyeti'nin Korunması Kanun tasarısı, 20 Temmuz 1953 tarihinde TBMM Adalet Komisyonu'nda görüşülmüştür. CHP milletvekilleri, tasarının birinci maddesini aynen kabul ederken üçüncü maddesi ile diğer maddelere ayrıntılı hüküm konmasını talep etmişlerdir. Millet Partili Osman Bölükbaşı ve Abdurrahman Boyacıgiller ise tasarıya itiraz etmişlerdir. Bölükbaşı, tasarı hakkında yaptığı konuşmayı kişisel eleştiriye çevirmiş ve Başbakan Adnan Menderes'e, "*Sen demokrasi düşmanısın*" demiştir. Bu sözler üzerine Başbakan Adnan Menderes, böyle seviyesiz bir tartışma yapamayacağını ifade etmiş ve komisyon toplantısını terk etmiştir. Menderes'in ayrılmasından sonra kanun tasarısının maddelerinin görüşülmesine devam edilmiş ve tasarı oy çokluğu ile kabul edilmiştir⁷⁵⁶.

Vicdan ve Toplanma Hürriyeti'nin Korunması hakkındaki kanun tasarısının TBMM Adalet Komisyonu'nda kabul edilmesinden sonra tasarı müzakere edilmek üzere TBMM'ye sevk edilmiştir. Kanun tasarısı TBMM'de müzakere edilmeden önce 23 Temmuz 1953 tarihinde Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, CHP Meclis Grup Başkanvekili Faik Ahmet Barutçu, Şemseddin Günaltay ve Avni Doğanla görüşmüşlerdir. Bu toplantıda tasarının kabulü yönünde destek istemişlerdir⁷⁵⁷.

Kanun tasarısı 23 Temmuz 1953 tarihinde TBMM'de görüşülmüştür. Görüşmeler başladığında ilk konuşmayı Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ yapmıştır. Çiçekdağ konuşmasında TC Anayasası'nın vicdan hürriyetini koruduğunu fakat bu hürriyetin bazı gerici ve tutucu çevreler tarafından istismar edilmesinin önlenmesi gerektiğini dile

⁷⁵⁵ **Hürriyet**, 20 Temmuz 1953; **Son Saat**, 20 Temmuz 1953; **Vakit**, 20 Temmuz 1953.

⁷⁵⁶ **Cumhuriyet**, 20 Temmuz 1953; **Zafer**, 20 Temmuz 1953; **Vatan**, 20 Temmuz 1953; **Son Saat**, 20 Temmuz 1953.

⁷⁵⁷ **Akşam**, 23 Temmuz 1953; **Hürriyet**, 23 Temmuz 1953; **Son Posta**, 23 Temmuz 1953.

getirmiştir. Son aylardaki olayların bu zarureti ortaya koyduğunu açıklamıştır. Sözlerine devam eden Çiçekdağ, son zamanlarda siyasi partilerin bu yönde işlediği suçların parti idarecileri ile işbirliği yapılarak gerçekleştirildiğini ileri sürmüştür. Kanunlarda bu suçlardaki ortak kabahatlerin cezalandırılmasının yer aldığı fakat bu sorumluluğun o cemiyetin manevi şahsiyetini kapsamadığını açıklamıştır. Bu nedenle yeni tasarıda bu boşlukların doğrulduğunu vurgulamıştır. Çiçekdağ, bu kanun tasarısında, dini siyasete alet eden cemiyetlerin kapatılacağı yönünde hükümlerin yer aldığını ifade etmiştir. Çiçekdağ'dan sonra CHP adına Zihni Betil bir konuşma yapmış ve tasarının birinci maddesini onayladıklarını, ikinci maddede yer alan partinin bir üyesinin suç işlemesi durumunda bunun parti tarafından savcıya bildirilmesi gerekliliğinin hukuk prensiplerine aykırı olduğunu iddia etmiştir. Betil, üçüncü maddenin zaten mevzuatta bulunduğunu, dördüncü maddenin uygulanmasının adaletsizliğe yol açacağını ileri sürmüştür. Bu maddenin toplanma hürriyetine sekte vuracağını ve bu nedenle bu maddenin kabul edilmemesi gerektiğini dile getirmiştir⁷⁵⁸.

Betil'den sonra görüşlerini dile getiren Arif Hikmet Pamukoğlu, demokrasiye hizmet edeceğini ileri sürdüğü bu tasarımı sevinçle karşıladığını ve Demokrat Parti'nin takdire şayan olduğunu söylemiştir. Pamukoğlu, Millet Partisi'nin dini siyasete alet ettiğini iki örnekle açıklamış ve partinin kapatılma kararını doğru bulduğunu ifade etmiştir. Pamukoğlu, tasarının maddeleri hakkındaki görüşlerini ifade ile dördüncü maddenin kabul edilmemesi gerektiğini belirtmiştir⁷⁵⁹.

Pamukoğlu'ndan sonra Köylü Partisi adına Cezmi Türk söz almış ve tasarının aleyhinde bir konuşma yapmıştır. Türk, İkinci Meşrutiyet'in ilanından o tarihe kadar yaşanan demokratikleşme hareketlerini ve gerici ayaklanmaları anlatmış ve "*Kubilay hadisesi mi var? İrtica mı ayaklandı da bu kanunlar sevk ediliyor?*" demiştir. Türk, başka ülkelerin vicdan hürriyeti ile ilgili mevzuatını okumuş ve tasarının köy korucusunu hâkim yaptığını ileri sürmüştür. Türk'ten sonra görüşlerini dile getiren CHP Milletvekili Server Somuncuoğlu, tasarının ikinci maddesini tehlikeli bulduğunu, dördüncü maddeyi ise onayladığını dile getirmiş. CHP'nin istediği düzenlemelerin yapılması gerektiğini

⁷⁵⁸ **Ulus**, 24 Temmuz 1953.

⁷⁵⁹ Millet Partisi eski Genel Başkan Yardımcısı Arif Hikmet Pamukoğlu yapmış olduğu konuşmada, Millet Partisi'ne katıldığı zaman kendisine Mustafa Ekinci'nin, "*sizin başkanınız Diyarbakır'da yapmış olduğu konuşmada ayet ve hadisler okudu ve dini siyasete alet etti*" dediğini ifade etmiştir. Pamukoğlu, bu meseleyi başkanlarına sorduğunu ve başkanın bu bilgiyi teyit ettiğini söylemiştir. Sözlerine devam eden Pamukoğlu, Malatya gezisinde başkanlarının konuşması esnasında ayet ve hadisler okuduğunu, kendisinin ise başkanlarına "*Seni menederim, ayet, hadis okuyacaksan sarıği sarar camiye giderisin.*" dediğini iddia etmiştir. (**Vatan**, 24 Temmuz 1953; **Son Posta**, 24 Temmuz 1953.)

belirtmiştir. Tasarı hakkında bir konuşma da Osman Bölükbaşı tarafından yapılmıştır. Bölükbaşı konuşmasında, ülkede irticanın olmadığını bunun siyasi amaçlara alet edildiğini, böyle olağanüstü kanunlara gerek olacak olayların olmadığını iddia etmiştir. Bölükbaşı, bu tasarının siyasi emniyeti katledeceğini ileri sürmüştür. Bölükbaşı'ndan sonra TBMM Adalet Komisyonu Sözcüsü Şemi Ergin görüşlerini açıklamıştır. Ergin, dinin siyasete alet edilmesinden örnekler verdikten sonra dördüncü maddeye de emniyet kuvvetlerinin kanuna aykırı hareketler karşısında üç kişilik bir heyete başvurması esasının konacağını söylemiştir. Ergin'den sonra söz alan Başbakan Adnan Menderes, yeni kanundan sadece din istismarcılarının korkmasını ve kötü amaçları olanlar dışında kimsenin zerre kadar üzülmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Sözlerine devam eden Menderes, iktidara gelebilmek amacıyla ülkenin menfaatleri ortadan kaldırmaya dahi teşebbüs edenlerin bu kanunun pençesinden kurtulamayacaklarını ifade etmiştir. Menderes'in konuşmasından sonra maddelerin oylanmasına geçilmiş ve birinci madde aynen kabul edilmiştir. İkinci maddenin oylanması sırasında CHP'li ve diğer muhalif milletvekillerinin maddenin kaldırılmasını istemiş olmalarına rağmen madde kabul edilmiştir. Tasarının üçüncü maddesi CHP'nin de katılımıyla onaylanmıştır. Dördüncü maddenin oylanması sırasında CHP milletvekilleri Şemsettin Günaltay ve Faik Ahmet Barutçu ile Köylü Partisi adına Cezmi Türk bu maddeye karşı çıkmışlardır. Dördüncü maddeye toplantıların huzur ve sükûnunun ihlal edilmesi halinde bu fiil ve hareketlerin engellenmesi için idare heyetlerine emniyet kuvvetlerinin uyarıda bulunması hükmü konmuştur. Tasarının dördüncü maddesi CHP ve diğer muhaliflerin red oyuna karşılık kabul edilmiş böylece tasarı onaylanarak kanunlaşmıştır⁷⁶⁰.

g) Vicdan ve Toplanma Hürriyeti Kanunu

23 Temmuz 1953 tarihinde kabul edilen 6761 Sayılı Vicdan ve Toplanma Hürriyeti Kanunu şu şekilde kaydedilmişti⁷⁶¹:

“ Madde- 1: Siyasi veya şahsi nüfus veya menfaat temin etmek maksadıyla din veya dini hisleri yahut dince mukaddes tanılan şeyleri veya dini kitapları alet ederek her ne suretle olursa olsun propaganda yapan veya telkinde bulunan kimse bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır. 2. Maddenin a fıkrasına göre yukarıda maddede yazılı fiili bir cemiyet mensubu işlediğinde, keyfiyet cürmün işlendiği yer

⁷⁶⁰ Zafer, 24 Temmuz 1953; Vatan, 24 Temmuz 1953; Son Posta, 24 Temmuz 1953; Akşam, 24 Temmuz 1953.

⁷⁶¹ Zafer, 24 Temmuz 1953; Gece Postası, 24 Temmuz 1953.

Cumhuriyet Müddeiumumiliğince [savcılığınca] cemiyetin umumi merkez reisine veya kanuni mümessiline [temsilci] tebliğ olunur. İkinci maddenin b fıkrasına göre Cumhuriyet Müddeiumumiliğince yapılan tebliğden veya cemiyetin umumi idare heyetinin fiili her ne suretle olursa olsun suç tarihinden itibaren bir ay içinde o şahıs hakkında cemiyetçe inzibati muamele tatbik edilir veya bu müddet zarfında fiilin tasvip edilmemiş olduğu yazılı olarak cürmün işlendiği yer Cumhuriyet Müddeiumumiliğine bildirilir. İkinci maddenin c fıkrasına göre cemiyet idare heyetleri, cemiyet mensuplarının birinci maddede yazılı cürümü işlemelerine mani olacak şekilde tebliğ ve tamim yapmak, teftiş ve murakabede [denetim, kontrol, gözlemlemek vb.] bulunmakla mükelleftirler. İkinci maddenin d fıkrasına göre ikinci maddenin b ve c fıkraları hükümlerine muhalif hareket edilmesi halinde cemiyeti idare edenler hakkında aynı mahkemece beş yüz liradan beş bin liraya kadar ağır para cezası hüküm olunur ve ayrıca cemiyetin feshine veya hükümden önce dahi cemiyetin faaliyetinin menine karar verilebilir. Madde-3: Cemiyetin fiile iştirak ettiğinin anlaşılması hallerinde ise idare edenler hakkında birinci maddede yazılı ceza aynen hükmolunur ve her halde cemiyetin feshine karar verilir. Mahkeme hükümden önce dahi cemiyetin faaliyetini mene karar verebilir. 4. madde: Açık veya kapalı yerlerde belli maksatlarla yapılmakta olan toplantılarda her ne suretle olursa olsun kavlen [sözle] veya fiilen hareket ve tecavüzde bulunanların toplantının huzur ve sükûtnun ihlal edilmesi halinde bu fiil ve hareketlerin meni için idare heyetlerine zabıta tarafından ihtarda bulunulur. İhtara rağmen toplantının huzur ve sükûtnun ihlaline devam edilirse zabıta tarafından men edilir. Bu fiiller daha ağır cezayı müstelzim [gereken, gerektiren] bulunmadığı takdirde bunlar yüz liradan beş yüz liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır. Toplantıyı idare etmekle kanunen vazifeli olan idare heyetinin yukarıda yazılı fiillerin işlenmesinde iştirakleri veya ihmalleri görüldüğünde bunlar hakkında da aynı ceza hükmolunur.”

Vicdan ve Toplanma Hürriyeti Kanunu'nun ikinci maddesiyle cemiyet ve partilerin, üyelerinin işlemiş olduğu suçu gerekli kurumlara bildirme ve üyelerin suçu işlemelerine engel olma sorumluluğu ile bu vazifeleri yerine getirmediği durumda suçlular ile aynı cezayı alacak olması cemiyetleri birer kolluk kuvveti haline getirmek ve cemiyetin işlememiş olduğu bir suçtan dolayı cezalandırılması anlamı taşır ki, bunun demokrasiye uygun olmadığı doğrultusunda iddia ve çıkışlar söz konusudur⁷⁶².

⁷⁶² Zafer, 24 Temmuz 1953.

5- Neşir -Radyo Yoluyla İşlenen Suçlar Hakkında Kanun

a) Kanun Tasarısının Hazırlanması

Hükümet daha önce irtica ve komünizm propagandası yapan basın yayın organlarına karşı bazı önlemler almışsa da birtakım yayın organlarında bu yönde yayınların yapılması devam etmiştir. Vicdan ve Toplantı Hürriyet'ini Koruma Kanunu'nun çıkarılmasına neden olan ve bu kanunun çıkmasından sonra kanun hakkında hükümetin tutumunu ağır şekilde eleştiren Millet ve Yeni Sabah gazetelerinin tavırları da bu kanunun çıkarılmasına neden olmuştur.

İktidarın 24 Temmuz 1950 tarihinde çıkarmış olduğu 5680 Sayılı Basın Kanunu'nda bazı değişikliklerin yapılmasına dair yeni bir kanun teklifi Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Teklif, 19 Ocak 1954 tarihinde Demokrat Parti Meclis Grubu'na getirilmiştir. Bu konuda bir konuşma yapan Başbakan Adnan Menderes, bazı çevrelerde, bu kanun tasarısının basına baskı yapmak için hazırlandığının söylendiğini belirtmiş hükümetin basın hürriyetini asla reddedemeyeceğini ifade etmiştir. Yeni kanun tasarısının yalnızca var olan basın kanunu mevzuatındaki eksiklikleri kapatmak ve vatandaşlarının şeref ve haysiyetlerini korumak amacıyla hazırlandığını ileri sürmüştür. Menderes' ten sonra konu hakkındaki görüşlerini açıklayan Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ, kanun teklifinin aşığılama, şantaj ve yalan haberi önleyeceğini iddia etmiştir. Çiçekdağ'dan sonra bazı milletvekilleri tasarı ile ilgili görüşlerini dile getirmişler ve hükümetin hazırladığı kanun tasarısı Demokrat Parti Meclis Grubu'nda kabul edilmiştir⁷⁶³. Demokrat Parti Meclis Grubu'nda kabul edilen yeni basın kanunu tasarısı 22 Ocak 1954 tarihinde TBMM'ye gelmiştir. Tasarının TBMM Adalet ve İçişleri Komisyonu üyelerinden oluşturulacak karma bir komisyona havale edileceği ifade edilmiştir⁷⁶⁴.

Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan ve Demokrat Parti Meclis Grubu'nda kabul edilen yeni basın kanununu tasarısı kısa bir zaman sonra hükümet üyelerinin konuyla ilgili açıklamalar yapmaları ile birlikte kamuoyunda yer almaya başlamıştır. 26 Ocak 1954 tarihinde İstanbul Büyük Kulüp'te basın mensupları şerefine bir öğle yemeği veren Başbakan Adnan Menderes, burada yapmış olduğu konuşmada basın hürriyetinin eleştiri ve gözlem yapma hakkı ile fikir hürriyeti prensibinin doğal bir sonucu olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca demokratik rejimin temel şartı olduğunu ifade etmiştir. Sözlerine devam eden Menderes, basın ve yayın hürriyetinin, aynı zamanda diğer hürriyetlerin

⁷⁶³ **Vatan**, 23 Nisan 1955.

⁷⁶⁴ **Dünya**, 22 Ocak 1954.

teminatını teşkil ettiğini kabul ettiklerini söylemiştir. Fakat hürriyetlerin sınırının olduğunu vurgulamıştır. Sınırsız hürriyetinin anarşi ve düzensizlik anlamına geldiğini dile getiren Menderes, hürriyetlerin farklı gereklere göre sınırlandırıldığını ifade etmiştir. Tüm demokratik ülkelerde hürriyetlerin sınırlarının kanunlar ile belirlendiğini açıklayan Menderes, bu sayede hürriyet düzeninin kurulduğu ve devam ettirildiğini söylemiştir. Görüşlerini açıklamaya devam eden Menderes, Türkiye’de basın hürriyeti mevzuatının batılı demokratik ülkelerinki ile karşılaştırıldığında, Türkiye’nin basın hürriyeti mevzuatında birçok boşluğun olduğunu görüleceğini ileri sürmüştür. Bu konuda örnek veren Menderes, yayın yolu ile vatandaşların şeref ve haysiyetlerine saldırının, şantajın, yalan haber vasıtası ile toplumun huzurunun bozulmasının, ülkenin menfaatlerinin zarara uğratılmasının, hatta memleketin huzuruna ve emniyetine kastedilmesinin önlenmesi için mevcut basın kanununda bulunan boşlukları doldurmak amacıyla yeni basın kanunu tasarısının hazırlanarak TBMM’ye sevk edildiğini dile getirmiştir. Konu hakkında düşüncelerini ifade etmeye devam eden Menderes, radyonun gözetime tabii tutulacağını ve yeni basın kanunu ile basın hürriyetine zarar verilmeyeceğini vurgulamıştır⁷⁶⁵.

Menderes’in çıkarılması düşünülen yeni basın kanunu hakkında basın mensuplarına yapmış olduğu açıklamasından kısa bir süre sonra bu konuda TBMM’de çalışmalar başlatılmıştır. 29 Ocak 1954 tarihinde basın kanununda yapılması düşünülen değişiklikler ile ilgili tasarının hazırlıkları karma komisyon tarafından tamamlanmıştır⁷⁶⁶. Karma komisyon tarafından hazırlanan basın kanununun bazı maddelerinin yeniden düzenlenmesini kapsayan tasarı 15 Şubat 1954 tarihinde TBMM’ye sevk edilmiştir⁷⁶⁷. Tasarı, 22 Şubat 1954 tarihinde TBMM Adliye Encümeni’nde görüşülmüş ve bu görüşmede söz alan Hamit Şevket İnce ve CHP Milletvekili Nuri Okçuoğlu, tasarının maddeleri üzerinde değişiklik yapılması gerektiğini dile getirmişlerdir. İnce ve Okçuoğlu, hakarete maruz kalan kişinin şikâyeti olmadan Cumhuriyet savcılıklarının kendiliğinden harekete geçmesinin doğru olmadığını ve hakarete uğrayan şahsın davasından vazgeçmesi halinde davanın sona erdirilmesinin gerektiğini ifade etmişlerdir⁷⁶⁸.

Tasarının TBMM Adliye Encümeni’nde görüşülmesine 23 Şubat 1954 tarihinde devam edilmiştir. 23 Şubat 1954 tarihindeki görüşmede encümen üyeleri tasarının birinci maddesinin gereksiz olduğunu, çünkü bu maddede yer alan hususların Türk Ceza

⁷⁶⁵ **Akşam**, 27 Ocak 1954. **Dünya**, 27 Ocak 1954.

⁷⁶⁶ **Dünya**, 30 Ocak 1954.

⁷⁶⁷ **Vatan**, 16 Şubat 1954; **Akşam**, 16 Şubat 1954.

⁷⁶⁸ **Hürriyet**, 23 Şubat 1954.

Kanunu'nda ve 5830 Sayılı Matbuat Kanunu'nda da var olduğunu vurgulamışlardır. Toplantıda söz alan Hamit Şevket İnce, gazetecilerin haber alma ve bunu topluma aktarma görevlerinin önemine vurgu yapmış ve buna birtakım kısıtlar koymanın gazetecilerin kalemlerini ellerinden alarak kırmaktan başka anlama gelmeyeceğini ileri sürmüştür. Görüşlerini açıklamaya devam eden İnce, gazetecilere ispat hakkının tanınmasını ve tasarıda yer alan şantaj ile ilgili hükmün Türk Ceza Kanunu'nun 192. maddesinde yer aldığı gerekçesiyle tasarıdan çıkarılmasını teklif etmiştir. İnce'den, sonra söz alan Samet Ağaoğlu, Fuat Hulusi Demirelli ve Zühtü Hilmi Vecibeşe de aynı doğrultuda fikir beyan etmişlerdir⁷⁶⁹.

24 Şubat 1954 tarihinde tekrar toplanan komisyonda birçok üye Cumhuriyet savcılarının yazılı şikâyet üzerine harekete geçmesinin doğru olacağı ve ispat hakkının tanınması yönünde açıklamalar yapmışlardır⁷⁷⁰. 25 Şubat 1954 tarihinde tasarının müzakeresine devam edilmiş ve gazetecilere ispat hakkının tanınması kabul edilmiştir⁷⁷¹. 1 Mart 1954 tarihinde toplanan TBMM Adalet Komisyonu bu toplantıda tasarıda yer alan suçun işlendiği andan itibaren Cumhuriyet savcılığının kendiliğinden harekete geçeceği hükmünü kaldırarak mağdur şahsın şikâyeti üzerine harekete geçilmesine ve mağdurun davasından vazgeçmesi halinde davanın düşeceği yönünde hükmün eklenmesine karar vermiştir⁷⁷². Tasarı ile ilgili TBMM Adalet Komisyonu'nda son toplantı 3 Mart 1954 tarihinde yapılmış ve bu toplantıda daha önce kabul edilen ispat hakkı tekrar kaldırılmıştı.

b) Kanun Tasarısının TBMM'de Kabulü

Yeni basın kanunu tasarısı 7 Mart 1954 tarihinde TBMM'ye sevk edilmiştir. Tasarının görüşülmeye başlanması ile birlikte Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ bir konuşma yapmış ve tasarımı müdafaa etmiştir. Çiçekdağ'dan sonra kürsüye gelen Faik Ahmet Barutçu CHP adına görüşlerini açıklamıştır. Barutçu, bu tasarıyla basın hürriyetinin yeni tehditlere maruz kalacağını ileri sürmüştür. Sözlerine devam eden Barutçu, bu tasarının kabul edilmesi halinde ispat edilebilecek yazıların dahi yayınlanamayacağını söylemiştir. Barutçu'dan sonra söz alan Kamil Boran, bu kanunun hazırlayanlara da zarar verebileceğini, gazetelerin hükümetin hoşuna gitmeyecek tek satır

⁷⁶⁹ **Hürriyet**, 24 Şubat 1954.

⁷⁷⁰ **Son Posta**, 25 Şubat 1954; **Vatan**, 25 Şubat 1954.

⁷⁷¹ Gazetecilere ispat hakkının tanınması Hamit Şevket İnce, Müfit Ekoyuncu ve Vahit Esena'nın müdafaaları ve Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ ve TBMM Adliye Encümeni Başkanı Halil Özyürük'ün katkıları ile kabul edilmiştir. (**Vatan**, 26 Şubat 1954; **Akşam**, 26 Şubat 1954.)

⁷⁷² **Hürriyet**, 2 Mart 1954.

yazı yazamayacağını iddia etmiştir. Boran'dan sonra Türkiye Köylü Partisi adına görüşlerini açıklayan Cezmi Türk, dört yıl önce kabul edilen basın kanunu ile bu tasarımı kıyaslamış ve bu tasarının hükümlerinin 1881 yılında kabul edilen basın kanunundan daha ağır hükümler içerdiğini ileri sürmüştür⁷⁷³.

Türk, bu tasarının kabul edilmesi halinde ahlaksızlığın himaye altına alınacağını çünkü basının rüşvet ve irtikâp (yiyicilik) olaylarına yer veremeyeceğini vurgulamıştır. Hükümetin Büyük Doğu, Yeni Cihad gibi gazetelere para verdiğini, bu gazetelerin haysiyetlere, şereflere saldırdığını ileri sürmüştür. Yeni Ulus Gazetesi'nin yayınları nedeniyle bu kanunun çıkarılmasının doğru olmadığını ifade etmiştir. Türk'ten sonra Halil Özyörük tasarının lehinde bir konuşma yapmıştır. Özyörük'ten sonra kürsüye gelen Başbakan Adnan Menderes, tasarının vatandaşların şeref ve haysiyetlerini korumak amacıyla TBMM'ye sevk edildiğini söylemiştir. Sözlerine devam eden Menderes, basını susturmak gibi bir niyetlerinin olmadığını söylemiş ve "*o niyette olsaydık iktidara geldiğimiz anda böyle bir tasarımı TBMM'ye getirirdik*" demiştir. Görüşlerini dile getirmeyi sürdüren Menderes, daha öncede Ticaniler ve komünistler hakkında tasarılar getirdiklerinde ülkede hürriyetin fatihasının okunduğunu ileri süren kişilerin bu konuda da aynı tavırla karşılarına çıkarak hürriyetler yok oluyor diye feryat ettiklerini iddia etmiştir. İspat hakkına da değinen Menderes, yeni tasarı ile ispat hakkının kalkmadığını dile getirmiştir⁷⁷⁴.

8 Mart 1954 tarihinde basın kanunu tasarısının TBMM'de görüşülmesine devam edilmiştir. Görüşmeler sırasında söz alan kişiler basın hürriyetinin ortadan kalktığını ileri sürerken, başta Başbakan Adnan Menderes olmak üzere tasarının lehinde olanlar basın hürriyetine dokunulmadığını tasarı ile basını susturma amacının güdülmediği vurgulamışlardır. İspat hakkı konusunda yeni bir hükmün getirilmediğini açıklamışlardır. Cezmi Türk, Server Somuncuoğlu ve Nadir Nadi'nin ispat hakkı hususundaki teklifleri oylanmış ve reddedilmiştir. Tasarının görüşülmesi bir sonraki güne bırakılmıştır⁷⁷⁵.

9 Mart 1954 tarihinde tekrar görüşülen Neşir Yolu ile veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkındaki Kanun tasarısı otuz iki red oya karşılık üç yüz bir oyla kabul edilmiştir. Bu kanuna göre: Madde: 1- Matbuat vasıtasıyla her ne suretle olursa olsun...

⁷⁷³ **Hürriyet**, 2 Mart 1954.

⁷⁷⁴ **Son Posta**, 8 Mart 1954; **Zafer**, 8 Mart 1954.

⁷⁷⁵ Tasarının görüşülmesi sırasında söz alan Cezmi Türk yaptığı konuşmada milletvekillerine "*Allah hepiniz ıslah etsin, Meclis'i iflah etsin demiş*" ve seslerin yükselmesine neden olmuştur. Sözünü geri alması konusunda uyarılan Türk sözlerinde ısrar edince TBMM Başkanı Türk'ün üç gün TBMM toplantılarına katılmasını menetmeyi oylamaya sunmuş ve Demokrat Partili milletvekillerinin oyları ile Türk'e üç günlük TBMM toplantılarına katılmama cezası verilmiştir. (**Zafer**, 9 Mart 1954; **Vatan**, 9 Mart 1954.)

1) Namus, şeref veya haysiyete tecavüz edilmesi veya hakarete bulunulması. 2) İtibar kıracak ve şöhret veya servete zarar verebilecek bir hususun isnat (iftira, dayanak, dayanmak) edilmesi. 3) Rıza hilafına (aykırı, karşıt, ters) hususi veya ailevi ahvalin (hal, vaziyet, durum, sağlık, sıhhat) teşhir olunması. 4) Yukarıdaki hal ve suretlerle tecavüz, hakaret ve isnat veya teşhire maruz bırakılacağından bahisle tehditte bulunulması hallerinde fail altı aydan üç seneye kadar hapis ve bin liradan on bin liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Yukarıda yazılı cürümler (suç) resmi sıfatı haiz (sahip olma, kabiliyet) olanlar aleyhinde sıfat veya hizmetlerinden dolayı işlendiğinde cürüme mürettep (uydurma, tertip edilmiş, sonradan kurulmuş) olan ceza üçte birden yarıya kadar artırılarak hükmolunur. Madde: 2- Birinci maddede yazılı cürümlerden dolayı takibat icrası şikâyete bağlı değildir. Ancak Cumhuriyet müdde-i umumisi tahkikata başlamadan evvel mağdurun yazılı muvafakati alınır. Hüküm katileşinceye kadar bu muvafakatin geri alınması halinde hukuku amme (kamu, devlet, genel, herkese ait olan) davası sukut (dinme, sona erme) eder. Re'sen (görevinden dolayı, kendiliğinden) takibi müstelzim (gereken, gerektiren) olan veya takibi, izin, muvafakat, talep veya müracaata tabi bulunan hakaret, sövme tezyif (alay etme, küçük düşürme) veya edep (ahlak, utanma) ve hürmete münafi (zıt, uymaz, aykırı) hakaret suçları hakkında bu maddenin ikinci ve üçüncü fıkraları tatbik edilmez. Madde: 3- Devletin siyasi veya itibarını sarsacak veya ammenin telaş ve heyecanına mucip olacak mahiyette yalan haber veya havadisleri veya bu mahiyetteki vesikaları neşredenler bir seneden üç seneye kadar hapis ve iki bin beş yüz liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezası ile cezalandırılırlar. Madde: 4- Bu kanunun birinci ve üçüncü maddelerinde yazılı cürümlerin tekrürü halinde cezalar bir misli artırılarak hükmolunur. Madde: 5- Bu kanunda yazılı cürümlerden dolayı suçlular hakkında tayin olunacak ağır para cezasının beş mislinin, ister hakiki, ister hükmi şahıs olsun, mevkute (sürelî yayın) sahibinden veya cezaen mesul edilemeyen haberde naşirden (yayıncı) tahsiline hükmolunur. Madde: 6- Birinci ve üçüncü maddelerde yazılı cürümlerin radyo ile işlenmesi veya nakledilmesi hallerinde failer hakkında bu kanun hükümleri tatbik olunur⁷⁷⁶.

Bu kanunun maddeleri bir anlamda basın ilkeleri ile aynı doğrultuda olup; kanununun, basın hürriyetini ortadan kaldırmaya yönelik olarak çıkarıldığı iddiaları, daha çok kanunun maddeleri ile ilgili olmayıp bu maddeleri kanuna aykırı yargılamalarda dayanak olarak kullanma endişesinden kaynaklanmıştır. Özellikle üçüncü maddede yer

⁷⁷⁶ **Son Posta**, 10 Mart 1954.

alan devletin siyasi veya itibarını sarsma fiili yoruma açık bir konudur. İspat hakkının da olmaması nedeniyle bu madde ile basının hükümet aleyhinde haber yapmasına engel olunabilecekti⁷⁷⁷.

Tasarının TBMM’de görüşülmesi sırasında konuşma yapan Halil Özyürek’in gazetelerin yazı işleri müdürlerinden “*baldiri çıplaklar*” diye söz etmesi Gazeteciler Cemiyeti ile İstanbul Gazeteciler Sendikası’nın tepkilerine neden olmuştur. Bu iki kurumun idare heyetlerinin imzası ile TBMM Başkanlığı’na ve Demokrat Parti Genel Başkanlığı’na bir telgraf çekilmiştir. Telgrafta, Özyürek’in kullandığı tabirin bir cinnet eseri değilse, mutlaka çok kötü bir kastın ürünü olduğu vurgulanmıştır. Yazı işleri müdürlerinden sokak adamlarına yakışır bir dille söz edilmesinin büyük üzüntülere neden olduğu açıklanmıştır. Milletvekillerinin de bu duruma üzüldüğüne inanıldığı ifade etmişler ve bu olayın uğranılan tecavüz en çirkinlerden biri olarak Türk basın tarihine geçeceği belirtilmiştir⁷⁷⁸.

Halil Özyürek 12 Mart 1954 tarihinde kullanmış olduğu tabirle ilgili olarak Türk basınından özür dilemiştir⁷⁷⁹.

6- Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu

Hükümetin basın kanunlarında yapmış olduğu tadilatın gerekçesiyle aynı doğrultuda kabul edilebilecek bir diğer kanuni düzenlemesi de 6771 Sayılı Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanun’dur.

Siyasal ve ekonomik sorunlar artarken, Demokrat Parti’de de ayrışmalar olmuş ve Hürriyet Partisi kurulmuştur. Bu partinin, hükümetin politikalarına karşı yapmış olduğu etkili muhalefet, CHP ile diğer partilerin hükümeti eleştirileri ve daha önce Demokrat Parti’yi destekleyen birçok basın organının da muhalif cephede yer alması hükümeti çok cepheli bir güçle mücadele etmek zorunda bırakmıştır⁷⁸⁰.

Özellikle basında hükümetin politikaları ile ilgili yayınlanan eleştirel haber ve yazıların artması ve muhalefet partilerinin yaptıkları toplantılarda hükümet üyeleri ile ilgili sert eleştirileri ve söylemleri ve bunların birçok basın organında geniş yer tutması

⁷⁷⁷ **Vatan**, 10 Mart 1954.

⁷⁷⁸ **Vatan**, 10 Mart 1954.

⁷⁷⁹ **Vatan**, 13 Mart 1954.

⁷⁸⁰ 1956 yılı bütçe müzakereleri sırasında muhalefet ülkenin ekonomik buhranda olduğunu ileri sürmüştür. Başbakan Adnan Menderes yaptığı konuşmada tüm iktisadi konularda bir açıklama yapmış ve ekonominin iyi olduğunu ileri sürmüştür. (**Zafer**, 23 Şubat 1956.)

hükümeti rahatsız etmiştir. Bu nedenlerle toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununda düzenleme yapılması kararı alınmıştır⁷⁸¹.

a) Kanun Tasarısıyla İlgili Çalışmalar ve Tepkiler

CHP, Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Hürriyet Partisi'nin yapmış olduğu miting ve toplantılarda iktidarın ekonomik ve siyasal politikalarının sert bir dille eleştirilmesi hükümeti rahatsız etmiştir. İktidar ile muhalefet partilerinin birbirlerinin aleyhinde yapmış oldukları ağır eleştirel konuşmalar ve hükümetin seçim kanununda yapacağı iddia edilen değişiklik, muhalifleri iktidara karşı ortak tutum almaya itmiştir. Muhalif parti hatipleri yapmış oldukları konuşmalarda ülkenin diktatörlük rejimine sürüklendiği iddiasını ortak söylem haline getirmişlerdir. İktidar ise muhalefetin seçim varmış gibi birçok yerde toplantı ve miting yapmasından ve toplantılarda hükümete karşı yapılan sert eleştirilerden rahatsız olmuştur. Bu nedenle hükümetin, toplantı ve mitinglerin belirli kurallara göre yapılması için önlem alacağı yönünde haberler basına aksetmiştir⁷⁸².

Bu konuda Başbakan Adnan Menderes 30 Mart 1956 tarihinde Zonguldak'ta bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada seçim kampanyası varmış gibi bir günde otuz, kırk miting yapıldığını, konuşmalarda aşağılayıcı, küçük düşürücü sözlerin kullanıldığını, gazetelerin yalan haberlerle doldurulduğunu iddia etmiştir. Ülkede anarşiye yol açan ve hürriyeti ayağa düşüren bir durumun olduğunu ileri sürmüştür⁷⁸³.

Partilerin yaptıkları açık hava toplantılarının sınırlandırılması hususunda bir kanun tasarısı hazırlandığı iddiaları 1 Nisan 1956 tarihinde gazetelere yansımıştır. Bu tasarıda parti toplantılarının gazetelerde yayını konusunda da yasaklayıcı maddelerin olduğu ileri sürülmüştür⁷⁸⁴. Bu konuda muhalefetten ilk açıklama Hürriyet Partisi Meclis

⁷⁸¹ Muhalif partilerin 18-27 Mart 1956 tarihleri arasında birçok yerde toplantı ve miting yaparak buralarda yapılan konuşmalarda hükümetin, diktatörcü tutum almakla ve ülke ekonomisini buhrana sürüklemekle itham edilmesi Demokrat Parti'yi rahatsız etmiştir. Partinin yayın organı Zafer gazetesinde "Bu anarşi devam edemez" başlığı ile yayınlanan yazıda yirmi sekiz yerde miting yapılarak, yayın yolu her türlü demagojinin kullanılması aracılığıyla halkın tahrik edildiği ileri sürülmüştür. Muhalefet darbe yapmakla ve Türkiye'yi dışarıya karşı itibarsız bırakmakla itham edilmiştir. (**Zafer**, 28 Mart 1956; **Tan**, 29 Mart 1956.)

⁷⁸² **Vatan**, 31 Mart 1956; **Akşam**, 31 Mart 1956. 31 Ocak 1956 tarihinde Demokrat Parti Meclis Grubu'nda konuşan Adnan Menderes Hürriyet Partisi kurucularını siyasi ahlaksızlıkla itham etmiştir. CHP'ye ve basına ağır eleştirilerde bulunmuştur. Resmi ilanların devlet tarafından çıkarılacak tek bir gazetede yayınlanacağını dile getirmiştir. (**Yeni Sabah**, 1 Şubat 1956) 3 Şubat 1956 tarihinde bazı soru önergelerinin müzakeresi sırasında Hürriyet Partili milletvekilleri kürsüde konuşan Manisa Milletvekili Muammer Alankant'ın TBMM başkanı tarafından sözünün kesilmesi üzerine TBMM'yi terk etmişlerdir. (**Yeni Sabah**, 4 Şubat 1956)

⁷⁸³ **Tercüman**, 1 Nisan 1956; **Cumhuriyet**, 1 Nisan 1956; **Akşam**, 1 Nisan 1956.

⁷⁸⁴ Bu konudaki iddiaların Başbakan Adnan Menderes'in Zonguldak'ta yapmış olduğu konuşmada söylediği sözler ile kuvvetlendiği iddia edilmiştir. Partilerin mitinglerinin belirli zamanlar hariç olmak üzere yasaklanması için hükümetin çalışmalar yürüttüğü dile getirilmiştir. Seçimlerden birkaç ay öncesi

Grup Başkanvekili Fethi Çelikbaş'tan gelmiştir. 31 Mart 1956 tarihinde Hürriyet Partisi İstanbul il binasında bir basın toplantısı yapan Çelikbaş, açık hava toplantılarının sınırlandırılması ile ilgili kanun tasarısının TBMM'ye gelmesi halinde partilerinin tutumunun ne olacağı yönündeki soruya cevap vermiştir. Çelikbaş, bu tasarıyı kısmen destekleyeceklerini söylemiş ve bu tasarının Demokrat Parti Meclis Grubu'nda yüzde yüz tasvip edileceği kanaatinde olmadığını dile getirmiştir⁷⁸⁵.

Partilerin mitinglerini belirli zaman süreci ile sınırlandırılacak bir kanun tasarısının hazırlanacağı iddialarına tepkiler devam etmiştir. 1 Nisan 1956 tarihinde CHP İstanbul il teşkilatına bağlı on dört yerdeki ocak toplantısında konuşan hatipler Başbakan Adnan Menderes'in Zonguldak'ta yapmış olduğu konuşmayı şiddetle eleştirmişler ve mitinglerin sınırlandırılması için çıkarılacağı ileri sürülen kanunun antidemokratik ve TC Anayasası'na aykırı olacağını dile getirmişlerdir⁷⁸⁶. Başbakan Adnan Menderes'in mitingler ile ilgili sözlerine bir tepki de Hürriyet Partisi'nin 2 Nisan 1956 tarihinde İzmir'de düzenlediği toplantıda konuşan hatiplerden gelmiştir. Bu toplantıda Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, ülkede ne isyanın ne de ihtilalin olduğunu, sadece demokrasi mücadelesinin yapıldığını ifade etmiştir. Muhlis Ete de Menderes'in, "*Memlekette isyan mı var?*" sorusuna demokrasinin olduğunu söyleyerek cevap vermiştir⁷⁸⁷.

Muhalefet partileri, mitinglerin belirli dönemlerle sınırlandırılacağı bir kanunun çıkarılacağı yönündeki iddialara dayanarak bu durumu demokrasi dışı bir yöne gidilmesi olarak yorumlarken Başbakan Adnan Menderes muhalif partilerin söylemlerini sert bil dil ile eleştirmeye devam etmiştir. 1 Nisan 1956 tarihinde Karabük'e giden Menderes tren istasyonunda halka seslenmiştir. Menderes, konuşmasında muhalefetin yeni eserler karşısında gazaba gelerek bütün yapılanları gözden düşürmek için çalışmakla itham etmiş, hatta halkın içte ve dışta düzen ve mutluluğuna düşman kesilerek bir siyasi yol takip ettiklerini ileri sürmüştü, "*Artık yetmez mi bu şeamet felaket tellallığı?*" diye sormuştur⁷⁸⁸. Başbakan Adnan Menderes, muhalefet partilerini halkın düzenini ve saadetini bozacak söylem ve eylemler içinde olmakla itham ederken, muhalifler ise Menderes'i muhalefetin sesini kesmeye çalışmakla suçlamışlardır.

yapılacak mitinglere izin verileceği, diğerlerinin yasaklanacağı ileri sürülmüştür. (Tercüman, 1 Nisan 1956; Cumhuriyet, 1 Nisan 1956; Akşam, 1 Nisan 1956.)

⁷⁸⁵ Hürriyet, 1 Nisan 1956; Tercüman, 1 Nisan 1956.

⁷⁸⁶ Bu toplantılarda konuşan Hüseyin Cahit Yalçın Demokrat Partililer tarafından basına yapılan ithamları reddetmiş ve partiler arasında işbirliğine gerek olduğunu dile getirmiştir. (Ulus, 2 Nisan 1956; Cumhuriyet, 2 Nisan 1956; Vatan, 2 Nisan 1956.)

⁷⁸⁷ Akşam, 2 Nisan 1956; Vatan, 2 Nisan 1956; Cumhuriyet, 2 Nisan 1956.

⁷⁸⁸ Zafer, 2 Nisan 1956; Hürriyet, 2 Nisan 1956; Tercüman, 2 Nisan 1956.

2 Nisan 1956 tarihinde CHP'nin düzenlendiği Tosya mitinginde konuşan Demokrat Parti'den ihraç edilen Ziya Termen, konuşmasında, Demokrat Parti kurucularının tüzük ve vaatlerini bir tarafa atarak entrika ve oyalama yolunda olduklarını iddia etmiştir. Menderes'in, 1946-1950 yılları arasında her gün iki yüz hatip tarafından iktidarın eleştirildiğini unutarak halkın bu hakkını elinden almak istediğini ileri sürmüştür⁷⁸⁹.

İktidar ile muhalefet partileri birbirlerini demokratik nizamı bozmakla itham etmeye devam ederken CHP'nin yayın organı Ulus Gazetesi ile Demokrat Parti'nin yayın organı Zafer Gazetesi de bu tartışmalara dâhil olmuşlardır. Ulus, yeni tesislerin iktisadi olmadığını ve Başbakan Adnan Menderes'in bu yatırımların döviz getireceğine inandığını zannettiğini dolayısıyla muhalefetin bu iktisadi politikaların selamet getireceğine inanarak bekleyemeyeceğini vurgulamıştır⁷⁹⁰. Zafer Gazetesi ise TBMM'de 460 Demokrat Parti milletvekiline karşı 30 CHP'li, 29 Hürriyet Partili ve 4 CMP'li (Cumhuriyetçi Millet Partisi) milletvekilinin olduğunu ve bunların istediklerini yaptırmadıkları için mitingler düzenlediklerini, fakat siyasi bilinci yüksek olan Türk milletinin idareyi anarşiye teslim etmeyeceğini ileri sürmüştür⁷⁹¹.

İktidar ile muhalefet partileri arasındaki hava sertleşirken mitinglerin sınırlandırılması ile ilgili çıkarılacağı ileri sürülen kanun tasarısı hakkında yeni bilgiler basında yer almaya devam etmiştir. 3 Nisan 1956 tarihinde Başbakanlıkta Başbakan Adnan Menderes'in başkanlığında toplanan Demokrat Parti İdare Kurulu'nda, muhalif partilerin düzenlediği mitinglerindeki konuşmalarının ve miting serbestliği süresinin sınırlandırılacağı iddia edilmiştir⁷⁹². Bu iddialar devam ederken karşıt tepkiler de devam etmiştir. 3 Nisan 1956 tarihinde CMP Genel Merkezi'nde bir basın toplantısı yapan Osman Bölükbaşı, toplantıların kanunla yasaklanmasınının TC Anayasası'nı çiğnemek ve bir anlamda darbe yapmak anlamına geldiğini söylemiştir. İktidarın bunu yapması halinde sadece yıkılışlarını hızlandırmış olacaklarını ileri sürmüştür. Bölükbaşı, böyle bir kanunun çıkarılması durumunda mücadelenin duracağını sanılmasının yanlış olacağını vurgulamıştır⁷⁹³. Mitinglerin sınırlandırılacağı iddiaları üzerine yapılan açıklama ve tartışmalar sürerken muhalefetin iktidara karşı seçimlerde işbirliği yapacağı iddiaları da

⁷⁸⁹ **Cumhuriyet**, 3 Nisan 1956; **Ulus**, 3 Nisan 1956.

⁷⁹⁰ **Ulus**, 3 Nisan 1956.

⁷⁹¹ **Zafer**, 3 Nisan 1956.

⁷⁹² Samet Ağaoğlu'nun mitingler ile ilgili kanun tasarısı hazırladığı ve hükümetin mitinglere sadece seçim sırasında izin vereceği ve partilerin kapalı salon toplantılarının gazetelere yansımalarını önlemek amacıyla tedbirlerinde alınacağı iddia edilmiştir. (**Akşam**, 4 Nisan 1956; **Vatan**, 4 Nisan 1956.)

⁷⁹³ **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1956. **Vatan**, 4 Nisan 1956.

devam etmiştir. Muhalefetin yapacağı ileri sürülen seçim ittifakını önlemek amacıyla Demokrat Parti'nin bazı önlemler alacağı ve bu amaçla seçim kanunu tadilatı TBMM'de görüşülürken adı geçen kanuna bu doğrultuda bir madde ekleneceği ileri sürülmüştür⁷⁹⁴.

Açık hava toplantılarının belirli zaman dilimiyle sınırlanacağı iddialarının tartışıldığı günlerde hükümet, daha önce TBMM'ye sevk etmiş olduğu seçim tasarısını 4 Nisan 1956 tarihinde geri çekmiştir. Tasarının üç ihtimal nedeniyle geri çekildiği ileri sürülmüştür. İleri sürülen bu olasılıklardan bir tanesi tasarıya mitinglerin sınırlanması ile ilgili maddelerin de koyulacağı yönünde olmuştur⁷⁹⁵. Seçim tasarısının geri alınması muhalif partilerin tepkilerine neden olmuştur. 6 Nisan 1956 tarihinde toplanan Hürriyet Partisi Meclis Grubu ve Genel İdare Kurulu, seçim tasarısının geri çekilmesi işini görüşmüş ve bu toplantılardan sonra yapılan açıklamada bu durumun hükümetin antidemokratik niyetlerinin başlangıcı olduğu ileri sürülmüştür. Aynı tarihte toplanan CHP Meclis Grubu'nda da seçim tasarısının geri alınması olayı gündeme gelmiştir. Ayrıca hükümetin bu tavırlarına karşı muhalefetin seçim ittifakı yapmasının gerekli olduğu üzerinde durulmuştur⁷⁹⁶. Muhalefet seçim tasarısının geri çekilmesini iktidarın antidemokratik yöne doğru gidişinin bir parçası olarak görürken ve seçim ittifakından söz ederken Başbakan Adnan Menderes aynı tarihte Kütahya Tunçbilek Santrali'nin açılış töreninde yaptığı konuşmada ülkede suni bir ihtilal havasının estirildiğini iddia etmiş buna karşı önlem alacaklarını dile getirmiştir⁷⁹⁷.

Menderes'in daha önce Zonguldak'taki söylemleri tekrar etmesi muhalif partilerin faaliyetlerine karşı önlem alınacağı yönündeki iddiaları kuvvetlendirmiştir. 6 Nisan 1956 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nda seçim kanununun tadilatı, mitinglerin sınırlandırılması ve muhalif partilerin karma liste ile seçimlere girmesinin engellenmesi konularının konuşulduğu iddia edilmiştir⁷⁹⁸. Mitinglerin seçim zamanları dışında yasaklanacağı iddiaları devam ederken buna karşı muhalif partilerden tepkiler gelmeye devam etmiştir. CMP'nin 7 Nisan 1956 tarihinde Kırıkkale'de düzenlediği mitingde konuşan Osman Bölükbaşı, mitinglerin sınırlanması konusuna da değinmiş ve ağızlarının tıkanmasına izin vermeyeceklerini vurgulamıştır.

⁷⁹⁴ **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1956.

⁷⁹⁵ Basında, seçim tasarısının üç ihtimal dâhilinde geri çekildiği ileri sürülmüştür. Birinci olasılığa göre mitinglerin sınırlandırılacağı için yeni maddelerin tasarıya ilave edileceği iddia edilmiştir. İkinci olasılık ise muhalif partilerin seçim ittifakını yasaklayacak maddeler konulacağı olmuştur. Üçüncü olasılığın ise tasarının daha iyi yönde değiştirilerek TBMM'ye getirilmesi olduğu ileri sürülmüştür. (**Cumhuriyet**, 5 Nisan 1956; **Vatan**, 5 Nisan 1956. **Akşam**, 5 Nisan 1956.)

⁷⁹⁶ **Hürriyet**, 7 Nisan 1956; **Ulus**, 7 Nisan 1956.

⁷⁹⁷ **Zafer**, 7 Nisan 1956; **Akşam**, 7 Nisan 1956.

⁷⁹⁸ **Akşam**, 6 Nisan 1956.

Bölükbaşı, Başbakan Adnan Menderes'in söylemlerine de gönderme yaparak darbe havası yarattıklarının söylendiğini, darbenin, baskı ile tahammül arasındaki dengeyi bozulmasından ve iktidarın zulmünden çıkacağını dile getirmiştir⁷⁹⁹.

CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı mitinglerin sınırlandırılmasına müsaade etmeyeceklerini dile getirirken CHP Meclis Grubu toplantılarını sürdürmüş ve 7 Nisan 1956 tarihinde yapılan toplantıda Başbakan Adnan Menderes'in muhalefetin faaliyetlerini kısıtlamak için alacağı ileri sürülen önlemler konusu da görüşülmüştür. İktidarın, muhalif partilerin siyasal faaliyetlerini kısıtlayacağı ileri sürülen antidemokratik tutumlarına karşı rejimi korumak için sadece muhalif partilerin dâhil olmayacağı aynı zamanda Müstakiller ve hatta Demokrat Partililerin de yer alacağı hürriyet kampanyasının açılacağı ifade edilmiştir⁸⁰⁰. Muhalif partiler mitinglerin sınırlandırılacağı iddialarına sert tepki verirken ve iktidara karşı ittifak yapmayı dile getirmeye devam ederken Başbakan Adnan Menderes muhalefeti darbe havası estirmekle itham etmeye devam etmiştir. 8 Nisan 1956 tarihinde Seyhan Barajı'nın açılış töreninde halka hitap eden Başbakan Adnan Menderes, muhalefeti vatandaşları aldatmakla ve darbe havası estirmekle suçlamıştır. Buna kimsenin hakkı olmadığını dile getirmiştir. Bu durumu fitne olarak nitelendiren Menderes, artık bu fitne dursun demiş ve muhalefet bunu anlamazsa kesinlikle anlatma imkânını bulacaklarını ifade etmiştir. Menderes, muhalefeti hürriyetlerine saldırmakla itham etmiştir. Vatanın bütünlüğüne zarar verecek hareketlere izin vermenin imkânsız olduğunu, bu nedenle artık cezaların çekilmesi gerektiğini dile getirmiştir⁸⁰¹.

Menderes, muhalefetin faaliyet ve söylemlerini bozgunculuk olarak nitelendirdiği söylemlerini sürdürürken muhalefet de hükümetin bu tutumlarına karşı nasıl hareket etmeleri gerektiği konusunda görüşlerini ifade etmeye devam etmiştir. CHP, İsmet İnönü'nün başkanlığında sürdürdüğü toplantıları sonlandırmış ve 8 Nisan 1956 tarihinde bir tebliğ yayınlamıştır. Bu tebliğde, iktidarın rejim buhranını ve sıkıntılarını artıracak yeni hareketlerden çekinmediği bu nedenle muhalif partiler arasında işbirliğinin şart olduğu açıklanmıştır. Bu kapsamda muhalif partiler ile tarafsız vatandaşlar işbirliğine çağırılmıştır⁸⁰². İktidara karşı cephe oluşturma fikirleri dile getirilirken Başbakan Adnan

⁷⁹⁹ **Akşam**, 8 Nisan 1956; **Cumhuriyet**, 8 Nisan 1956.

⁸⁰⁰ **Ulus**, 8 Nisan 1956; **Vatan**, 8 Nisan 1956.

⁸⁰¹ **Zafer**, 9 Nisan 1956; **Vatan**, 9 Nisan 1956.

⁸⁰² **Ulus**, 9 Nisan 1956; **Hürriyet**, 9 Nisan 1956; **Vatan**, 9 Nisan 1956.

Menderes, muhalefetin söylem ve eylemlerini demokrasi dışı olarak nitelendirmeye devam etmiştir.

9 Nisan 1956 tarihinde Tarsus'ta konuşma yapan Başbakan Adnan Menderes, muhalefeti ülkenin her tarafında tahrik ve sabotaj faaliyeti yürütmekle itham etmiştir. Dünyanın hiçbir yerinde böyle bir demokrasinin olmadığını söylemiştir. Menderes, meydanlarda masum vatandaşların, devlet adamlarının, politikacıların ve toptan bir iktidarın pervasızca, açıktan suç işleyerek taarruz ve iftiralara maruz bırakılmayacağını ifade etmiştir⁸⁰³. Menderes, muhalif partiler ve basın aleyhinde sert söylemlerde bulunmaya devam etmiştir. 10 Nisan 1956 tarihinde Gaziantep'te halka hitap eden Menderes, muhalif partiler aleyhindeki en sert söylemlerinden birisini dillendirmiştir. Birecik Köprüsü'nün açılışında konuşan Menderes, *“iktidarları ile onun bütün düşmanlarının, hatta ülke düşmanlarının oluşturduklarını iddia ettiği ittifak arasındaki siyasi boğuşmaya siyasi mücadele gözü ile bakılabilir mi?”* diye sormuş, muhalefet cephesini inkârcı, sabotajcı ve boykotçu olarak nitelendirmiş ve ülkeyi darbeye götürmekle itham etmiştir. Sözlerine devam eden Menderes, *“Bir takım insanlar kalkarlar da, iktidara geleceğiz, asacağız, keseceğiz derlerse, iktidara gelmelerine set çekmek lazım geldiğini takdir edersiniz.”* demiştir. Böyle demokrasinin olmayacağını belirten Menderes, bu durumu kan davası olarak nitelendirmiştir. Kanunlar yeterli gelmiyorsa yeni kanunlar çıkaracaklarını ifade eden Menderes, eğer ki adalet mekanizması mevcut kanunları anlamakta zorluk çekiyorsa bunları açık hale getireceklerini dile getirmiştir. Bunları yapma amaçlarının darbeci metotları sona erdirmek olduğunu vurgulayan Menderes, fitnenin mutlak olarak sona erdirileceğini iddia etmiştir⁸⁰⁴.

Menderes, görüşlerini açıklarken muhalefetin bazı faaliyetlerinin yasaklanacağını ima etmiştir. Menderes muhalif partileri itham eden konuşmalarına devam ederken muhalefetten bu konuşmalara tepkiler gelmeye devam etmiştir. 10 Nisan 1956 tarihinde Ankara Kalecik'te konuşan CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı, ülkeyi ayakta tutan birinci unsurun baraj ve köprü yapılması olmadığını, hürriyet teminatı olduğunu dile getirmiştir. Hitler'in, Menderes'in yaptığının kırk mislini yaptığını iddia etmiştir. Bölükbaşı sözlerinin devamında *“Demokrat Partili liderlerin manevi alanda ülkenin*

⁸⁰³ Başbakan Adnan Menderes, Tarsus'ta yaptığı konuşmada muhalefetin iktidardan hesap sormaktan ve yolun sonunda sehpa olduğundan söz ettiğini ileri sürmüştür. Bu konuşmaları iktidara gelip hesap sormak için yapıyorlarsa ve böyle konuşmayı sürdürürlerse onların hesabını kendilerinin şimdiden görmeleri gerektiğini açıklamıştır. (**Cumhuriyet**, 10 Nisan 1956; **Vatan**, 10 Nisan 1956.)

⁸⁰⁴ **Zafer**, 11 Nisan 1956; **Vatan**, 11 Nisan 1956; **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1956.

bünyesinde bıraktıkları hasar ve kiri kırk baraj suyu temizleyemez.” demiştir. Menderes’in siyasi ahlaktan hiç söz etmemesi gerektiğini söyleyen Bölükbaşı, Menderes’in bütün isnatlarını red ve iade ettiklerini dile getirmiştir⁸⁰⁵.

Başbakan Adnan Menderes’in muhalefeti itham eden konuşmalarına tepki Bölükbaşı’nın yaptığı konuşma ile sınırlı kalmamıştır. 10 Nisan 1956 tarihinde Kastamonu ve Şabanözü mitinglerinde halka hitap eden CHP’li milletvekilleri Nüvit Yetkin ve Şerafettin Ayhan, Menderes’in muhalefete karşı kullandığı sert söylemlere cevap vermişlerdir. Yetkin, Menderes’in küfür ettiğini ileri sürmüştür. Kendilerinin muhalefet görevini yerine getirdiklerini ve CHP’liler için sadece milletin hükmünün muhterem olduğunu vurgulamıştır⁸⁰⁶.

Menderes’in muhalefete ve basına karşı sert eleştirilerine muhalif partiler tarafından karşılık verilirken bu konuşmaların arka planı basın tarafından irdelenmeye devam edilmiştir. Menderes’in Adana, Mersin ve Gaziantep’te yapmış olduğu konuşmalarda muhalefete ve basına karşı önlemlerin alınacağı yönündeki sözleri basında ve muhalif çevrelerde, siyasi partilerin mitinglerinin yasaklanacağı görüşlerinin dillendirilmesine neden olmuştur⁸⁰⁷. Siyasi toplantıların yasaklanacağı iddiaları konuşulurken muhalif partiler mitingleri sürdürmüşler ve bu mitinglerde, Menderes’in muhalefeti itham eden sözlerine cevap vermişlerdir⁸⁰⁸. Muhalif partiler mitinglerde Menderes’in muhalefeti itham edici sözlerine karşılık verirken bu partilerin birleşme yolunda olduğu basında yer almaya devam etmiştir⁸⁰⁹. Menderes’in son zamanlarındaki nutuklarına bir karşılıkta İsmet İnönü’den gelmiştir. İnönü, 12 Nisan 1956 tarihinde partisinin genel merkezinde yaptığı konuşmada, demokratik rejime geçişin üzerinden otuz üç yıl geçtiğini, milletin artık aydınlığa kavuştuğunu ve Türkiye’de demokratik rejimi kimsenin geriye götüremeyeceğini dile getirmiştir. Buna kim kalkışırsa o günün akşamı dünyanın başına zindan olacağını ileri sürmüştür. Sözlerine devam eden İnönü,

⁸⁰⁵ **Vatan**, 11 Nisan 1956; **Ulus**, 11 Nisan 1956; **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1956.

⁸⁰⁶ **Ulus**, 11 Nisan 1956.

⁸⁰⁷ Hürriyet Partisi TBMM’ye bir soru önergesi vererek hükümetten, muhalefete ve basına karşı ne tür önlemlerin alınacağını öğrenmek istemiştir. Ayrıca aynı soru önergesi ile hükümete muhalefetin vatan menfaatine aykırı olan hareketlerinin neler olduğunun sorulacağı vurgulanmıştır. Hürriyet Partisi’nin soru önergesi dışında, siyasi toplantıların sınırlandırılması için yeni bir tasarı üzerinde hazırlıkların sürdürüldüğü ileri sürülmüştür. (**Akşam**, 11 Nisan 1956.)

⁸⁰⁸ 11 Nisan 1956 tarihinde Ankara Polatlı’da Hürriyet Partisi ve CMP miting yapmıştır. Hürriyet Partisi’nin mitinginde İbrahim Öktem, CMP mitinginde ise Osman Bölükbaşı birer konuşma yaparak Menderes’in, muhalefetin ihtilalci metotlarla çalıştığı yönündeki suçlamalarına cevap vermişlerdir. Bölükbaşı, Menderes’i radyoda tartışmaya davet etmiştir. Aynı tarihte CHP Yerköy’de bir miting yapmış ve burada konuşan Kasım Gülek de Başbakan Adnan Menderes’in ithamlarına cevap vermiştir. (**Cumhuriyet**, 12 Nisan 1956.)

⁸⁰⁹ **Akşam**, 12 Nisan 1956.

böyle bir işe kalkışan kişinin, kendisini, arkadaşlarını ve teşkilatını bir kâbusa atacağını iddia etmiştir⁸¹⁰.

İnönü, Menderes'i demokratik rejimi geriye götürmek ile itham ederken iktidarın muhalefete karşı alacağı iddia edilen tedbirler ile ilgili haberler basında yer almaya devam etmiştir. Demokrat Parti Genel İdare Kurulu'na yakın çevrelerden alındığı iddia edilen bilgilere dayanılarak verilen bilgide iktidarın, muhalefetin icraatlarına karşı alınacak önlemlerin de yer aldığı üç kara kitap bastırıldığı iddia edilmiştir. Ayrıca kayda alınan muhalif hatiplerin sözlerinin TBMM'de dinletileceği ve Osman Bölükbaşı, Fethi Çelikbaş ve Sırrı Atalay'ın teşri masuniyetlerinin (dokunulmazlık) kaldırılmasının isteneceği ileri sürülmüştür⁸¹¹. İktidarın muhalif partilerin faaliyetlerini sınırlandıracak doğrultuda çalışmalar yaptığı ileri sürülürken, muhalif partilerden Hürriyet Partisi 14 Nisan 1956 tarihinde son zamanlardaki bu olayları görüşmek için meclis grubunu olağanüstü toplantıya çağırmıştır⁸¹².

Hürriyet Partisi 14 Nisan 1956 tarihinde yapmış olduğu toplantı sonunda bir beyanname yayınlamıştır. Bu tebliğde özellikle Başbakan Adnan Menderes'in 5-10 Nisan 1956 tarihleri arasında yapmış olduğu konuşmalara dikkat çekilmiş ve Menderes'in çok partili rejime tahammülü olmadığı ileri sürülmüştür. Menderes'in, muhalif partilerin ihtilalci metotlar ile çalıştığı yönündeki iddiası reddedilmiştir. Hürriyet Partisi Meclis Grubu'nun TBMM'de mücadelesine devam edeceği ve parti programları üstünde olan demokratik rejimin emniyetini sağlayacak kanun teklifleri yapacağı vurgulanmıştır. Bildirgenin sonunda Menderes'in demokrasi düzenini ortadan kaldırmaya ve yerine totaliter rejim getirmeye yönelik teşebbüslerine aziz milletimizin dikkatini çekiyoruz denilmiştir⁸¹³.

Hürriyet Partisi, Menderes'in muhalif partileri ihtilalci yöntemleri kullanmakla itham etmesine ve muhalif partilerin siyasal faaliyetlerinin sınırlandırılacağı yönündeki sözlere yayınladığı bildiri ile karşılık verirken muhalefetin en büyük partisi olan CHP'lilerin de Menderes'in söylemlerine karşı çıkışları devam etmiştir. 15 Nisan 1956 tarihinde gerçekleşen CHP Üsküdar İlçe Kongresi'nde konuşan CHP'li milletvekilleri Menderes'in nutuklarına cevap vermişlerdir. Bu milletvekillerinden Sırrı Atalay yapmış

⁸¹⁰ **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1956.

⁸¹¹ **Vatan**, 14 Nisan 1956.

⁸¹² **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1956; **Ulus**, 14 Nisan 1956.

⁸¹³ **Hürriyet**, 15 Nisan 1956; **Ulus**, 15 Nisan 1956.

olduğu konuşmada, “Menderes! Şunu bil ki, bir baştan bir başa hapishane kursan, zindan açsan muhalefet vazifemizi gene yapacağız.” demiştir.⁸¹⁴

Muhafif partiler, Başbakan Adnan Menderes’in son konuşmalarına cevap vermeye devam ederken TBMM’nin bazı açılışlar nedeniyle on günlük aradan sonra tekrar açılması ile birlikte siyasal partilerin faaliyetlerini sınırlandırılması amacıyla bazı kanun tasarılarının TBMM’ye geleceği iddiaları basında yer almaya devam etmiştir. Bu tasarılarından birisinin de mitinglerin ve salon toplantılarının sınırlandırılması ile ilgili olduğu ileri sürülmüştür⁸¹⁵. İktidarın, siyasal partilerin miting ve toplantılarının sınırlandırılması ile ilgili çalışmaları sürdürdüğü ileri sürülürken muhalif partiler arasında ittifak girişimleri devam etmiştir. CMP işbirliği konusunda çekimser davranırken Hürriyet Partisi Genel Sekreteri İbrahim Öktem, 16 Nisan 1956 tarihinde gazetecilere yaptığı açıklamada CHP’nin partiler arasında ittifak yapılması teklifini ülke çıkarlarına ile ilgili iyi niyet tezahürü olarak adlandırmıştır⁸¹⁶. 17 Nisan 1956 tarihinde aylık toplantısını gerçekleştiren Türkiye Köylü Partisi Merkez Heyeti bazı şartlar altında partiler arasında ittifak yapılabileceğini açıklamıştır⁸¹⁷.

Partiler arası işbirliği çalışmaları devam ederken hükümetin siyasal partilerin mitinglerini sınırlandıracak kanun tasarısı hazırlığı içinde olduğu iddiası devam etmiştir⁸¹⁸. İktidar ile muhalif partiler arasındaki muhalif hava sertleşirken ve buna karşı muhalif partilerin iktidar partisine karşı ittifak çalışmaları devam ederken ana muhalefet partisi CHP’nin yayın organı olan Ulus Gazetesi ile iktidarın yayın organı Zafer Gazetesi arasında da sert tartışmalar olmuştur. 20 Nisan 1956 tarihinde Ulus Gazetesi, yakın zamanda Menderes’in katılmış olduğu törenler ile açılan üç işletmenin hala çalışmadığı manşetini atmıştır⁸¹⁹.

21 Nisan 1956 tarihli Zafer Gazetesi, Ulus gazetesinin iddialarına cevap vermiştir⁸²⁰. Ana muhalefet partisi ile iktidarın yayın organları arasında sert tartışmaların

⁸¹⁴ **Vatan**, 16 Nisan 1956; **Akşam**, 16 Nisan 1956.

⁸¹⁵ **Cumhuriyet**, 16 Nisan 1956.

⁸¹⁶ **Ulus**, 17 Nisan 1956.

⁸¹⁷ Seçim Kanunu değiştirilir ve partilerin işbirliği yasak edilirse Cumhuriyetçi Hürriyetçi Halkçı Köylü Partisi adında tek bir parti kurulacağı ileri sürülmüştür. (**Ulus**, 18 Nisan 1956.)

⁸¹⁸ **Cumhuriyet**, 16 Nisan 1956.

⁸¹⁹ 20 Nisan 1956 tarihinde yayınlanan Ulus gazetesi manşetten verdiği haberde kısa bir süre önce açılan Seyhan Barajı’nın elektrik üretmediğini, Ankara Transformatör Merkezi’nin yüz elli bin volt enerji ile çalışabileceği ve bu enerji ihtiyacını Çatalağzı Hidro Elektrik Santrali’nde karşılayacağı şekilde inşa edildiği, fakat bu santralin bu kadar enerji üretmediği ve dolayısıyla bu merkezin şehir elektriği kullanılarak birkaç saat çalıştırılabildiği ileri sürülmüştür. Ankara Çimento Fabrikası’nın makinelerinin ise tamamen kurulmadığı iddia edilmiştir. (**Ulus**, 20 Nisan 1956.)

⁸²⁰ Zafer gazetesi, 20 Nisan 1956 tarihinde Ulus gazetesinde yayınlanan iddialara cevap vermiştir. Ankara Transformatör Merkezi’nin fabrika gibi elektrik enerjisi ile işleyen bir yer olmadığı, Seyhan Barajı’nın

başladığı bu süreçte iktidarın muhalif partilerin gerçekleştirmeye çalıştığı ittifakı engellemek ve bu partilerin siyasal faaliyetlerini sınırlandırmak için bazı önlemler alacağı iddiaları gündemde yer almaya devam etmiştir. Mitinglerin, seçimlerden altı ay öncesine kadar yapılmasının yasaklanacağı ve bu kanun teklifini hükümetin değil, Demokrat Partili milletvekillerinin TBMM'ye sunacağı iddia edilmiştir. Ayrıca ve seçim kanunu teklifinin de daha çok milletvekili listeleri ile ilgili olacağı ileri sürülmüştür⁸²¹.

Siyasi partilerin faaliyetlerini sınırlandıracak kanun tekliflerinin TBMM'ye verileceği ileri sürülmeye devam ederken daha önce siyasal partilerin faaliyetlerinin daha da serbest hale getirilmesi için verilen tekliflerde reddedilmiştir. Hürriyet Partisi Meclis Grubu Başkanvekili Manisa Milletvekili Muammer Alakant'ın, 1947 yılında kabul edilen İhtimaat-ı Umumiye Kanunu'nun demokratik rejime uygun hale getirilmesi için vermiş olduğu kanun teklifi 20 Nisan 1956 tarihinde TBMM İçişleri Komisyonu'nda reddedilmiştir⁸²². Muhalif partilerden Hürriyet Partisi'nin vermiş olduğu toplanma hürriyeti ile ilgili kanun teklifi Demokrat Parti milletvekillerinin oyları ile reddedilirken iktidara karşı muhalif partilerin ittifakı konusu ile ilgili süreç devam etmiştir. Daha önce CHP tarafından rejimin geriye götürüldüğü iddiası ile muhalif partiler arasında iktidara karşı ittifak teklifini görüşen Hürriyet Partisi Genel İdare Kurulu toplantı sonunda 22 Nisan 1956 tarihinde tebliğ neşretmiştir. Bu tebliğde iktidarın, ülkeyi tek parti ve tek şef hâkimiyetine hazırladığı ileri sürülmüştür. Rejimim çok tehlikeli koşullara doğru sürüklendiği, demokratik rejime toptan son vermek için yeni tasarıların TBMM'ye sunulacağı ve bunun son meydan nutuklarından anlaşıldığı ileri sürülmüştür. Hürriyet Partisi yayınlamış olduğu bildiri de iktidarı demokratik rejimi ortadan kaldırmakla itham ederken demokratik rejimin bütün gereklerinin yerine getirilmesi için iktidar partisi dâhil bütün partileri birlikte çalışmaya davet etmiştir⁸²³.

temmuzdan itibaren değil 23 Nisan 1956 tarihinden itibaren ticari olarak ve devamlı çalışacak duruma geleceği belirtilmiştir. Çimento fabrikası ile ilgili iddianın da yalan olduğu dile getirilmiştir. (**Zafer**, 21 Nisan 1956.)

⁸²¹ **Cumhuriyet**, 20 Nisan 1956.

⁸²² **Tercüman**, 21 Nisan 1956; **Yeni Sabah**, 21 Nisan 1956.

⁸²³ Hürriyet Partisi'nin yayınlamış olduğu bildiri ile demokratik rejimi tam anlamı ile yerleştirme teklifi geniş yankı yapmıştır. CHP, Hürriyet Partisi'nin işbirliğini kabul etmesini memnuniyet ile karşılarken Demokrat Parti'nin böyle bir işbirliğine girmeyeceğini vurgulamıştır. Demokrat Parti ise partiler arasında böyle bir işbirliğinin olmayacağını ifade etmiştir. CMP de, rejim meselesi hususunda işbirliğini uzun zamandır teklif ettiğini dile getirmiştir. (**Hürriyet**, 23 Nisan 1956; **Yeni Sabah**, 23 Nisan 1956; **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1956.) Hürriyet Partisi'nin yayınlamış olduğu bildiri bazı gazetelerde yanlış aksettirilmiştir. CHP'nin yayın organı Ulus gazetesi, tebliğde, iktidar partisi dâhil bütün partileri demokratik rejimin tam anlamı ile inşası için birlikte çalışmaya çağırılması ve bunun bir vatan borcu olduğunun vurgulanmasını "*Muhalefetin işbirliği vatan borcudur.*" manşeti ile vermiştir. (**Hürriyet**, 23 Nisan 1956.)

Hürriyet Partisi'nin tebliği ile gündemde yer almaya devam eden rejimim korunması iddiasına ve muhalif partiler arasındaki ittifaka karşı iktidar çevrelerinden tepkiler gelmeye devam etmiştir. 23 Nisan 1956 tarihli iktidarın yayın organı Zafer Gazetesinde muhalif partilerin işbirliği girişimine karşı çıkılmış ve bu partileri itham eden ifadeler kullanılmıştır⁸²⁴. 24 Nisan 1956 tarihli “*Muhalefeti Nasıl Görüyoruz?*” başlıklı başyazıda demokrasinin anarşi demek anlamına gelmediği, hükümet düşürmek, devlet yıkmak olmadığı dile getirilmiştir. Muhalefet partilerinin bunları gerçekleştirmeye çalıştığı iddia edilmiştir⁸²⁵. Rejimim tehlikede olduğu iddialarının konuşulmaya devam ettiği bu süreçte mitinglerin yasaklanacağı iddiaları gündemde yer almaya devam etmiştir. 26 Nisan 1956 tarihinde İstanbul'da basın toplantısı yapan CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı kendisine mitinglerin yasaklanacağı hususundaki sorulan soru üzerine verdiği cevapta mitinglerin yasaklanamayacağını, TC Anayasa'sına göre toplantı yapmanın vatandaşların temel haklarından biri olduğunu ifade etmiştir. Mitingleri yasaklayanların TC Anayasası'nı ihlal etmiş olacaklarını dile getirmiştir⁸²⁶.

Muhalif partilerin temsilcileri demokratik rejimim tehlikede olduğunu ileri sürerken ve bu durum karşısında ittifak yapmaktan söz ederken hükümet temsilcilerinden gerçekleştirilmesi düşünülen ittifaka karşı tepkiler gelmeye devam etmiştir. Devlet Bakanı Cemil Bengü 28 Nisan 1956 tarihinde Ankara Yenimahalle İlçe Kongresi'nde yapmış olduğu konuşmada muhalefetin ittifak yapma fikrine değinmiş ve muhalefeti ihtilal metotları ile hareket etmekle itham etmiştir. Bengü, muhalefet partilerinin, kendilerinden hesap sormak amacı ve hevesi ile biran önce birleşmeye çalıştıklarını iddia etmiştir⁸²⁷. Mitinglerin yasaklanmasını da içine alan demokratik rejimin tehlikede olduğu iddialarına karşı muhalif partilerin ittifak yapma konusundaki çalışmaları devam etmiştir. 7 Mayıs 1956 tarihinde, CMP Genel İdare Kurulu toplantısından sonra bir bildiri yayınlanmıştır. Bildiride idare kurulunu işbirliğine karar verme konusunda yetkili görmediklerini, genel kongreye kadar ittifak fikri ile ilgili fikir beyan edemeyeceklerini açıklamışlardır⁸²⁸.

⁸²⁴ 23 Nisan 1956 tarihinde yayınlanan Zafer gazetesinde muhalif partiler arası işbirliği ile ilgili olarak ağır sözler kullanılmıştır. CHP fikri stoku bitmiş, fikir üretmediği için fitne, fesat yapan bir parti olarak, Hürriyet Partisi ise fikri hevesi ile züppe ve alafanga, CMP kuru ve esassız bir muvazaa (danışıklı dövüş, güdümlü) iddiasından doğmuş parti olarak nitelendirilmiştir. (Akşam, 24 Nisan 1956.)

⁸²⁵ Zafer, 24 Nisan 1956.

⁸²⁶ Cumhuriyet, 27 Nisan 1956.

⁸²⁷ Devlet Bakanı Cemil Bengü Ankara Yenimahalle İlçe Kongresi'nde yapmış olduğu konuşmada muhalefeti her aracı mubah kabul ederek milleti zehirleyerek içlerine nifak sokarak onları içlerinden vurmak suretiyle emellerine kavuşmayı istemekle itham etmiştir. (Cumhuriyet, 29 Nisan 1956; Vatan, 29 Nisan 1956.)

⁸²⁸ Akşam, 7 Mayıs 1956.

Muhafif partililerin ittifakı ile ilgili süreç devam ederken toplantı kanununu tasarısı ile ilgili iddialarda gündemde yer almaya devam etmiştir. Yeni toplantı kanun tasarısının mayıs ayının sonuna kadar TBMM'ye geleceği ileri sürülmüştür⁸²⁹. Mitinglerin sınırlandırılacağı yönündeki iddialar mayıs ayı içerisinde gazetelerde yer almaya devam etmiştir. Seçim Kanunu'nun yeniden düzenleneceği ve bu kanunda mitinglerin ve toplantıların seçimlerden üç ay öncesine kadar yasak olacağı hükmünün yer alacağı iddia edilmiştir⁸³⁰.

Mitinglerin çıkarılması planlanan bir kanun ile sınırlandırılacağı haberleri gündemde iken muhalefet partilerinin kısa bir süredir yapılmayan mitingleri tekrar başlamıştır. Hürriyet Partisi 18 Mayıs 1956 tarihinde Aydın'ın Nazilli ilçesinde bir miting düzenlemiş ve bu mitingde halka hitap eden Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, işbirliği tekliflerinin amacının bir hürriyet cephesi kurmak olduğunu açıklamıştır⁸³¹.

20 Mayıs 1956 tarihinde Hürriyet Partisi ve Demokrat Parti birer miting yapmışlardır. CMP'de kısa bir süreden sonra tekrar miting kampanyası açmıştır. Bu kampanya Konya mitingi ile başlamıştır. Bu mitingde bir konuşma yapan CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı, Demokrat Parti'nin köye çeşme getirdiğini, fakat adalet, eşitlik ve hürriyet çeşmelerini kurduklarını ileri sürmüştür⁸³².

Muhalefet partilerinin kısa bir aradan sonra tekrar açık hava toplantıları yapması ve bu toplantılarda Demokrat Partiyi ağır bir dille eleştirmesi Demokrat Parti çevrelerinde tepkiye neden olmuştur. Zafer Gazetesi'nin 22 Mayıs 1956 tarihindeki yayınında "Demokrasi fassallık (iftiracılık, karalamacılık) değildir!" isimli başyazıda muhalefet partilerinin kısa bir aradan sonra tekrar başlatmış olduğu mitingler fasılsız bir şekilde yapılan, hükümetin aleyhinde ağza alınmayacak sözlerin söylendiği toplantılar olarak nitelendirilmiştir. Muhafif partilerin bunu bir alışkanlık haline getirdiği ileri sürülmüştür. Hiçbir ülkede olmadığı ileri sürülen bu duruma demokrasinin gereği olarak bakmanın imkânsız olduğu vurgulanmıştır. Demokrasinin iftira atmak, devlet ve hükümet aleyhine söz sarf etmek olmadığı ileri sürülmüştür. Son zamanlarda muhafif partilerin elli adet miting yaptığı fakat aynı zaman süresinde Fransa Komünist Partisi'nin dahi hiçbir miting yapmadığı ifade edilmiştir⁸³³.

⁸²⁹ **Cumhuriyet**, 9 Mayıs 1956.

⁸³⁰ **Akşam**, 18 Mayıs 1956.

⁸³¹ **Akşam**, 19 Mayıs 1956; **Hürriyet**, 19 Mayıs 1956

⁸³² Hürriyet Partisi'nin Bergama mitinginde konuşan Karaosmanoğlu, ülkenin geleceğinin vahim olduğunu iddia etmiştir. Ziya Termen ise kendilerinin devri sabık yaratacaklarını ve hükümet üyelerinden hesap soracaklarını söylemiştir. (**Vatan**, 21 Mayıs 1956. **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1956.)

⁸³³ **Zafer**, 22 Mayıs 1956.

Demokrat Parti'nin yayın organı olan Zafer Gazetesi, yeniden başlayan mitingleri ve bu mitinglerde yapılan konuşmaları demokrasi dışı bir tutum olarak adlandırırken bir anlamda iktidarın muhalif partilerin açık hava toplantılarına bakışını yansıtmış ve bu toplantıların sınırlandırılacağına göstergesi olmuştur. Muhalefet partilerinin mitinglerini tekrar başlattığı zaman sürecinde ana muhalefet partisi CHP 21 Mayıs 1956 tarihinde on ikinci Genel Kurultayı'nı toplamıştır.

Kurultayın açış konuşmasını yapan İsmet İnönü, hükümeti ağır bir dil ile eleştirmiştir. Vatandaşların darlıklar, sıkıntılar içinde olduğunu ve bu nedenle muhalefetten ümit ve teselli beklediğini iddia etmiştir.⁸³⁴ Kurultayın ikinci günü öğleden sonra yine söz alan İnönü yaptığı konuşmada demokratik rejim tehlikede olduğunu ve siyasal yaşamın demokrasiye uygun olmadığını ileri sürmüştür. Sözlerine devam eden İnönü, rejim meseleleri konuşulurken muhalefet partilerinin birbirlerinin aleyhinde konuşmaması gerektiğini dile getirmiştir. İktidara karşı seçimde işbirliğinden önce rejim meselesini vatandaşlara anlatma konusunda işbirliğinin olması gerektiğini ifade etmiştir.⁸³⁵

CHP'nin on ikinci Genel Kurultayı'nda konuşan İsmet İnönü, Demokrat Parti'yi rejimi ortadan kaldırmakla itham ederken ve iktidara karşı muhalif partilerin işbirliği yapması gerektiğini dile getirirken diğer muhalefet partilerin yöneticileri de bu yönde konuşmalar yapmaya devam etmişlerdir. Hürriyet Partisi Meclis Grup Başkanvekili Fethi Çelikbaş 23 Mayıs 1956 tarihinde İstanbul'da düzenlemiş olduğu basın toplantısında ülkeye hürriyet düzenini getirme vaadinde bulunan Demokrat Partililerin, seçmenlerin onayını almadan verdikleri sözlerin aksi yönde kanun tasarıları teklif etmekte olduklarını ileri sürmüştür. Bu uygulamaları gerçekleştirenlerin amacının Cumhuriyeti ortadan kaldırmak ve hilafeti getirmek de olabileceğini iddia etmiştir.⁸³⁶

Muhalef partiler, iktidarı hürriyetleri ortadan kaldırmakla itham ederken çıkarılacağı ileri sürülen yeni toplantı kanun tasarısı ile ilgili bilgilerde basına yansımıştır. Yeni toplantı yasa tasarısının 26 Mayıs 1956 tarihinde Başbakanlığa geldiği ileri sürülmüştür. Bu tasarıya göre mülki amirlerin toplantıları men veya tehir edebileceği, hoparlörlerle yayının yasak olacağı ve bu kanuna aykırı hareket edenlerin en az üç yıl hapis cezası ile cezalandırılacağı iddia edilmiştir ⁸³⁷ . Tasarının Başbakanlığa

⁸³⁴ **Ulus**, 22 Mayıs 1956; **Vatan**, 22 Mayıs 1956.

⁸³⁵ **Ulus**, 23 Mayıs 1956; **Vatan**, 23 Mayıs 1956.

⁸³⁶ **Tercüman**, 24 Mayıs 1956.

⁸³⁷ **Akşam**, 26 Mayıs 1956.

sunulduğunun ileri sürülmesinden iki gün sonra 29 Mayıs 1956 tarihinde Demokrat Parti Meclis Grubu toplanmıştır. Bu toplantıda mitinglerin sınırlandırılması ile ilgili yeni bir kanun tasarısının TBMM'ye sunulması hususunun da konuşulacağı ileri sürülmüştür⁸³⁸.

29 Mayıs 1956 tarihinde gerçekleşen Demokrat Parti Meclis Grup toplantısı öncesi toplantıya katılan milletvekillerine muhalefet partili hatiplerin Demokrat Parti'ye ağır sözler söyledikleri konuşmalardan oluşan bir broşür dağıtılmıştır. Toplantıda Başbakan Adnan Menderes ve Adalet Bakanı Hüseyin Avni Gökçürk birer konuşma yaparak muhalefeti ve basını şiddetle eleştirmişlerdir. Bunlara karşı önlemler alınması gerektiğini dile getirmişlerdir. Gökçürk, yaptığı konuşmada İctimaat-ı Umumiye (toplama) Kanunu'nda yapılması düşünülen değişiklikle ilgili bilgiler vermiştir. Gökçürk, muhalefet partilerinin istediği saatte ve yerde miting veya toplantı yapmamasına izin verilmeyeceğini açıklamıştır. Toplantı ve mitinglere sadece seçimlere üç ay kala müsaade edileceğini ve idari makamlara bu hususların uygulanması için geniş yetkilerin tanınacağı ifade etmiştir. Bazı milletvekilleri ise yaptıkları konuşmalarda tasarılar yolu ile alınacak tedbirleri hafif bulduklarını dile getirmişlerdir⁸³⁹.

b) Kanun Tasarısı'nın TBMM'de Kabulü

Demokrat Parti Meclis Grubu toplantısından bir gün sonra basın ile ilgili tasarılar TBMM'ye sevk edilmiştir. Umumi İctimallar Kanun tasarısının ise kısa zamanda TBMM'ye sevk edileceği ileri sürülmüştür⁸⁴⁰. Toplantıların sınırlandırılması ile ilgili tasarının yakın bir tarihte TBMM'ye sevk edileceği iddiaları konuşulurken muhalefet partileri basın tasarılarına karşı çıkmışlar ve bu tasarı nedeniyle birkaç adet miting ve toplantı yapmışlardır. Basın tasarılarının 7 Haziran 1956 tarihinde kabul edilmesi ile birlikte muhalefet partileri ile iktidar arasındaki siyasi mücadele daha da şiddetlenmiştir. 11 Haziran 1956 tarihinden 23 Haziran 1956 tarihine kadar muhalefet partileri onlarca miting ve toplantı yapmışlar ve bu toplantılarda iktidarı demokratik rejimi ortadan kaldırmaya çalışmakla itham etmişlerdir⁸⁴¹.

Muhalefet partileri, iktidarı, yaptıkları toplantı ve mitinglerde şiddetle eleştirmeye devam ederken iktidar da muhalif partilerin bu toplantı ve mitinglerini sınırlandırmak için harekete geçmiştir. İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan Toplantı ve Gösteri

⁸³⁸ **Cumhuriyet**, 29 Mayıs 1956; **Vatan**, 29 Mayıs 1956.

⁸³⁹ **Ulus**, 30 Mayıs 1956; **Akşam**, 30 Mayıs 1956.

⁸⁴⁰ **Cumhuriyet**, 2 Haziran 1956.

⁸⁴¹ **Vatan**, 11-22 Haziran 1956; **Akşam**, 11-22 Haziran 1956.

Yürüyüşlerine Dair Kanun Tasarısı 22 Haziran 1956 tarihinde TBMM'ye gelmiştir. Tasarının TBMM Adliye ve İçişleri komisyonlarına üye yedişer kişiden oluşacak geçici bir komisyonda müzakeresi için verilen tavrakir kabul edilmiştir⁸⁴².

23 Haziran 1956 tarihinde toplanan TBMM Geçici Komisyon'u Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanun'u kabul etmiştir. Hükümetin tasarısındaki birinci ve ikinci maddelerinde düzenlemeler yapılmıştır. Komisyonun CHP'li üyesi Malatya Milletvekili Kamil Kırıkoglu, tasarının on sekizinci maddesinde yer alan tüzel kişilerin (siyasi parti, dernek, vakıf vb.) kendi üyeleri ile kapalı alanda yapacakları her türlü toplantı ve kongrelerin yılda üçü geçemeyeceği hususunun tam anlamı ile aydınlatılması gerektiğini dile getirmiştir. Kırıkoglu'nun, on sekizinci maddedeki muamma ile ilgili açıklamasına cevap veren İçişleri Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı müsteşarları bu madde ile ilgili belirsizliğin ortadan kaldırılması gerektiğini kabul etmişler ve maddede siyasi partilerin her biriminin yılda üç defa toplantı yapabileceğinin kastedildiğini ifade etmişlerdir. Komisyon toplantısı sonunda oylama yapılmış ve tasarı kabul edilmiştir⁸⁴³.

Tasarının kabulü ile birlikte tasarının lehinde ve aleyhinde farklı görüşler dile getirilmiştir. Tasarının geçici komisyonda kabulünden bir gün sonra Zafer Gazetesi'nde "Yeni Bir Kanun" adıyla yayınlanan baş makalede Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Kanun'un demokratik bir kanun olduğu ileri sürülmüş ve kanun müdafaa edilmiştir⁸⁴⁴. İktidara yakın olan çevreler tasarımı iç huzuru sağlamanın aracı olarak görürken muhalefet partileri ve iktidarın karşısında olan basın organları tasarımı hükümetin, muhalefetin sesini kesme unsuru olarak görmüşlerdir. Muhalif partiler tasarımı eleştiri ile ilgili ana hususları belirlemişlerdir⁸⁴⁵. Muhalefet tasarımı şiddetle eleştiriye hazırlanırken tasarı 25 Haziran 1956 tarihinde milletvekillerine dağıtılmıştır⁸⁴⁶.

⁸⁴² **Zafer**, 23 Haziran 1956; **Ulus**, 23 Haziran 1956.

⁸⁴³ Kırıkoglu, siyasi partilerin büyük teşkilatlar olduğunu, bu nedenle partilerin genel merkezlerine bağlı parti kademelerinin hepsinin ayrı ayrı mı, yoksa birlikte mi yılda toplam üç adet toplantı ve kongre yapacağıın açık olarak belirtilmesi gerektiğini vurgulamıştır. (**Ulus**, 24 Haziran 1956; **Cumhuriyet**, 24 Haziran 1956.)

⁸⁴⁴ Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu tasarısının çıkarılmasının iç huzuru sağlamak için şart olduğunun ileri sürüldüğü bu başyazıda hiçbir demokratik ülkede ülke sorunlarının sokaklarda çözüldüğünün görülmediği dile getirilmiştir. Ayrıca, muhalefet partilerinin TBMM kürsüsünden kaçarak kurtuluşu miting ve salon toplantılarda gördükleri iddia edilmiştir. Millet sorunlarının çözüm yerinin sadece TBMM olduğu ve kanun tasarısı ile bunun gerçekleştirilmeye çalışıldığı ileri sürülmüştür. Muhalefetin ve basının tasarımı özellikle kanun dışı gösteri ve toplantıların dağıtılmasına hususunda polisin silah kullanma hakkına sahip olmasının halk yığınlarının katliama tabi tutacağı yönündeki iddialarına karşı çıkılmış ve demokratik ülkelerde kanun dışı toplantı ve gösterilerin uyarılardan başlayarak kademe kademe silah kullanmaya kadar giderek dağıtıldığı iddia edilmiştir. (**Zafer**, 24 Haziran 1956.)

⁸⁴⁵ **Cumhuriyet**, 24 Haziran 1956; **Ulus**, 24-25 Haziran 1956.

⁸⁴⁶ **Tercüman**, 26 Haziran 1956; **Akşam**, 25 Haziran 1956.

Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Kanun tasarısı 27 Haziran 1956 tarihinde TBMM'ye gelmiştir. İçişleri Bakanı Ethem Menderes tasarının görüşülmesini TBMM Başkanlığı'ndan talep etmiş, tasarının görüşülmesi talebi oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Tasarı ile ilgili ilk konuşmayı Demokrat Parti Meclis Grubu adına Çorum Milletvekili Kemal Biberöğlu yapmıştır. Biberöğlu, tasarının ne TC Anayasası'nın teminatı altında olan Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nu bertaraf etmeye ne de siyasi içerikteki toplantılarla ilgili mevcut kanun hükümlerinin aleyhine ve onları ortadan kaldırmaya yönelik hükümler içerdiğini vurgulayarak başlamıştır. Aksine bu tasarının TC Anayasası'na ve diğer kanunlara aykırı olan bir fiili ve zararlı gidiş kanun ve kurallara uygun bir şekilde sokmaya yönelik olduğunu dile getirmiştir. Konuşmasını sürdüren Biberöğlu, Demokrat Parti'nin iktidara geldiği dönemden itibaren hükümetin vermiş olduğu her kanun teklifini ve kendilerinin çoğunluğu ile kabul edilen kanunların muhalif partiler ve basın tarafından antidemokratik ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik olarak adlandırıldığını ileri sürmüştür. Bu nedenle bu kanun tasarısı için de aynı yorumların yapıldığını ve bunların asılsız ve art niyetli değerlendirmeler olduğunu iddia etmiştir. Bu görüşünü ispat edeceğini söyleyen Biberöğlu, yapacağı açıklamalardan sonra her insafılı ve sağduyulu insanın kendi görüşlerine katılacağından şüphe etmediğini dile getirmiştir⁸⁴⁷.

Biberöğlu TC Anayasası'nın 68. maddesinde hürriyetlerin, başkalarının hürriyetlerine zarar vermemek ve hürriyetin sınırının başkasının hürriyetinin başladığı yerde sona erdiğinin ve bu sınırın kanunlar aracılığıyla belirleneceğinin yer aldığını açıklamıştır. Anayasanın maddelerine atıfta bulunmaya devam eden Biberöğlu, 79. maddede toplantılar ve cemiyetlerin işlevleri ile ilgili sınırında kanunlar ile belirleneceği ilkesinin yer aldığını ifade etmiştir. Biberöğlu TC Anayasası'nın hürriyetler ile ilgili bu saptamasının iktidar ve muhalefet tarafından kabul edildiğini belirtmiş ve Türkiye'de toplanma hürriyetinin memleket çıkarlarına ters bir biçimde kullanıldığını ileri sürmüştür. Bu nedenle hükümetin ve TBMM'nin bu duruma son verme görevi ve sorumluluğu olduğunu iddia etmiştir. Sözlerine devam eden Biberöğlu, toplanma hürriyetinin ortadan kaldırıldığını ileri süren kişilerin geniş halk kitlelerinin ve iktidar ve mensuplarının hürriyetine ve hatta şeref ve haysiyetine gereken önemi vermediklerini fakat kendileri için ise sınırsız hürriyet istediklerini iddia etmiştir. Bu şahısların azınlığın çoğunluğu yönetmeyi savunan bir görüşe sahip olduklarını ve bu görüşün bizzat demokrasiye aykırı

⁸⁴⁷ **TBMM ZC**, XXVII/6, 1956, s.520-525.

olduğunu ileri sürmüştür. Biberöğlü, demokrasinin, serbest seçimle iktidara gelen bir çoğunluğun kanunlarla sınırlandırılmış bir zaman diliminde her durumda iş başında kalacağını kabul edenlerin rejimi olduğunu dile getirmiřtir⁸⁴⁸.

Biberöğlü demokrasinin, kendi isteklerinin çoğunluk tarafından kabul edilmediği için alınan kararlara bağlı kalmayı reddeden ve o kararlara boykot etmek amacıyla muhalefet görevini terk edenlerin rejimi olmadığını ileri sürmüştür. Türkiye’de bu yönde daha ileri gidilerek TBMM’yi terk etme hadiselerinin olduğunu ve bu kanunun görüşülmesi sırasında da böyle bir olayın olacağı ile ilgili bilgi aldıklarını söylemiştir. Bu sözler üzerine Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı “*Mebus değil, emniyet umun müdürü, telefonlarımı dinledi?*” diye bağırmıştır. Biberöğlü, bunun İstanbul gazetelerinde yer aldığını açıklamıştır. Konuşmasına devam eden Biberöğlü, siyasi partilerin sanki kısa bir zaman sonra seçim varmış gibi çok sayıda toplantılar tertip ederek, yaptıkları toplantılarda milli birliğe zarar verecek, hükümetin iç ve dış politikada başarılı olmasını umut eden halkın arasına nifak sokacak faaliyetler içinde olduğunu ileri sürmüştür. Buna karşı önlem alma zorunluluklarının olduğunu iddia etmiştir. Biberöğlü, 15 ayda 226 ve ayda ortalama 10, 15 ve bazen 15 günde 32’ye ulaşan sayıda halkın kızgınlığını canlı tutan miting ve toplantılar yapıldığını ifade etmiştir. Bu fiili durumun ortaya çıkmasının nedeninin kanunların vermiş olduğu bir haktan ileri gelmediğini, iktidarın iyi niyet ve hoşgörüsünün nasıl suiistimal ve istismar edildiğinin göstergesi olduğunun kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiřtir⁸⁴⁹.

Siyasi partilerin seçim zamanında yapacakları toplantıların sınırının seçim kanununda belirtildiğini açıklayan Biberöğlü, İçtimaat-ı Umumiye Kanunu ile siyasi partilerin faaliyetlerinin tarif edilmediği çünkü bu kanunun kabul edildiği 1325 (1909) tarihinde siyasi partilerin olmadığını vurgulamıştır. Bu nedenle siyasi partilerin seçim mahiyetindeki toplantılarının bu kanun tasarıyla ilgisi olmayacak biçimde ve yalnızca seçim kanununun kabul ettiği hükümler çerçevesinde ve çeşitli seçimler dolayısıyla propaganda için ayrılan zaman diliminde yapılmasını sağlamanın yürürlükte olan kanunların gereği olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle bu tasarı ile siyasi toplantıları yasaklayıcı hükümlerin getirildiği görüşünün doğru olmadığını dile getirmiştir. Yapılmak istenenin sadece günün ihtiyaçlarını karşılamayan 1325 (1909) tarihli İçtimaat-ı Umumiye Kanunu ile 1328 (1912) Tecemmuat (toplanma) hakkındaki kanunu kaldırarak, yerine siyasi olmayan toplantıları günün ihtiyaçlarına göre düzenleyecek hükümler

⁸⁴⁸ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.520-525.

⁸⁴⁹ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.520-525.

getirmek ve kanunlara aykırı biçimde devam eden fiili durumu ortadan kaldırmaya yönelik olduğunu ileri sürmüştür⁸⁵⁰.

Biberoğlu, fiili durumu tarif ederek bu gidişi ortadan kaldırmanın zorunlu olduğunu ortaya konacağını söylemiştir. Muhalefetin resmi ve gayri resmi toplantılar yaparak sanki kısa bir süre sonra seçim varmış gibi hükümete ağza alınmayacak küfürler söylediğini, ithamlar, tehditler ve hatta iftiralar atıldığını iddia etmiştir. Biberoğlu, kendilerinin ağır başlı davranmayıp ta ülkenin her yanında hatta aynı meydanların diğer köşesinde toplanmış olsalar düşmanları sevindirecek kardeş kavgasına neden olunacağını dile getirmiştir. Konuşmasına devam eden Biberoğlu, muhalif parti hatiplerinin, iktidarı hırsızlıkla, ülke rejimini irticaya, diktatörlüğe götürmekle itham eden ve hükümet üyelerine özellikle Menderes'e hakaret eden sözlerinden örnekler vermiştir⁸⁵¹.

Biberoğlu'nun konuşmasından sonra kürsüye CHP Meclis Grubu adına konuşma yapmak üzere İsmet İnönü gelmiştir. İnönü, toplanma hürriyetinin anayasal bir hak olduğunu ve fikir ve söz hürriyetinin doğrudan doğruya bir yansıması olduğunu dile getirerek konuşmasına başlamıştır. Anayasanın 70. maddesinde toplantı, cemiyet hak ve hürriyetlerinin vatandaşların doğal haklarından olduğunu ifade ettiğini açıklayan İnönü, yetmiş dokuzuncu madde ile toplanma ve cemiyet hak ve hürriyetlerinin sınırının kanunlar ile belirlenebileceğinin vurgulandığını söylemiştir. İnönü'nün bu sözleri üzerine araya giren Konya Milletvekili Himmet Ölçmen kendilerinin bu kanunları yaptıklarını ileri sürmüştür. Bu sözlerden sonra konuşmasına devam eden İnönü, bir hürriyetin sınırının belirlenmesinin o hürriyeti ortadan kaldırmak anlamına gelmediğini dile getirmiş ve bu nedenle toplantıların seçim zamanı dışında yasak edilmesinin TC Anayasası'nda yer alan tabi haklardan birinin ortadan kaldırılması anlamına geldiğini iddia etmiştir. Toplanma hakkının anayasal bir hak olmasının yanı sıra İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si ve insan haklarını ve temel hürriyetleri koruma sözleşmesi ile de Türkiye Cumhuriyeti'nin temel mevzuatı arasına girdiğini dile getirmiştir. Bu sözler üzerine Çankırı Milletvekili Kenan Çığman, "*İnsan gibi konuşanlar için hayvan gibi konuşanlar için değil!*" diye bağırıştır. Konuşmasını sürdüren İnönü, bu kanun tasarısının bir maddesinin kapalı hükmü ile Türklerin doğal haklarından birisi olan cemiyet kurma hakkının Başbakan Adnan Menderes'in havalesine ve devlet şuarasının onayına bağlandığını ileri sürmüştür. İnönü, toplanma hürriyetinin kaldırılması

⁸⁵⁰ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.520-525.

⁸⁵¹ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.520-525.

anlamına gelen bu girişime karşı “*Ruhumuzun bütün kuvveti, hür vatandaşın bükülmez, sarsılmaz metaneti ile itiraz ediyoruz.*” demiştir⁸⁵².

İnönü, ülkedeki bütün sorunlara rağmen on bir yıldır yapılan toplantılarda memleketin huzurunu bozacak bir olayın olmadığını belirtmiştir. Bu nedenle ülke sorunlarının her yerde konuşulması gerektiğini ve kanun tasarının gerekçesi olarak gösterilen sözlerin kanuni ve manevi hiçbir etkisinin olmadığını ileri sürmüştür. İktidarın TC Anayasası’na aykırı hareketler sergilediklerini iddia eden İnönü, Türk milletinin anayasaya aykırı iradeye teslim olmayacağını ifade etmiştir. Basiretleri uyandırmak için çarelerin kalmadığını ileri süren İnönü, bu durumdan ciddi olarak endişeli olduklarını dile getirerek konuşmasını bitirmiştir⁸⁵³.

İnönü’nün konuşmasından sonra kürsüye Hürriyet Partisi Meclis Grubu adına Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu gelmiştir. Karaosmanoğlu sözlerine, bu kanun tasarısını, Demokrat Parti’nin iktidara geldiği günlerde demokratik rejimi uygulamaya geçirme konusunda vermiş olduğu sözün tersine demokratik düzeni kısım kısım tahrip ve ortadan kaldırmaya yönelik gayrimeşru bir hareket olarak niteleyerek başlamıştır. Hürriyet Partisi’nin, bu tasarımı TBMM’ye getirmeyi, verilen sözlere ihanet ve milletin haklarına saldırının pervasız bir örneği saydığını ifade etmiştir. Tasarımı, anayasa ile millete verilen bir hakka karşı işlenen günah olarak nitelendiren Karaosmanoğlu, milletin temsilcilerinin böyle bir günaha katılmaktan ürperceklerine inanmak istediklerini söylemiştir. Toplantıların seçim zamanları dışında tamamen yasaklanması veya gerçekte hükümetin baskısı altında olan makamlardan izin alarak yapılabilecek olmasının toplanma hürriyetinin TC Anayasası’na tamamen aykırı biçimde ortadan kaldırılması anlamına geldiğini iddia etmiştir⁸⁵⁴.

Konuşmasına devam eden Karaosmanoğlu on yıldır ülkede on binlerin, yüz binlerin katıldığı çok sayıda toplantının en medeni ülkelerden daha sakin ve sükûnet içinde ve kanunlara uygun biçimde gerçekleştiğini dile getirmiştir. Tasarının, böyle bir disipline sahip vatandaşların katılacağı toplantıları askeri kıtalar ile sarmanın ve silahsız insanların üzerine kim olacağı belirsiz bir hükümet komiserinin kararı ile ateş açılmasının kanunlaştırma fikri olduğunu iddia etmiştir. Bu sözler üzerine sesler yükselmiş ve birçok milletvekili sıraları yumruklayarak Karaosmanoğlu’nun sözlerini geri almasını istemişlerdir. TBMM Başkanı da bu sözler ile hükümete hareket edildiğini ileri sürerek

⁸⁵² TBMM ZC, XXVII/ 6, Ankara, 1956, s.525-527.

⁸⁵³ TBMM ZC, XXVII/ 6, Ankara, 1956, s.525-527.

⁸⁵⁴ TBMM ZC, XXVII/ 6, Ankara, 1956, s.525-527.

Karaosmanoğlu'ndan sözünü geri almasını istemiştir. Fakat Karaosmanoğlu sözlerinde hakaret olmadığına ısrar etmiştir. Bu nedenle TBMM Başkanı Karaosmanoğlu'nun TBMM'den çıkarılmasını oya sunmuş ve Karaosmanoğlu TBMM'den çıkarılmıştır⁸⁵⁵. Karaosmanoğlu'nun çıkarılması üzerine Hürriyet Partisi adına konuşmayı sürdürmek isteyen Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş'a söz verilmemiştir. Bu nedenle CMP Meclis Grubu adına Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı kürsüye gelmiştir. Bölükbaşı, tasarımı, yazı ve söz hürriyetlerini ortadan kaldıran son kanunları takiben toplanmayı ve dinlemeyi yasak eden, parti ve dernek kurmayı, teşkilatlanmayı ve siyasi faaliyet de bulunmayı imkânsız hale getiren bir hareket olarak nitelendirmiştir⁸⁵⁶.

Bölükbaşı, 6-7 Eylül 1955 Olayları esnasında milletin can, mal ve namusuna saldıranlara karşı emniyet güçlerinin neden ateş etmediğini soranlara hükümetin ve Başbakan Adnan Menderes'in, "ateş edildiğinde milli felaket olurdu" dediğini hatırlatmıştır. Bu sözleri söyleyenlerin bu tasarı ile masum halk topluluklarının üzerine hedef göstermeksizin ateş açılmasını isteyecek kadar ileri gittiklerini iddia etmiştir. Bölükbaşı, bu tür uygulamaları yıldırma ve baskı tedbirleri olarak tarif etmiş ve bunların hükümetin aczini gösterdiğini ve zorla iktidarda kalmanın bir neticesi olduğunu ileri sürmüştür. Bu şartlar içinde seçimlerin durumu devam ettirme oyunundan başka anlama gelmeyeceğini ileri süren Bölükbaşı, bunları anlatarak kendilerinin tarih ve millet önünde görevlerini yaptıklarını ifade etmiştir. Bölükbaşı, İktidarın tarih ve millet önünde sorumluluğunu bir parça hafifletmek istiyorsa kurduğu rejimin adını açık açık söylemesi gerektiğini dile getirmiştir. Konuşmasını sürdüren Bölükbaşı, Demokrat Parti Grubu'nu ve hükümeti tarih ve millet önünde sorumlulukları ile baş başa bıraktıklarını söyleyerek konuşmasını bitirmiştir. Muhalefet partilerinin milletvekilleri topluca TBMM toplantı salonunu terk etmişlerdir⁸⁵⁷.

Muhalif partilerin milletvekilleri TBMM salonunu terk ettikten sonra kürsüye TBMM Muvakkat Encümen Mazbata Muharriri Denizli Milletvekili Ahmet Hamdi Sancar gelmiştir. Kanunun ana hatları ile ilgili bilgi vermek için kürsüye geldiğini dile getiren Sancar, muhalif partilerin milletvekillerinin anayasa hükmüne göre iktidarda olan hükümete iftira ettiklerini ve ağır sözler söylediklerini vurgulamış ve sözlerine karşılık almaya tahammülleri olmadığı için TBMM'yi terk ettiklerini söylemiştir. Türk milletini muhatap kabul ederek bu isnat ve ithamlara cevap vereceğini dile getiren Sancar, İsmet

⁸⁵⁵ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.527.

⁸⁵⁶ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.527.

⁸⁵⁷ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.527-528.

İnönü'nün tasarının, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne aykırı olduğu yönündeki sözlerine karşı çıkmış ve beyannamenin yirmi birinci maddesini okumuştur. Bu madde ile halkın iradesinin seçimler yolu ile hükümet otoritesine tabi olduğunu ileri sürmüş ve hükümetin otoritesine karşı gelmenin demokrasi mücadelesi değil, ihtilal mücadelesi olduğunu iddia etmiştir. İnönü'nün konuşması sırasında Demokrat Partililerin muhalefette iken daha ağır sözler sarf ettiklerini söyleyen Sancar, arkadaşı Biberoglu'nun konuşması sırasında vermiş olduğu örneklerden “Eşek oğlu eşek” sözüne atıfta bulunarak kendilerinin ne muhalefette iken nede iktidarları sırasında böyle ağır bir söz söylemediklerini ifade etmiştir. Bir hukukçu olarak Bölükbaşı'nın konuşmasına cevap verecek bir husus bulmadığını söyleyen Sancar, kanun tasarısının ana hatları ile ilgili bilgi vermeye başlamıştır. Sancar, seçim kanuna atıfta bulunmuş ve bu kanuna göre seçimlerden 45 gün öncesine kadar siyasi partilerin siyasal toplantılarının yasak olduğunu dile getirmiştir⁸⁵⁸.

Sancar, tasarının TC Anayasası'na ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne aykırı olduğu yönündeki iddialara da karşı çıkmış ve hürriyetlerin sınırı olduğunu ve bütün anayasalarda bu hususun kabul edildiğini ifade etmiştir. Bu nedenle bu fikrin beyhude bir düşünce olduğunu ileri sürmüştür. Tasarının ana hatlarının böyle olduğunu belirten Sancar, Karaosmanoğlu'nun konuşmasında dile getirdiği ve tasarıda yer alan toplantıları dağıtmakla görevli olan memurun silah kullanma yetkisinin bu tasarıda olmasa dahi Görev Salahiyetleri Kanunu'nda yer aldığını vurgulamıştır. Bu nedenle bu hükmün yeni olmadığını açıklamıştır. Bu sözler üzerine Edirne Milletvekili Şefik Bakay araya girmiş ve bu hususun eski kanunda da yer aldığını söylemiştir. Sancar ise bu hükmün yeni gibi gazetelerde yer aldığını dile getirmiştir⁸⁵⁹.

Sancar'ın konuşmasının sona ermesinden sonra TBMM Başkanı bu tasarı ile ilgili üç taksir verildiğini ifade etmiştir. İlk önce İsmet İnönü ve üç milletvekili arkadaşı tarafından verilen ve tasarının reddini isteyen dört maddelik taksiri okumuştur⁸⁶⁰. İsmet İnönü ve arkadaşları tarafından verilen taksir okunduktan sonra benzer gerekçeler içeren

⁸⁵⁸ **TBMM ZC**, XXVII/ 6, 1956, s.528-530.

⁸⁵⁹ **TBMM ZC**, XXVII/ 6, 1956, s.528-530.

⁸⁶⁰ Malatya Milletvekili İsmet İnönü ve on altı arkadaşı tarafından verilen taksirde siyasi partilerin toplantılarının seçim süreci dışında yasaklanmasının, diğer şahıs ve oluşumların toplantı yapabilmek için icra makamlarından izin almaya tabi tutulmasının, idari makamların toplumsal huzurun ve düzenin bozulması bahanesi ile toplantıları dağıtmak ve hatta silah kullanmak yetkisine sahip olmasının, mevcut cemiyetlerin tüzüklerinin ve yeni kurulacak derneklerin tüzüklerinin düzenlenmesinde Bakanlar Kurulu'nun tasdikinin şart koşulmasının TC Anayasası'nın 70 ve 79 maddeleriyle teminat altına alınmış olan Türklerin doğal haklarından olan toplanma ve dernek kurma hak ve hürriyetlerine zarar vermesi nedeniyle anayasaya aykırı olduğu için reddi istenmiştir. (**TBMM ZC**, XXVII/ 6, 1956, s.530-531.)

ve tasarının reddini isteyen CMP ve Hürriyet Partisi Meclis Grubu adına tavrirleri okunmuştur⁸⁶¹.

Tavrirler okunduktan sonra oya sunulmuş ve reddedilmişlerdir. Tasarının maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. Tasarının birinci maddesi tasarıdaki şekli ile kabul edilmiştir. Bu madde ile gerçek veya tüzel şahısların açık veya kapalı alanlarda yapacakları toplantılar ve gösteri yürüyüşlerinin bu kanunun hükümleri çerçevesinde serbest olacağı ifade edilmiştir. Birinci maddenin kabulünden sonra ikinci madde okunmuş ve bu madde ile ilgili Aydın Milletvekili Necati Çelim'in tavriri olduğu açıklanmıştır⁸⁶². Bu tavriri okunduktan sonra Sancar, tavriri kabul ettiklerini söylemiş ve ikinci madde tavrirde belirtilen maddenin sonuna yapılan ekleme ile kabul edilmiştir. İkinci maddeye göre siyasi partiler tarafından veya siyasi propaganda yapmak amacıyla gerçek veya tüzel şahıslar tarafından yapılacak toplantılar ve gösteri yürüyüşlerinin sadece seçimler devresinde ve seçim kanunu hükümleri ile sınırlandırılmış propaganda döneminde yapılabileceği ve tüzel şahısların kendi mensupları arasında özel kanun ve nizamnamelerdeki esaslara uygun olarak kapalı yerde toplantı yapabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca siyasi partiler, genel büyük kongreleri hariç, diğer kademe kongrelerini, o kademenin bulunduğu yerde yapabilir hükmü getirilmiştir⁸⁶³.

2. maddenin kabulünden sonra 3. maddenin görüşülmesine geçilmiştir. Bu maddede tasarıdaki şekli ile kabul edilmiştir. Kanunun üçüncü maddesi ile ikinci maddede belirtilen durumlar dışında açık veya kapalı alanlarda yapacakları toplantılar ile gösteri yürüyüşleri için toplantı veya yürüyüşten 48 saat önce o yerin en yüksek mülki amirine siyasi ve medeni haklarını kullanma hakkına sahip ve o yerde sürekli ikametgâhı olan üç kişilik bir tertip komitesi tarafından bir beyanname verilmesi ve bu beyannamele toplantının veya gösteri yürüyüşünün amacının, yapılacağı yerin ve tarihinin, saatinin, gösteri yürüyüşü sırasında izlenecek yolun istikametinin ve toplanma ve dağılma yerlerinin, bu toplantıyı veya gösteriyi yönetecek ve buralarda konuşma yapacak kişilerin kimliklerinin ve ikametgâhlarının açıkça gösterilmesinin mecburi olduğu vurgulanmıştır⁸⁶⁴. Üçüncü maddenin kabulünden sonra dördüncü maddenin müzakeresine geçilmiştir. Bu maddede tasarıdaki biçimiyle kabul edilmiştir. Bu maddeye

⁸⁶¹ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.531.

⁸⁶² Aydın Milletvekili Necati Çelim, kanun tasarısının ikinci maddesinin sonuna bir ekleme yapılması için bir tavriri vermiştir. Bu tavriri göre ikinci maddenin sonuna “*Şu kadar ki siyasi partilerin umumi büyük kongreleri hariç, diğer kademe kongreleri, o kademenin bulunduğu idari mahalde yapılabilir.*” ifadesinin konulmasını talep etmiştir. (TBMM ZC, XXVII /6, 1956, s.531-532.)

⁸⁶³ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.531-532.

⁸⁶⁴ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.532.

göre mülki amirin toplantıya veya gösteri yürüyüşüne izin verilip verilmediğini toplantı ve gösteri yürüyüşü saatinden önce tertip komitesine tebliğ etme zorunluluğu getirilmiştir⁸⁶⁵.

Müzakereler devam etmiş ve 5. madde görüşülmüştür. Hiçbir değişiklik yapılmadan kabul edilmiştir. Bu madde ile toplantının veya gösteri yürüyüşünün yapılacağı yerin en büyük mülki amirinin gerek gördüğü takdirde toplanma yeri ve dağılma yerlerini, yürüyüşlerin istikametlerini genel düzenin bozulmaması için yapılan değişiklikleri nedenleri ile birlikte ilgililere tebliğ edeceği ve ilgililerin bu tebliğe uymak zorunda olacağı ifade edilmiştir. Aynı madde ile gösteri yürüyüşünde nutuk atılamayacağı, genel konuşma ve propagandanın yapılamayacağı, sadece yürüyüşün amacını ifade eden dövizlerin taşınabileceği belirtilmiştir⁸⁶⁶.

Görüşmeler devam etmiş ve 6. madde tasarıdaki şekli ile kabul edilmiştir. Bu madde de, toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenleyenlerin en az üç kişiden oluşacak bir idare heyeti oluşturması gerektiği, eğer ki böyle bir idare heyeti oluşturulmamış ise toplantı ve gösteri yürüyüşünü tertip edenlerin idare heyeti yerine görev yapacağı ifade edilmiştir. Ayrıca bu idare heyetinin ve onun yerine geçecek kişilerin toplantı ve gösteri yürüyüşünün kanun ve kurallara uygun bir şekilde yapılması hususunda sorumlu oldukları açıklanmıştır. Düzenin korunması için gerekirse zabıtanın yardım isteyebilecekleri vurgulanmıştır. Bu idare heyetinin toplantının ve gösteri yürüyüşünün yapılacağı yerde bulunmaması halinde toplantı ve yürüyüşlerin yapılamayacağı ifade edilmiştir⁸⁶⁷.

Tasarının müzakeresine devam edilmiş ve 7. maddenin görüşülmesine geçilmiştir. Bu madde de tasarıdaki biçimiyle üzerinde konuşma ve tartışma yapılmadan kabul edilmiştir. Bu maddede en yüksek mülki amirin toplantının veya gösteri yürüyüşünün yapılacağı yerde bulunmak üzere hâkim sınıfından kabul edilenler ile jandarma da dâhil olmak üzere askeri kişiler haricindeki memurlardan bir veya birkaç kişiyi hükümet komiseri olarak tayin edeceği açıklanmıştır. Bu hükümet komiserinin ise kanunun altıncı maddesinde yer alan hususlara uyulmaması, sükûnu ve düzeni bozacak bir durumun ortaya çıkması halinde gösteri yürüyüşünü ve toplantıyı dağıtmaya yetkisi olduğu açıklanmıştır⁸⁶⁸. 7. maddenin kabulünden sonra sekizinci maddenin müzakeresine

⁸⁶⁵ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.532.

⁸⁶⁶ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.532.

⁸⁶⁷ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.532.

⁸⁶⁸ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.532-533.

geçilmiş ve bu madde de üzerinde bir değişiklik yapılmadan kabul edilmiştir. Bu madde ile yerel Cumhuriyet savcıları veya yardımcılarının da toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapılacağı yerlerde hazır bulunabileceği ifade edilmiştir⁸⁶⁹. Daha sonra 9. madde görüşülmüş ve tasarıdaki şekli ile kabul edilmiştir. Bu madde ile toplantı veya gösteri yürüyüşün yapıldığı yerdeki en yüksek mülki amire zorunluluk halinde askeri birlikleri İl İdaresi Kanunu'na uygun şekilde gözetleyici kuvvet olarak harekete hazır kılma yetkisine sahip olacağı belirtilmiştir⁸⁷⁰.

9. maddenin kabulünden sonra 10. madde müzakere edilmiş ve hiçbir değişiklik olmadan kabul edilmiştir. Bu maddede açık ve kapalı toplantıların yapıldığı alanların toplantının süresi boyunca halka açık yerler olarak kabul edildiği açıklanmış ve kapalı alanlarda yapılan toplantıların sabah saat sekizden akşam on iki ye kadar, açık alanlarda yapılan toplantıların ise güneşin doğuşundan batışına kadar devam edebileceği ifade edilmiştir⁸⁷¹. 10. maddenin kabulünden sonra 11. madde okunmuş ve hiçbir ekleme yapılmadan kabul edilmiştir. Bu madde de siyasi amaç taşımayan toplantıların (nişan, düğün, balo, okul törenleri, ilmi konferans, panayır vb.) kanunun hükümlerine tabi olmadığı açıklanmış ve bu toplantılarda gerçek ve tüzel kişilerin konuşma yapamayacağı veya bu tür fiillerde bulunamayacağı vurgulanmıştır⁸⁷².

11. maddenin kabulünden sonra hangi tür toplantıların kanun dışı olduğunun ifade edildiği on ikinci maddenin görüşülmesine geçilmiş ve madde tasarıdaki biçimiyle kabul edilmiştir. Bu maddeye göre bu kanunun 2. ve 3. maddelerinin içeriğine aykırı olarak kapalı veya açık yerlerde toplanılmasının veya gösteri yürüyüşü yapılmasının veya bunlara teşebbüs edilmesinin, toplantı veya gösteri yürüyüşü için verilen beyannamede belirtilmiş olan amacın dışına çıkılması veya beyannamede ifade edilmeyen şahısların konuşma yapması, bu kanunun altıncı ve onuncu maddelerinin hükümlerine aykırı davranılması, silahlı toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılması, halka açık yollarda, parklarda, mabetlerde, toplum hizmetinin görüldüğü bina ve tesislerde toplanılması, 2. ve 3. maddelerin hükümlerine göre yapılan kapalı yer toplantılarındaki konuşmaları dışarı yaymak ve toplantı dışındaki insanlara bu konuşmaları duyurmak için herhangi bir alet kullanmak, herhangi bir yerde tezahürat, gösteri veya protesto maksadıyla toplanılması

⁸⁶⁹ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.533.

⁸⁷⁰ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.533.

⁸⁷¹ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.533.

⁸⁷² TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.533.

veya böyle bir toplantıya bilerek sebep olmak ve bu konuda zabıtların aldığı önlemlere uyulmaması kanunsuz toplantı ve yürüyüş olduğu belirtilmiştir⁸⁷³.

12. maddenin kabulünden sonra on üçüncü maddenin müzakeresine geçilmiştir. On üçüncü madde okunmuş ve bu madde ile ilgili olarak Rize Milletvekili Kemal Balta söz almıştır. Balta, bu maddenin fıkrasında yer alan, “*zabıta amirinin toplantıyı dağıtma ihtarından sonra topluluk dağılmazsa silahla dağıtma yetkisine sahip olmasının*” zabıta amirine gelişi güzel silah kullanma yetkisi verdiğini ileri sürmüştür. Bunun yanlış olduğunu dile getiren Balta, toplantılara bir amaç için gelenlerin yanı sıra bazı seyircilerin de bulunduğunu söylemiştir. Rast gele silah kullanılması halinde suçsuz insanlara yazık olacağını belirtmiş ve “*silah sıkılacaksa toplantıları düzenleyenlere doğrultulmalıdır*” teklifini yapmıştır. Balta’nın, bu teklifine karşı ilk sözü Hamdi Sancar almıştır. Sancar, Balta’nın bu konu ile ilgili tereddüt etmesine gerek olmadığını, çünkü bu konunun encümen raporunda yeterince açıklandığını söylemiştir. Silah kullanma aşamasına gelene kadar topluluğu dağıtmak için üç aşama olduğunu dile getiren Sancar, bu üç aşamadan sonra silah kullanacağını ifade etmiştir⁸⁷⁴.

Sancar, Balta’nın herhangi bir amaç dışında seyirci olarak gelenlere silah doğrultulmasının yanlış olacağı yönündeki sözlerine atıfta bulunmuş ve ihtar, su ve göz yaşartıcı gaz sıkılmasına ve havaya ateş açılmasına rağmen dağılmayan bir kişinin “*Kanuna aykırı hareket eden bir kimse olmadığını kim ileri sürebilir?*” diye sormuştur. Böyle bir topluluğu dağıtmak için başka yolun olamayacağını ileri sürmüştür. Konuşmasına devam eden Sancar, kanunda yer alan silahla dağıtma hükmünün yer almaması durumunda hatta hükümde belirtilen aşamaları dahi uygulamadan silah kullanabilir ve bu suç sayılmaz demiştir. Bu hükmün yeni olmadığını ileri süren Sancar konuşmasını bitirmiştir⁸⁷⁵. Sancar’ın konuşmasından sonra Balta tekrar söz almış ve kararın komisere ait olduğunu açıkladığını ve üç aşamayı uygulamadan ilk aşamada silah kullanabileceğini çünkü takdirin ona ait olduğunu dile getirmiştir. Bu sözler üzerine milletvekilleri, “*öyle bir şey olmaz*” diye seslenmişlerdir⁸⁷⁶.

Balta’dan sonra Samsun Milletvekili Ekrem Anıt söz istemiş ve kürsüye gelmiştir. Anıt, bu kanunda yer alan silah kullanma hükmünün mevcut Tecemmuat Kanunu’nda da

⁸⁷³ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.533.

⁸⁷⁴ Hamdi Sancar, kanunlara uymayan topluluğun dağıtılması için silah kullanılmadan önce üç aşamanın olduğunu açıklamıştır. Birinci aşamada topluluğun uyarılacağını, ikinci aşamada bazı vasıtaların kullanılması yolu ile (su sıkma, göz yaşartıcı araçlar kullanma) dağıtılma olayının gerçekleştirilmeye çalışılacağını, üçüncü aşamada ise; havaya ateş edileceğini belirtmiştir. (TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.534.)

⁸⁷⁵ TBMM ZC, XXVII/6, 1956, s.534

⁸⁷⁶ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.534.

olduğunu dile getirmiştir. Hatta bu kanunda yer alan hükmün daha ileri olduğunu çünkü vatandaş hak ve hürriyetlerini koruduğunu ileri sürmüştür. Konuşmasına devam eden Anıt, Balta'nın bir amaçla değil seyirci olarak toplantılara katılan kişiler sözüne atıfta bulunmuş ve toplantılara katılan kişileri fert olarak değerlendirmenin doğru olmayacağını ifade etmiştir. Bireyin tek başına iken mukayese yapma ve mantığını kullanma şuuruna sahip olduğunu fakat toplantılarda heyecan ve bazı duygularla kitle psikolojisine kapıldığını iddia etmiştir. Bu konuda 1947 yılında gerçekleşen bir olayı aktaran Anıt, bu toplantıda halkın toplantıyı dağıtmak için havaya ateş açan zabıtalardan ellerinden silahları almaya çalıştıklarını ve birlik komutanını suya attıklarını dile getirmiştir. Bu örnekten yola çıkan Anıt, devlet zabıtasının silah kullanma yetkisinden yola çıkarak maddenin aynen kabul edilmesini istemiştir⁸⁷⁷.

Anıt'ın konuşmasından sonra Bolu Milletvekili Fahri Belen söz almış ve silahsız bir topluluğa karşı hedef gözetmeden ateş edilmesinin başka bir ülkenin kanununda olup olmadığını sormuştur. Bu sözler üzerine Başbakan Adnan Menderes kürsüye gelmiş ve başka ülkelerin kanunlarına bakmak yerine gazetelerdeki haberlere bakmanın doğru olacağını ifade etmiştir. Gazetelerde Yunanistan'da, Fransa'da olaylar oldu ve şu kadar yaralı şu kadar ölü var haberlerinin yayınlandığını ifade etmiştir. Menderes'in konuşmasından sonra söz alan başka milletvekili olmamış ve 13. maddenin oylamasına geçilerek ve bu madde de kabul edilmiştir⁸⁷⁸. Bu maddenin kabulünden sonra 14. maddenin görüşülmesine geçilmiştir. Kanun tasarısının on dördüncü maddesi kanuna aykırı yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile ilgili bu eylemi gerçekleştirenlere verilecek cezaları içeren bir maddedir. Bu madde 8 fıkradan oluşmuştur.

1. fıkraya göre kanunun 2. maddesine aykırı biçimde açık veya kapalı alan toplantısı düzenleyenler ve bu toplantılara katılanlar, kanunun 13. maddesi uyarınca yapılan toplantıların dağıtılmakla beraber bir yıldan üç yıla kadar hapis ve bin liradan beş bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacakları ifade edilmiştir.

2. fıkraya göre kanun tasarısının 3. maddesi hükmüne aykırı hareket eden düzenleme kurulu üyelerinin üç aydan bir yıla kadar hapis ve bin liradan üç bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacakları gibi toplantı ve gösteri yürüyüşünün amacı dışına çıkanlar ile beyannamede ismi olmadığı halde konuşma yapanların da altı aydan bir yıla kadar hapis ve bin liradan beş bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacağı açıklanmıştır.

⁸⁷⁷ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.534-535.

⁸⁷⁸ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.535.

3. fıkraya göre kanunun 4. maddesine uygun bir şekilde gerekli izinleri almadan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyenler ve bunlara katılanların, kanunun 13. maddesi uyarınca toplantı ve gösteri yürüyüşleri dağıtılmasıyla birlikte, bir yıldan üç yıla kadar hapis ve bin liradan beş bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacakları vurgulanmıştır.

4.fıkraya göre kanunun 5.ve 6. maddesi ile onuncu maddenin ikinci fıkrasına aykırı hareket edenlerin üç aydan altı aya kadar hapis ve beş yüz liradan bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacakları ifade edilmiştir.

5.fıkraya göre kanunun 11. maddesinin 2. fıkrasına muhalefet edenlerin, bu hareketler zabıta tarafından hemen durdurulmakla birlikte, altı aydan iki yıla kadar hapis ve bin liradan bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacakları açıklanmıştır.

6. fıkraya göre kanunun 12. maddesinin dördüncü, 5. ve 6. fıkralarına aykırı hareket edenlerin, kanunun on üçüncü maddesinde yer alan hüküm uygulanmakla birlikte, altı aydan iki yıla kadar hapis ve bin liradan beş bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacakları ve suçta kullanılan her türlü araca el konulacağı belirtilmiştir. Ayrıca silahlı toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyenler ile bunlara katılanların ateşli silahlar ve bıçaklar hakkındaki kanun hükümleri saklı kalmak şartı ile bir yıldan üç yıla kadar hapis ve bin liradan beş bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacakları vurgulanmıştır.

7. fıkraya göre kanunun 13. maddesinde yazılı ihtar karşın dağılmayanların üç aydan altı aya kadar hapis ve beş yüz liradan iki bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacakları açıklanmıştır.

8. fıkraya göre ise toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin kanun çerçevesinde yapılmasını ve devam etmesini engelleyenler veya fiilen ihlal edenler ile huzur ve sükûnu bozanlar, toplantılarda ve gösteri yürüyüşlerinde suç işleyenlerin hemen toplantı veya gösteri yürüyüşü dışına çıkarılacakları ve bu fiilleri daha ağır bir cezayı içermediği takdirde üç aydan bir yıla kadar hapis ve beş yüz liradan iki bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacakları vurgulanmıştır⁸⁷⁹.

14. maddenin okunmasından sonra madde ile ilgili bazı milletvekilleri madde hakkındaki görüşlerini ifade etmişlerdir. İlk sözü Zonguldak Milletvekili Sebati Ataman almıştır. Ataman, on dördüncü maddenin ikinci fıkrasının birinci cümlesine göre kanunun üçüncü maddesine aykırı hareket eden toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyen heyetin cezalandırılmasının yanlış olacağını ileri sürmüştür. Ataman, bu durumu örnekler ile

⁸⁷⁹ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.535-536.

açıklama yoluna gitmiştir. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapılacağı yerin mülki amirinden izin alınarak yapılacağını kanun tasarısında yer aldığı dile getiren Ataman, toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılmasa dahi düzenleme heyetinin cezalandırılacağını ileri sürmüştür⁸⁸⁰. Bu nedenle Ataman, bu fıkranın kanun tasarının üçüncü maddesine aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapılması veya buna başlanması halinde bunları düzenleyen heyetlerin üç aydan bir yıla kadar hapis ve bin liradan üç bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılmaları biçimde değiştirilmesini teklif etmiştir⁸⁸¹.

Ataman'dan sonra Rize Milletvekili Kemal Balta söz almıştır. Balta, 14. maddenin 3. ve 4. fıkralarına göre kanun tasarısının 4. maddesi hükmüne uygun olarak gerekli izin almadan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyenler ile bunlara katılanların bir yıldan üç yıla kadar hapis ve bin liradan beş bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacaklarını ifade edildiğini dile getirmiştir. İki örnek vererek bu durumun sakıncalı olacağını ileri sürmüştür. Balta, kanuna aykırı bir toplantı veya gösteri yürüyüşü yapıldığında büyük şehirlerde insanların toplantı ve gösteri yürüyüşünün amacını bilmeden sadece merak veya bir yere gitmek amacıyla aynı yönü kullanma nedenleri ile bunlara katılabileceğini iddia etmiştir. Bu kişilerin üç yıla kadar hapis cezası ile mi cezalandırılacağını sormuş ve bu fıkraların tasarıdan çıkarılmasını talep etmiştir⁸⁸².

Ataman ve Balta'nın 14. madde ile ilgili görüş ve talepleri üzerine bu görüş ve taleplere cevap vermek üzere geçici encümen adına encümen mazbata yazarı Denizli Milletvekili Hamdi Sancar kürsüye gelmiştir. Sancar, merak nedeniyle toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılanların madde kapsamında yer almadığını ve dolayısıyla bu konuda endişeye gerek olmadığını söylemiştir. Bu sözler üzerine Çorum Milletvekili Hüseyin Ortakçioğlu söz almış ve kanun tasarısında toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılanlar sınıflandırmasında toplantıları ve gösteri yürüyüşlerini düzenleyenlerin arkasından bu toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılanlar ile toplantıyı dinlemek amacıyla herhangi bir nedenle toplantılara katılanlar ifadelerinin yer aldığını açıklamıştır. Bu iki tanım ile belirtilenlerin her ikisinin de aynı suça iştirak etmiş sayılıp sayılmayacağını sormuştur. Ortakçioğlu'nun sorusundan sonra konuşmasına devam eden Sancar, katılım olması ve

⁸⁸⁰ Ataman'a göre toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme heyeti toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapılacağı yerin en yüksek mülki amirinden izin almak için vermiş olduğu beyannameyi kırk sekiz saat değil de kırk altı saat önce vermiş veya bu beyannameye adı geçen tertip heyetinden üç kişisinden birinin adresi eksik veya yanlış yazılmış veya bu beyannameye üç değil de iki kişi imza atmış olsun ve bu durumda mülki amir toplantı ve gösteri yürüyüşüne izin vermediği halde kanun tasarısının ikinci maddesinin ilk cümlesine göre tertip heyetinin cezalandırılacak olmasını anlayamadığını vurgulamıştır. (TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.536.)

⁸⁸¹ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.537.

⁸⁸² TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.537.

bu katılımın gayrimeşru olması halinde ne amaçla katılım olursa olsun ceza hükmünde bir değişiklik olmayacağını dile getirmiştir. Açıklamalarını sürdüren Sancar, Ataman'a da cevap vermiş ve 14. Madde de izinsiz toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyenler tabirinin olduğunu ifade etmiştir⁸⁸³.

Sancar'dan sonra Ortakçioğlu tekrar söz almış ve 14. maddedeki cezaların ağır olduğunu söylemiştir. Ortakçioğlu Ceza Kanunu'nun hükümlerine göre suçta kasıt aranması gerektiğini bu nedenle toplantıları tertip edenler ile bu toplantılara katılanların aynı cezaya tabi olmalarının doğru olmadığını vurgulamıştır. İnsanların merak nedeniyle toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılabileceklerini ifade eden Ortakçioğlu 14. maddenin 1. fıkrasında yer alan "*kapalı yer toplantısını tertip edenler ve bu toplantıya iştirak eyleyenler*" ifadesinden "*eyleyenler*" ibaresinin çıkarılmasını talep etmiştir⁸⁸⁴. Bu sözler üzerine Sancar tekrar söz almış ve toplantıları tertip edenlerin üç kişi olarak kanunda belirtilen suçu işlemediklerini, suçun, katılımcılar ve tertip edenlerin tümüyle birlikte işlenebileceğini ve ayrıca Ceza Kanunu'nun 65. maddesinin son fıkrasındaki esasa göre toplantıları düzenleyenler ile katılımcılar arasında fark gözetmemek gerektiğini ileri sürmüştür. Sancar, cezanın azlığı veya çokluğu hususundaki görüşlere encümenin katılmadığını ifade etmiştir⁸⁸⁵.

Sancar'dan sonra Sebati Ataman tekrar söz almıştır. Ataman, anlatmak istediklerinin anlaşamadığını iddia etmiştir. Sancar'ın toplantıya izin verilirse düzenleyenlerin gerekli yasal kaidelere haiz olmaması halinde ceza alacaklarını ifade ettiğini söylemiştir. Kendisinin de bunu vurguladığını söyleyen Ataman, maddede izin verilmediği halde dahi ceza verileceğinin yer aldığını dile getirmiştir. Bu nedenle gerekli yasal kurallara uygun özelliklere sahip olmayan düzenleme heyetine izin verilemeyeceği ve böylece suçun da işlenmemiş olacağından ceza verilmesinin doğru olmadığını vurgulamıştır⁸⁸⁶. Ataman'dan sonra tekrar söz alan Sancar, Ataman'ın endişe etmesini gerektirecek bir durum olmadığını, çünkü yasal olarak izin verilmediği ve toplantı düzenlenmediği durumda suç oluşmayacağı için tertip heyetine ceza verilmeyeceğini açıklamıştır⁸⁸⁷.

Sancar'dan sonra Çanakkale Milletvekili Servet Sezgin söz almıştır. Sezgin, Hüseyin Ortakçioğlu'nun sözlerine atıfta bulunmuş ve fiil ile ceza arasında bir dengenin

⁸⁸³ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.537.

⁸⁸⁴ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.537-538.

⁸⁸⁵ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.538.

⁸⁸⁶ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.538.

⁸⁸⁷ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.539.

bulunması gerektiğini söylemiştir. Bu nedenle toplantıya katılanlar ile düzenleyenlerin aynı cezaya tabi tutulmalarının doğru olmayacağını belirtmiştir. Sezgin, tertip edenlerin daha ağır, katılımcıların ise daha hafif ceza almalarının batı hukukunda da yer aldığını söylemiştir. Bu gerekçeler nedeniyle toplantılara iştirak edenlerin düzenleyenlerden daha hafif cezalara tabi olmalarının doğru olacağını ifade etmiştir⁸⁸⁸.

Sezgin'den sonra kürsüye Gümüşhane Milletvekili Halis Tokdemir gelmiş ve on dördüncü maddenin birinci ve üçüncü fıkrasında yer alan toplantılara iştirak edenler tabirinin açık olmadığını kasten veya merakla katılanların ayrı tutulması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü merakla katılmanın suç sayılmayacağını açıkladığını fakat katılımın kasten mi yoksa merak nedeniyle mi olduğunun anlaşılmasına kadar süreçte insanların mağdur olacağını dile getirmiştir. Bu nedenle maddede yer alan “*iştirak edenler*” tabirinin kasten iştirak edenler olarak değiştirilmesini talep etmiştir.⁸⁸⁹ Sezgin'den sonra Hüseyin Ortakçioğlu tekrar kürsüye gelmiş ve Sezgin'in görüşlerine katıldığını vurgulamıştır. İnsanların suçu olmadığı halde mahkeme kapılarına sürülmesinin toplum menfaatine uygun bir durum olarak adlandırılmayacağını ifa etmiştir. Sözlerine devam eden Ortakçioğlu tertip edenlerin toplantının gerçekleşmesi halinde toplantılara katılmasalar dahi ceza almaları gerektiğini çünkü suçun oluşmuş olacağını dile getirmiştir⁸⁹⁰.

Ortakçioğlu'ndan sonra tekrar kürsüye Hamdi Sancar gelmiştir. Sancar, hâkimlerin toplantıyı düzenleyenler ile katılanlar arasında ayırım yaparak ceza verebileceğini ve bazen toplantıya katılanların tertip heyetinden üç kişiyi kukla olarak kullanabileceğini ve bunların rolünün düzenleyenlerin rolünden daha aktif olabileceğini ileri sürmüştür. Bu nedenle asgari bir ceza hükmünün kanunda yer almasının zorunlu olduğunu vurgulamıştır. Konuşmasını sürdüren Sancar, ülkede toplanma hürriyetinin suiistimal edildiğini gözlemledikleri için bu fikrayı kanuna koyduklarını iddia etmiştir⁸⁹¹. Sancar'dan sonra Bursa Milletvekili Müfit Erkuyumcu kürsüye gelmiş ve Sebati Ataman'ın teklifinin kabul edilmesini rica etmiştir. Müfit Erkuyumcu'dan sonra Isparta Milletvekili Kemal Demiralay söz almış ve iştirak edenler ile tertip edenlerin aynı cezaya tabi olmalarının doğru olmayacağını ve yüzlerce binlerden oluşan kitlelerin cezaya tabi

⁸⁸⁸ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.539.

⁸⁸⁹ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.539.

⁸⁹⁰ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.539-540.

⁸⁹¹ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.540.

tutulmasının yanlış olacağını ileri sürmüştür. Kanun maddesinden “*iştirak eyleyenler*” tabirinin çıkarılmasını talep etmiştir⁸⁹².

Demiralay’dan sonra Erzurum Milletvekili Hamid Şevket İnce söz almış ve iştirak tabirinin işlenecek suçtan önce anlaşma yapmak demek olduğunu iddia etmiştir. Bu nedenle toplantıya katılanların, kasten katılanların ve hatta bu toplantılarda gayrinizami hareketlerde bulunanların dahi suçlu sayılamayacağını ileri sürmüştür. Bu nedenle Demiralay’ın görüşlerine katıldığını dile getiren İnce, “*iştirak edenler*” tabirinin kanun maddesinden çıkarılmasını talep etmiştir⁸⁹³. İnce’nin konuşmasından sonra 14. maddenin görüşülmesine geçilmiştir. Bu bağlamda birinci fıkra ve bu fıkra ile ilgili yukarıda ifade edilen takrirler okunmuştur. Hüseyin Ortakçioğlu ile Kemal Demiralay’ın vermiş olduğu “*iştirak edenler*” tabirinin fıkradan çıkarılması konusundaki takrir oylanmış ve kabul edilmiştir. Encümen bu takriri kabul etmemiş ve bu fıkra encümene iade edilmiştir⁸⁹⁴.

1. fıkranın görüşülmesinden sonra 2. fıkranın görüşülmesine geçilmiş ve 2.fıkra tekrar açıklanmıştır. Bu fıkra ile ilgili olarak Zonguldak Milletvekili Sebati Ataman’ın vermiş olduğu takrir okunmuştur⁸⁹⁵. Takrir okunduktan sonra oylama yapılmış ve kabul edildikten sonra komisyonunda onaylaması neticesinde fıkra oylamaya sunulmuş ve takrire uygun biçimde kabul edilmiştir. 2. fıkranın kabulünden sonra 3. fıkranın görüşülmesine geçilmiştir. 3. fıkra okunduktan sonra birinci fıkra tekrar gündeme gelmiş ve encümen adına İzmir Milletvekili Pertev Arat birinci fıkra ile ilgili 13. madde hükmüne uygun olarak “*toplantı dağıtılmakla beraber*” ibaresinin eklenmesi hususundaki takririn encümen tarafından kabul edildiğini ifade etmiştir. Bu nedenle birinci fıkra tekrar oylamaya konulmuş ve kabul edilmiştir. 14. maddenin diğer fıkraları da okunmuş ve oylanarak kabul edilmiştir⁸⁹⁶.

14. maddenin kabulünden sonra 15. maddenin görüşülmesine geçilmiştir. Kanun tasarısının 15. maddeye göre bu kanun hükümlerine karşı gelenlerin hakkında yapılacak tahkikat ve takibatın, 3005 Sayılı Meşhut (suçüstü) Suçların Muhakeme Usulüne Dair Kanun’un hükümlerine uygun olarak yerine getirileceği ifade edilmiş ve Cumhuriyet savcılarının suçla ilgili tüm delilleri topladıktan sonra asliye ceza mahkemelerine amme (toplum) davası açacakları açıklanmıştır. Ayrıca bu maddeye göre bu tür suçlardan dolayı

⁸⁹² TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.541.

⁸⁹³ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.541.

⁸⁹⁴ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.541-543.

⁸⁹⁵ Sebati Ataman vermiş olduğu takrirden; kanunun üçüncü maddesine muhalif olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılması veya bunlara başlanılması halinde tertip heyeti mensuplarının bu fıkroda öngörülen cezalara çarptırılması talep etmiştir. (TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.543.)

⁸⁹⁶ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.543-544.

ilk tahkikatın yapılamayacağı vurgulanmıştır. Madde okunduktan sonra Erzurum Milletvekili Abdülkadir Eryurt söz almıştır. Bu kanuna aykırı hareket edenlerin 3005 Sayılı Kanun'a göre tahkikata ve takibata uğrayacağını açıkladığını fakat 3005 Sayılı Kanun'un ilk maddesine göre bu kanunun ancak belediye sınırları içerisinde oluşan suçları kapsadığını ve dolayısıyla maddenin 3005 Sayılı Kanun'a uygun olmadığını dile getirmiştir. Ayrıca 3005 Sayılı Kanun'un üçüncü maddesinin 4. fıkrasına göre bu suç kapsamında bir suç işlendiğinde Cumhuriyet savcılarının delilleri toplamakla birlikte dava açma yetkisi olmadığı halde, dava açılrsa dahi bunun olayın olduğu gün açılması gerektiğinin belirtildiği, aksi takdirde bu kanuna göre işlem yapılmayacağını ifade edildiğini vurgulamıştır. Bu gerekçeleri dile getiren Eryurt, 3005 Sayılı Kanun'un 1. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen hudutlar dışında da gerçekleşen bu tür suçlar için tahkikat ve takibat yapılabilmesi ve aynı kanunun 3. maddesinin 1. fıkrasına göre Cumhuriyet savcılarının suçun işlendiği aynı gün değil, tüm delilleri toplandıktan sonra dava açabilmesinin ifade edildiği bir taktir vermiştir. Taktir okunmuş ve encümenin buna katılıp katılmadığı sorulmuştur. Ahmet Hamdi Sancar encümen adına buna katıldıklarını ifade etmiş ve bu teklif madde olarak TBMM'nin onayına sunulurak kabul edilmiştir⁸⁹⁷.

15. maddenin kabul edilmesi ile on altıncı maddenin görüşülmesine geçilmiştir. Bu maddeye göre bu kanuna göre açılmış davaların ve sayılan hükümlerin acele mevaddan (işler, hususlar) olduğu ve diğer işlere göre öncelikli olarak görülüp, neticelendirileceği vurgulanmıştır. Maddenin okunmasından sonra söz alan Çanakkale Milletvekili Servet Sezgin, on beşinci maddede yapılan değişiklik nedeniyle böyle bir maddeye ihtiyaç kalmadığını ifade etmiştir. 15. maddede yapılan değişikliğin taktirini veren Abdülkadir Eryurt bu maddenin kaldırılmasını teklif etmiş ve encümen bunu kabul etmiştir. Meclis'e sunulan bu taktir kabul edilmiş böylece bu madde tasarıdan çıkarılmıştır⁸⁹⁸.

Tasarıda yer alan on altıncı maddenin kanundan çıkarılmasından sonra bir sonraki maddenin görüşülmesine geçilmiştir. Bu maddeye göre hükmi şahısların (tüzel kişiler) bu kanunun amacını, hükümlerini ortadan kaldırmak veya uygulanmasını aksatmak amacıyla nizamnamelerinde düzenleme yapamayacakları vurgulanmıştır. Bunun dışında yapılacak düzenlemelerin Bakanlar Kurulu'nun onayına bağlı olduğu ifade edilmiştir. Maddenin okunmasından sonra Rize Milletvekili Kemal Balta kürsüye gelmiş ve tasdik ile ilgili zamanın kanun maddesinde yer almadığını dile getirmiş ve Bakanlar Kurulu'nun

⁸⁹⁷ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.544-545.

⁸⁹⁸ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.545-546.

onayının iki ay zarfında olması gerektiğini ifade eden bir takrir vermiştir. Bu takrir encümen tarafından kabul edilmiş ve TBMM'nin onayına sunulmuştur. Bu madde kabul edilmiştir⁸⁹⁹.

16. maddenin yasalaşmasından sonra 17. madde okunmuştur. Bu maddede hükmi şahısların nizamnamelerine uygun olarak kendi üyeleri arasında kapalı yerde yapacakları her türlü kongre ve toplantıların yılda üçten fazla olamayacağı fakat idare heyetlerinin heyet azaları arasında yapacakları toplantıların buna dâhil olmadığı açıklanmıştır. Maddenin okunmasından sonra Ordu Milletvekili Refet Aksoy söz almıştır. Aksoy, maddenin ikinci bölümü ile ilgili olarak milletvekilleri ile parti yöneticilerinin kendi partilerinin salonlarında hemşerileri ile yapacakları sohbetlerin yasaklanan (belirli bir sayıya indirgenen) toplantılara dâhil olup olmadığını sormuştur. Dâhil olmaması gerektiğini dile getirmiştir⁹⁰⁰.

Aksoy'dan sonra Zonguldak Milletvekili Suat Başol'da bu yönde bir görüş belirtmiş ve komisyonun bu doğrultuda maddeye açıklık getirmesini istemiştir. Başol'dan sonra Çanakkale Milletvekili Servet Sezgin kürsüye gelmiş ve Refet Aksoy ile aynı görüşe sahip olduğunu dile getirdikten sonra on yedinci maddenin anlaşılır bir hale getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Sezgin, maddenin birinci fıkrasında yer alan yılda en fazla üç toplantı ve kongre yapılacağı ifadesinin tam anlamı ile açık olmadığını ileri sürmüştür. Komisyon sözcüsünün bu fıkrayı da açıklamasını talep etmiştir. Bu sözler üzerine kürsüye gelen Ahmet Hamdi Sancar, raporlarının açık olduğunu dile getirmiştir. Her parti kademesinin kongrelerinin bir bir teşkil edildiğini ve bir yerde kaç tane teşkilat varsa hepsinin ayrı ayrı yılda üçten fazla toplantı yapamayacağını ifade etmiştir. Sancar, konuşmasına devam ederken araya giren Afyon Milletvekili Murat Ali Ülgen, milletvekillerinin vatandaşlar ile yapacakları sohbetlerin bu toplantılara dâhil olup olmadığını sormuştur⁹⁰¹.

Sancar, milletvekillerinin TC Anayasası'nın kendilerine vermiş olduğu görev gereği vatandaşlar ile yapacakları sohbetlerin bu kanun maddesi kapsamına dâhil olmadığını vurgulamıştır. Sancar'ın konuşmasından sonra TBMM Bakanı madde ile ilgili takririn olmadığını ve maddeyi oylamaya koyacağını dile getirmiş, fakat "*takrir yazılıyor*" cevabını almıştır. Bu arada bazı değişiklikler için komisyona iade edilen on dördüncü madde gelmiş ve oylamaya konularak yasalaşmıştır. Tekrar on yedinci

⁸⁹⁹ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.546.

⁹⁰⁰ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.546-548.

⁹⁰¹ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.546-548.

maddenin görüşülmesine geçilmiş ve Zonguldak Milletvekili Suat Başol bu maddenin açık biçimde yazılması için komisyona iadesini istediği bir taktir vermiştir. Başol'dan sonra Çanakkale Milletvekili Servet Sezgin, maddenin ilk fıkrasının, “*hükmi şahısların nizamnamelerine uygun olarak yapacakları kongreler yılda üçten fazla olmaz*” şeklinde değiştirilmesini talep ettiği bir taktir vermiştir. Bu iki taktir de kabul edilmemiş ve 17. madde aynen yasalaşmıştır⁹⁰².

17. maddenin kabulü ile birlikte 18. maddenin görüşülmesine geçilmiştir. On sekizinci maddeye göre 17. ve 18. maddelere aykırı yapılan kapalı yer toplantılarının zabıta tarafından menedileceği ve nizamnamelerinde bu tür düzenleme yapanlar veya toplananların on dördüncü maddenin 2. fıkrasının 1. bendi hükmüne göre cezalandırılacağı belirtilmiştir. Bu madde ile ilgili kimse söz almamış ve madde aynen kabul edilmiştir⁹⁰³.

18. maddenin kabulünden sonra müzakereler devam etmiş ve 19. maddenin görüşülmesine geçilmiştir. Bu madde ile kapalı alan tarifi yapılmıştır. Bu alan, her tarafı sağlam bir şekilde kapalı ve insan topluluğunun barınabileceği yer olarak ifade edilmiştir. Bu madde ile ilgili söz alan kimse olmamış ve madde aynen kabul edilmiştir.

19. maddenin yasalaşmasından sonra 20. maddenin müzakeresine geçilmiştir. Bu maddede 1325 (1909) tarihli İttimaat-ı Umumiye ve 1328 (1912) tarihli Tecemmuat (toplantı) hakkındaki kanunların kaldırıldığı açıklanmıştır. Bu madde aynen yasalaşmıştır. 20. maddenin kabulünden sonra yirmi birinci madde okunmuştur. Bu maddede, bu kanunun yayınlanmasından sonra yürürlüğe gireceği ifade edilmiştir. Bu maddenin yasalaşmasından sonra yirmi ikinci madde okunmuştur. Bu maddeye göre bu kanunun hükümlerini yerine getirmeye Bakanlar Kurulu'nun yetkili olduğu açıklanmıştır⁹⁰⁴.

Bu maddenin de kabulü ile kanun maddelerinin müzakeresi sona ermiştir. Kanun maddelerinin kabulünden sonra Heyet-i Umumiyesi oya sunulmadan önce kanunun tümü üzerinde konuşmalar yapılmıştır. İlk sözü Ankara Milletvekili Atıf Benderlioğlu almış ve kanunun mutlakiyet yaratmak için çıkarıldığını ileri süren İsmet İnönü ve Hürriyet Partisi sözcüsü Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'na cevap vermiştir. Benderlioğlu, İnönü'nün 1950 seçimlerinden önce Demokrat Parti ileri gelenleri ile konuştuğunu ve bu konuşmada seçimi hangi parti kazanırsa kazansın miting ve toplantıların seçim zamanlarında

⁹⁰² TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.546-548.

⁹⁰³ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.548-549.

⁹⁰⁴ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.549.

yapılarak milletin tansiyonun düşürülmesi ve işbaşına gelen hükümetin rahat çalışabilmesi için bunun gerekli olduğunu dile getirdiğini iddia etmiştir. Bu kanunla bunun yapıldığını fakat İnönü'nün hükümeti ülkeyi mutlakıyete götürmekle itham ettiğini dile getirmiştir. Sözlerine devam eden Benderlioğlu, Karaosmanoğlu'nun ise devlet bakanı olduğu dönemde İsmet İnönü'nün gençler tarafından ziyaret edilmesi ile ilgili olarak kendisine “*Senin beş on adamın yok mu?*” diye sorduğunu ve İnönü'yü dövdürmesini, kapıdan çıkamaz hale getirmesini teklif ettiğini ileri sürmüştür. Kendisinin “*Hukukçuyum çete reisi değilim.*” cevabını verdiğini iddia etmiştir. Benderlioğlu bunları teklif eden Karaosmanoğlu'nun şimdi İnönü ile kol kola olduğunu ve buna şaşırıldığını dile getirmiştir⁹⁰⁵.

Benderlioğlu'nun konuşmasından sonra Başbakan Adnan Menderes kürsüye gelmiştir. Menderes, bu kanunu çıkarmakla asla suç işlemediklerini, vicdanlarının rahat olduğunu dile getirmiştir. Dünyanın ileri demokrasi ile yönetilen hiçbir ülkesinde her hafta başı toplantıların düzenlenmediğini ve bu toplantılarda ağza alınmayacak sözlerin sarf edilmediğini vurgulamıştır. İktidarları döneminde demokrasinin önündeki engelleri kaldırdıklarını ve siyasi partilere konuşma ve toplantı hürriyetleri tanıdıklarını fakat bu partilerin bu hürriyetleri ülkenin aleyhinde vatandaşları tahrik etmek için kullandıklarını ileri sürmüştür. Basının tanınan özgürlükleri suiistimal ettiğini, muhalif partilerin ise hükümetin ülke lehindeki çalışmalarını çarpıttıklarını iddia etmiştir. Muhalefetin ülkede anarşi ve kargaşa yarattığını ve yaratmaya çalıştığını ileri süren Menderes, bu anarşi ve düzensizliği, hükümete yapılan kanunsuz iftira ve söylemleri ortadan kaldırmaya yönelik bir kanun çıkardıklarını ifade etmiştir⁹⁰⁶.

Menderes'in konuşmasından sonra kanunun tasarısının tamamı oylanmış ve oylamada 283 milletvekili oy kullanmıştır. Kanun teklifi 281 kabul ve 2 red oyla yasalaşmıştır⁹⁰⁷. Tasarının kabulünden sonra muhalefet partilerin milletvekilleri TBMM'yi terk etmişlerdir⁹⁰⁸. Muhalefet partileri 15 Temmuz 1956 tarihine kadar TBMM'ye dönmeme kararı almışlardır⁹⁰⁹. 3 Temmuz 1956 tarihinde hükümet bir tebliğ yayınlarak ülkenin içinde ve dışarıda itimadı sarsarak suni bir istikrarsızlık yaratmak amacıyla kongre adı altında aylardır partilerin toplantılar yaptığı ve yazarları ile gazetelerinin bunu yaymak için gayret içinde olduğu ileri sürülmüştür. İktisadi ve mali

⁹⁰⁵ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.549-550.

⁹⁰⁶ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.550-554.

⁹⁰⁷ TBMM ZC, XXVII/ 6, 1956, s.555.

⁹⁰⁸ Cumhuriyet, 28 Haziran 1956.

⁹⁰⁹ Akşam, 30 Haziran 1956.

suikast ile karşı karşıya olunduğu iddia edilmiş ve bu tür mücadelenin yıkıcı olduğu ve tamamen gayrimeşru olduğu ifade edilerek. Buna karşı önlemlerin alınacağı belirtilmiştir⁹¹⁰. Hükümet ile muhalefet partileri arasındaki tartışmalar devam etmiş partiler arasında seçim ittifakı yapılacağı iddiaları ortaya atılmıştır. Üç muhalefet partisi, 8 Temmuz 1956 tarihinde muhalefet partilerinin TBMM'yi terk etme nedeni olarak Demokrat Parti'nin muhalefete ve basına karşı tutumları gerekçe gösteren ortak bir tebliğ yayınlamışlardır⁹¹¹.

11 Temmuz 1956 tarihinde muhalefet partileri TBMM'ye dönmüştür⁹¹². Bu kanunun demokrasi ilkelerine aykırı bir uygulamanın örneği olarak belirtmişlerdir. Çünkü partilerin veya diğer siyasi tüzel kişiliklerin toplantılarını sayı ile ve mitinglerin seçimlere üç ay kala bir zaman dilimi ile sınırlandırılması demokrasinin temel ilkelerinden düşünceyi ifade etme ile toplanma ve vicdan özgürlüklerine karşı aksi bir tutum olarak göz önünde bulundurmushlardır. Toplantıların sayısı veya zamanı gibi nicelik ifadesi değil, niteliği yani o toplantı ve mitinglerde yapılan konuşmalar ve sloganlarda geçen sözler ile hareketler suç olarak belirtilir. Dolayısıyla hükümetin toplantıların ve mitinglerin zamanını ve sayısını sınırlandırması bu toplantılarda kullanılan hakaret ve aşağılama içeren sözleri engellemenin mazereti olamaz şeklinde vurgulanmıştır⁹¹³.

D- DEMOKRAT PARTİ'NİN AŞAYİŞE YÖNELİK ALDIĞI ÖNLEMLER

1- Emniyet Teşkilatı'ndaki Değişiklikler ve Yasal Düzenlemeler

1950 yılına gelindiğinde her il merkezinde ve birçok ilçede polis örgütünün kurulduğu anlaşılmaktadır. Ancak bundan sonraki on yıllık DP döneminin ilk beş yılında, polisin özlük haklarının, çalışma ve yaşama koşullarının iyileştirilmesi, polis sayısının artırılması konusunda çok sınırlı adımlar atıldığı görülmektedir. Sonraki yıllarda gerçekleştirilen değişiklikler ise Emniyet Teşkilatı'nda umumi bir iyileştirme getirmemiş,⁹¹⁴ hatta polisin koşulları geçmiş yıllara göre daha da kötüleşmiştir.

Osmanlı döneminde çıkarılan 1907 ve 1913 tarihli nizamnamelerle uygulamaya başlanan polisin çalışma sistemi, cumhuriyet döneminde de devam ettirilmiş ve DP

⁹¹⁰ **Akşam**, 4 Temmuz 1956.

⁹¹¹ **Ulus**, 4-11 Temmuz 1956; **Hürriyet**, 4-11 Temmuz 1956.

⁹¹² **Cumhuriyet**, 12 Temmuz 1956.

⁹¹³ Ali Şağan, **Demokrat Parti Döneminde İktidar- Sivil Toplum Kuruluşları İlişkileri (1950-1960)**, s.328.

⁹¹⁴ Örneğin, 21.05.1955 tarihinde Resmi Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe giren 9011 Sayılı "TBMM. Emniyet Kadrosunda Çalışan Memurlara Fazla Mesai Ücreti Verilmesine Dair Kanun" ile sadece çok sınırlı sayıda personelin maaşında bir iyileştirme yapılmıştır. (**Resmi Gazete**, S.9011, 21.05.1955.)

iktidarında da sürdürülmüştür. Buna göre polisler 6/6 esasına göre çalışılıyordu. Yani 6 saat karakolda görev yapılıyor, 6 saat istirahat ediliyordu. Burada ilginç olan husus istirahat saatlerinin de karakolda geçiriliyor olmasıydı. Bu aynı zamanda onların yedek kuvvet olarak merkezde bekletilmesi anlamına geliyordu. Polis ancak haftada bir gün evine gidebiliyordu⁹¹⁵.

1951 yılında bu çalışma sistemi ile ilgili yeni bir düzenlemeye gidildi. Dönemin Emniyet Genel Müdürü Servet Sürenkök, ABD’li uzman Chris Gugaz’ı Türkiye’ye çağırarak Türk polisinin çalışma biçimi ile ilgili bir rapor hazırlattı. Gugaz, raporunda mevcut sistemin yürümeyeceğini vurgulayarak “*Rasyonel Sistem’in*” uygulanmasını önerdi. Rasyonel yani akılcı sisteme göre personel sekizer saat halinde üç vardiya çalışacak ve mesaiden sonra on altı saat evinde istirahat edecekti. Personelin iş tatminini sağlayan ve hizmette ciddi bir verim artışının gözleendiği bu sistem, bir yıl süreyle başarılı bir şekilde uygulandı. Ne var ki aynı yıl Ankara’da taksii şoförlerinin gerçekleştirdiği bir grevin ardından bir rapor hazırlayan Ankara Emniyet Müdür Yardımcısı İsmail Küntay, memur yetersizliği ve ulaşım-iletişim olanaklarının azlığı gerekçesiyle kısa bir süreliğine bu sistemin ertelenmesini talep etti. Böylece dönemin İçişleri Bakanı Halil Özyörük’ün de onayıyla geçici olarak eski sisteme geri dönüldü. Böylece yeniden 6 saat çalışılıp 6 saat karakolda yatılacak ve haftada sadece bir gün eve gidilebilecekti⁹¹⁶. Her ne kadar kısa bir süre için ertelenmesine karar verilmişse de bu uygulama 12 yıl devam etmiştir⁹¹⁷.

DP yönetimin yeniden yapılandığı bir diğer birim ise polis istihbarat birimi olan “*Önemli İşler Müdürlüğü*” idi. 3201 Sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu’yla Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyet göstermeye başlayan bu birim, güvenlikle ilgili istihbarat çalışmaları yapmakla görevli idi⁹¹⁸. 1951 yılında bu birim yeni bir yapılanma ile karşı casusluk dâhil hemen bütün alanlarda istihbarat yapmak üzere yeniden yapılandırıldı ve oluşturulan yeni birimler çeşitli illerde değişik adlarla çalışmaya başladı. 1958 yılında “*İstihbarat Elemanı Sevk, İdare ve İstihbarat Operasyonu Düzenleme Kursu*”ndan

⁹¹⁵ Erol Özdemir, “*Polis Çağdaş Köle Midir*”, **Çağın Polisi Dergisi**, VI/ 66, Haziran 2007, s.15.

⁹¹⁶ 1950’li yılların bu ağır ve yoğun çalışma temposu ile ilgili olarak, emekli bir emniyet müdürünün kızı, çocukluğunun baba özlemi içinde geçtiğini çünkü babasının yüzünü göremediğini, ancak babası emekli olduktan görebildiğini söylemektedir. (Belgin Çınar, “*Babamı Hep Özledim*”, **Çağın Polisi Dergisi**, 5/71, Kasım -2007, s.18.)

⁹¹⁷ E. Özdemir, “*Polis Çağdaş Köle Midir*”,s.15. 1963 yılında polislerin karakolda yatması uygulamasına son verilmesi, polisler tarafından sevinçle karşılanmış ve davul-zurna çalınarak kutlanmıştır. (Hasan Yağar, **Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845-1923)**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1988, s.100.)

⁹¹⁸ **Milletimizin Hizmetinde 150 Yıl (1845–1995)**, EGM Yayını, Ankara 1995, s.118.

geçirilen elemanların katılımıyla bu birimler Hatay, Ankara, İstanbul, İzmir’de “*Küçük Gruplar*” adıyla oluşturulan istihbarat ünitelerinde görevlendirildiler⁹¹⁹.

1959 yılında Emniyet İstihbaratını yeniden yapılandırmak için önemli bir adım atıldı. Ancak 27 Mayıs Darbesi ile bu girişim yarım kaldı ve mevcut istihbarat birimleri de kapatıldı. İstihbarat konusundaki eksikliği gören askeri yönetim Ergun Gökdeniz’i bu birimi kurmakla görevlendirdi. Böylece Milli Birlik Komitesi’nin onayıyla Emniyet İstihbarat Dairesi kuruldu ve ilk başkanı da Gökdeniz idi. 20 Ocak 1960 tarihinde çıkarılan 7410 Sayılı kanunla, 3201 Sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu’nun 90 ıncı maddesi değiştirildi. Bu değişik şu şekildedir⁹²⁰:

“Emniyet Umum Müdürlüğüne bağlı ve varidatı, Emniyet Umum Müdürlüğü kadrosuna dâhil maaşlı ve ücretli memurlardan, Sandığa ortak olanlar tarafından temin edilmek üzere bir (Polis Bakım ve Yardım Sandığı) kurulur. Bu Sandık hükmi şahsiyeti haiz olup ortaklarının hizmet esnasında ve emekliliklerinde, nizamnamesinde tespit edilen hususlarla birlikte, Sandık idare binaları, talebe yurtları, dinlenme kampları ve ortakların mesken ihtiyaçlarını karşılamak üzere gayrimenkullere tasarruf edebilir. Sandığın mevcutları ve alacakları Devlet mallarına ait hak ve rüçhanları haizdir. Evvelce kurulmuş olan Polis Bakım ve Yardım Sandığı işbu 90 ıncı madde hükümlerine tabidir.”

1952 yılında kurulmuş bulunan Polis Bakım ve Yardım Sandığı’na işlerlik kazandırılması, yine bu dönemde gerçekleştirilen sınırlı iyileştirmelerden birisidir. DP’nin, polisin eğitime yönelik iyileştirmelerinden bir diğeri de 1909 yılından beri faaliyet gösteren İstanbul Polis Okulu’na ilaveten 23 Mayıs 1960 tarihinde İzmir Polis Okulu’nun açılması oldu⁹²¹. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra taşıt sayısının hızla artması ve trafiğin yoğunlaşması üzerine, 11 Mayıs 1953 tarihinde 6085 Sayılı Seyrüsefer Talimatnamesi yayınlanmış,⁹²² bununla ayrıca ülke çapında trafik zabıtasının kurulmasını sağlanmıştır. Böylece sadece trafik işleri ile meşgul olmak üzere polislerin branşlaşması ve trafik polisinin yurt çapında teşkilatlanması yolunda önemli bir adım atılmış oldu.

⁹¹⁹ Tuncay Özkan, **Bir Gizli Servisin Tarihi: Milli İstihbarat Teşkilatı**, Milliyet yayınları, İstanbul 1999, s.211–212.

⁹²⁰ **Polis Mevzuatı**, Haz. Arif Yıldız, Halil İbrahim Keskin, Sami Tanrıverdi, Ulus Basımevi, İstanbul, 2005, s.70-71.

⁹²¹ **İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü 1923–1973 Çalışmaları**, II. Kitap, Gürsoy Matbaacılık, Ankara 1973, s.74.

⁹²² Bu talimatname doğrultusunda polis, şehirlerde kullanılan atlı arabaların daha sıkı denetlenmesi ve aşamalı olarak trafikten men edilmeleri yönünde çalışmalarını yoğunlaştırdı. (“*Seyrüsefer talimatnamesine aykırı harekette bulunan birçok atlı arabalar seferden alıkonuldu*”, **Hürriyet**, 9 Ekim 1953.)

1957 yılına gelindiğinde ise tüm illerde trafik birimlerinin örgütlenmesi tamamlanmıştı⁹²³.

2- Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun

14 Mayıs 1950 tarihinde 408 milletvekiliyle tek başına iktidar olan Demokrat Parti, seçim vaatleri arasında önemli bir yer tutan af kanununu zaman geçirmeden meclisin gündemine taşıyacaktı. Zira Adnan Menderes, henüz 29 Mayıs 1950 tarihinde Meclise sunduğu Hükümet programında “...adalet duygularına ve ceza hukuku esaslarına uygun bir af kanunu tasarısı meydana getirebilmek için gereken tetkiklere girişilmiş olup yakında bu tasarımı Büyük Meclise sunacağız”⁹²⁴ açıklamasını yapmıştı. Nitekim hükümet de bu doğrultuda olmak üzere 3 Temmuz 1950 tarihinde “Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun Tasarısı” adıyla bir genel af kanun tasarısını Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunmuş ve tasarı incelenmek üzere Adalet Komisyonu’na havale edilmişti⁹²⁵.

On madde olarak hazırlanan bu tasarının gerekçesinde; milletlerin hayatında köklü değişimlere sebep olan olaylardan sonra vatandaşın huzur ve sakinlik içinde yaşayabilmesini sağlayacak sosyal tedbirlerden birisinin de af olduğu, bu sebeple de kısa süreler içinde inkılâplar geçiren memleketlerde eski dönemi ve gelenekleri hatırlatabilecek olayların bir daha hatırlanmaması için af kanunları çıkarmanın adet haline geldiğinden bahsedilmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşının getirdiği olumsuzlukların ve çok partili hayata geçişle birlikte yaşanan sıkıntıların unutulabilmesi için böyle bir kanun tasarısı hazırlandığı belirtilen açıklamada, affın sosyal bir tedbir olarak düşünülmesi gerektiği ve bu nedenle de tehlikeli şahısların af vesilesiyle teşvik ve tahrik edilmemelerini sağlamak maksadıyla gerekli tedbirlerin alınarak kanun tasarısına bir takım istisnaların getirildiği belirtilmiştir⁹²⁶.

a) Kanun Tasarısının TBMM’ye Gelmesi ve Mecliste Tartışılması

Tasarı, Adalet Komisyonu’nun öncelikli ve acil olarak görüşülmesi talebine binaen, TBMM’nin 13 Temmuz 1950 tarihli 22. Birleşiminin I. Oturumunda görüşülmeye başlanmıştır. Görüşmelerde ilk sözü alan Demokrat Parti Ankara

⁹²³ İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü 1923–1973 Çalışmaları, s.74

⁹²⁴ Kazım Öztürk, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları, s.362.

⁹²⁵ Kanun tasarısının hazırlanmasında, Bakanlar Kurulu üyelerinin yanı sıra, dönemin ünlü hukukçularından; Prof. Dr. Bülent Nuri Esen, Prof. Dr. Faruk Erem, Prof. Dr. Sulhi Dönmezer ve Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürü Lütfü Akatlı bulunmuştur. (TBMM ZC, IX/1, 1950, S.42, s.1-9.)

⁹²⁶ TBMM ZC, IX/1, 1950, s.1-3.

Milletvekili Sadri Maksudi Arsal'ın: "...*Bu mecliste kabul edilen kararları, cereyan eden müzakereleri bütün demokrat milletler hürmetle, alaka ile takip etmektedir. Binaenaleyh bu kanunun müzakeresi sırasında bizi bu af kanununu ilana sevk eden amel ve mülahaza hakkında yanlış fikirler telkin edecek şekilde, şu veya bu muayyen fert ve şahıs lehinde veya aleyhinde sözler söylemekten içtinap edilmesi lüzumu izahtan müstağnidir. Biz bu kanunu merhamete layık mahkûm zümreler için çıkarıyoruz, fert için değil...*" şeklindeki sözleri, o dönemde önemli bir tartışma konusu olan Nazım Hikmet'in affedilmesi ile ilgili olarak yapılmış olan bir konuşma olması bakımından ilgi çekicidir⁹²⁷.

Adalet Komisyonu sözcüsü, Balıkesir Milletvekili Müfit Erkuyumcu'nun, kanunun geneli hakkında yaptığı açıklamalarla görüşmelere devam edilmiştir. Müfit Bey, af kanunu tasarısının "*genel af*" ismini taşımamasına rağmen, içerik itibariyle bir genel af olduğunu, başlıkta bu isme yer verilmeyişinin nedeninin ise tasarının üçüncü maddesinde yer alan tecil hükmünden kaynaklandığını açıklamıştır. Ayrıca, katl, genel adap aleyhindeki suçlar ile devlet mallarına karşı işlenen suçlarla; irtikâp, irtişa, zimmet, ihtilas, komünistlik ve adam öldürme suçlarının tasarıya dâhil olmadığını da konuşmasının ilerleyen bölümlerinde belirtmiştir. Müfit Bey yaptığı açıklamada; bu istisnaların tamamen affedilmemekle birlikte, bu suçları işlemiş olanların cezalarında bir indirimle gidildiğini ve Hükümet tasarısında 1/6 oranında bir indirim yapılmışken, Adalet Komisyonu'nun bu oranı 1/3'e indirdiğini dile getirmiştir. Böyle bir değişikliğin sebebini ise asri cezaevlerinde çekilen cezanın bir gününün iki gün olarak sayılıyor olmasıyla açıklamıştır⁹²⁸. Ayrıca Hükümet tasarısında zimmet, ihtilas, irtikâp suçlarının af dışında bırakıldığını, fakat Adalet Komisyonunda bu suçların 500 liraya kadar olan kısımları affa

⁹²⁷ **TBMM ZC**, IX/1,1950, s.603. Daha önceki dönemde CHP tarafından hazırlanarak yürürlüğe girmemiş olan af kanunu tasarısı hakkında da benzer yorumlar ifade edilmiş ve hükümetin sadece Nazım Hikmet'i affetmeye cesaret edemediği bu nedenle de bütün siyasi mahkûmları içine alacak bir af kanunu tasarısı hazırladığı değerlendirilmiştir. (Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım**, 3. Baskı, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1977, s.181-182.) Ayrıca, 1949 yılının ikinci yarısında, Ahmet Emin Yalman'ın, Vatan Gazetesin 'de bir dizi makale yayınlarken, Nazım Hikmet'in bir adli hata kurbanı olduğunu ve affedilmesi gerektiğini ileri sürmesi ve Nazım Hikmet'in avukatı Mehmet Ali Sebük'ün de konunun hukuki yanını irdelleyen bir dizi makaleyi yine Vatan Gazetesi'nde yayınlaması sonrasında aydınlar arasında Nazım Hikmet'in affına yönelik bir kampanya başlamasına sebep olmuştur. Bu konuda CHP tarafından bir önerge hazırlanmış, fakat önergenin kabulü ile affın kabul edileceği beklendiği sırada Çavdar'ın değerlendirmesiyle; CHP: "*solcu bir şairin adli bir hata sonucu da olsa cezasının affedilmesinin seçimlerde muhalefet tarafından istismar edileceği(ni) ileri sürerek*" kararını değiştirmiştir. (Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995)**, s.28-29.)

⁹²⁸ Örneğin katil maddesinden sanık bir hükümlü, 18 seneye mahkûm olmuş ise bu ceza uygulamada 9 seneye indirilmektedir. (**TBMM ZC**, IX/1,1950, s.603.)

dâhil edildiğini sözlerine eklemiş ve TCK'nın 141⁹²⁹ ve 142.⁹³⁰ maddelerinin de affin kapsamı dışında bırakıldığını söylemiştir⁹³¹.

Adalet Komisyonu sözcüsü, Müfit Erkuyumcu'nun yaptığı açıklamadan sonra, kanun tasarısının geneli hakkında yapılan görüşmelerde, pek çok milletvekili tarafından daha geniş kapsamlı bir af kanunu tasarısı hazırlanması gerektiği üzerinde durulmuştur. Söz alan vekillerden çoğu aftan istisna edilen birçok suçun kanun tasarısına alınması konusunda fikir belirtmişler ve zaman zaman bu isteklerini verdikleri önergelerle somutlaştırmışlardır. Örneğin; DP, Ankara Milletvekillerinden Ömer Bilen; affin kuvvetinin suçun varlığı ile olduğunu, suç ve suçlu olmadan affin da bir manasının olmadığını dile getirmiş ve “...güneş ile ayın kıymeti ve ehemmiyeti, nurun ve ziyanın gecenin karanlığını gidermiş olduğu için değil midir?” sözleriyle de geniş kapsamlı bir af taraftarı olduğunu ortaya koymuştur⁹³². DP Bursa Milletvekili Selim Ragıp Emeç ise hükümetin iktidara geliş zaferiyle beraber çok daha geniş kapsamlı bir af çıkartması lazım geldiğinden bahisle, bu tasarının dar bir kapsamda olduğunu ve kapsamının daha geniş tutulması gerektiğini savunmuştur⁹³³.

Kanunun geneli hakkında yapılan görüşmelerde özellikle siyasi suçların af dışında bırakılmış olması, tasarıya karşı yoğun eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Millet Partisi Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı af tasarısında, siyasi fikirlerinden dolayı CHP'nin seçimlerdeki tavrına muhalefet etmiş olanların affedilmediğini, bunun da bu hükümetin hazırladığı af tasarısına yakışmadığını söylemiştir. Buna karşılık ise seçimlerde usulsüzlük yapanların affedilmesini de eleştirmiştir⁹³⁴. Bölükbaşı sözlerinin devamında, iktidarın başa gelirken Anayasaya aykırı kanunların kaldırılacağını ve bu durumla mücadele edileceği vaatlerini vermesine rağmen, sunduğu af tasarısında bu uygulamalardan dolayı haksız yere hapse girmiş olanların affedilmemesini çok yanlış bir

⁹²⁹ TCK'nın 141. Maddesi: Yıkıcı Birleşmeler-Komünistlik, Anarşistlik, Diktatörlük, Irkçılık ve Milliliğe karşı olmak başlığı altında verilmiştir. Maddenin ayrıntıları için bkz. Kayıhan İçel-Feridun Yenisey, **Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Kanunları**, 3. Baskı, İstanbul, 1990, s.736-740.)

⁹³⁰ TCK'nın 142. Maddesi: Yıkıcı Propagandalar başlığı altında verilmiştir. Maddenin ayrıntıları için bkz. (Kayıhan İçel-Feridun Yenisey, **Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Kanunları**, s.740-742.)

⁹³¹ **TBMM ZC**, IX/1,1950, s.604.

⁹³² **TBMM ZC**, IX/1, 1950, s.606-607.

⁹³³ **TBMM ZC**, IX/1, 1950, s.611.

⁹³⁴ Millet Partisi milletvekili Osman Bölükbaşı'nın bu görüşleri, Millet Partisi'nin yayın organı olarak hareket eden Kudret Gazetesi yazarları tarafından da henüz kanun tasarısı mecliste görüşülmeye başlanmadan önce dile getirilmiş ve Hikmet Bayur, “*Yeni Af Kanunu Bir Mihenk Taşıdır*” başlıklı yazısında; Demokrat Parti hükümetinin 1946 seçimlerine hile karıştığı yolundaki iddiaları ve 1946 seçimlerini kazanmış olan CHP iktidarının meşru bir iktidar olmadığı yolundaki açıklamalarına karşılık seçim suçlarını affediyor olmaları eleştiri konusu yapmıştır.(**Kudret**, 7 Temmuz 1950.)

uygulama olarak değerlendirmiştir⁹³⁵. Bütün bu eleştirilere karşı Adalet Bakanı ve İzmir Milletvekili Halil Özyörük, hükümet adına söz alarak, hukuk devletinde tam bir genel affin çıkarılmasının mümkün olmadığını dile getirirken,⁹³⁶ hükümetin hazırladığı tasarıdan daha geniş kapsamlı bir af taraftarı olan milletvekillerinin eleştirilerine de cezaevlerindeki mahkûm sayılarını açıklayarak karşılık vermiştir.

Adalet Bakanının açıklamalarına göre cezaevlerinde yatan mahkûm sayısı toplan 12.567 kişidir⁹³⁷. Bakan Özyörük, bunlara ek olarak, her gün yeniden gelenler de hesaba katılırsa bu rakamın 20 bini geçtiğini, eğer tasarı bu şekliyle kabul edilirse, aşağı yukarı yarısının cezaevinden çıkacağını belirtmiştir. Sözlerinin devamında, 1220 kişinin mahkûm olarak yattığını, belki bundan daha fazla olarak gözaltında tutuklu bulunanların olduğunu ifade etmiş, tasarıda belirlenen istisnaların genelinin 45 maddeyi bulduğunu söylemiştir. Ceza kanunu 588 maddeden oluştuğuna göre ve bunun 89 maddesi genel hükümleri ihtiva ettiği için bu miktarı da çıkarınca geriye 500 maddedeki suçların affedildiğini söylemiş ve af geniş değil eleştirisini getirenlerin bu rakamlar karşısında biraz düşüneceklerine inandığını belirtmiştir⁹³⁸.

b) Kanun Tasarısının TBMM’de Kabul Edilişi

Mecliste kanun tasarısına yönelik, yapılan eleştirilere hükümet adına cevap Adalet Bakanı vermiştir. Bakan; özellikle şahsa yönelik suçların affedilip, devlete yönelik olanların affedilmemesini, hırsızlık suçunu örnek vererek açıklamış; bunun bir güven meselesi olduğunu ve şahsa yönelik bir durumda bir kişinin etkilenmesine karşılık devlete yönelik suçlarda bütün milletin zarar görebileceğini, bu nedenle de kanun tasarısındaki sınırlandırmada bu durumun göz önüne alındığını belirtmiştir⁹³⁹. Yapılan tartışmalar neticesinde, af kanunu tasarısının 2. Maddesinin (b) bendi; “*miktar ve kıymetçe 500 liradan fazla olan (500 lira hariç) zimmet, ihtilas, irtikâp, rüşvet suçları ile TCK’nın 366, 367, 368nci maddelerinde yazılı müzayede ve münakaşaya fesat karıştırmak suçları ve 4237 sayılı kanunun şümulü içine giren suçlar affin dışında bırakılmıştır*” şeklinde kabul edilmiştir⁹⁴⁰.

⁹³⁵ TBMM ZC, IX/1, 1950, s.612-615.

⁹³⁶ TBMM ZC, IX/1, 1950, s.615-617.

⁹³⁷ Adalet Bakanı Halil Özyörük’ün verdiği bilgiye göre; cezaevlerinde hükümlü olarak yatanların sayısı; Adam öldürme: 8488, ırza geçme: 1220, kız ve kadın kaçırma: 1330, fuşşa teşvik: 17, yol kesme, yağma: 370, zimmet ve ihtilas: 287, irtikâp: 55, rüşvet: 100, casusluk: 88, komünistlik propagandası: 103, mukayyet tekrür: 500. Bundan başka derdesti rüyet komünistlik: 110 kişidir. (TBMM ZC, IX/1, 1950, s. 616.)

⁹³⁸ TBMM ZC, IX/1,1950, s.616.

⁹³⁹ TBMM ZC, IX/1, 1950, s.645.

⁹⁴⁰ TBMM ZC, IX/1,1950, s.673.

Tasarının 2. maddesi (c) bendinde⁹⁴¹ kız ve kadın kaçırma suçlarının af dışı kaldığı, oysa bunların affa dâhil edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Evlenme vaadiyle kız kaçırma olayları da bu kanun tasarısı çerçevesinde meclis gündemine gelmiş ve bazı milletvekilleri tarafından bu şekilde suç işlemiş olanların affa dâhil edilmesi gerektiği anlatılmıştır⁹⁴². DP Ankara Milletvekili Cevdet Soydan, kız kaçırma meselesinin ananevi bir hal aldığını ve bu nedenle de affa dâhil edilmesi gerektiğini savunan vekiller arasındadır⁹⁴³. Bu olayın bir sosyal problem olduğu ve başlık parasının yanı sıra toplumun sosyal yapısı ve maddi imkânsızlıkların da erkekleri bu suçu işlemek zorunda bıraktığı ileri sürülerek, çeşitli önergeler sunulmuştur⁹⁴⁴. Milletvekillerinin pek çoğu tarafından dile getirilen, evlenmek vaadiyle kız kaçırmanın affa dâhil edilmesi yönündeki konuşmaları üzerine söz alan İçişleri Bakanı Edirne Milletvekili Rüknettin Nasuhioğlu, zorla veya rızayla gerçekleşen kız kaçırma hadiselerinde böyle bir affa gidilmesinin toplumda huzursuzluk yaratacağı ve bu yüzden de bu suçların affa dâhil edilmemesi gerektiği görüşünü savunmuştur⁹⁴⁵.

İçişleri Bakanının yaptığı bu açıklamaya rağmen, DP Kocaeli Milletvekili Mehmet Yılmaz'ın evlenme vaadi ile ve ırza geçmemek suretiyle kız kaçırmanın affını öngören önergesinin dikkate alınması kabul edilmiş, Komisyona gönderilen bu önerge çerçevesinde yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Komisyonun yaptığı yeni düzenlemeye göre; 2. maddenin (c) bendi: “TCK'nın 414, 415, 416, 417, 418, 429, 430ncu maddesinin birinci fıkrası ile 431, 435, 436nci⁹⁴⁶ maddelerinde yazılı suçlar ancak kaçırma evlenmek maksadıyla yapılmış ve kaçırılan kimsenin ırzına geçilmemişse birinci madde hükmü uygulanır” şeklinde kabul edilmiştir⁹⁴⁷. Af kanunundan yararlanamayacak olanların

⁹⁴¹ Af kanunu tasarısının 2. maddesinin (c) bendine göre; “Türk Ceza Kanununun 414, 415, 416, 417, 418, 429, 430/1, 431, 435 ve 436. Maddelerinde yazılı suçlar” af kapsamı dışında bırakılmıştır. (TBMM ZC, IX/1, 1950, s.628.)

⁹⁴² TBMM ZC, IX/1, 1950, s.636.

⁹⁴³ TBMM ZC, IX/1, 1950, s.645.

⁹⁴⁴ TBMM ZC, IX/1, 1950, s.672-674.

⁹⁴⁵ TBMM ZC, IX/1, 1950, s.674.

⁹⁴⁶ TCK'nın 414, 415, 416, 417 ve 418nci maddeleri: TCK'nın “Adabı Umumiye ve Nizamı Aile Aleyhinde Cürümler” başlıklı Sekizinci Bab'ının, Birinci Faslı olan: “Cebren Irza Geçen, Küçükleri Baştan Çıkaran ve İffete Taarruz Edenler” başlığı altında yer almaktadır. (Kayıhan İçel-Feridun Yenisey, **Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Kanunları**, İstanbul, 1990, s.787-901) 429, 430 ve 431nci maddeleri adı geçen babın İkinci Faslında: “Kız ve Kadın ve Erkek Kaçırma” suçları arasındadır. (Kayıhan İçel-Feridun Yenisey, **Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Kanunları**, s. 906-908.) Yukarıda adı geçen babın Üçüncü Faslı olan: “Fuhşiyata Tahrik” başlığı altında yer almaktadır. (Kayıhan İçel-Feridun Yenisey, **Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Kanunları**, s.909-910.)

⁹⁴⁷ TBMM ZC, IX/1, 1950, s.676.

belirlendiği fıkralardan birisi de kanun tasarısının 2.maddesinin (ç) bendidir⁹⁴⁸. Çeşitli şekillerde meydana gelen adam öldürme suçları bu madde ile af kanunu tasarısından istisna edilmiştir. Bu amaçlarla verilen önergeler neticesinde, af kanunu tasarısının 2. maddesinin (ç) bendi, “*TCK’nın 374, 448, 449, 450 ve 451. Maddeleri ile diğer konularda yazılı aynı mahiyetteki adam öldürme suçları affin dışında bırakılmıştır*” şeklinde kabul edilmiştir⁹⁴⁹.

Meclisin 13 Temmuz 1950 tarihli 22. Birleşiminin II. Oturumu, af kanunu tasarısının 2. maddesinin (ç) bendinin de kabul edilmesiyle sona ermiş, görüşmelere 14 Temmuz 1950 de, 23. Birleşimin I. Oturumunda devam edilmiştir. Bahsi geçen oturum, kanun tasarısının yağma, yol kesmek ve adam kaldırmak suçlarını af kanunu tasarısının çerçevesi dışında bırakan 2. maddenin (d) bendinin kabul edilmesiyle başlamıştır⁹⁵⁰. Kanun tasarısının getirdiği istisnalardan bir diğeri ise Askeri Ceza Kanununa dayanılarak verilen bazı cezaların affin dışında tutulması üzerinedir⁹⁵¹. Bu bend üzerindeki tartışma özellikle Askeri Ceza Kanununun 94. maddesi gereğince cezalandırılmış olan Nazım Hikmet’in bu aftan istifade edeceği yönünde gelişmiştir.

DP Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan, Askeri Ceza Kanunu’nun 94. maddesinin affin dışında bırakılmasını önermiştir. Zira 94. madde affa dâhil olursa bu maddeye istinaden mahkûm olan Nazım Hikmet de aftan yararlanabilecektir⁹⁵². Ulaştırma Bakanı Tevfik İleri de Nazım Hikmet’in affin dışında kalması gerektiğini savunanlar arasındadır. Kendisinin vatana ihanet suçlarının affına karşı olduğunu, “Yüz Ellilikler”in affi konusunda da olumsuz tavır takındığını söyleyen İleri; “...*vatana ihaneti affettikten sonra bırakalım bütün suçlular çıksın...*” diyerek tepkisini ifade etmiştir⁹⁵³. Komisyon sözcüsü Müfit Erkuyumcu tartışmaların uzaması üzerine komünizm suçlarının zaten affedilmediği, fakat Nazım Hikmet’in komünistlikten değil orduyu isyana teşvik suçundan cezalandırıldığını, dolayısıyla Askeri Ceza Kanunu’nun 101 ve 102 gibi

⁹⁴⁸ Af Kanunu Tasarısının (ç) bendine göre; “*Türk Ceza Kanununun 448,449, 450 ve 451inci maddeleri ile diğer kanunlarda yazılı aynı mahiyetteki adam öldürme suçları*” aftan istifade edemeyeceklerdir. (TBMM ZC, IX/1,1950, s.628.)

⁹⁴⁹ TBMM ZC, IX/1,1950, s.681.

⁹⁵⁰ Af Kanunu tasarısının 2. maddesinin (d) bendine göre; “*Türk Ceza Kanununun 485, 496, 497, 498 ve 499. Maddelerinde yazılı suçlar*” aftan istisna tutulmuştur. (TBMM ZC, IX/1, 1950,s.690.)

⁹⁵¹ Af kanunu tasarısının 2. maddesinin (e) bendine göre; “*Askeri Ceza Kanununun 55 ve 56. Maddeleriyle 148nci maddenin (b) bendi ve yukarıdaki bentlerde Türk Ceza Kanunu maddelerine atıf suretiyle cezalandırıldığı fiiller*” affin sınırı dışında tutulmuştur. (TBMM ZC, IX/1,1950, s.690.)

⁹⁵² TBMM ZC, IX/1,1950, s.691.

⁹⁵³ TBMM ZC, IX/1,1950, s.695-696.

doğrudan isyana giren maddelerinin affa dâhil edilirken teşvike giren 94. maddenin af dışında bırakılmasının tezat teşkil edeceğini dile getirmiştir⁹⁵⁴.

Görüşmeler sonucunda DP Denizli Milletvekili Hüsnü Akşit'in Askeri Ceza Kanunu'nun 94, 97, 100, 101, 102, 103 ve 104. maddelerinin ilavesini teklif eden önergesi kabul edilerek, tasarının 2. maddesinin (e) bendinin komisyona gönderilmesine karar verilmiştir. Komisyon yaptığı inceleme sonucunda ise bu önergeyi dikkate alarak, (e) bendini yeniden düzenledi ve Meclis Genel Kurulu, "*Askeri Ceza Kanununun 55, 56, 94, 97, 100, 101, 102, 103 ve 104ncü maddeleriyle 148nci Maddesinin (b) bendi ve yukarıdaki bentlerde Türk Ceza Kanunu maddelerine atf suretiyle cezalandırdığı fiiller*" şeklindeki bendi aynen kabul etmişti⁹⁵⁵. Böylece Askeri Ceza Kanunu'nun belirtilen maddeleri kanun tasarısının 1.maddesinden istisna tutulsalar da 5. madde hükmünden yararlanacaklardır. Böylelikle Nazım Hikmet de 28 yıl 4 ay olan cezasının 12 yıl 7 ayını yatmış olduğundan cezasının üçte ikisinin indirilmesi sonucunda aftan faydalanmıştır. Tasarının istisna hükümlerinden birisi olan (f) bendi ile de "*Türk Ceza Kanunu ile diğer kanunlarda yazılı ölüm cezasını müstelzim suçlar*"; (g) bendi ile de "*tekerrür hükümlerinin tatbikini gerektiren aynı cinsten suçlar*" aftan istisna edilmişlerdir⁹⁵⁶.

Af kanunu tasarısının 3. maddesi bir tecil hükmü mahiyetinde teşkil edilmiştir. Tasarı hakkındaki görüşmeler henüz başlamadan önce Adalet Komisyonu sözcüsü Müfit Erkuyumcu yaptığı açıklamayla; bu kanun tasarısının bir genel af mahiyetinde olduğunu, fakat 3. maddedeki tecil hükmünden dolayı isminde genel af tanımının kullanılmadığını belirtmiştir. Bu madde ile aftan yararlanacak olanların kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, mahkûm oldukları cezanın zaman aşımı süresi içerisinde ve her halde beş yıl zarfında aşağı haddi 5 aydan az olmayan hürriyeti bağlayıcı cezayı gerektiren aynı cinsten diğer bir suç işledikleri takdirde evvelce haklarında hükmedilmiş bulunan cezanın aynen çektirileceği hükmü, bu af kanununu aynı zamanda bir şartlı salıverme şekline de dönüştürmüştür. Mardin bağımsız Milletvekili Kemal Türkoğlu ve Millet Partisi Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı, TCK'nın 158⁹⁵⁷ ve 159⁹⁵⁸ Maddelerine göre işlenmiş

⁹⁵⁴ TBMM ZC, IX/1,1950, s.697.

⁹⁵⁵ TBMM ZC, IX/1, 1950,s.700.

⁹⁵⁶ TBMM ZC, IX/1, 1950,s.701,703.

⁹⁵⁷Kayıhan İçel-Feridun Yenisey, "*Cumhurbaşkanına Hakaret ve Sövme*", **Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Kanunları**, İstanbul, 1990, s.749.

⁹⁵⁸ Kayıhan İçel-Feridun Yenisey, "*Anayasa Kuruluşlarını ve Kamu Şahsiyetlerini Tahkir - Kanunlara ve Büyük Millet Meclisi Kararlarına Sövme*", **Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Kanunları**, s.750.

suçların 5 yıllık bir tecile dâhil edilmeden hukuki bütün neticelerine şamil olmak üzere tamamen affedilmesini isteyen bir önerge sunmuşlardır⁹⁵⁹.

Bu önerge diğer bazı milletvekilleri tarafından da destek görmüştür. Buna karşılık gerek DP Ankara Milletvekili Talat Vasfi Öz gerekse CHP Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Düşünsel, bu görüşü savunan vekillerin aksine, tecil hükmünün geçerli olmasından yana bir tavır takınmışlardır. Öz, konuşmasında, uzun süre hapisyanede yatan bir kimsenin tekrar suç işlemeye yatkın olduğu ve bu şekilde suçların işlendiğine de tanık olduğuna değinerek üçüncü maddenin aynen kabulünü talep etmiştir⁹⁶⁰.

Müfit Erkuymcu ise bu maddenin tasarı metninde bulunması gerekliliğini; “*aftan maksat suçluyu ulu orta salıvermek değil, suçlarını, ahlaklarını düzeltmelerine, tehzibi ahlak etmelerine imkân vermektir. Bu itibarla bu madde onu yeni bir suç işlemekten menetmesi bakımından bence af kanununun en mühim maddesidir. Binaenaleyh olduğu gibi muhafaza edilmesine taraftarız...*” sözleriyle açıklamıştır⁹⁶¹. Tartışmalar neticesinde, maddedeki “*aşağı haddi 5 aydan az olmayan*” ibaresi “*aşağı haddi 6 aydan az olmayan*” olarak düzenlenmiş, daha önceki halinde; aynı cinsten bir suç işlenmesi halinde eski cezasının aynen çektirileceği hükmü, “*evvelce haklarında hükmedilmiş bulunan cezanın infaz edilmeyen kısmı aynen çektirilir*” şeklinde belirtilmiştir⁹⁶².

Yeniden düzenlenen 3. madde bu şekliyle, 4. madde ise aynen kabul edilmişti⁹⁶³. Ceza indirimi hükmündeki 5. madde üzerinde söz alan milletvekillerinden bazıları, affin çok da geniş tutulmadığından bahisle, cezaların pek çoğunda indirime gidilmesini ya da bazıların affa dâhil edilmesini istediler, bu isteğe gerekçe olarak ise hapisyanelerin mahkûm sayısına oranla yetersiz kaldığı ve geniş bir af çıkarılacağı yolunda hükümet tarafından verilmiş olan vaatleri ön plana çıkardılar. Bu konuşmaların akabinde, affin daha geniş kapsamlı olması gerektiğini savunan milletvekilleri ceza oranında 1/3 yerine

⁹⁵⁹ TBMM ZC, IX/1,1950, s.701, 703.

⁹⁶⁰ TBMM ZC, IX/1, 1950, s.701.

⁹⁶¹ TBMM ZC, IX/1, 1950, s.704.

⁹⁶² TBMM ZC, IX/1,1950, s.705. Tasarının bu haliyle ne bir tecil ne de bir af olduğu vurgulanmıştır. Avukat Ertuğrul Akça'nın 8 Temmuz 1950 tarihinde Kudret gazetesinde yayınlanan “*Te'cil Kanunu mu Af Kanunu mu?*” başlıklı yazısında; bunun bir tecil olması için cezanın altı ayının geçmemiş bulunması gerektiğini belirtmiştir. 3. Madde üzerinde yapılan beş ayın altı ay şeklinde düzenlenmesi bu gerekçeyle hazırlanmıştır. (**Kudret**, 8 Temmuz 1950.) Bunlara ek olarak, 7. maddede, verilen cezalar affa tabi tutulduktan sonra onlara bağlı, inzibati muamelelerin devamını kabul etmek de genel af uygulamasıyla bağdaşmayan bir yöntem olmuştur. (**Vatan**, 3 Temmuz 1950.)

⁹⁶³ 4.madde; “*Bu kanun hükümleri kanunen kullanılması, yapılması, taşınması, bulundurulması, satılması, alınması ve memlekete suç teşkil eden veya inhisara tabi bulunan eşyanın müsaderesine karar vermeye mani değildir. Ancak gümrük resmi ile gümrüklerde alınmakta olan Hazineye, özel idarelere ve belediyelere ait bilumun vergi ve resimlerle ve orman mahsullerinin tarife bedellerine müteallik ilgili dairelerin her türlü talep hakları mahfuz kalmak üzere kaçak olduğu sanılan maddeler sahiplerine iade olunur*”. (TBMM ZC, IX/1,1950,s.705.)

yarısının indirilmesini öngören önergeler sunmuşlardır. Bu önerge sahiplerinden birisi olan DP Burdur Milletvekili Mehmet Özbey de hapisanelerde bulunanların çoğunun bir önceki iktidarın antidemokratik uygulamaları nedeniyle içeri girdiklerini, bu nedenle de suçların 1/3'ünün değil, yarısının indirilmesini talep etmiştir⁹⁶⁴. Bu görüşün tam tersi fikirde olan milletvekillerinden DP Diyarbakır Milletvekili Remzi Bucak ise bu şekilde hapisanelerin boşaltılmasını doğru bulmadığını ifade ederek konuşmasına; “...*biz cezayı üçte bire kadar indirecek olursak bununla maateessüf memlekette suçluların azalmasına değil, belki tezyidine doğru gitmiş oluruz...*” sözleriyle devam edip, Bucak ayrıca, buradaki suçluların düşünülmesi yanında, bu suçlardan zarar görenlerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir⁹⁶⁵.

Remzi Bey'in bu yaklaşımı ilk kez konuya affin etkileyeceği mağdurlar grubu tarafından bakılıyor olması bakımından önemlidir. Yapılan tartışmalar ardından, kanun tasarısının 5. maddesiyle, 2. maddede affin dışında bırakılan suçlardan dolayı, hükmedilmiş ve edilecek cezaların üçte ikisi, hükmedilmiş ve edilecek olan miktar eğer iki seneden az ise (iki sene dâhil) tamamı indirilmiştir⁹⁶⁶. Ayrıca ölüm cezası 20 yıl ağır hapis ve ömür boyu ağır hapis cezası da 15 yıl ağır hapis cezasına çevrilmiştir⁹⁶⁷. Böylece af kanunu tasarısına her ne kadar istisnai hükümler getirilmişse de bu suçlar için dahi kısmi de olsa bir af imkânı tanınmıştır. Ayrıca firar halinde bulunanlardan yurt içindekiler 6 ay, yurt dışındakiler ise 8 ay zarfında savcılıklara teslim oldukları takdirde 5.madde hükmünden yararlanabileceklerdir. Asker kaçakları ise 3 ay içinde teslim olmaları şartıyla affedileceklerdir. (Md.6) Böylesine geniş kapsamlı bir af çıkarılmış olmasına rağmen, bu affin, hâkimler ve memurlar kanunları ile bunlara ek kanunlara ve diğer özel kanunlara dayanılarak verilmiş veya verilecek olan idari ve inzibati karar ve yapılmış ve yapılacak işlemlere ve rütbenin kaybedilmesi, orduya subay, memur ve gedikli olarak kayıt olunmamak ve askeri nispetin kesilmesi işlemleri için geçerli olmadığı kabul edildi. Fakat bunun yanında, 3 Nisan 1924 tarih ve 460 Sayılı Muhamat Kanunu'nun (Avukatlık

⁹⁶⁴ TBMM ZC, IX/1,1950, s.707,708.

⁹⁶⁵ TBMM ZC, IX/1,1950, s.707.

⁹⁶⁶ Bu indirim neticesinde her ne kadar Askeri Ceza Kanununun 94. Maddesi gereğince hüküm giymiş olan Nazım Hikmet, af dışında bırakılmışsa da aftan istisna tutulan suçlarda yapılan 2/3 oranındaki bu ceza indirimi neticesinde affa uğramıştır. Altan Öymen, hatıralarını anlattığı kitabında, Nazım Hikmet'in affına karşı çıkanların, bu madde kabul edildiğinde ya salonda olmadıklarını ya da söz alacak fırsat bulamamış olduklarını aktarmaktadır. (Altan Öymen, **Değişim Yılları**, 8. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s.521.) Milli Türk Talebe Birliği Nazım Hikmet'in aftan istifade etmesi üzerine; “*Milli Türk Talebe Birliği ve Meclise yaptıkları müracaata tavassut ettiğimiz 20 bin yüksek tahsil genci adına komünistler ve Nazım Hikmet'in aftan istifade ettirilmelerinin büyük bir üzüntü ile karşılandığını açıklarız...*” açıklamasını yapmışlardır. (Ulus, 16 Temmuz 1950.)

⁹⁶⁷ TBMM ZC, IX/1, 1950,s.712.

Kanunu)⁹⁶⁸ geçici maddesinde yazılı Meclis tarafından verilen avukatlık veya dava vekilliğinden çıkarma kararları kaldırılmıştır. Maddenin devamında “*bu kararlara göre meslekten çıkarılmış olanlar Muhamat Kanunu ile kazanılmış haklara halel gelmemek üzere Avukatlık kanunu hükümleri dairesinde baroya kayıt olunabilirler*” denilmektedir. Böylece meslekten men edilmiş olanların hakları yeniden elde edilmiştir. (Md.7)

Meclisin 14 Temmuz 1950 tarihli 23. Birleşiminin II. Oturumunda tamamlanan görüşmeler ve af kanunu tasarısının geneli hakkında yapılan oylama sonucunda Meclisin aynı günlü toplantısında “*Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkındaki Kanun Tasarısı*” oybirliği ile onaylanmıştır⁹⁶⁹. Kazım Öztürk, “*devri sabık yaratmayacağız*” sözü ile yönetimi devralan yeni iktidarın çıkarılan bu af yasası ile geçmişle uğraşmak yerine geleceğe yönelerek, akılcı ve örnek bir davranış sergilediğini ifade ettikten sonra, siyasi ve sosyal büyük değişimler sonunda getirilen genel af yasalarından hiç birisinin, 14 Mayıs seçimleri sonrasında getirilen, bu af yasası kadar anlamlı ve rasyonel olmadığını değerlendirmiştir⁹⁷⁰.

Af tasarısı Meclis çatısı altında tartışılırken kamuoyu da konuyla yakından ilgilenmiştir. Demokrat Parti'nin seçim vaatleri arasında yer alan af meselesi Mecliste olduğu kadar basın organlarının da tartışılan bir konudur. Tasarı henüz Meclis gündemine gelmeden önce basında çıkan haberler af yasasının niteliğini belirleme ve beklentileri dile getirme noktasında kamuoyunun konuya yaklaşımını göstermesi açısından önemini belirtir.

⁹⁶⁸ **Düstur**, III/5, Ankara,1937, s.764.

⁹⁶⁹ **TBMM ZC**, IX/1, s.721. ; **Düstur**, IV/ 1,Ankara,1934, s.68-69.

⁹⁷⁰ Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi**, (1950-1954) , IX/1, TBMM Vakfı, Ankara, 1999, s.389.

SONUÇ

İnsanlar bir arada yaşamaya başladıkları andan itibaren toplumu oluşturan bireyler arasında düzen, asayiş huzur ve güvenliğin sağlanması sorunu ortaya çıkmıştır. Toplumun devamı, düzeni gerektirir. Toplumu oluşturan bireyler istedikleri şekilde hareket edemezler. Kişinin bireysel özgürlük alanı içerisindeki tutum ve davranışları, diğer kişilere zarar vermemelidir. Bu nedenle devlet mekanizmasının en eski ve en yaygın görevi, düzeni sağlamak ve korumak amacına yönelik kolluk faaliyetleridir. Temel işlevleri benzer olmakla birlikte kolluk teşkilatlanmaları toplumdan topluma farklılıklar göstermektedir.

Günümüzde kolluk gücü olarak görev yapan teşkilatlar polis ve jandarma teşkilatları şeklinde varlıklarını sürdürmektedirler. Medeniyet tarihi boyunca toplumların ilk örgütlerinden biri güvenlik kuruluşları olmuştur. Türkiye’de iç güvenlik meseleleri genel olarak polis ve jandarma teşkilatlarının sorumluluk alanı dahilinde ele alınmıştır. İç güvenlik teşkilatları, halk ile devlet arasındaki ilişki ve iletişimi sağlayan, kontrol eden bir vasıttır. Devletin başarısı, iç güvenlik teşkilatlarının başarısı ve yeterliliği ile doğru orantılıdır.

Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla birlikte hukuka bağlılık tesis edilerek ülke genelinde güvenli bir ortam sağlanmıştır. Kırsal bölgelerde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da meydana gelen isyanların sonunda ülkede kesin bir emniyet ortamı sağlanmıştır. Atatürk’ün ölümünden sonra dünya genel bir savaşa gitmiş, Türkiye 2. Dünya Savaşı’na katılmamıştır. Savaşa katılmayan Türkiye her an savaşa katılacak gibi tedbirlerini almaya devam etmiştir. Bu dönemde alınan tedbirler ile Türkiye’de bir asayişsizlik ortamı olmamıştır. Dünyanın iki kutuplu bir yapıya kavuştuğu savaş sonrası dönemde ise Türkiye çok partili hayata geçmiş ve DP iktidara gelmiştir.

14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidara gelen DP (Demokrat Parti) , 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar Türkiye’yi yönetmiştir. DP iktidarının ilk yıllarında emniyet işlerine önem vermiştir. İçişleri prensibi olarak bürokratik kurumları halkın dışında ve üstünde bir varlık değil, sadece, halk tarafından amme vazife ve hizmetlerini görmek üzere kurulmuş bir idare cihazı saymak olmuştur. İç güvenlik teşkilatları olan polis ve jandarma kadrolarının hem personel hem de teknik olarak gelişmesini sağlamıştır. Hükümet programlarında zabıta kuvvetlerini birleştirme kararı verilmesine rağmen bu gerçekleştirilememiştir.

Demokrat Parti’nin kuruluş gerekçesinde ve programında Türkiye’de demokratik bir rejimin kurulacağı, TC Anayasası’nda demokrasiye aykırı kanunların kaldırılacağı,

Vatandaşların hak ve hürriyetlerinin anayasal teminat altına alınacağı dile getirilmiştir. “*Yeter söz milletindir*” sloganı ile iktidara gelen DP dönemi demokratikleşme açısından büyük bir fırsat olmasına rağmen devam eden yıllarda vaat edilen demokratik kurumlar ülkede hayata geçirilememiştir. DP 1950-1954 döneminde bürokrasi üzerindeki baskılar, parti kapatma, mallarına el koyma gibi uygulamalar, baskıcı bir iktidar olarak anılmasına sebep olmuştur. Muhalefet Partisi CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) ile sürtüşmeleri Türk Siyasi hayatının, kısır iktidar muhalefet çekişmesi şeklinde gelişmesine sebep olmuştur.

29 Mayıs 1950’de Menderes tarafından TBMM’de okunan hükümet programında devrimler ele alınmış ve devrimler, “*millete mal olmuş ve olmamış*” şeklinde bir ayırıma tabi tutulmuş, hükümetin sadece milletin kabul ettiği devrimleri koruyacağını söylemiştir. DP’nin iç politikada ilk icraatı, toplumun geneli tarafından kabul görmeyen Arapça ezanın okunmasını yasaklayan Kanunun kaldırılması olmuştur. Türk siyasal hayatında oy toplama hesapları nedeniyle dini çevrelere bazı tavizler verilmiştir. Ancak kurulan siyasi partiler şeriatçı özellikler göstermemiştir. DP döneminde laiklik karşıtı hareketlere oy kaygısı ya da bu çevreleri kontrol amacıyla bazı tavizler verilmiş olmasına rağmen irtica, ırkçılık ve komünizm gibi hareketlere karşı bazı önlemler de alınmıştır.

DP’nin iktidara geçtiği yıllarda var olan, sendikalarla ilişkilere önem veren ve sol eğilimli bazı siyasi partilerin yararlandıkları özgürlük ve hoşgörü ortamı da çok kısa ömürlü olmuştur. 1950-1960 yılları yeni kurulan cumhuriyet rejimine tehdit unsuru olabilecek her türlü siyasi akımın kontrol altında tutulduğu bir dönem olmuştur. DP, aşırı sağ kesimlere de karşı sert önlemler almaya başlamıştır. Bu anlamda Türk Milliyetçiler Derneğinin kapatılması DP iktidarı için sonraki yıllar açısından ağır sonuçlar doğurmuştur. DP, üniversite gençliğinden CHP propagandasına karşı kendisini destekleyecek bir gruptan mahrum kalmıştır.

1954-1957 yılları arasındaki DP iktidarının belki de en önemli olayı 6-7 Eylül olaylarıdır. 6-7 Eylül olayları ile meydana gelen olaylarda halk ile polis karşı karşıya gelmiş, polisin olayları engellemedeki zayıflığı nedeniyle il valileri ve emniyet müdürleri görevlerinden alınmış ve haklarında soruşturma başlatılmıştır. 6-7 Eylül olayları DP iktidarının zayıflamasına, güven ve otoritesinin kaybolmasına yol açmıştır. 27 Mayıs giden süreci tetikleyen süreç öğrenci olayları ile başladığı gibi, öğrenci olaylarının başlamasının kıvılcımını ise tahkikat komisyonunun kurulması atmıştır.

Tahkikat Komisyonu’nu kurulması, siyasi faaliyetlerin yasaklanması, meclis dışı muhalefetin harekete geçmesine sebep oldu. Bu muhalefetin merkezi de üniversite gençliği olmuştur. Tahkikat Komisyonu, sorunları çözemediği gibi üniversite

öğrencilerinin sokağa dökülmesine de neden olmuştur. İstanbul Üniversitesindeki olaylar Ankara'ya sıçramış ve artık ok yaydan çıkmıştır. DP iktidarı süresince çeşitli olaylar karşısında basından yararlanarak kamuoyunun desteğini sağlamaya çalışmış fakat iktidar-muhalefet ilişkilerindeki gerginlik, Türkiye deki iç güvenliği ve asayişini etkileyen siyasî, sosyal faaliyet ve olayların çıkmasına neden olmasının yanı sıra DP'nin ekonomik ve toplumsal vaatlerini gerçekleştirmeye çalıştığı siyasal düzlemde, toplumsal buhran yükseldikçe basının muhalefetini de artırmıştır. Bunun üzerine DP iktidarı, basını, güvenliği ve asayişini yönünden tehdit edici baskıcı yasal düzenlemeler ve yöntemlerle susturma yoluna gitmiştir. Ayrıca DP, yine güvenliği tehdit edici bulduğu aşırı sağ ve sol kesimlere, irtica, ırkçılık ve komünizm gibi hareketlere karşı da, sert önlemler almıştır.

EKLER

BELGELER

BELGELER

B.1: İstanbul Örfi İdare Komutanlığının neşrettiği önemli tebliğlerden birisi. (2 Mayıs 1960 Tercüman Gazetesi)

B.2: DP dönemi, şehirde asayişî sağlamak adına İstanbul Örfi İdare Komutanlığının yayınlamış olduğu tebliğ. (5 Mayıs 1960 Tercüman Gazetesi)

B.3: DP dönemi, Ankara ve İstanbul da Öğrenci olaylarına karşı alınan tedbir. (1 Mayıs 1960 Milliyet Gazetesi)

B.4: DP ve CHP liderlerinin yurt içi gezilerindeki konuşmaların basına yansması. (17 Ekim 1958 Cumhuriyet Gazetesi)

B.5: DP ile CHP arasındaki mücadelenin sertleştiği bir dönem de Zile'de meydana gelen bir olay. (19 Ekim 1958 Hürriyet Gazetesi)

B.6: Vatan Cephesi üzerine yapılan iktidar ve muhalefetin tartışmalarının basına yansması. (13 Ekim 1958 Cumhuriyet Gazetesi)

B.7: Başbakan Adnan Menderes'in radyo vasıtasıyla Örfi İdare tebliği hakkındaki beyanatı. (2 Mayıs 1960)

B.8: Örfi İdarenin, bazı yasakların kaldırılmasını içeren bir gazete haberi. (20 Mayıs 1960)

B.1: İstanbul Örfi İdare Komutanlığının neşrettiği önemli tebliğlerden birisi. (2 Mayıs 1960 Tercüman Gazetesi)

B.2: DP dönemi, şehirde asayişı sağlamak adına İstanbul Örfi İdare Komutanlığının yayınlamış olduğu tebliğ. (5 Mayıs 1960 Tercüman Gazetesi)

B.3: DP dönemi, Ankara ve İstanbul da Öğrenci olaylarına karşı alınan tedbir. (1 Mayıs 1960 Milliyet Gazetesi)

B.4: DP ve CHP liderlerinin yurt içi gezilerindeki konuşmaların basına yansımı. (17 Ekim 1958 Cumhuriyet Gazetesi)

DÜNYA HABERLERİ

Pazar 19
EKİM 1958
YIL 35 SAYI 325

Hürriyet

GÜNLÜK MUSTAKİL SİYASİ GAZETE
Müessesesi: İZMİR İYİLERİ YAKARLARI

LONDRA

Zile hâdiselerinin tertip ve

Zile hâdisesi için ilk suali CMI'ilersordu

Karşehir mebusu Fazıl Yalçın hükümetin tahkikatın mahiyetini öğrenmek istiyor

İnönü'nün şerefine kadeh kaldırınca...

İzmir'de üç baharında bu şöhretli ekolün onuruna 21 DP'li ile 18 CHP'li konuşulmuş oldu

Tahrikçileri kanuna açıkça karşı koyan C. H. P. lilerdir. Zabıta suç işleyenler hakkında kanuni vazifesini yapmıştır;

İngilizlerin 4 kişi...

17 Ekim tarihinde Zile Halk Partisinin vakıfına tahrikçileri kanuna açıkça karşı koyan C. H. P. lilerdir. Zabıta suç işleyenler hakkında kanuni vazifesini yapmıştır.

İran'dan Mersin'e dönecek petrol hattı için anlaşma dün imza edildi

80 yıllık olan anlaşma bise ilk 5 yılda 10, daha sonraları 15-20 milyon dolarlık döviz temin edecek

Tevkif edilen 4 kişi beraat ederek serbest bırakıldı

Basvekil "nifakçı zihniyet hudud dışı olacak," dedi

Konyada 4 ev 16 dükkân kül oldu

Çok saat 2.30 da çıkan yangın çok saat 5 de kontrol altına alındı

İskender Mirza'nın Pakistan'da yaptığı ihtilâlin içyüzü

Pakistan Ehlîsine giren, siyasi azad ve millîyetçilerle ilgili, sığın Cömür-razî hareketi geçmiştir

Çöken apartmandan üç ceset daha çıkarıldı

Kaza sebebi ehli-vukufça araştırılıyor

Hüseyin Cahit dün anıldı

Pakistan Ehlîsine giren, siyasi azad ve millîyetçilerle ilgili, sığın Cömür-razî hareketi geçmiştir

Zile'de olup bitenler:

İnönü iç huzurun şartını parlayan idarenin suzu ermesinde görüyor

CHP lideri dün Amasya ve Çorum'da konuştu. Yolda yeni bir hâdise olmadı

Türk Milli Sanayi Sergisi ve Sanayimizdeki yenilikler

Yerli malı şofbenler ithal mallarına nazaran hem ucuz, hem tam otomatik

3 yıl garantili olan şofbenleri kullananlar için tehlike yok

Yeni Moda

Yeni moda kadınlar için...
Yeni moda kadınlar için...
Yeni moda kadınlar için...

B.5: DP ile CHP arasındaki mücadelenin sertleştiği bir dönem de Zile'de meydana gelen bir olay. (19 Ekim 1958 Hürriyet Gazetesi)

B.6: Vatan Cephesi üzerine yapılan iktidar ve muhalefetin tartışmalarının basına yansması. (13 Ekim 1958 Cumhuriyet Gazetesi)

B.7: Başbakan Adnan Menderes'in radyo vasıtasıyla Örfi İdare tebliği hakkındaki beyanâtı. (2 Mayıs 1960)

B.8: Örfî İdarenin, bazı yasakların kaldırılmasını içeren bir gazete haberi. (20 Mayıs 1960)